

Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938 – 1945

XIII

IX

II

Martin Hetényi

Nitra 2008

*Slovensko-maďarské pomedzie
v rokoch 1938 – 1945*

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

Martin Hetényi

**SLOVENSKO-MAĎARSKÉ POMEDZIE
V ROKOCH 1938 – 1945**

Nitra 2008

Recenzenti: Doc. PhDr. Ida Zubácka, CSc.
PhDr. PaedDr. Karol Janas, PhD.

Publikácia vyšla v rámci riešenia grantovej úlohy Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied (VEGA) č. 1/0596/08 Župné zriadenie na Slovensku v rokoch 1940 – 1945. Systém, štruktúra, regionálne špecifiká, mechanizmy fungovania a pôsobenia župného zriadenia.

© PhDr. Martin Hetényi, PhD.
ISBN 978-80-8094-444-5

OBSAH

Úvodom	7
Náčrt slovensko-maďarských vzťahov v rokoch 1938 – 1945	13
Pohraničný styk medzi Slovenskom a Maďarskom po Viedenskej arbitráži	31
Spravodajské aktivity na slovensko-maďarskom pomedzí	63
Obmedzenie vycestovania do Maďarska	70
Nedostatky po vymedzení hraničnej čiary	74
Utečenci z maďarského územia	77
Vyhostenia a úteky Maďarov zo Slovenska	104
Prechody antifašistov, prenasledovaných osôb a ich prevádzáčov	115
Prechody pašerákov a kupujúcich	124
Prechody príslušníkov ozbrojených zložiek	126
Narušenie hraníc vo vzdušnom priestore	161
Cezhraničná propaganda	163
Záverom	181
Použité pramene a literatúra	188
Príloha	199
Zoznam tabuliek, máp a obrázkov	200
Summary	201
Резюме	208

ÚVODOM

Tradičné spolužitie Slovákov a Maďarov vykazuje v dejinách mnoho pozitívnych javov. Žiaľ, je tiež zaťažené viacerými nedorozumeniami a historickými problémami. Sporadicky a účelovo prenikajú na povrch niektoré z nich. Medzi udalosti spôsobujúce traumy či krivdu patrí často spomínaná prvá Viedenská arbitráž z roku 1938. Predmetom rôznych politických sporov sa stali tiež následky slovensko-maďarskej interakcie z rokov 1938 – 1945.

Sledovanie vývinu pohraničného diania na južnom Slovensku v týchto rokoch, ktoré do veľkej miery determinovali nemecká moc i nezdravé bilaterálne slovensko-maďarské vzťahy, tvorí neoddeliteľnú súčasť regionálnych dejín Slovenska. Možno povedať, že situácia na pomedzí ovplyvňovala rôzne stránky života na celom slovenskom teritóriu – mala teda širší dosah. V kontexte slovensko-maďarskej interakcie sa táto publikácia upriamuje vo svojom obsahu na niektoré ťažkosti a rôzne súvislosti spojené so životom na novoutvorenom pomedzí po viedenskom akte najmä z pohľadu slovenského štátneho aparátu, z čoho vyplýva, že sa sústreďí na teritórium autonómnej Slovenskej krajiny a následne Slovenského štátu. Ohniskom nesváru medzi slovenskými a maďarskými štátnymi orgánmi boli neraz rozličné incidenty na pohraničí. Slovenský mocensko-represívny aparát sa po Viedenskej arbitráži musel vyrovnávať s novými problémami – ako organizačne zabezpečiť nové štátne hranice a vytýčiť hranice, ako sa postarať o utečencov zo zabraného územia, ako zabrániť útekom do Maďarska, ako postupovať pri prechodoch ozbrojencov cez hranice, ako si poradiť s maďarskou propagandou, atď.

Medzi najdôležitejšie udalosti pre prihraničný vývoj patrila Viedenská arbitráž z 2. novembra 1938, ktorá rozhodla o strate južného územia s obyvateľstvom (a všetko, čo jej predchádzalo),

ako i udalosti z marca 1939 (vznik Slovenského štátu a tzv. malá vojna).

Problematike a komplexnému zisťovaniu exaktných poznatkov o situácii na slovensko-maďarskom pohraničí a rekonštrukcii legálnych a ilegálnych prechodov štátnych hraníc, t. j. skôr okrajovej záležitosti doterajšieho výskumu, zatiaľ nebola venovaná dostatočná pozornosť. Komplexnej analýze diania v slovensko-maďarskom pomedzí v rokoch 1938 – 1945 sa hlbšie nevenoval žiadny slovenský ani maďarský historik. Platí to nielen v celoštátnych reláciách, ale aj pre regionálnu úroveň. Do určitej miery som sa mohol oprieť o niekoľko závažných prác. Teoretické východiská mi poskytli hlavne diela zaoberajúce sa medzištátnymi slovensko-maďarskými vzťahmi. Z ideologického dôvodu práce, ktoré kriticky prihliadali na vzájomný historický šovinizmus, mohli v mohutnejšej podobe vychádzať až od konca 80-tych rokov. S dôrazom na bilaterálne vzťahy sa najrôznejším aspektom vývoja v období 1938 – 1945 venovali vo svojich publikáciách Dagmar Čierna-Lantayová, Ladislav Deák, Juraj Fabian, Ľubomír Lipták, István Janek, Eva Irmanová a ďalší, ktorí prispeli k osvetleniu zložitej problematiky. Faktograficky bohaté a čitateľsky prístupné výsledky historikov umožnili vyjadriť aj môj záujem o ďalšie nezodpovedané otázky.

Z hľadiska histórie arbitážneho územia sú relevantné monografie Ladislava Tilkovszkeho a Martina Vietora. Treba podotknúť, že vyšli na prelome 60-tych a 70-tych rokov. Martin Vietor v práci *Dejiny okupácie južného Slovenska 1938 – 1945* hľadal všade momenty národnooslobodzovacieho a triedneho boja Slovákov v Maďarsku. Ladislav Tilkovszky v diele *Južné Slovensko v rokoch 1938 – 1945* pri všetkej kritike počinov maďarských vládnych kruhov zotrval na princípe celistvosti a štátnej zvrchovanosti maďarského štátu na obsadených územiach. Obaja autori urobili základný archívny prieskum a sú materiálovo najzávažnejšie. Napriek tomu sa o situácii v pohraničí na slovenskej strane zmieňujú len okrajovo.

Tematikou dejín hraníc pred rokom 1939 sa podrobne zapodievali Jozef Klimko (*Politické a právne dejiny hraníc predmníchov-*

skej republiky 1918 – 1938) a Juraj Žudel (*Zmeny československo-maďarských hraníc v dôsledku viedenskej arbitráže*. In: Slovenská archivistika, roč. 26, 1991, č. 2, s. 34-43). Podrobnú a kritickú demografickú analýzu obyvateľstva (za obdobie pred Viedenskou arbitrážou; s tendenciou dokazovať slovenské nároky), ktorá môže taktiež poslúžiť k hlbšiemu pochopeniu niektorých javov sledovaných v tejto práci, spracovali Branislav Varsik (*Národnostná hranica slovensko-maďarská v ostatných dvoch storočiach*) a Ján Bobák (*Poznámky k vývinu a stavu národnostného zloženia obyvateľstva južného Slovenska*. In: Historický zborník, roč. 7, 1997, s. 88-105).

Výsledkom náčrtu súčasného stavu historiografickej literatúry je skonštatovanie, že v poslednom čase narastá počet odborných prác regionálneho charakteru, resp. prác venujúcich sa čiastkovým otázkam a rôznym aspektom slovenských dejín v rokoch 1938 – 1945. Niektoré z nich poskytovali platformu aj pre túto publikáciu. Je príznačné, že ich autormi sú predovšetkým predstavitelia mladšej generácie historikov. Periférne skúmal problematiku pomedzia na regionálnej úrovni vo viacerých prácach Martin Pekár. Tento historik dodal dôležité fakty hlavne o maďarskej propagande na východnom Slovensku (v úvode jeho monografie *Východné Slovensko 1939 – 1945* sa môžeme tiež bližšie oboznámiť s vývojom bádania v oblasti dejín Slovenska vo svojom najkontroverznejšom období). Z ďalších autorov by som vyzdvihol najmä vedeckú produkciu Karola Janasa, Pavla Tišliara, Michala Šmigela, Petra Mička, Miroslava Michelu, Ondreja Podolca, Michala Schvarca, Martina Lacka, Attilu Simona, Istvána Kollaja či Miklósa Zeidlera.

V prácach, ktoré sa zaoberajú slovensko-maďarskými vzťahmi zo širšieho časového spektra, je tomuto obdobiu venovaná minimálna pozornosť. V súvislosti so životom maďarskej menšiny, ktorá zotrvala na slovenskom území po Viedenskej arbitráži, nájdeme maximálne zmienky o politickom reprezentantovi Maďarov Jánosovi Esterházym a o existencii recipročných opatrení ľudáckeho režimu; v súvislosti s pohraničím sa objavujú jedine zmienky o utečencoch a diverznej spravodajskej činnosti maďarských orgánov na Slovensku. Musím skonštatovať, že aj v syntézach alebo

prácach o druhej ČSR a Slovenskom štáte je badateľný deficit mnou sondovaného problému. Ani štúdie, ktoré sa zaoberali obdobím medzi Mníchovom a oslobodením, nevenovali tejto problematike na Slovensku žiadnu pozornosť. Marginálne spomínajú študovanú problematiku aj fundované monografie historikov skúmajúcich povojnový menšinový vývin na Slovensku.

O východiskovom postavení maďarskej menšiny na Slovensku sa zmieňuje najmä štúdia Lászla G. Kovácsa *A szlovákiai magyarság a második világháború éveiben 1939 – 1945* a monografia Imre Molnára *Esterházy János*. Títo maďarskí historici podali základnú sondu do problematiky, i keď treba povedať, že hlbšie sa kauzalitou jednotlivých skúmaných prvkov nezaoberali. Tejto problematike sa exaktne venoval vo viacerých dielach i Peter Zelenák.

Väčšia časť ostatných publikácií, ktoré sa akýmkoľvek spôsobom zaujímali o slovensko-maďarský antagonizmus v danej ére, je značne tendenčná. Namiesto odbornej analýzy neraz nasledovali slovenské obrany proti interpretáciám publicistov a historikov spoza hraníc. Nevďačné stereotypy v maďarsko-slovenskom vzťahu na oboch stranách zatiaľ z historiografie nevymizli. Politické skreslenia zanechali stopy aj v historiografii. Veľmi zjednodušene, a, žiaľ, na škodu samotných historikov, ich môžeme zaradiť do dvoch protichodných „národných košiarov“.

Odborné názory na túto tému sa líšia a budú líšiť. Určitá názorová konfrontácia má aj pozitívnu odozvu, núti totiž k väčšej výskumnej precízności a iniciatíve na oboch stranách. Slovenskí historici zdôrazňujú medzinárodnopolitické okolnosti Viedenskej arbitráže a s ňou súvisiacich udalostí, nedodržanie etnického princípu aktu z Viedne, revizionistický charakter vtedajšej maďarskej politiky, menšinovú politiku a s ňou spojené represívne zásahy proti Slovákom. Maďarská historiografia vyzdvihuje predovšetkým etnickú otázku viedenského rozhodnutia. Poprieť platnosť jednej či druhej interpretácie by bolo nesprávne. História je podstatne zložitejšia, komplikovanejšia a nejednoznačná. Jedine pri zodpovednom, serióznom prístupe, pri pokuse o neskreslený pohľad a spôsob výkladu, ktorý je zároveň pokusom o zásadnejší vplyv na

formovanie skutočného historického vedomia Slovákov i Maďarov k ich rôznorodným spoločným dejinám môžeme tieto dejiny v ich mnohotvárnosti pochopiť.

Výskum k zameraniu tejto publikácie som realizoval v Slovenskom národnom archíve, kde som sa sústredil na písomné materiály vtedajších ústredných úradov a bezpečnostno-represívnych orgánov, ďalej vo Vojenskom historickom archíve v Bratislave, v štátnych archívoch v Bratislave, Nitre, Bytči, Banskej Bystrici, Prešove a ich pobočkách, kde sa archívny výskum dokumentov najmä inštitucionálneho pôvodu dotkol lokálnych úradov štátnej a verejnej správy. Zdroje k práci vychádzajú z materiálovej bohatosti dokumentov hlavne štátnobezpečnostnej agendy. Nevšedné pohľady k problematike sa nachádzajú tiež v článkoch dobovej tlače. V Maďarskom krajinskom archíve som zrealizoval výskum fondov maďarského ministerstva zahraničných vecí a Oddelenia národnostných menšín pri predsedníctve maďarskej vlády.

Predložený text je rozdelený do kapitol zachytávajúcích určité okruhy problémov. Vzhľadom k tomu, že bez znalostí širších súvislostí slovensko-maďarského pomeru v období plnom revolučných zmien nie je možné porozumieť v plnej miere ani iným rozpracovaným súvislostiam, na začiatku som v hrubých obrysoch načrtnol všeobecnú charakteristiku bilaterálnych vzťahov. V ďalších kapitolách, ktoré tvoria podstatu práce, som sa pokúsil zrekonštruovať situáciu na slovensko-maďarskom pomedzí najmä v zrkadle agendy slovenského štátu. Zameriavam sa v nich na vývin pohraničného styku a komplexný rozbor jeho aspektov. Ďalšie časti dopĺňajú obraz o priebehu nelegálnych prechodov a o narušeníach štátnych hraníc rôznymi skupinami osôb, ako aj ich o ich príčinách a dôsledkoch. Keďže dôležitou súčasťou prihraničného diania bola obojstranná propaganda s rôznymi formami, tejto problematike dávam priestor v poslednej kapitole.

Pomerne často diskutovanou otázkou je adekvátne vyjadrenie stavu na južnom Slovensku, ktoré po viedenskom rozsudku spravoval maďarský štát. V historickej literatúre sa vyskytujú nezhody v pomenovaní arbitrážneho teritória (na slovenskej strane počnúc

odstúpeným cez zabrané, obsadené, stratené, odtrhnuté až po okupované územie, na maďarskej strane napríklad späťzískané, prinavrátené územie). Oba druhy pojmov, ktoré možno čiastočne vnímať ako synonymické termíny, vyvolávajú na druhej strane značné vášne. Širokoprijateľným, kompromisným a možno i najlepším pomenovaním je jednoducho *arbitrážne* územie, ktoré dostáva uprednostnenie i v tejto publikácii. Na vyjadrenie všeobecného javu, keď obyvatelia, duchovní, učitelia podporovali, obhajovali alebo iným intuitívnym spôsobom dávali najavo svoje sympatie k Maďarsku, používam termín *promaďarský* a jeho gramatické obdoby. Viaceré synonymá sú využité aj pri označení slova *hranica* medzi Maďarskom a slovenským teritóriom po Viedenskej arbitráži, i keď z čisto formálneho hľadiska by sme o definitívnej hranici mali hovoriť až od podpísania medzivládneho záverečného protokolu zo 7. marca 1939, čím sa skončili delimitačné práce. Dovtedy stanovená demarkačná čiara mala totiž u bežných občanov už v tom čase význam riadnej limitovanej hraničnej línie. K formálnej stránke ešte poznamenávam, že som ponechal dobové názvy obcí (pozri tabuľku 9 v prílohe).

V produkte, ktorý sa Vám dostáva do rúk, nie sú nastolené všetky problémy či otázky mnohorakej doby súvisiace so životom na slovensko-maďarskom pomedzí. Vzhľadom na tému plnú disproporcií sa v nej zaiste objavia i nedostatky a zjednodušenia. Ostáva mi však napriek tomu veriť, že publikácia prispeje k rozšíreniu pohľadu na bilaterálne vzťahy s Maďarskom a na problémy totalitných systémov na oboch stranách Dunaja, ako i k hlbšiemu poznaniu dobových reálií.

NÁČRT SLOVENSKO-MAĎARSKÝCH VZŤAHOV V ROKOCH 1938 – 1945

Slovensko-maďarské vzťahy v rokoch existencie autonómie Slovenska a samostatného Slovenského štátu mali charakter neustáleho napätia, ktorého hlboké korene siahali do nie tak ďalekej minulosti. Na jednej strane spomienky na maďarizáciu z čias Uhorska, ktorá bola neraz násilná, na snahu o asimiláciu nemaďarských národov a odmietanie ich rovnoprávnosti s maďarským národom v mnohonárodnom štáte, na strane druhej trianonská trauma a strata územia s maďarským obyvateľstvom – to sú najdôležitejšie faktory konfliktnosti vzájomného pomeru.¹

Zahraničná politika Maďarska sa v celom medzivojnovom období vyznačovala úsilím o revíziu Trianonskej zmluvy. Maďarské vládne kruhy sa nikdy nezmierili s rozbitím svätoštefanskej ríše, so stratou teritória bývalého uhorského štátu a so svojím privilegovaným postavením v karpatskej doline.² V nádeji na podporu

---

¹ K spoločným dejinám oboch národov vyšla v poslednom čase pozoruhodná kniha začínajúcich maďarských historikov Rozštiepená minulosť. Z obdobia rokov 1938 – 1945 sa v tejto práci pozornosť venuje skôr predsedovi vlády Pálovi Telekimu, tzv. malej vojne a analógií Trianonu s Viedenskou arbitrážou. Bližšie pozri KOLLAI, István (ed.): *Rozštiepená minulosť. Kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov*. Budapest : Nadácia Terra Cognita, 2008, s. 135-153.

² Bližšie pozri DEÁK, Ladislav: *Hra o Slovensko*. Bratislava : Veda, 1991, s. 9-17, 29-53, 77-114. DEÁK, Ladislav: *Zápas o strednú Európu 1933 – 1938*. Bratislava : Veda, 1986, s. 19, 44-71, 189-197. DEÁK, Ladislav: *Slováci v maďarskej politike v rokoch 1918 – 1939*. Bratislava : Slovakia Plus, 1996, s. 26-30, 38-43, 49-55. GRADWOHL, Peter: Les manuels scolaires, un enjeu politique? In: *La nouvelle alternative*, roč. 32, 1994, s. 15-20. IRMANOVÁ, Eva: *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad Labem : Albis International, 2002, s. 197-280. LETZ, Róbert: *Náčrt dejín Uhorska a Maďarska*. Bratislava : Polygrafia, 1995, s. 91-110. HOENSCH, Jörg K.: *Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei*. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1967, s. 25-300. PÁSTOR, Zoltán: *Slováci a Maďari*

revízneho programu sa maďarská vláda koncom 30-tych rokov stále očividnejšie obracala k fašistickému Nemecku. Maďarsko–československý antagonizmus, popri rozporoch s hitlerovským Nemeckom a beckovským Poľskom³, sa v medzinárodnom meradle javil ako jeden z faktorov vážne ohrozujúcich samotnú existenciu Československej republiky (ďalej ČSR).⁴

Hitler sa dávno pred mníchovským rokovaním rozhodol pre definitívne riešenie tzv. československej otázky. V auguste 1938 pozval k sebe najvyšších maďarských predstaviteľov a vyzval ich, aby sa Maďarsko zúčastnilo na ozbrojenej akcii proti ČSR. Maďarskí politici museli vzhľadom na vojenskú slabosť a nepripravenosť, poprípade z taktických príčin, takúto priamu účasť odmietnuť, avšak v politickej rovine sa plne stotožnili s Hitlerovým plánom.⁵

Dňa 29. septembra 1938 sa začala mníchovská konferencia predstaviteľov Nemecka, Talianska, Veľkej Británie a Francúzska. Podľa ich dohody Nemecko dostalo právo obsadiť sudetskú oblasť. O maďarských, resp. poľských územných požiadavkách sa v Mníchove bezprostredne nerokovalo. Mníchovským rozhodnutím boli maďarské vládnuce kruhy sklamané, pretože sa nesplnilo ich revízne očakávanie. Okrem Mussoliniho maďarské požiadavky nenašli adekvátnu podporu u ostatných troch predstaviteľov západných veľmocí. Pre Daladiera a Chamberlaina bola neprijateľná myšlienka plebiscitu v ČSR⁶ a Hitler nebol ochotný riešiť ďalší

---

po roku 1918. In: MARSINA, Richard (ed.): *Slováci a Maďari*. Martin : Matica slovenská 1996, s. 54-64.

³ Bližšie pozri DEÁK, Hra, ref. 2, s. 54-76, 115-148. JANEK, István: Cseh-szlovák – magyar diplomáciai kapcsolatok és tárgyalások 1938 – 1939-ben. In: *Irodalmi Szemle*, roč. 48, 2005, č. 9, s. 74-89.

⁴ ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar: *Podoby česko-slovensko – maďarského vzťahu 1938 – 1949*. Bratislava : Veda, 1992, s. 11. K medzinárodným aspektom rozbitia ČSR bližšie pozri tiež DEÁK, Ladislav: *Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938 – 1939*. Bratislava : Veda, 1990, s. 21. OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha : Karolínium, 2000, s. 205-286.

⁵ HUNČÍK, Peter – GÁL, Fedor: Historické pozadie formovania slovensko-maďarských vzťahov. In: *Maďarská menšina na Slovensku*. Praha : EGEM, 1993, s. 23.

⁶ Plebiscit žiadala na južnom Slovensku maďarská vláda, avšak britská a francúzska vláda ho odmietla, pretože túto otázku pokladali za vnútorný problém

problém Československa za asistencie západných veľmocí, ale iba sám a podľa vlastných predstáv. Dodatok záverečného protokolu konferencie spomínal iba nutnosť riešiť problém maďarskej menšiny v Československu na bilaterálnej úrovni.⁷

Mníchovská dohoda, na základe ktorej stratila ČSR pohraničné územia obývané nemeckou menšinou, teda otvorila možnosť na uskutočnenie poľských a maďarských revízných nárokov. V dňoch 9. až 13. októbra 1938 sa v Komárne uskutočnili rokovania predstaviteľov ČSR (pod vedením predsedu autonómnej vlády Jozefa Tisu) s maďarskou delegáciou, ktorú viedol minister zahraničných vecí Kálmán Kánya. Ten žiadal, aby sa za základ záboru vzali výsledky sčítania obyvateľstva z roku 1910 uskutočneného za silného maďarizačného tlaku.⁸ Keď bola táto požiadavka odmietnutá, maďarská delegácia ukončila rokovania poukázaním na zásadnú odlišnosť stanovísk. Oznámila zároveň rozhodnutie svojej vlády uplatňovať územné nároky voči ČSR priamo u signatárov mníchovskej dohody.⁹

O našej južnej hranici nerozhodli nijaké štatistiky, hospodárske a historické argumenty, ale záujmy veľmocí, pričom Francúzsko a Anglicko prenechali pole Nemecku a Taliansku.¹⁰ Arbitrážnym rozhodnutím, podpísaným 2. novembra 1938 vo Viedni, stratilo Slovensko územie s rozlohou 10 390 km² s 854 218 obyvateľmi. Z nich sa podľa posledného sčítania obyvateľstva z roku 1930

ČSR. DEÁK, Ladislav: *Viedenská arbitráž 2. novembra 1938*. Bratislava : Nadácia Korene, 1998, s. 16-17.

⁷ DEÁK, ref. 4, s. 56-72.

⁸ HEYDUK, Miloš – CHALUPA, Aleš – KVAČEK, Robert: *Československý rok 1938*. Praha : Panorama, 1988, s. 241.

⁹ Bližšie pozri ÁDÁM, Magda (ed.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936 – 1945 II.: A Müncheni egyezmény létrejötte és Magyarország külpolitikája 1936 – 1938*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1965, s. 881-882. DEÁK, ref. 6, s. 19-26. DEÁK, Ladislav (ed.): *Viedenská arbitráž 2. novembra 1938 : Dokumenty I. – III.* Martin : Matica slovenská, 2002 – 2005. EIBEL, Jan – VÁVRA, František: *Viedenská arbitráž – dôsledok Mníchova*. Bratislava : Osveta, 1963, s. 16-96. JANEK, ref. 3, s. 74-89.

¹⁰ LIPTÁK, Lubomír: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Kalligram, 2000, s. 166.

hlásilo 503 980 osôb k maďarskej a 272 145 k slovenskej a českej národnosti.¹¹

Proklamovaný etnický princíp rozhodnutia bol voči Slovensku porušený odtrhnutím 62 slovenských obcí so 76 tisíc obyvateľmi v okolí Nových Zámkov, Vrábľ a Hurbanova, stratou kompaktného územia so štyrmi tisíckami Slovákov pri Jelšave a napokon určitým hraničnej čiary v oblasti Košíc, kde v 79 odtrhnutých obciach popri 17 tisíc maďarských obyvateľov žilo aj 85 tisíc Slovákov.¹²

Po obsadení južných oblastí, ktoré prebehlo medzi 5. a 10. novembrom, opustili arbitrážne územie pod tlakom násilných opatrení tisícky obyvateľov slovenskej, židovskej, rusínskej a českej národnosti. Sťažené podmienky a maďarizačné akcie maďarských

¹¹ Okrem toho tam žilo 26 151 Židov, 8 074 Nemcov, 1826 Rusínov a zvyšok iných. DEÁK, ref. 6, s. 35. Bližšie pozri tiež HEYDUK, ref. 8, s. 241-244. IR-MANOVÁ, ref. 2, 197-280. István Janek uvádza stratu 11 830 km² (JANEK, ref. 3, s. 74-89.). O iných údajoch sa zmieňuje Róbert Letz. Slovensko podľa neho stratilo 10 390 km² s 854 217 obyvateľmi, z toho 505 803 Maďarov a 276 287 Slovákov (LETZ, ref. 2, s. 111,112.). Dagmar Čierna-Lantayová uvádza v tabuľke štatistiky z dvoch zdrojov (ČIERNA-LANTAYOVÁ, ref. 4, s. 12.):

	Národná banka československá	Magyar Statisztikai Szemle
Maďarsku pripadlo územie	10 307 km ²	10 423 km ²
Celkový počet obyvateľstva	854 217	859 885
Maďarská národnosť	504 114	505 808
Slovenská alebo česká národnosť	272 337	276 287

¹² DEÁK, ref. 4, s. 102-111. Pozri tiež BOBÁK, Ján: Poznámky k vývinu a stavu národnostného zloženia obyvateľstva južného Slovenska. In: *Historický zborník*, roč. 7, 1997, s. 88-105. KLÍMKO, Jozef: *Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918 – 1938)*. Bratislava : Veda, 1986, s. 119-122. LIPTÁK, Lubomír: Maďarsko v slovenskej politike za druhej svetovej vojny. In: HOLOTÍK, Ludovík (ed.): *Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a v Maďarsku*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1969, s. 189-283. VARSÍK, Branislav: *Národnostná hranica slovensko-maďarská v ostatných dvoch storočiach*. Bratislava : SUS, 1940, s. 5-107. ŽUDEL, Juraj: Zmeny československo-maďarských hraníc v dôsledku Viedenskej arbitráže. In: *Slovenská archivistika*, roč. 26, 1991, č. 2, s. 34-43.

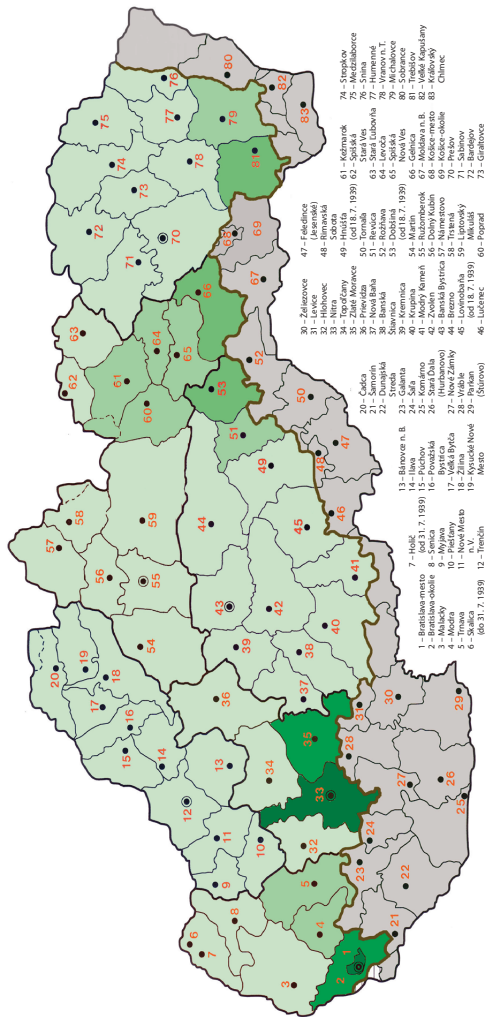
vojenských a správnych orgánov na obsadenom teritóriu tvrdo zasiahli do ľudských práv najmä obyvateľov nemaďarskej národnosti.¹³ Na druhej strane 60 tisíc občanov maďarskej národnosti zostalo rukojemníkmi slovenskej vlády.¹⁴

---

¹³ VIETOR, Martin: *Dejiny okupácie južného Slovenska*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968, s. 42. Bližšie pozri tiež DEÁK, Ladislav: Maďarská menšinová politika v Česko-Slovensku v čase Mníchova. In: HARAKSIM, Ľudovít (ed.): *Národnosti na Slovensku*. Bratislava : Veda, s. 59-70. DEÁK, Slováci, ref. 2, s. 67-71. KIRSCHBAUM, Jozef M.: Postavenie Slovákov na okupovanom území a politika slovenskej vlády. In: *Slováci v Maďarsku*. Bratislava : Matica slovenská, 1994, s. 207-217. MARKO, Augustín – MARTINICKÝ, Pavol: *Slovensko-maďarské vzťahy – história a súčasnosť vo faktoch*. Bratislava : Signum, 1996, s. 15-18. POTEMLA, Michal: Politický život Slovákov na južnom Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In: *Slováci v Maďarsku*. Bratislava : Matica slovenská, 1994, s. 157-182. TILKOVŠZKY, Lórant: *Južné Slovensko v rokoch 1938 – 1945*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1972, s. 36-40.

¹⁴ Bližšie pozri HETÉNYI, Martin: Maďarské menšinové školstvo v prvej Slovenskej republike. In: *Studia Historica Nitriensia 13*. Nitra : FF UKF, 2006, s. 159-186. HETÉNYI, Martin: Postavenie maďarskej menšiny na Slovensku v rokoch 1939 – 1940. In: PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI. Slovenská republika medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : FF PU, 2007, 93-111. HETÉNYI, Martin: Promaďarské duchovenstvo a náboženské pomery na pozadí vzťahu štátneho aparátu a maďarskej menšiny 1938 – 1945. In: *Studia Historica Nitriensia 12*. Nitra : FF UKF, 2005, s. 109-147. HETÉNYI, Martin: Spoločenské aktivity maďarskej menšiny v okrese Nitra v rokoch 1939 – 1944. In: *Historický časopis*, roč. 55, 2007, č. 2, s. 503-530.

Mapa 1
 ROZVRSTVENIE OBYVATEĽSTVA MAĎARSKEJ NÁRODNOSTI V OKRESOCH
 SLOVENSKEJ REPUBLIKY PODĽA SČÍTANIA ĽUDU Z ROKU 1940

Autor: HETÉNYI, M.

Maďarská oficiálna politika sa aj po Viedenskej arbitráži snažila ovplyvňovať nemecký postoj v prospech svätoštefanských koncepcií Veľkého Maďarska, pretože nové hranice nepokladala za definitívne. Hitler síce maďarskú vládu nezasvätil detailnejšie do svojich plánov rozkladu ČSR¹⁵, ale uviedol, že chce riešiť otázku česko-slovenského územia za účasti Poľska a Maďarska. Pritom žiadal, aby Maďarsko konzultovalo svoj postup voči česko-slovenskej politike s Berlínom. Od februára 1939, keď už bol jasný zámer nacistov zniesť zo sveta suverenitu ČSR, maďarská vláda vystupňovala úsilie o pripojenie Podkarpatskej Rusi k Maďarsku.¹⁶

Nacistickí predstavitelia pri násilnom rozbití Česko-Slovenska využívali popri iných kalkuláciách aj závažnosť maďarského problému v slovenskej politike. Zmysel rokovania Hitlera s Tisom uskutočneného 13. marca 1939 skutočne zodpovedá tomu, čo predniesol Tiso na ďalší deň poslancom slovenského snemu: „*Máte dve možnosti, buď vyhlásite samostatnosť alebo maďarskú okupáciu.*“¹⁷ Ako hlasovali poslanci, je známe – vznikla Slovenská republika.¹⁸ Teória menšieho zla dostala ďalšiu podporu v nasledujúcich dňoch. Už 15. marca prichádzali správy o pohyboch maďarských vojsk na slovenské územie,¹⁹ pričom sa slovenské a maďarské vojenské jednotky dostávali do šarvátok. Spravodajské oddelenie Hlavného štábu v správe pre ministerstvo zahraničných vecí z 21. marca hodnotilo pohyby maďarských vojsk ako možnú prípravu k okupácii Slovenska maďarským vojskom, určenej na

¹⁵ Kládol sa dôraz nie na priamy vojenský zásah, ale na rozklad pomocou vnútorných excentrických síl. DEÁK, ref. 4, s. 162.

¹⁶ Bližšie pozri DEÁK, ref. 4, s. 163-165.

¹⁷ Podľa Jana Rychlíka sa maďarská karta v Berlíne skutočne objavila a Tiso ju bral vážne, v skutočnosti však Nemecko nikdy nehodlalo ponechať Slovensko Maďarsku, pretože by tým na jeho východnej hranici vznikol príliš mocný štát, ktorý by sa vymykal nemeckej kontrole a tvrdenie o maďarskom nebezpečenstve treba brať so značnou rezervou. RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914 – 1945*. Bratislava : Academic Electronic Press, 1997, s. 170-171.

¹⁸ Bližšie pozri DEÁK, Hra, ref. 2, s. 174-192. HEYDUK, ref. 8, s. 269-301. OLIVOVÁ, ref. 4, s. 287-307.

¹⁹ V tento deň začala maďarská armáda násilne obsadzovať Podkarpatskú Rus.

23. marca 1939.²⁰ V noci z 22. na 23. marca prekročilo maďarské vojsko spoločnú hranicu a po obsadení Podkarpatskej Rusi prepadlo východné Slovensko. Miestni slovenskí velitelia na východe sa pôvodne domnievali, že Maďari postupujú na základe dohody s Nemeckom o posune hraníc. Po zistení, že to tak nie je, začali sa brániť. Dňa 24. marca 1939 bolo v Bratislave dohodnuté prímerie, pričom slovenská vláda si vymohla svoju zvrchovanosť a rokovanie o ďalšom osude práve obsadeného územia. Správa o prímerí sa dostala do niektorých miest neskoro a ešte 25. marca došlo k ostrým bojom. Dňa 4. apríla 1939 obidve vlády podpísali protokol o novej hraničnej čiare medzi Slovenskom a Maďarskom na východe. Maďarsko obsadilo 1697 km² územia východného Slovenska s počtom 69 636 obyvateľov. Ani v jednej z obsadených 74 obcí súvisle nežilo maďarské obyvateľstvo.²¹

Tieto udalosti boli účinne využívané na propagandu počas celej existencie Slovenského štátu. Maďarský útok urobil aj stráviteľnejším a akosi logickejším „ochranný pomer“ Slovenska k Tretej ríši. Napriek jasnému zneniu ochrannej zmluvy s Nemeckom sa Berlín síce postavil za stanovisko Maďarska a územie bolo pripojené

---

²⁰ LIPTÁK, Lubomír: Maďarsko v politike slovenského štátu v rokoch 1939 – 1943. In: *Historický časopis*, roč. 15, 1967, č. 1, s. 2.

²¹ 26 981 Slovákov, ostatní Rusíni. LIPTÁK, ref. 20, s. 3. Iní historici dospeli k rozdielnym údajom: Ladislav Deák píše, že Maďarsko získalo 1897 km² a 69 630 obyvateľov, Róbert Letz hovorí o 386 km² a 41 000 obyvateľoch, syntéza DEJINY Slovenska V. uvádza 16 km² (! – M. H.) a 70 000 obyvateľov. Bližšie pozri CSÉFALVAY, František: Maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt v marci 1939. In: ŠTEFANSKÝ, Michal – PURDEK, Imrich (ed.): *Slovensko vo vojnách a konfliktoch v 20. storočí*. Bratislava : VHÚ MO SR, 2003, s. 117-126. DEÁK, Ladislav: Agresia Maďarska proti Slovensku v marci 1939. In: DEÁK, Ladislav (ed.) *Malá vojna*. Bratislava : Slovak Academic Press, 1993, s. 11-20. JANEK, István: Az elfelejtett háború. A Szlovák-magyar kis háború története 1939 márciusában. In: *Történelmi Szemle*, roč. 43, 2001, č. 3-4, s. 299-313. URČENIE hranice medzi Slovenskom a Maďarskom na východnom Slovensku. In: PEKNÍK, Miroslav (ed.): *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998, s. 231-233.

k okupovanej Podkarpatskej Rusi bez akejkoľvek kompenzácie, ručil však v očiach ľudákov za ďalší osud Slovenského štátu.²²

Na verejných zhromaždeniach v slovenských obciach sa hovorilo o Maďarsku veľmi ostro. Avšak v oficiálnych slovenských kruhoch vládla veľká neistota, najmä keď plány Maďarska podporovalo Taliansko.²³ Začiatkom mája 1939 neistotu ešte posilnili správy o Hitlerovej zmienke o ponuke na zriadenie nemecko-poľsko-maďarského kondomínia nad Slovenskom.²⁴ Množstvo konfliktov a vzájomných urážok vedúcich politikov viedol k odloženiu plánovaných slovensko-maďarských hospodárskych rokovaní.²⁵

Na najvyšších slovenských úradoch sa diplomati snažili vypracovať konkrétne návrhy na zlepšenie bilaterálnych vzťahov. Memorandum ministerstva zahraničných vecí v Bratislave z 29. júla 1939 odporúčalo upraviť pomer Slovenska k Maďarsku tak, aby bol pokiaľ možno čo najlepší, pretože reálna politika by mala počítať aj „s neprijemnou možnosťou, že nemecká sila môže byť raz za určitých okolností zoslabená“, čo by znamenalo, že v strednej Európe by sa presunula moc rozhodovania na Poľsko a Maďarsko.²⁶ Skutočne v nasledujúcich dňoch došlo k obmedzeniu oficiálnych protimaďarských útokov. Vzťahy Slovenska a Maďarska dosahovali pozoruhodnú úroveň najmä v hospodárskej oblasti. Zvyšovala sa výmena tovarov, usporadúvali sa spoločné hospodárske aktivity,

---

²² LIPTÁK, ref. 20, s. 3-4. Bližšie pozri tiež TÖNSMEYER, Tatjana: Das Dritte Reich und die Slowakei 1939 – 1945. Paderborn, München, Wien, Zürich : F. Schöningh, 2003, s. 7-385. K pôsobeniu nemeckej spravodajskej služby na Slovensku pozri SCHVARC, Michal: *Sicherheitsdienst a Slovensko v rokoch 1938 – 1944 (od autonómie po Povstanie)*. Bratislava : Múzeum kultúry karpatských Nemcov, 2006, s. 3-460.

²³ Východisko z obáv, aby sa Nemecko nestalo hegemónom v Podunajskej a tým neohrozilo mocenské plány Maďarska, videla maďarská vláda v užšej spolupráci s Talianskom. Naopak Taliansko našlo v Maďarsku spojenca v tyle Juhoslávie, voči ktorej si uplatňovali územné nároky a jej vplyv v Jadranskom mori bol jedným z hlavných dôvodov talianskeho odmietania versaillského mierového systému. KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 303.

²⁴ Tento návrh však vo Varšave nebol akceptovaný. LIPTÁK, ref. 20, s. 4-5.

²⁵ Tamže, s. 5.

²⁶ Tamže, s. 5.

výstavy a veľtrhy. Maďarsko bolo po Nemecku a Taliansku tretím najdôležitejším obchodným partnerom pri importe i exporte slovenského tovaru.²⁷

Od konca augusta 1939 sa v súvislosti s medzinárodnou situáciou zintenzívňovali vojenské prípravy slovenskej armády. Účasť Slovenského štátu na ťažení proti Poľsku mala veľký dosah pre formovanie vzťahov k Maďarsku. Počas vojny poskytovali Nemci Slovensku v jeho konfliktoch s Maďarskom podporu, napríklad v otázke prechodu vojsk cez maďarské územie. V nasledujúcich mesiacoch dali nacisti Maďarsku pocítiť rozdiel, ktorý robia medzi „vzorným“ Slovenskom a Maďarskom, ktoré za nemeckú podporu počas Viedenskej arbitráže a po tzv. malej vojne preukázalo „čierny nevďak“.²⁸ V tom čase bola na Slovensku rozvinutá protimaďarská revizionistická kampaň širokého dosahu, najmä prostredníctvom rozhlasu a tlače.²⁹

V máji 1940 došlo k pomerne značnému napätiu medzi Slovenskom a Maďarskom, vrcholiacemu v čiastočnej mobilizácii, pričom obe strany ubezpečovali Berlín, že mobilizujú preto, že mobilizuje aj ten druhý. Nebývalú intenzitu dosiahli zvesti o skorom obsadení Slovenska. Pomery sa relatívne upokojili až na zásah Berlína.³⁰

Po salzburskom diktáte bola v zápase medzi triumvirátom Tiso – Tuka – Mach využitá každá vhodná zbraň pre získanie sympatií a podpory. Maďarská otázka nemohla zostať v úzadí.³¹ Už v článku

²⁷ LETZ, ref. 2, s. 114.

²⁸ LIPTÁK, ref. 20, s. 6-7.

²⁹ KIRSCHBAUM, ref. 13, s. 211. Aj v ďalšom vývoji sa venovala veľká pozornosť protimaďarskej propagande. Najviac tomu poslúžili články v tlačovom orgáne Hlinkovej slovenskej ľudovej strany Slováku a Nástupe.

³⁰ LIPTÁK, ref. 20, s. 9. Bližšie pozri tiež JANEK, István: Maďarsko-slovenské diplomatické vzťahy v rokoch 1939-1941. In: ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 334-351. JANEK, István: Diplomáciai Csátározások a magyar-szlovák kapcsolatokban 1940 – 1941 között. In: FISCHER, Ferenc – VITÁRI, Zsolt – VONYÓ, József (ed.): *Kutatási Füzetek 12. Ünnepi szám Ormos Mária 75. születésnapjára*. Pécs : Pécsi Tudományegyetem, 2005, s. 165-180.

³¹ Bližšie pozri napríklad ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar: Problém vzťahu s Maďarskom v aktivitách politikov a diplomatov slovenského štátu (1939

v Slovákú z 31. decembra 1939 označil Šaňo Mach revíziu hraníc za hlavný cieľ slovenskej politiky a opierajúc sa o Hitlerove tézy o výmene obyvateľstva žiadal dokonca výmenu Slovákov z Dolnej zeme za Maďarov z okolia Nitry. Tuka podozrievaný z maďarofilstva sa tiež snažil úporne dosiahnuť diplomatickou cestou nejaký úspech. Otázka revízie bola v programe všetkých vládnych skupín.³² Slovenská verejná mienka žiadala však nie revíziu, ale úplné zrušenie viedenského arbitrážneho rozsudku. V populárnom vydaní bola revízna politika formulovaná jednoznačne: „*všetko späť!*“³³

Nezaspala ani maďarská diplomacia, ktorá dôvodila pred Berlínom a Rímom, že zväčšené Maďarsko okrem iného bude spoľahlivým žandárom dozerajúcim na „nespoľahlivé národy“ dunajskej kotliny. Organickou zložkou tejto politiky bolo neustále očierňovanie ľudáckeho režimu. Obviňovala ho z nespoľahlivosti, z neschopnosti paralyzovať protinemecké a panslavistické tendencie. Takmer tú istú taktiku používal aj bratislavský režim, keď v Berlíne poukazoval na kontakty Maďarska so Západom, na zvyšky parlamentarizmu, na údajné liberalistické tendencie maďarských vládnucich kruhov a na prílišnú mäkkosť pri riešení židovskej otázky. Pre prehlbovanie nemeckej kontroly nad oboma súperiacimi partnermi nemecká diplomacia veľmi cielavedome a plánovito používala taktiku lákavých, ale nezáväzných protikladných sľubov adresovaných obom stranám, najmä však možnosť revízie slovensko-maďarských hraníc.³⁴ Berlín v rokoch 1940 – 1941 viackrát vysvetľoval slovenským a maďarským politikom, že

---

– 1945). In: GONĚC, Vladimír – VLČEK, Radomír (ed.): *Z dějin visehradského prostoru. Richardu Pražákovi k pětasedmdesátinám*. Brno : Vydavatelství MU, 2006, s. 233-247.

³² LIPTÁK, ref. 20, s. 10. Bližšie pozri tiež JUHÁSZ, Gyula (ed.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945 V. Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a szovjetunió megtámadásáig 1940–1941*. Budapešť : Akadémiai Kiadó, 1982, s. 146-148, 405–408, 544-581, 769-783.

³³ Pôvodne to bolo revizionistické heslo trianonského Maďarska, ktoré po Viedenskej arbitráži prebrali ľudáci.

³⁴ FABIAN, Juraj: Slovensko v strednej Európe (slovensko-maďarské vzťahy za druhej svetovej vojny). In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.): *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : SNR – HŮ SAV, 1991, s. 64.

„hranicou nie je toho času možné hýbať a ich úprava by bola možná až po vojne. Revízia viedenského rozsudku by pohla všetky hranice na juhovýchode a nik by tomu nevidel koniec“³⁵. Slovenská oficiálna politika si už od vzniku autonómie až do konca vojny bola vedomá priamej či nepriamej závislosti svojho postavenia voči Maďarsku od celého komplexu medzinárodných vzťahov, predovšetkým od samotného postoja Tretej ríše voči svojim satelitom, taktiež od vývoja na vojnových frontoch, od vzťahov Nemecka a Talianska, od manévrov Červenej armády v Rumunsku, rumunsko-maďarský konflikt, atď.³⁶

Horthyovský režim pokračoval v udržiavaní kontaktov so západnými mocnosťami, aby v prípade porážky Nemecka mohol realizovať svoje hegemónne plány, resp. plány na udržanie svojich územných ziskov po roku 1938. Pre potreby maďarských vládnych miest v úsilí zdôvodniť svoje nároky na územia, ktoré kedysi patrili k svätoštefanskej korune, pracovali osobitné vedecké ústavy maďarskej geopolitiky. Veľkým množstvom propagačných publikácií, kartografického materiálu, tendenčných geopolitických, ekonomických a historických štúdií, vydávaných vo svetových jazykoch, usilovali sa vzbudiť zdanie, že požiadavka tzv. spravodlivosti pre Maďarsko sa opiera o serióznú vedeckú argumentáciu.³⁷ Úsilie o realizovanie svätoštefanských mocenských koncepcií bolo charakteristické aj pre značnú časť legálnej maďarskej politickej opozície. V tomto kruhu sa pohyboval aj popredný predstaviteľ

³⁵ LIPTÁK, ref. 20, s. 11.

³⁶ Tamže, s. 8. Bližšie pozri *DĚJINY diplomacie 1939 – 1945*. Praha : Svoboda, 1979, s. 84-100. FABIAN, Juraj: *Svätoštefanské tiene*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1966, s. 44-65. KORČEK, Ján: Slovenský štát vo vojnovom stave so západnými spojencami. In: *Vojenskopolitické a geopolitické súvislosti vývoja Slovenska v rokoch 1918 – 1945*. Trenčín : Oddelenie sociálneho riadenia Vojenského veliteľstva Východ, 1992, s. 103-115. LETZ, ref. 2, s. 117-123. LIPTÁK, Ľubomír: Geopolitické postavenie Slovenska v rokoch druhej svetovej vojny. In: *Vojenskopolitické a geopolitické súvislosti vývoja Slovenska v rokoch 1918 – 1945*. Trenčín : Oddelenie sociálneho riadenia Vojenského veliteľstva Východ, 1992, s. 77-91.

³⁷ Maďari v rokoch 1940 – 1941 obsadili časť Sedmohradska i Juhoslávie. Najmä z toho pramenilo nepriateľstvo Chorvátov a Rumunov voči nim. FABIAN, ref. 34, s. 64-65.

antifašistickej rezistencie Endre Bajcsy-Zsilinszky.³⁸ Podľa neho odmenou za prechod na stranu protifašistických mocností by malo byť dominantné postavenie Maďarska v karpatskej kotline.³⁹

Budapeštianska vláda pokračovala v intenzívnej spravodajskej činnosti. Do Budapešti prichádzali dôverné informácie z bratislavského konzulátu (od augusta 1939 vyslanectva) a od vedúcich činiteľov Maďarskej strany na Slovensku.⁴⁰ Kým spravodajská činnosť bola pomerne úspešná, maďarským vládnym činiteľom sa nedarilo vytvoriť si v slovenskom prostredí pre svoje akcie politicky oporné body napriek tomu, že sa po obsadení územia sa v maďarskom štátnom rozpočte na rok 1939 / 1940 temer všetky položky, v ktorých sa skrývala suma na podporu menšinového maďarského života v susedných štátoch, ako i spravodajských účelov, zdvojnásobili.⁴¹ Na Slovensku nebola jediná významnejšia slovenská politická osobnosť alebo skupina, ktorá by bola ochotná prijať a podporovať

---

³⁸ Popravený nyilaškými mocipánmi v decembri 1944.

³⁹ Bližšie o jeho projekte, ako i o ďalších koncepciách povojnového teritoriálneho usporiadania pozri napríklad FABIAN, ref. 34, s. 66-69. FABIAN, ref. 36, s. 66-122. TILKOVSKÝ, Lórant: Pohľad E. Bajcsy-Zsilinszkeho na Slovenský štát. In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.): *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : SNR – HÚ SAV, 1991, s. 53-57.

⁴⁰ FABIAN, ref. 34, s. 65. Strana pod pomenovaním Zjednotená maďarská strana fungovala de facto do leta 1940. Nový názov Maďarská strana na Slovensku (Szlovenszkoí Magyar Párt) bol prijatý v júni 1940 (bližšie pozri HETÉNYI, Martin: Maďarská strana na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. In: SKLENÁŘOVÁ, Sylva (ed.): *České, slovenské a československé dejiny 20. storočia II*. Hradec Králové : UHK, 2007, s. 58-67. JANEK, Slovensko-maďarské vzťahy, ref. 30, s. 334-351. ZELENÁK, Peter: Zjednotená krajinská kresťansko-socialistická a maďarská národná strana. In: LIPTÁK, Lubomír (ed.): *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava : Archa, 1992, s. 213-218.

⁴¹ Pre informáciu vládných kruhov zaslal slovenský vyslanec v Budapešti dňa 21. mája 1941. Vyslanec predpokladal, že na rok 1941 je na revizionistické ciele a podporu maďarskej menšiny určených približne štyri milióny pengő, ale okrem tejto sumy mali existovať aj iné tajné fondy. Ďalej uviedol, že z praxe je presvedčený, že suma na starostlivosť o Slovákov v zahraničí je veľmi biedna. V návrhu na jej zvýšenie ho napokon podporilo i slovenské ministerstvo zahraničných vecí. Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Ministerstvo zahraničných vecí (ďalej MZV), šk. 128, č. 32371/1942.

promadžarskú koncepciu. Neuskutočnili sa ani nádeje vkladane do najvýznamnejšieho agenta Vojtecha Tuku.⁴²

Tabuľka 1: Niektoré finančné kapitoly zo štátneho rozpočtu Maďarského kráľovstva⁴³

<i>Finančné položky v pengő</i>	<i>Rok</i>		
	<i>1938</i>	<i>1940</i>	<i>1941</i>
Informatívna služba a paušálne výdavky tlačového oddelenia	1 231 000	2 450 000	2 000 000
Starostlivosť o domáce menšiny a v cudzine žijúcich maďarských štátnych občanov paušálne	955 000	3 380 000	2 400 000
Dispozičný fond	935 000	1 800 000	1 500 000
Vysielacie výdavky	7 300	10 950	7 300

Zdroj: List vyslanca Jána Spišiaka z 21. mája 1941. SNA, f. MZV, šk. 128, č. 32371/42.

Oficiálne slovensko-maďarské vzťahy v posalzburskom období boli relatívne pokojné. Od jesene 1940 Slovensko a Maďarsko boli členmi Trojpaktu, a teda oficiálne spojencami. Po začiatku vojenského útoku na Sovietsky zväz sa zintenzívnili prípravy na mierovú konferenciu a na slovenskej strane sa začali vypracovávať revízne návrhy.⁴⁴ Po relatívnom upokojení slovensko-maďarského napätia

⁴² Tuka ohlasoval dôverníkovi maďarskej vlády svoje osobné plány (medzi nimi i útoky proti Maďarsku) a žiadal pre ne pomoc vo forme objednaných útokov proti svojej osobe. Tukov politický osud bol v rukách maďarskej vlády, ktorá však nezverejnila ani len malý zlomok dokladov o jeho agentúrnej zaviazanosti, čo by znamenalo jeho likvidáciu. Celkovo možno povedať, že Tukova pozícia voči Maďarsku zostáva nejasná. FABIAN, ref. 34, s. 66.

⁴³ Z nich čerpala nielen maďarská menšina na Slovensku, ale i maďarská spravodajská služba na činnosť v zahraničí. Údaj za rok 1939 absentuje.

⁴⁴ Na slovenskom ministerstve zahraničných vecí vznikol ako výsledok práce študijného oddelenia podrobný návrh, ako by mala vyzeráť revízia hranice s Maďarskom. V návrhu sa navrhovalo pripojiť k Slovensku 3606 km² s 353 032 obyvateľmi, z toho 209 186 slovenskej, 100 504 maďarskej národnosti. Plán predvídaval pripojenie Levíc, Lučenca a Košíc k Slovensku. LIPTÁK, ref. 20, s. 12.

po zmenách v slovenskej vláde bola 5. februára 1941 podpísaná v Budapešti zmluva č. 90 / 41 Sl.z. medzi Slovenskou republikou a Maďarskom, ktorá riešila najmä usporiadanie jednotlivých štátoobčianskych otázok ako zisk štátneho občianstva príslušníkov národnostných menšín.⁴⁵

Na jeseň 1941 došlo k zostreniu vzťahov medzi bratislavskou a budapeštianskou vládou. Vo veľkej miere to spôsobil incident na štátnej hranici pri Novej Vsi nad Žitavou 3. septembra 1941. Miestne maďarské orgány ráno oznámili, že posunú doterajšiu hranicu tak, že zaberú asi 140 hektárov pôdy pre Maďarsko. Na hranicu Tiso vyslal vojsko a informované bolo aj Nemecko. Na druhý deň maďarská strana ubezpečila, že ide o omyl.⁴⁶ V novembri 1941 sa po protimaďarských demonštráciách a následných výtržnostiach v niektorých slovenských mestách natoľko vyostрили medzištátne slovensko-maďarské vzťahy, že došlo k prechodnému prerušeniu diplomatických vzťahov. Spor sa musel vyriešiť na konci novembra v Berlíne na schôdzke signatárov Trojpaktu.⁴⁷

Základná črta slovensko-maďarských vzťahov – zásada reciprocity, pomáhala zlepšiť podmienky života Slovákov v Maďarsku, na druhej strane brzdila nároky Maďarov na Slovensku. Zdanlivo bola v uplatňovaní reciprocity⁴⁸ maďarská strana vo výhode. Slo-

---

⁴⁵ Obsahom dohody bolo ďalej usporiadanie prepustených verejných zamestnancov i neuznaných penzistov slovenskej národnosti žijúcich v Maďarsku a opačne.

⁴⁶ LIPTÁK, ref. 20, s. 14.

⁴⁷ VIETOR, ref. 13, s. 193.

⁴⁸ § 95 ústavy stanovil, že „*práva národnostných skupín uvedené v ústave platia natoľko, nakoľko také isté práva v skutočnosti používa i slovenská menšina na území materského štátu príslušnej národnostnej skupiny*“. Toto obmedzenie sa vzťahovalo prakticky len na Maďarov. Recipročné akcie na Slovensku sa uskutočnili v rôznorodých formách. Bližšie pozri napríklad JANEK, Slovensko-maďarské vzťahy, ref. 30, s. 334-351. PODOLEC, Ondrej: Slovensko-maďarské konflikty a ich odraz na pôde slovenského snemu. In: ŠTEFANSKÝ, Michal – PURDEK, Imrich (ed.): *Slovensko vo vojnách a v konfliktoch v 20. storočí*. Bratislava : VHÚ MŠ SR, 2003, s. 185-188. SZALATNAI, Rézsö: Memorandum. In: FÁBRY, Zoltán (ed.). *Obžalovaný prehovorí*. Bratislava : Kalligram, 1994, s. 163. VIETOR, ref. 13, s. 92-93, 191-193. ZELENÁK, Peter: Maďarská strana na Slovensku. In: LIPTÁK, Lubomír (ed.): *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava : Archa, 1992, s. 242-244.

venská menšina v Maďarsku bola oveľa početnejšia ako maďarská na Slovensku.⁴⁹ V Bratislave však veľmi rýchlo vystihli citlivosť maďarskej politiky i verejnej mienky na represie proti Maďarom na Slovensku. Z uplatňovania reciprocity sa vyvinula celá jedna zložka vzájomných vzťahov, riadená zo slovenskej strany okrem príslušných ministerstiev aj zvláštnym spojovacím orgánom pri predsedníctve vlády.⁵⁰ Predseda vlády dňa 11. decembra 1942 určil v predsedníctve vlády pre veci slovenskej menšiny v Maďarsku a maďarskej národnej skupiny na Slovensku osobitného referenta v osobe hlavného radcu verejnej správy vnútornej Dr. Ľudovíta Semiana. Úlohou tohto menšinového referenta bolo starať sa o to, aby sa všeobecné a konkrétne opatrenia orgánov štátnej správy v tejto záležitosti diali jednotne a v súlade s intenciami vlády.⁵¹ Na rozdiel od maďarského náprotivka, štátneho tajomníka Tibora Patakyho, však nemal výkonné kompetencie, ale len poradné, resp. priamo nemohol ovplyvniť problémy.

Vo svojej protimaďarskej politike našiel Slovenský štát prirodzených partnerov v ďalších dvoch nemeckých satelitoch, v Rumunsku a Chorvátsku. Tieto tri štáty sa pokúsili koordinovať svoju zahraničnú politiku k Maďarsku vytvorením akejsi novej Malej dohody, čo však zostalo len fiktívnym plánom.⁵²

Po páde Talianska, protektora Maďarska, v roku 1943 sa zintenzívnila snaha maďarskej vlády o zblíženie so Slovenskom – konkrétne o určitú formu federácie. Niektorí maďarskí činitelia na

---

⁴⁹ Záležitosti Slovákov z potrianonského maďarského územia mal v kompetencii Adolf Pechány, v rokoch 1921 – 1941 vládny komisár pre veci Slovákov. Slovenským obyvateľstvom z teritória, ktoré bolo pripojené k Maďarsku roku 1938 a 1939, sa zaoberal odborný referent János Bazovszky. V Maďarsku žilo asi 700 tisíc Slovákov. TILKOVSKÝ, Lóránt: *K dejinám Slovákov v Maďarsku 1919–1945*. Bratislava : Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus, 1996, s. 7.

⁵⁰ LIPTÁK, ref. 20, s. 16.

⁵¹ Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠA BB), f. Pohronská župa (ďalej PŽ) II., šk. 27, č. 972/1943 prez.

⁵² KAMENEC, Ivan: *Slovenský štát 1939 – 1945*. Praha : Anomal, 1992, s. 50. Bližšie pozri LIPTÁK, ref. 20, s. 19–24. Nesúhlas voči tomuto združeniu vyjadrili okrem Maďarska aj Taliansko a Nemecko.

svoju vládu naliehali na podpísanie dohody, „*kým nepríde niekto druhý*“ (Česi alebo Sovietsi – M. H.). Maďarsko malo záujem na menších jednotkách okolo seba. Základná téza maďarskej politiky znela, že do Dunajskej kotliny žiadny cudzí vplyv nemá byť pripustený a monopol by malo mať Maďarsko. Reakciou bratislavskej vlády bolo uskutočňovanie usilovnej propagandy o životaschopnosti Slovenského štátu. Veľké nádeje – avšak len nakrátko – vzbudili v ľudákoch aj z Berlína rozširované zvesti o pláne územných zmien.⁵³

Vnútropolitický vývoj v Maďarsku na začiatku roku 1944 prinútil Hitlera k jeho obsadeniu. Pred nemeckou okupáciou Maďarska v marci 1944 pomáhala slovenská vláda (spolu s rumunskou a chorvátskou) robiť diplomatický nátlak na Horthyho, keď – na nemeckú objednávku – žiadala v Berlíne, aby sa im dovolilo zúčastniť sa na okupačnej akcii vlastnými silami. Napokon sa Horthy podrobil Berlínu a nemecká okupácia sa uskutočnila s jeho súhlasom. Pochopiteľne, za tejto situácie nehrozilo z maďarskej strany nebezpečenstvo násilného napadnutia Slovenského štátu. Bratislavská vláda sa teraz sústredila na hrozbu nemeckej okupácie, ktorú nacistický protektor využíval na stupňovanie vojenských požiadaviek.⁵⁴

Slovensko-maďarské vzťahy boli v tomto období veľmi komplikované a rozporné. Na jednej strane hroziaci zánik fašistického režimu po nemeckej porážke zblížili záujmy Tisovej a Sztójayovej vlády, na strane druhej sa neprestalo písať, že Maďari sú nepriateľmi Slovákov a naďalej sa hrozilo recipročnými opatreniami.⁵⁵ Propagačne využívaná hrozba z juhu sa stala poslednou zúfalou zbraňou, ktorá mala udržať moc ľudáckej vlády.⁵⁶

---

⁵³ LIPTÁK, ref. 20, s. 29-30, 34. Bližšie pozri tiež LIPTÁK, ref. 12, s. 189-283. ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar: Otázka národnostných menšín vo vzťahu medzi Česko-Slovenskom a Maďarskom 1944 – 1948. In: HARAKSIM, Ľudovít (ed.): *Národnosti na Slovensku*. Bratislava : Veda, 1993, s. 19-25.

⁵⁴ VIETOR, ref. 13, s. 334-335.

⁵⁵ Tamže, s. 336-337.

⁵⁶ LIPTÁK, ref. 20, s. 33.

V rokoch 1944 – 1945 v otázke slovensko-maďarských vzťahov prešla iniciatíva do rúk odboja, ktorý ju posudzoval predovšetkým z hľadiska úspechu Veľkej trojky a jej spojencov vo vojne. Ďalšia, nová fáza formovania slovensko-maďarských vzťahov čakala na koniec vojny.⁵⁷

---

⁵⁷ Tamže, s. 34. Bližšie pozri tiež LIPTÁK, ref. 12, s. 150-270.

POHRANIČNÝ STYK MEDZI SLOVENSKOM A MAĎARSKOM PO VIEDENSKEJ ARBITRÁŽI

Slovensko-maďarské vzťahy v dramatických pomníčovských rokoch mali sínusoidný vývoj. Otvorené napätie medzi Maďarskom a slovenskou vládou naplno prepuklo po Viedenskej arbitráži, konanej 2. novembra 1938.

Arbitrážni predstavitelia vyznačili novú hranicu od Dunaja pri Šamoríne, ktorá v polkruhu odbočila na sever, takže päť západných obcí Žitného ostrova ostalo na Slovensku. Severne od Malého Dunaja pripadol Čeklís – prechodne – Maďarsku. Hranica sa ďalej tiahla severne od železničnej trate Bratislava – Galanta, takže Senec pripadol Maďarsku – asi po Tardošked. Odtiaľ odbočila na sever a nad Vrábľami, resp. pod Slepčanmi križovala železničnú trať. Odtiaľ sa tiahla zväčša priamočiaro na východ, severne od Levíc až po Modrý Kameň. Stadiaľ pod Modrým Kameňom odbočila nad Lučencom, tiahla sa ďalej na východ na Rimavskú Sobotu. Stade zase na východ tak, že Jelšava pripadla Maďarsku. Hranica pokračovala severne od Rožňavy a južne od Smolníka a Nižného Medzeva, kde sa obrátila na sever, obišla Košice, križovala rieku Hornád, odtiaľ sa tiahla na juh, pod Trebišovom znova na východ, takže železničná trať Veľké Kapušany – Užhorod, ako i samotné mesto Užhorod pripadli na okupované územie. Do Maďarska pripadlo aj ďalšie mesto na Podkarpatskej Rusi – Mukačevo.⁵⁸

Styk s maďarskou armádou, spravodajské aktivity a príprava materiálu pre delimitačné práce patrili medzi úlohy česko-slovenských styčných dôstojníkov. Nové slovensko-maďarské hranice boli

---

⁵⁸ Na arbitrážnom území, t. j. na maďarskej strane demarkačnej čiary sa nachádzalo 110 pohraničných obcí predtým patriacich ČSR. VIETOR, ref. 13, s. 18-19.

na slovenskej strane rozdelené na dve veliteľstvá so štyrmi pásmami a menšími úsekmi. Armádny generál Lev Prchala velil oblasti od Bratislavy po východnú hranicu okresu Lučenec – t.j. vyššiemu veliteľstvu Štefánik. Túto časť hraníc Prchala rozdelil na pásma A a B. Pásmu A s úsekmi Bratislava a Nitra velil generál Jindřich Bejl, pásmu B s úsekmi Krupina a Lučenec generál Václav Wolf. Pre oblasť pásma C a D (veliteľstvo Ferdinand, východne od okresu Hnúšťa s úsekmi Dobšiná, Gelnica a Michalovce) bol za veliteľa menovaný brigádny generál Jozef Beránek. Ich podriadení styční dôstojníci pracovali najmä pri okresných úradoch v okresoch, ktoré susedili s Maďarskom.⁵⁹

---

⁵⁹ SNA, f. Ministerstvo vnútra (ďalej MV), šk. 3, č. 725/1938 prez. Bližšie pozri NIŽŇANSKÝ, Eduard: *Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte*. Prešov : Universum, 1999, s. 49-50.

Tabuľka 2: Zoznam česko-slovenských styčných dôstojníkov v novembri 1938

Oblasť	Stýčný dôstojník	Pásmo	Stýčný dôstojník	Úsek	Stýčný dôstojník	Oblasť úrad	Stýčný dôstojník		
veliteľstvo Stefánik	armádny generál Lev Přehala	A (západné)	brigádny generál Jindřich Bejl	Bratislava	plk. žen. Antonín Slejmar	Bratislava – vidiek Modra	šépt. Jaroslav Hruška šépt. Jiří Pešek		
				Nitra	plk. del. Jindřich Varhaník	Sereď	mjr. Jozef Turanec		
				Krupina	plk. pech. Ludovít Strašák	Zlaté Moravce	plk. pech. Václav Jarolímek		
				Lučencec (resp. Moudrý Kameň)	brigádny generál Václav Wolf	Levice (resp. Banská Štiavnica)	šépt. E. Krivoš šépt. L. Vyepálek		
				Lučencec (resp. Moudrý Kameň)		Krupina	mjr. J. Imro		
		veliteľstvo Ferdinand, sídlom Spíšská Nová Ves	brigádny generál Jozef Beránek			Lučencec (resp. Moudrý Kameň)	plk. del. Viktor Rychlík	Lučencec (resp. Lovinobaňa)	mjr. J. Piskáček
						okresy Hnušťa, Revúca, Dobšiná, sídlom Dobšiná	plk. gšt. Oldřich Španěl Hnušťa	Revúca	plk. pech. Rudolf Vondra Pechman
						okresy Gelnica, Prešov, sídlom Kysak	plk. gšt. Miroslav Petrík	Dobšiná	šépt. pech. František Opletal
						okresy Vranov, Trebišov, Michalovec, Sobrance, sídlom Michalovec	plk. gšt. Ladislav Kortk	Prešov, sídlom Kostolany nad Hornádcom	plk. pech. Václav Bednár Balzer
								Vranov a Trebišov, sídlom Sečovce	mjr. delostr. Václav Vrba
		Michalovec	plk. pech. Jozef Burda mjr. pech. Karol Šišák						
		Sobrance							

Zdroj: SNA, f. MV, šk. 3, č. 725/38 prez.

Okamžite po obsadení južného Slovenska maďarským vojskom vydalo veliteľstvo Hodža (juhozápadné Slovensko) opatrenie o demarkačnej čiare. Prechod demarkačnej čiary medzi ČSR a Maďarskom sa mohol diať na určených colných priechodoch len na základe povolenia, ktoré vydala príslušná žandárska stanica, a to výlučne za poľnohospodárskym účelom. V dobe od zotmenia až do rozodnenia bolo prekročenie demarkačnej čiary zakázané (výnimky existovali v prípadoch vyhľadania lekárskej pomoci alebo pomoci pri hasení požiarov). Počas noci bol naostatok akýkoľvek pohyb obyvateľstva pozdĺž demarkačnej čiary v hĺbke štyri kilometre prísne zakázaný. Nepovolené prekročenie demarkačnej čiary sa trestalo peňažitou pokutou (do 5 tisíc korún) alebo väzbou do 14 dní.⁶⁰

Detailnejšie úpravy prechodov demarkačnej čiary si dohodli tamojší styční dôstojníci podobne, ako to spravil styčný dôstojník úseku Nitra plukovník Varhaník. Podľa jeho dohody s maďarskými orgánmi zo 17. novembra 1938 sa na nitrianskom úseku upravilo prekročenie demarkačnej čiary nasledovne:

1. osobám, ktoré natrvalo alebo na dlhšiu dobu odchádzali do Maďarska, sa povolilo prekročenie hraníc len na dôležitých priechodoch, a to v Branči (pre obyvateľov okresu Nitra) a Slepčanoch (okres Zlaté Moravce). Každá osoba musela mať pri sebe povolenie príslušného okresného úradu a pas;

2. malý pohraničný styk sa povolil osobám, ktoré nevyhnutne museli obrobiť svoje pozemky, alebo v nutných prípadoch vyhľadania lekárskej pomoci či pomoci pri likvidovaní negatívnych výsledkov vyčíňania prírodných živlov. Mohli prechádzať všade tam, kde sa nachádzali slovenské finančné hliadky, museli sa však v ten istý deň vrátiť. Museli mať potvrdenie notárskeho úradu o dôvode cesty a preukaz totožnosti (občiansku legitimáciu, domovský list a pod.);

3. vo všetkých prípadoch bolo prekročenie demarkačnej čiary dovolené len od 8. do 16. hodiny;

---

⁶⁰ Štátny archív v Bratislave, pobočka (ďalej ŠAP) Modra, f. Okresný úrad Bratislava – vidiek (ďalej OÚ BL), šk. 21, č. 2159/1938 prez.

4. osoby, ktoré z Maďarska chceli prísť na slovenské územie na trvalý pobyt, avšak nevedeli preukázať, že majú domovskú príslušnosť na území Slovenska, nesmeli byť do ČSR vypustené.⁶¹

Slovensko stratilo najúrodnejšie kraje, boli pretrhané dopravné tepny, hospodárske a ľudské väzby. Jednou z dôležitých úloh po Viedenskej arbitráži bolo napríklad doplnenie telefónnej siete, resp. na vybudovanie stálych telefónnych spojov v pohraničných okresoch.⁶² O stabilizovanie situácie na pohraničí sa štátne úrady snažili prostredníctvom zmiešaných komisií. Pretože požiadavky maďarskej vlády uplatňované na ďalších rokovaníach česko-slovensko - maďarskej komisie o podrobnom vyznačení hraničnej čiary, aby na zabrané územie pripadli napríklad pastviny, poľnohospodárske a priemyselné podniky, železničné stanice a pod., sprádzali opakujúce sa pohraničné incidenty a rôzne provokačné akcie, ešte v tomto mesiaci boli rokovania vo všetkých česko-slovensko-maďarských komisiách prerušené.⁶³ Po diplomatickom riešení incidentov sa obnovili 26. januára 1939.⁶⁴ Krajinský vojenský veliteľ generál Hugo Vojta však už 3. februára 1939 Krajinskému úradu oznámil, že maďarská propaganda pre ďalšiu revíziu hraníc neutícha, a to najmä v súvislosti s Podkarpatskou Rusou.⁶⁵

---

⁶¹ Úprava obsahovala ešte niekoľko menej podstatných bodov. Plukovník Varhaník túto úpravu doplnil ešte dňa 23. novembra 1939. Štátny archív v Nitre, pobočka v Nitre (ďalej ŠAP NR), f. Okresný úrad v Zlatých Moravciach (ďalej OÚ ZM), šk. 28, č. 102/1939 prez.

⁶² Touto úlohou boli poverené okresné úrady. Okresný úrad v Bratislave v decembri 1938 požiadal riaditeľstvo pôšt a telegrafov o zriadenie telefónnych staníc pre pasové kontroly vo Štvrtku na Ostrove a vo Vajnorochoch s tým, že poplatky mal hradiť okresný úrad. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 23, č. 37/1939 prez.

⁶³ VIETOR, ref. 13, s. 19. Podstatnou snahou miestnych slovenských funkcionárov bolo pri podrobnom vyznačovaní hraničnej čiary zachovanie katastrálnych hraníc obcí (SNA, f. MV, šk. 14, č. 1699/1939 prez. Magyar országos levéltár [Maďarský krajinský archív v Budapešti, ďalej MOL], f. Külügymintisztérium [ďalej KüM], K-63, fascikel [ďalej fasc.] 64, zväzok [ďalej zv.] 7/7-I, č. 127/1938. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 28, č. 59/1939 prez.).

⁶⁴ Podriadené úrady dostali príkaz Krajinského úradu zmieriňovať napätie v pohraničí. SNA, f. MV, šk. 14, č. 1607/1939 prez.

⁶⁵ SNA, f. MV, šk. 14, č. 1699/1939 prez. MOL, f. KüM, K-63, fasc. 64, zv. 7/7-I, č. 127/1938.

Slovenské štátne hranice v čase autonómie i počas existencie samostatného Slovenského štátu zabezpečovala finančná stráž. Pod jej 44 inšpektorátov patrilo 193 oddelení. Z tohto počtu 20 inšpektorátov a 90 oddelení vykonávalo službu v slovensko-maďarskom pohraničí.⁶⁶ Na zaistenie štátnych hraníc počet príslušníkov finančnej stráže nedosahoval potrebné množstvo,⁶⁷ preto im boli nápomocné oddiely Hlinkovej gardy⁶⁸ a vojsko⁶⁹. V júli 1939 sa zlúčením vojenských oddielov s finančnou strážou konštituovala Pohraničná stráž.⁷⁰

Colné záležitosti vybavovali colné úrady.⁷¹ Pozornosť štátnym hraniciam venovali i žandárske stanice⁷² a policajné úrady, ktorých obvody hraničili so štátnymi hranicami. Tieto vykonávali pasovú

⁶⁶ Údaj za máj 1939. SNA, f. MV, šk. 10, č. 7050/1939 prez.

⁶⁷ SNA, f. MV, šk. 33, č. 1169/1939 prez. ŠAP NR, f. Okresný úrad v Nitre (ďalej OÚ NR), šk. 40, bez č./1939 prez.

⁶⁸ Od konca augusta 1939 sa v súvislosti s medzinárodnou situáciou zintenzívňovali vojenské prípravy slovenskej armády. Aby sa uvoľnila časť vojska, na južnú hranicu nastúpili jednotky Hlinkovej gardy a Freiwillige Schutzstaffel. LIPTÁK, ref. 20, s. 6.

⁶⁹ Bližšie pozri KIŠ, Štefan: Formování odbojového hnutí na Slovensku. In: *Vojenské dějiny Československa od roku 1939 do roku 1945. IV. díl.* Praha : Naše vojsko, 1988, s. 50. KLIMENT, Charles K.: *Slovenská armáda 1939 – 1945.* Plzeň : Mustang, 1996, s. 150-173.

⁷⁰ Vojenský historický archív v Bratislave (VHA), f. Ministerstvo národnej obrany, šk. 3, č. 1356 dôv. Jednotky Pohraničnej stráže boli zrušené v januári 1941, keď ich nahradili poplachové oddiely. Bližšie pozri BAKA, Igor: K problematike zaistenia hraníc Slovenska v rokoch 1939 – 1944. In: *Vojenská história*, roč. 7, 2003, č. 3, s. 121-130.

⁷¹ V decembri 1938 malo autonómne Slovensko na maďarskej hranici 19 nádražných a 27 cestných colných úradov (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 22, č. 2632/1938 prez.). Vzhľadom k navráteniu Čeklísu bola v marci 1939 premiestnená žandárska železničná pasová kontrola z Vajnora na železničné nádražie v Čeklísi a mala ju vykonávať žandárska stanica v Čeklísi. Okresný náčelník navrhol vzhľadom k zvýšenej agende posilniť jej stav na 13 mužov tak, že žandárska stanica v Chorvátskom Grobe mala byť zrušená a žandári pridelení do Čeklísu. Od 19. mája 1940 prebrala vykonávanie vlakovej pasovej kontroly od žandárstva z Čeklísu opäť žandárska stanica z Vajnora (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 24, č. 489/1939 prez. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 31, č. 1090/1940 prez.). Dňa 1. februára 1940 bol zriadený cestný colný úrad vo Veľkom Lapáši (SNA, f. MV, šk. 83, č. 2609/1940 prez.).

⁷² Čechizovaný pojem „četníctvo“ sa formálne nahradil pojmom „žandárstvo“.

kontrolu. Iba cez ňu boli povolené prechody pre motorové vozidlá a bicykle – medzi kľúčové medzištátne hraničné priechody patrilo 31 colných ciest, kde bol na prekročenie nutný cestovný pas vydaný okresnými úradmi. Pasovým pravidlám podliehalo aj všetkých 17 cezhraničných železničných tratí a 3 vodné cesty. Obyvatelia Slovenska, ktorí žili v blízkosti hraníc, mali po stabilizovaní slovensko-maďarskej hraničnej čiary k dispozícii tiež 161 priechodov malého pohraničného styku.⁷³ Podľa dohody zmiešanej hospodárskej komisie sa malý pohraničný styk⁷⁴ otvoril dňa 5. decembra 1938.⁷⁵ V tento deň sa obnovil tiež obchodný⁷⁶ a poštový styk, ako i železničná osobná aj nákladná doprava.⁷⁷

---

⁷³ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, č. 547/1940 prez. V niektorých dokumentoch sa uvádza tiež termín „stály pohraničný styk“.

⁷⁴ Podľa tzv. Poděbradskej dohody, vyhlásenej pod č. 53 Sb. z. a n. v roku 1938.

⁷⁵ Tento dátum bol stanovený viacmenej formálne, lebo sa príslušné rokovania na hraničných priechodoch nestihli do tohto dňa ukončiť.

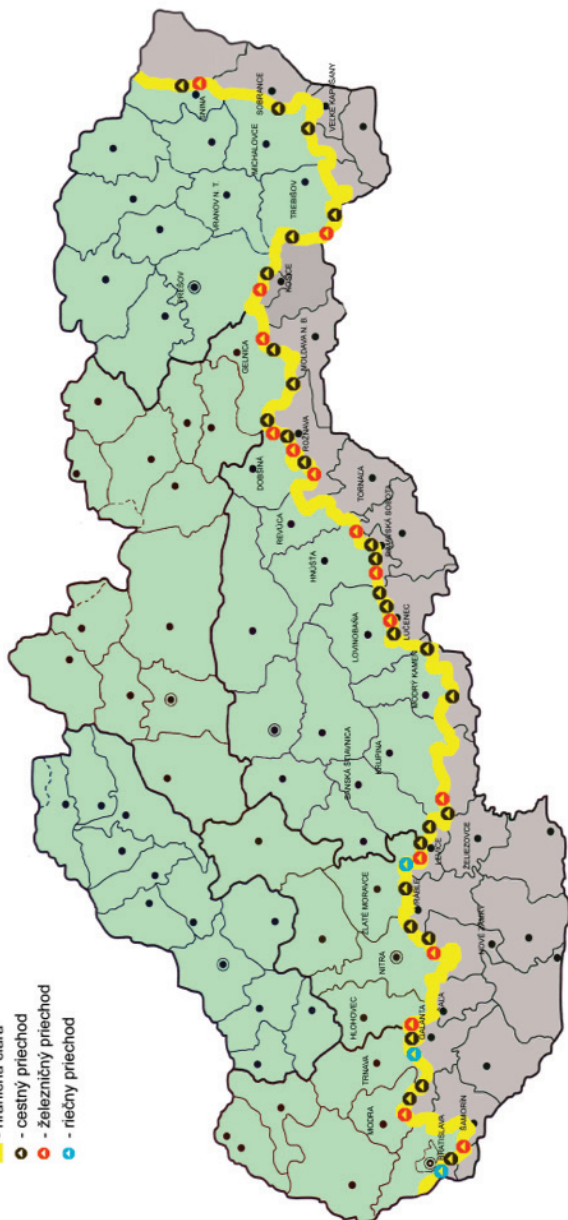
⁷⁶ Podľa obchodnej zmluvy zo 17. novembra 1937, vyhlásenej pod č. 52 Sb. z. a n.

⁷⁷ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 22, č. 2504/1938 prez. Na niektorých miestach boli železničné trate ešte za brannej pohotovosti štátu po prevedenej evakuácii prerušené vojskom. Z týchto dôvodov ich bolo treba obnoviť. V tejto súvislosti sa dňa 2. februára 1939 pri obci Čerenčan (okres Hnúšťa) vykoľajil zvláštny maďarský osobný vlak, v ktorom zhodou okolností cestovala 12-členná česko-slovensko – maďarská delimitačná komisia (vyhodené boli dve 15-metrové koľajnice). Vinu na nehode niesol maďarský železničný úrad v Rimavskej Sobote, ktorý o výprave nevyrozumel česko-slovenské železničné úrady ani pohraničné orgány. Nikto sa pri havárii nezranil (SNA, f. MV, šk. 14, č. 2716/1939 prez.).

Mapa 2

COLNÉ PRIECHODY NA SLOVENSKO - MAĎARSKEJ HRANICI

- hraničná čiara
- cestný priechod
- železničný priechod
- riečny priechod

Autor: HETENYI, M.

Priechody malého pohraničného styku využívali najmä roľníci a sezónni hospodárski robotníci z pohraničného pásma (o hustejšiu sieť priechodov pre robotníkov viackrát žiadali majitelia prihraničných pozemkov, slovenské úrady im však nevyhoveli), ktorí na prekročenie hraníc potrebovali príležitostnú pohraničnú legitimáciu vystavenú jednotlivými notárskymi úradmi, resp. žandárskymi stanicami – legitimácie pre poľnohospodárov („A“ platné jeden rok), robotníkov („B“ na rok) a príležitostné priepustky (na 5 dní na jednorazový prechod, len spoľahlivým osobám a po výsluchu účelu a nutnosti cestovania). Platnosť týchto legitimácií vydávaných v počiatočných mesiacoch každého roku bola podmienená vzájomným vidovaním. Cudzí štátni občania, ktorí nevlastnili cestovné pasy, a osoby, ktoré mali červený cestovný pas (Židia – pozn. M. H.) a nemohli nadobudnúť maďarské vízum a cestovali na telegramy v nutných rodinných záležitostiach alebo odchádzali natrvalo do Maďarska, Palestíny alebo inej cudziny, získali súhlas na vydanie príležitostnej priepustky buď od Policajného riaditeľstva v Bratislave, alebo od okresných úradov.⁷⁸

Dňom 4. januára 1939 sa malý pohraničný styk zredukoval z 15 kilometrov na hĺbku 10 kilometrov od demarkačnej čiary. V slovenskom 10-kilometrovom pohraničnom pásme ležalo 382 obcí, na maďarskej strane 511 obcí.⁷⁹ Malý pohraničný styk sa generálne upravoval ešte raz. Dohoda medzi vládami Slovenskej republiky a Maďarska vstúpila do platnosti 1. apríla 1940 – táto v zásade recipovala starú dohodu č. 53/1935 Sb.z. a.n., takže dovtedajšia prax v chode malého pohraničného styku mala zostať zachovaná. Typy pohraničných priepustiek zostali nezmenené, ale zaviedol sa ešte nový – štvrtý typ priepustky „Majiteľský cestovný preukaz zvláštny“ pre majiteľov nehnuteľností, ktoré boli pretreté hranicou. Podmienky vystavovania zostali v zásade tie isté. Zmene-

---

⁷⁸ Takýto druh priepustky potom vydávali žandárske stanice. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 27, č. 2936/1939 prez.

⁷⁹ Výhody malého pohraničného styku mohli v rámci výnimky využívať aj obyvatelia ďalších 21 slovenských obcí ležiacich v území vzdialenom od hraníc 10 – 15 kilometrov. Údaje za marec 1940. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, č. 547/1940 prez. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, bez č./1939 prez.

ný, resp. doplnený bol len okruh osôb (napríklad priepustka typu A sa rozšírila aj na majiteľov továrenských a banských závodov). Riešila a upresňovala sa tiež otázka, aké orgány majú cestovné doklady vydávať.⁸⁰

Po vyhlásení Slovenského štátu bol prebratý vízový systém s Maďarskom z predchádzajúceho obdobia. Vízový stav až do zriadenia diplomatického zastúpenia Slovenska v Budapešti upravil Krajinský úrad dňa 17. marca 1939 tak, aby pohraničné pasové kontroly vo výnimočných, naliehavých a odôvodnených prípadoch prepustili osoby cestujúce z Maďarska na slovenské územie aj bez víza, ak sa vykážu riadnym maďarským pasom. Tieto osoby si mali ihneď po prekročení štátnej hranice zabezpečiť dodatočné vízum na najbližšom pasovom úrade alebo orgáne po zaplatení jednoduchých recipročných poplatkov.⁸¹

Vydávanie víz pre maďarských občanov, ktorí chceli vstúpiť na územie Slovenska, malo po svojom zriadení na starosti slovenský konzulát v Budapešti, resp. od mája 1939 vyslanectvo⁸². Jeho rozhodnutia o umožnení vstupu žiadateľom, lojálnosť ktorých bola voči Slovensku otázná, boli podmienené schválením Ústredňou štátnej bezpečnosti⁸³. Vyslanectvo prioritne vydávalo víza na Slo-

⁸⁰ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, č. 547/1940 prez.

⁸¹ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 29, č. 411/1939 prez.

⁸² Mimoriadnym vyslancom Slovenského štátu v Budapešti bol Dr. Ján Spišiak.

⁸³ Ústredňa štátnej bezpečnosti bola zriadená v decembri 1939 a do jej pôsobnosti patrili rozmanité záležitosti bezpečnosti. Vznikla zlúčením 4. oddelenia ministerstva vnútra a spravodajského oddelenia policajného riaditeľstva v Bratislave. Ústredňa na rozdiel od štátnej polície v prvej ČSR mala možnosť zadržovať, zatýkať a vyšetrovať. Bola pomerne malým útvarom – k 9. aprílu 1944 mala iba 144 zamestnancov, hoci jej plánovaný početný stav bol 341 mužov (KORČEK, Ján: *Slovenská republika 1943 – 1945*. Bratislava : MO SR, 1999, s. 53.). Okrem toho, ani personál ústredne nebol z hľadiska potrieb ľudáckeho režimu stopercentne spoľahlivý, lebo tu existovali pomerne silné protinemecké a protigardistické nálady a niektorí zamestnanci robili iba to, čo museli. Po 6. septembri 1944 sa preniesli jej právomoci vo veciach policajných, resp. štátnej bezpečnosti na ministerstvo národnej obrany (RYCHLÍK, Jan: *Perzekúcia odporcov režimu na Slovensku 1938 – 1945*. In: ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 123.). O kooperácii ústredne so slovenským vysla-

vensko pre členov Strany slovenskej národnej jednoty – podobný postup totiž uplatňovala i opačná strana.⁸⁴

nectvom vypovedá napríklad ich nasledovná korešpondencia. Vyslanectvo dňa 29. októbra 1943 oznámilo ústredni, že vydalo bývalej aristokratickej rodine Károlyiovcov vízum vo vlastnej kompetencii na 14 dní s tým, aby o prípadné predĺženie žiadali ústredňu. Zároveň ju požiadalo, aby im ústredňa trvalé vízum nevydala, pretože pre nekorektný postoj a zaobchádzanie so Slovákmi v Slovenskom Mederi „*nezaslúžia si úľavu, ba naopak budeme im slušnou formou robiť ťažkosti*“. Šlo najmä o syna Ľudovíta Károlyiho, veľkostatkára zo Stupavy (SNA, f. ÚŠB, šk. 562, č. 2907/1944.).

⁸⁴ Maďarskí vyslanci v Slovenskej republike: György Szabo de Szentmiklós (21. august 1939 – 22. február 1941), Lajos Kuhl de Borsoshát (25. marec 1941 – 2. február 1945), Paolo Forster (od 3. februára 1945 do oslobodenia). S maďarským vyslanectvom v Bratislave boli v permanentnom styku funkcionári Zjednotenej strany, resp. Maďarskej strany na Slovensku, ktorí pomáhali k vycestovaniu svojich prívržencov do Maďarska. Maďarské vyslanectvo k priaznivému vybaveniu žiadostí o vstupné víza do Maďarska vyžadovalo od žiadateľov legitimáciu maďarskej strany alebo aspoň jej odporúčenie, v opačnom prípade boli ich žiadosti často odmietnuté. Obvinenie v tomto duchu tlmočila Ústredňa štátnej bezpečnosti dňa 2. apríla 1942 v jednom zo svojich nariadení (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 40, č. 390/1942 prez.). Podľa takýchto inštrukcií sa približne 15 drotárov – Rusínov z Veľkého Lipníka (okres Stará Ľubovňa) sa v júni 1939 nechalo zapísať do Zjednotenej maďarskej strany v Kežmarku, aby ľahšie dostali víza do Maďarska, kde chceli nájsť lepšie pracovné uplatnenie. Dňa 6. decembra 1941 predložilo policajné riaditeľstvo v Prešove Ústredni štátnej bezpečnosti list zaslaný sekretariátom Maďarskej strany v Bratislave na adresu Anny Halko-Štefankovej do Brestova nad Laborcom (okres Medzilaborce), ktorý dokazoval, že sekretariát obstarával pasové víza i pre osoby slovenskej národnosti (SNA, f. Ústredňa štátnej bezpečnosti – č. 209 [ďalej ÚŠB], šk. 844-2, bez č./1941.). Podobne aj maďarská vláda dňa 17. augusta 1943 obvinila slovenské vyslanectvo v Budapešti, že vydáva víza na Slovensko len pre členov Strany slovenskej národnej jednoty pôsobiacej v Maďarsku. Maďarský vyslanec na Slovensku Lajos Kuhl vtedy intervenoval aj za iné zaujímavé záležitosti, ktoré nám z dôvodu svojej pozoruhodnosti môžu dokresliť obsah analogickej korešpondencie: 1. od apríla 1943 sa v Slovenskom Mederi v Maďarsku zdržovalo 11 slovenských detí pochádzajúcich zo Slovenska so slovenským štátnym občianstvom. Ich rodičia bývali na Slovensku. Maďarská vláda požiadala druhú stranu, aby sa deti vrátili k svojim rodičom. 2. Riaditeľstvo maďarských železníc požadovalo vysvetlenie, akú poštu slovenské ministerstvo zahraničných vecí posielalo Dunajským expresom v zapečatenom liste adresovanom slovenskému vyslanectvu v Budapešti, pretože takáto doprava sa priečila kuriérnym predpisom a nebola vylúčená strata (šlo však len o noviny). 3. Požiadal ministerstvo zahraničných vecí o intervenciu voči Ústredni štátnej bezpečnosti vo veci povolenia k vycestovaniu

Vlády oboch štátov sa okrem vydávania individuálnych víz vedeli v špecifických prípadoch dohodnúť na hromadnom povolení vízového vstupu. Stalo sa tak napríklad pri príležitosti vianočných sviatkov roku 1942, v období stability bilaterálnych vzťahov. Obe strany sa recipročne dohodli, že vyslanectvá udedia po dvoch 7-dňových víz občanom, ktorí chceli navštíviť príbuzných na opačnej strane hraníc.⁸⁵ Na Slovensko putovali aj vlakové zájazdy organizované maďarskými alebo slovenskými cestovnými kancelárkami – tieto cesty taktiež umožnili poniektorým Židom k úteku do susednej krajiny.⁸⁶

Rozvíjajúca sa letecká preprava osôb v danom období bola silno poznačená vojnovými podmienkami. Vzhľadom na brannú pohotovosť štátu nemohla byť schválená žiadosť o povolenie preletu nad slovenským územím maďarskej spoločnosti, ktorá chcela od júla 1941 prevádzkovať linku Budapešť – Košice – Užhorod, stále totiž platil zákaz preletu civilných lietadiel (aj domácich). Civilné letecké spojenie medzi Slovenskom a Maďarskom sa otvorilo už v nasledujúcom roku. Od apríla 1942 slovenské ministerstvá umožnili maďarskej spoločnosti „Malert“ pristávať v Bratislave na

---

pre riaditeľa tatranských kúpeľov v Starom Smokovci, ktorý mal v Budapešti vyjednávať vo veci slovensko-maďarských finančných vyrovnaní. 4. Žiadal o vyrozumie správcov kostola Kapucínov, aby títo mohli počas sviatku sv. Štefana slúžiť slávnostnú bohoslužbu pre maďarské vyslanectvo a maďarskú „kolóniu“. Ministerstvo zahraničných vecí všetky záležitosti vybavilo (SNA, f. MZV, šk. 128, č. 2786/1943.).

⁸⁵ 27 osôb z bratislavského okresu požiadalo o maďarské víza. Päť žiadateľov napokon necestovalo kvôli tomu, že vzdali zdĺhavé vybavovanie. 21 osobám slovenskej národnosti a 1 maďarskej národnosti boli víza udelené. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 43, č. 1433/1942 prez.

⁸⁶ Dňa 2. septembra 1940 prišla z Maďarska cez Vajnory do Bratislavy 136-členná výprava, ktorú zorganizovala cestovná kancelária „Rapid“ z Budapešti. Pri spätočnej ceste sa do vlaku nevrátila Rozália Löwy, pravdepodobne Židovka. Zaviedlo sa po nej pátranie. Dňa 6. októbra 1940 prišli do Bratislavy rýchlikom dve výpravy, ktoré organizovali cestovné kancelárie „Rapid“ a „Ibus“, spolu 77 osôb. Udialo sa to isté – z päťdňovej výpravy sa nevrátil Henrik Kormos (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 31, č. 1414/1940 prez. SNA, f. Policajné riaditeľstvo v Bratislave [ďalej PR BL], šk. 484, č. 139/1944.). Do Prešova jazdili výpravy Slovakotouru (Štátny archív v Prešove [ďalej ŠA PO], f. Šariško-zemplínska župa [ďalej ŠZŽ], šk. 108, č. 1278/1940 ŠB prez.).

trase Budapešť – Viedeň – Wrocław – Berlín.⁸⁷ Cestujúci, ktorí slovenské územie len prelietali, nemuseli disponovať slovenskými tranzitnými vízami, mohli z lietadla vystúpiť, nesmeli sa však s nikým (okrem spolucestujúcich) zhovárať a nesmeli opustiť letisko.⁸⁸

Krajinské zriadenie s Krajinským úradom bolo zrušené k 31. decembru 1939. Administratívne sa Slovensko 1. januára 1940 rozčlenilo na 6 žúp a 61 okresov. Dvojstupňová štátna správa vo forme župných a okresných úradov podliehala ministerstvu vnútra. Regionálna samospráva bola likvidovaná už po nástupe ľudáckej vlády k moci. Na arbitrážnom území sa vojenská správa zrušila na konci decembra 1938. Jej administratívna agenda prešla na hlavnoslúžnovské úrady. Toto územie sa začlenilo do komitátneho systému Maďarska – z veľkej časti sa pripojilo k susedným 8 maďarským komitátom, zvyšok vytvoril dva nové komitáty.⁸⁹

Keď na zabranom území koncom roku 1938 maďarská civilná správa prevzala z rúk maďarských vojenských okupačných orgánov kompetencie, zároveň na lokálnej úrovni prebrala iniciatívu v rokovaní so slovenskými partnermi.⁹⁰ Stretnutia miestnych úradov vyplývali z medzivládnych dôhod, ktoré určovali aj ich základné formálne náležitosti. Rokovaniami pravidelne zvolávanými podľa potreby sa malo sledovať odstránenie pohraničných problémov. Priebeh a výsledky schôdzí miestnych štátnych úradov a orgánov s maďarskými náprotivkami boli hlboko závislé nielen

⁸⁷ SNA, f. ÚŠB, šk. 426, č. 5928/1943.

⁸⁸ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 42, č. 869/1942 prez.

⁸⁹ VIETOR, ref. 13, s. 45.

⁹⁰ Bližšie k otázke organizácie a fungovania lokálnej štátnej správy pozri JANAS, Karol: *Trenčianska župa (1940 – 1945). K niektorým otázkam vzniku, existencie a fungovania verejnej správy na Trenčiansku*. Trenčín : Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov TUAD, 2007, s. 9-19. TIŠLIAR, Pavol: K otázke organizácie a fungovania štátnej správy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In: LACKO, Martin (ed.): *Slovenská republika očami mladých historikov II*. Trnava : Mercury, 2003, s. 55-82. TIŠLIAR, Pavol: Náčrt postavenia okresných úradov na Slovensku počas krajinského zriadenia (1928 až 1939). In: *Historica XLV*. Bratislava : FiF UK, 2002, s. 219-223. TIŠLIAR, Pavol: Okresná správa na Slovensku počas I. ČSR. In: *Historica XLVI*. Bratislava : FiF UK, 2005, s. 147-185.

od celoštátnej politickej línie, ale i od osobného prístupu funkcionárov k druhej strane.

Na docielenie lepšej predstavy a pre ilustráciu funkčnosti cezhraničných kontaktov činiteľov miestnej štátnej správy je patríčné, aby sme sa bližšie pozreli na niekoľko príkladov, ktoré nám archívne trezory poodkryli.⁹¹ V nitriansko-vrábeľskej časti pohraničia bola komunikácia miestnych funkcionárov korektná. Dňa 7. januára 1939 sa na schôdzke v Novej Vsi nad Žitavou⁹² dohodli maďarskí a slovenskí miestni činitelia⁹³ a dôstojníci, že pohraničné stráže môžu kvôli náboženským obradom (omša, pohreb atď.) povoliť prechod demarkačnej hranice viacerým osobám naraz v uzavretej skupine, pri vstupe i pri výjazde maximálne hodinu pred začiatkom, resp. po skončení obradu.⁹⁴ Dňa 2. marca 1939 sa uskutočnila ďalšia porada predstaviteľov miestnych slovenských a maďarských civilných a vojenských úradov, tentoraz na okresnom úrade v Nitre. Výsledkom bola dohoda o zavedení pasovej kontroly vo vlakoch na trati Ivánka pri Nitre – Komjatice, ako i o koordinácii v udržovaní a prevádzaní vodných diel na rieke Nitra.⁹⁵ Ich posledná schôdzka pred vyhlásením Slovenského štátu sa konala 11. marca 1939 vo Veľkom Cetíne. Rokovalo sa tu však len o priebehu odovzdávania obcí Maďarsku, resp. preberania obcí z Maďarska, ktoré sa odohralo v rámci vopred dohodnutej a pripravovanej vzájomnej úpravy mierne modifikovanej hraničnej čiary (7. marca 1939 sa dohodlo pripojenie k Maďarsku 10 obcí a chotár 7 obcí a taká istá výmera a počet obyvateľov k Slovensku⁹⁶). Toto stretnutie umožnilo, aby odovzdanie a prevzatie obcí, ktoré sa udialo 14. marca 1939 (nezávisle od udalostí súvisiacich s vyhlásením samostatného štátu), prebehlo z pohľadu vojenských

⁹¹ Bližšie pozri HETÉNYI, Martin: K niektorým aspektom situácie na slovensko-maďarskom pohraničí 1938 – 1945. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 3, s. 20–43.

⁹² Táto obec patrila do 14. marca 1939 Maďarsku.

⁹³ Stretnutia sa zúčastnili okresní náčelníci z Nitry a Zlatých Moraviec, za maďarskú stranu hlavný slúžny z Vrábeľ.

⁹⁴ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 62/1938 prez.

⁹⁵ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 605/1939 prez.

⁹⁶ 3 tisíc hektárov a 15 tisíc obyvateľov. VIETOR, ref. 13, s. 68.

orgánov bez incidentov.⁹⁷ Po tom, čo 17 obyvateľom Novej Vsi nad Žitavou maďarské úrady zabráňovali prístup k ich pozemkom v Maďarsku, bola podľa hlásenia nitrianskeho okresného úradu z maďarskej strany prisľúbená náprava na slovensko-maďarských poradách, ktoré prebehli 13. júla 1939 vo Veľkom Kýre a 19. júla 1939 vo Vrábľoch.⁹⁸

Väčšie problémy v rokovaní možno sledovať na bratislavskom úseku, kde styk s maďarskou vojenskou správou prinášal ťažkosti. Dňa 17. novembra 1938 bratislavský okresný náčelník so styčným dôstojníkom úseku Bratislava plukovníkom Antonínom Šlejmarom odcestoval do Čeklísu (v tom čase na maďarskej strane hraníc), kde mal so zástupcami maďarských úradov dohodnutú schôdzu. Na nej mali prekonzultovať záležitosti týkajúce sa malého pohraničného styku, vrátenia demobilizovaných koní a vozidiel a tiež kolonistov. Veľmi nemilo boli prekvapení z drsného správania sa prítomného maďarského ministerského zmocnenca⁹⁹, ktorý im odoprel poskytnúť žiadané informácie. Vľúdnejšie s nimi rokoval okresný vojenský veliteľ v Šamoríne podplukovník Lajos Bleszkányi, ktorý napokon prevzal 14 zápisníck spísaných o vypočutí kolonistov-utečencov so Žitného ostrova.¹⁰⁰

Pri sledovaní tejto problematiky je nemenej dôležité čo najkonkrétnejšie spomenúť ďalšie typy či príklady problémov, ktoré sa mali konzultáciami odstraňovať. Spomenutý plukovník Šlejmar sa 15. decembra 1938 dohodol s maďarským styčným dôstojníkom, že maďarská stráž, ubytovaná v dome nachádzajúcom sa v Dolnom

---

⁹⁷ Dodatok v dohode hovoril o tom, že odsun materiálu a majetku patriacemu druhému štátu, ktorý nemohol byť včas evakuovaný, bude predĺžený do 17. marca 1939, pričom sa ho obe strany zaviazali strážiť (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 689/1939 prez.). Slávnostné privítanie maďarských úradníkov prebehlo v tomto čase a na danom úseku jedine vo Veľkom Cetíne (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 689/1939 prez.).

⁹⁸ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 29, č. 917/1939 prez.

⁹⁹ Zmocnenec Ernő Zelinger, ktorý pochádzal z Bratislavy, bol spolužiakom bratislavského okresného náčelníka.

¹⁰⁰ Slovenské úrady predtým riešili sťažnosti obyvateľstva osady Dolný Majer (pri Čeklísi), ktorých zasiahlo obmedzovanie pohybu na spoločnej hraničnej ceste. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 22, č. 2375/1938 prez.

Majeri na slovenskom území (z dôvodu zlej možnosti ubytovania na maďarskej strane), sa nesmela voľne pohybovať na slovenskom teritóriu – mohla v budove vyslovene len prebývať. Na tejto schôdzke sa dohodli aj na tom, že obyvatelia Dolného Majeru mali možnosť používať spoločnú cestu, ktorá lemovala hraničnú čiaru, ale nesmeli z vlastnej vôle prekračovať demarkačnú čiaru.¹⁰¹

Na okresnom úrade v Bratislave sa dňa 9. februára 1939 uskutočnila porada o úprave malého pohraničného styku za prítomnosti zástupcov okresov Bratislava, Modra a Sereď na jednej strane, Šamorín a Galanta na strane druhej. Ujasnili si, ktoré obce patria do 10- kilometrového pásma. Prítomní zástupcovia slovenských ministerstiev hospodárstva a financií, colnej správy a policajného riaditeľstva v Bratislave navrhli, aby obec Prievoz nebola poňatá do tohto pásma, nakoľko s Bratislavou tvorila uzavretý obvod. V tom čase samostatná dedinka musela ustúpiť bezpečnostnopolicajným a colným dôvodom (samotné hlavné mesto ležalo nad 10-kilometrovou vzdialenosťou). Návrh Maďarov, aby Trnava tiež spadala do malého pohraničného pásma, ministerstvo hospodárstva i colná správa zablokovali z dôvodov hospodárskych – bližšie nešpecifikovaných, ako i preto, že Trnava ležala na hlavnej železničnej trati Bratislava – Žilina. Dohodli sa aspoň na ďalších priechodoch pre roľníkov (tri na hranici bratislavského okresu s okresom šamorínskym)¹⁰², na zákaze poľovačiek a nosenia zbrane (okrem úradných orgánov a hájnikov) vedľa demarkačnej čiary v hĺbke 1,5

¹⁰¹ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 23, č. 22/1939 prez.

¹⁰² V tom čase boli otvorené z okresu Bratislava do okresu Šamorín dva cestné a dva železničné hraničné priechody, kde sa dalo prejsť pomocou cestovného pasu (na cestách Šamorín – Schildern a Ivánka pri Dunaji – Čeklís, na železnici Úszor – Štvrtok na Ostrove a Ivánka pri Dunaji – Čeklís). Občania s pohraničnou legitimáciou mohli využiť aj tieto priechody, ako i dva priechody určené len na pohraničnú priepustku. Z okresu Modra do seneckej oblasti zasahoval jeden cestný hraničný priechod na cestovný pas (na ceste Šarfia – Senec) a dva priechody len na priepustku, z okresu Sereď do okresu Galanta jeden cestný a jeden železničný hraničný priechod na cestovný pas (na ceste Veľký Máčad – Sereď, na železnici Sereď – Galanta) a sedem priechodov len na priepustku. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/1939 prez.

kilometra.¹⁰³ Porozumeli si tiež v otázkach cezhraničnej premávky autobusov, v povolení prevozu chorých z obsadeného územia do Bratislavy v nutných prípadoch, v tom, že na presťahovanie vysta-hovalcov z oboch strán sa má použiť priechod colnej kontroly, ďa-lej na uľahčení dodávania surovín, taktiež sa povolil do ukončenia výučnej doby pobyt učňom z obsadeného územia, ktorí už začali svoju prax v Bratislave.¹⁰⁴

Na porade bratislavského okresného náčelníka so zástupcami maďarských úradov v Reci pri Senci dňa 3. marca 1939¹⁰⁵ účast-níci rozhodli o delegovaní svojich právomocí v otázke určenia ďalších priechodov demarkačnej čiary pre roľníkov a robotníkov na príslušné žandárske stanice, ktoré sa na konkrétnych miestach mali dohodnúť s maďarskou pohraničnou strážou.¹⁰⁶ Vzhľadom k sťažnostiam hospodárov z okolia obce Schildern na nedostatok pomocných pracovných síl okresný šéf navrhol povoliť vstup maďarským hospodárskym robotníkom na slovenské územie.¹⁰⁷ Mesto Bratislava sa výslovne vyňalo z malého pohraničného styku,

---

¹⁰³ Niektorí občania Chorvátskeho Grobu zvykli pri hraniciach so zbraňami pytliačiť. Dňa 15. decembra 1938 Maďari zavliekli Štefana Belzara z Chorvát-skeho Grobu do Čeklísu – t. č. na maďarskom teritóriu – po tom, ako pytliačil s ďalšími troma osobami pri hájovni na slovenskom území. Do týchto miest prišiel majiteľ poľovného práva Antonín Horvát z Čeklísu s troma svojimi mužmi. Medzi skupinami prišlo k prestrelke, pričom Belzara chytili a odviezli na žandársku stanicu v Čeklísi, kde ho zbili. Potom ho prepustili. Samotný Horvát ani iný majiteľ poľovného revíru taktiež nebol oprávnený v týchto končinách poľovať bez zvláštneho povolenia okresného úradu. Úrad takéto povolenie pravdepodobne nikomu nevydal. Niekoľkí jednotlivci z Čeklísu sa však pred žandárstvom vyjadrili, že prekročili demarkačnú čiaru za účelom poľovačky na slovenskej strane, ktorú mal povoliť okresný náčelník z Brati-slavy. Ten to samozrejme poprel. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 23, č. 94/1939 prez.

¹⁰⁴ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/1939 prez.

¹⁰⁵ V inom materiáli okresný náčelník píše, že sa schôdzka uskutočnila 3. febru-ára 1939 Ďalšia porada sa udiala 3. apríla 1939 v Ivánke pri Dunaji. Je preto možné, že sa porady konali pravidelne – 3. februára, 3. marca a 3. apríla 1939. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 821 a 847/1939 prez.

¹⁰⁶ Do vydania vládneho nariadenia, teda na dobu prechodnú. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 24, č. 438/1939 prez.

¹⁰⁷ Okresný náčelník mal prerokovať túto otázku so zástupcom rezortu práce. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/1939 prez.

boli však do neho poňaté všetky obce bratislavského okresu s výnimkou Prievozu a Račištorfu.¹⁰⁸

Vzájomné vzťahy tejto skupiny miestnych funkcionárov sa zhoršili po skončení tzv. malej vojny. Predmetom schôdzky v Podunajských Biskupiciach, konanej 30. mája 1939, mali byť dôležité body:

1. umožniť obyvateľom Miloslavova užívanie pozemkov, ktoré mali na druhej strane hranice, pretože obyvatelia susedných maďarských obcí si vraj ich pozemky svojvoľne osvojili a násilím vypudzovali vlastníkov. Občanom maďarského Félu prenajala ich pozemky vojenská správa¹⁰⁹;

2. obuvníka Ferdinanda Holičku z Podunajských Biskupíc molestovali na žandárskej stanici v Šamoríne, kam prišiel legálne s priepustkou, vytýkali mu, že je členom Hlinkovej gardy, a hrozili, aby viac do Šamorína nechodil;

3. rozluka administratívnych spisov;

4. bratislavský okresný náčelník sa sťažoval na maďarské úrady, že vydávali maďarským občanom cestovné pasy s rôznymi poznámkami (pri rubrike štátne občianstvo slovo „*Vélelmezve*“ – *predpokladané*), čo sa priečilo medzinárodným predpisom;¹¹⁰

¹⁰⁸ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 821/1939 prez.

¹⁰⁹ Prítomný styčný dôstojník úseku Nitra poručík Pristach podotkol, že treba zistiť, či nejde o pozemky pridelené československou pozemkovou reformou, ktorú maďarská vláda neuznávala a všetky podobné otázky mal vybavovať styčný dôstojník úseku Dunaj – Váh kapitán Heidler. Okresné úrady však postupne styčných dôstojníkov v týchto otázkach obchádzali a preberali ich kompetencie. Bratislavskému okresnému úradu styčný dôstojník v čase spomínanej schôdzky pridelený nebol, lebo bol nedostatok vhodných dôstojníkov na túto funkciu. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/1939 prez.

¹¹⁰ Aj v iných končinách vpisovali pohraničné orgány do priepustiek nedovolené poznámky. Keď maďarský občan Florian Vrba pricestoval 8. februára 1942 vlakom z Maďarska do Ivánky pri Nitre na jednorazovú maďarskú priestupku, na druhej strane tejto legítimácie nad dátumom platnosti bola perom napísaná iredentistická poznámka „*Nem, nem, soha*“ („Nie, nie, nikdy“). Vrba bol Slovak zo Šurian a priepustku mu vydala maďarská policajná expozitúra v Komjaticiach v deň odjazdu. Slovenskí policajti ho pustili na návštevu nemocného brata v Ivánke pri Nitre vzhľadom k tomu, že bol „*uvedomelý Slovak*“. Štátny archív v Nitre (ďalej ŠA NR), f. Župný úrad v Nitre (ŽÚ NR) III., šk. 59, č. 424/I-5/ŠB/1942 prez.

5. návrh na postavenie rámp na hraničných cestách v nočnom čase, aby sa zahatal voľný prechod motorových vozidiel; a iné.

Mali sa prerokovať aj posledné hraničné incidenty. Okresný náčelník pozval hlavných slúžnych zo Šamorína a Galanty, tí však na dohovorenú schôdzku neprišli.¹¹¹ O mesiac neskôr, 27. júna 1939, sa zástupcovia okresného úradu z hlavného mesta sa znovu pokúsili – tentoraz v Šamoríne, otvoriť rokovanie o malom pohraničnom styku s hlavnoslužnovským úradom, avšak hlavný slúžny sa v tom čase nenachádzal v meste.¹¹² Takéto pravdepodobne úmyselné obštrukcie škodili najviac civilnému obyvateľstvu, a to nielen z najbližšieho bratislavského okolia, ale i z ďalších pohraničných úsekov.

Na slovenskej i maďarskej strane vznikali v súvislosti s prechodmi obyvateľstva v malom pohraničnom styku najmä administratívne a personálne problémy či prietahy, a to i napriek spomínaným rokovaniam. Môžeme si tento stav ukázať na niektorých príkladoch. Desiatky slovenských robotníkov a baníkov zo stredného Slovenska mali možnosť pracovať v priemyselných a banských podnikoch v maďarskom pohraničí. Viacerým z nich sa však už od januára 1939 (postupne počas celého roku) hatila práca v Maďarsku, konkrétne šlo o výrobu v zbrojárskom závode a v štátnych baniach v Nadabule pri Rožňave. Robotníci a baníci neboli formálne prepustení z práce, ale maďarská pohraničná stráž ich na základe svojich záznamov nepustila do Maďarska napriek tomu, že svoje legitimácie mali v poriadku. Stráž mala totiž evidenciu, na základe ktorej nepúšťala gardistov a exponovaných Slovákov. Slovenské ministerstvo vnútra preto dňa 25. januára 1940 požiadalo rezort

---

¹¹¹ Prítomní za slovenskú stranu boli aj okresný náčelník z Modry a zástupcovia ministerstva financií a polície, ako i styční dôstojníci z oboch krajín. Hlavný slúžny zo Šamorína sa dodatočne ospravedlnil, že nemohol prísť pre zaneprázdnenosť, takže okresný náčelník mohol skonštatovať, že diplomatické zakročenie nie je potrebné. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/1939 prez.

¹¹² ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, 847/1939 prez.

zahraničných vecí o diplomatické zakročenie, aby sa podobné prípady neopakovali.¹¹³

V lete 1939 maďarské pohraničné stráže z tých istých dôvodov zakazovali prestup hraníc do Maďarska občanom zo zlatomoraveckých obcí Nevidzany, Lapáské Ďarmoty a Nová Ves nad Žitavou, pričom títo boli opatrení platnými legitimáciami. Oproti tomu maďarská pohraničná stráž mala podľa zlatomoraveckých úradov podporovať neoprávnené prechody svojich občanov (hlavne z neďalekých Veľkých Hyndíc), ktorí mali na Slovensku pozemky a ilegálnou cestou ich prichádzali obrábať.¹¹⁴ Okrem toho na odstúpenom území maďarské bezpečnostné zložky neraz fyzicky napadli aj občanov Slovenskej republiky, ktorí šli s pohraničnou priepustkou do Maďarska obrobiť si svoje pozemky či nakupovať. Veľmi často sa v tejto súvislosti spomínali veliteľstvá pohraničnej stráže v Lučenci a Leviciach.¹¹⁵

---

¹¹³ Podľa obvodného notára z Veľkej Polomy dôvodom malo byť to, že robotníci neboli pre Maďarsko politicky spoľahliví, ako i húfne vypovedávanie maďarských príslušníkov z okolia Bratislavy (SNA, f. MV, šk. 715, č. 2169/1940 adm.). Drsný postup maďarských pohraničných síl voči gardistom, ktorí sa chceli dostať na maďarské územie, je badateľný i v nasledovných príkladoch. Žandárska stanica Pezinok dňa 14. decembra 1938 hlásila o zajatí troch gardistov z Pezinku maďarským vojskom v Svätomartinskom háji. Gardisti sa 18. novembra 1938 sa údajne omylom dostali na bicykloch za hranice. Pustili ich až po týždennom viacnásobnom vypočúvaní (ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 40, č. 1624/1938 prez.). Mikuláš Ceizel, berný tajomník z Topolian (okres Michalovce) bol s manželkou v júni 1940 na pohrebe príbuznej v Sobranciach. Po štvordňovom pobyte boli neoprávnené vykázaní z maďarského územia. Obidvaja mali riadny cestovný pas s vízami. Pravdepodobne jediný dôvod bol ten, že pred obsadením Sobraniec bol tamojším okresným veliteľom Hlinkovej gardy (ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 762/1940 ŠB prez.).

¹¹⁴ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1056 a 1165 a 1531/1939 prez.

¹¹⁵ SNA, f. MZV, šk. 79, č. 4447 a 7569/1939. Počas štvordňového zadržiavania mäsiara Jozefa Kováča z Čeklísu, ktorý bol 11. októbra 1939 na nákupoch v Senci, ho podľa jeho neskoršej výpovede maďarská pohraničná stráž týrala. Prezradiť ho mali utečenci z Čeklísu, ktorí zbehli do Maďarska. K správe žandárska stanica v Čeklísi ešte dodala, že práve utečenci z Čeklísu maďarskej národnosti najviac kalili vzájomný pomer medzi Slovákmi a maďarskou menšinou šírením nepravdivých správ (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 28, č. 13/1940 prez.).

V prípade, že obyvatelia pohraničia prekročili štátnu hranicu bez pohraničnej legitimácie (najčastejšie pri skracovaní si povolenej cesty), boli po prichytení maďarskými bezpečnostnými zložkami potrestaní, v niektorých prípadoch kategoricky väzbou. Z pramenných podkladov spomeňme napríklad Tomáša Matúšku, roľníka z Mlynskej Doliny (okres Modrý Kameň), ktorý bol dňa 26. septembra 1939 zadržaný a uväznený maďarskou vojenskou strážou, pretože skracujúc si cestu na svoje pozemky prekročil bez pohraničnej legitimácie a bez pasu hranice.¹¹⁶ Tragikomicky vyzerala situácia, keď v marci 1940 maďarskí strážcovia zadržali v úseku Váhovce – Šoporňa učiteľa Gríla zo Šoporne. Hranice prekročil ilegálne opäť z dôvodu skrátenia si cesty. Keďže nemal pri sebe žiadnu osobnú legitimáciu, legitimoval sa školskými pomôckami. Na niektorej z pomôcok objavil maďarský pohraničník český text, preto ho začali podozrievať, že je českým utečencom. Až keď jeho totožnosť dosvedčili šoporňanskí mlynári, učiteľa prepustili.¹¹⁷

Vydanie pohraničných legitimácií musela potvrdiť druhá strana. Žiadosti o legitimácie pre jednotlivcov zhromažďovali jednotlivé miestne úrady, ktoré ich potom zasielali v určitom okamihu maďarským náprotivkom. Úlohou predstaviteľov miestnej štátnej správy nebolo teda len schváľovanie žiadostí maďarskej strany, ale aj oficiálne odovzdať požiadavky v mene konkrétnych žiadateľov. Ani v tejto otázke neprebiehало všetko hladko. V archívnych dokumentoch môžeme pozorovať nespokojnosť viacerých miestnych činiteľov. Slovenské bezpečnostné orgány sa spočiatku tvrdo museli brániť, pokiaľ sa v počiatočnom období maďarská strana pokúsila vydávať legitimácie bez ich súhlasu. Inšpektorát finančnej stráže zo Zlatých Moraviec dňa 14. júna 1939 požiadal okresný úrad, aby dohodol s maďarskými úradmi presne stanovené priechody hraníc na príležitostné legitimácie, pretože hlavnoslúžňovský úrad vo Vrábľoch vydával legitimácie na rôzne cesty, na ktorých zo slovenskej strany nebola možná kontrola. Zrejme sa tak stalo bez

¹¹⁶ Záležitosťou sa museli zaoberať diplomatické kruhy. SNA, f. MV, šk. 22, č. 14944/1939 prez.

¹¹⁷ ŠA NR, f. Oblastné žandárske veliteľstvo v Nitre (ďalej ObŽV NR), šk. 2, č. 112/1940.

súhlasu, resp. formálneho požiadania slovenskej strany.¹¹⁸ Napriek tomu, že v ďalšej fáze už podobné prípady ignorovania druhej strany nenastávali, nemôžeme tvrdiť, že by maďarská i slovenská strana automaticky súhlasili so všetkými žiadosťami o vidovanie. Problémy skôr začali s adresnými žiadateľmi, ktorým druhá strana odmietala potvrdiť legitimitáciu. Okresný náčelník z Lovinobane dňa 14. decembra 1939 informoval Krajský úrad, že okresný úrad zaslal maďarským úradom na vidovanie 1138 legitimácií pre malý pohraničný styk, z ktorých 34 bolo zamietnutých a 43 do toho času nebolo vrátených: „*Maďarské úrady pri vidovaní postupujú veľmi nepriaznivo a legitimácie nevidujú včas, hoci tieto sú riadne vystavené a ich majitelia majú nárok na vidovanie, takže ešte po 1. auguste, keď už poľné práce (žatva) sa končili, vidovali 149 legitimácií... Maďarské úrady vôbec nevidovali legitimácie tých roľníkov alebo robotníkov, o ktorých sa dozvedeli, že sú gardistami... Najväčšie ťažkosti nám robil policajný kapitanát v Lučenci.*“¹¹⁹ Vidíme, že postup pri žiadosťach o vidovanie bol v tomto prípade formálne správny, avšak pri žiadosťach jednotlivcov, ktorí z pohľadu maďarských orgánov nespĺňali kritérium spoľahlivosti, nastali očakávané obštrukcie. Z neskoršieho obdobia máme zachovanú ešte jednu správu, v ktorej dominuje problém s vydávaním pohraničných legitimácií. V septembri 1944 nastal problém v pohraničnom styku s Maďarskom, pretože niektoré slovenské orgány

¹¹⁸ V septembri 1939 sa povolilo celodenné používanie cesty pre pohraničný poľnohospodársky styk na ceste Tlmače – Malé Kozmálovce a Velké Kozmálovce – Malé Kozmálovce. Ministerstvo financií schválilo i cestu Kľačany – Levice, túto však inšpektorát finančnej stráže predbežne nemohol otvoriť, lebo maďarské pohraničné orgány nemali oprávnenie postaviť stráž z maďarskej strany. Doriešilo sa to diplomatickou cestou. Zlatomoravecký okresný úrad bol inšpektorátom požiadany, aby zariadil opravu strážnych búdok pre financov. Bolo potrebné tiež na náklady obcí dodať do týchto búdok palivové drevo na zimu. Prerokovanie záležitostí komunikačného styku katastrálnych území Kľačany – Levice a Podlužany – Levice a úpravy hranice sa konalo v dňoch 11. a 12. októbra 1939 v Kľačanoch za účasti okresného náčelníka zo Zlatých Moraviec. Poradu zvolalo slovenské oddelenie slovensko-maďarskej rozhraničovacej miestnej komisie. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1056 a 1165 a 1531/1939 prez.

¹¹⁹ SNA, f. MV, šk. 715, č. 2170/1940 adm.

prestali vyplňovať pohraničné preukážky dvojazyčne (bolo na to upozornené slovenské ministerstvo zahraničných vecí). Okresný náčelník z Bratislavy reagoval odpoveďou, že maďarské pohraničné vrchnosti v pohraničných legitimáciách písaný text vyplňovali len v maďarskom jazyku, a preto zo strany Slovenskej republiky bol ten istý text písaný v slovenčine. Avšak zariadil, aby v budúcnosti boli tieto doklady vyplňované dvojazyčne a poprosil ministerstvo vnútra o zakročenie, aby maďarské legitimácie boli vypisované takým istým spôsobom.¹²⁰

Z iných zjavných udalostí cezhraničných problémov a ich prípadných konzekvencií pre osvetlenie spomeniem len niekoľko pozoruhodných epizód. V blízkosti hraníc neďaleko Gelnice, avšak na maďarskom území, ležala oddychová lokalita Erika. Keďže naň slovenské úrady odmietali vydávať pohraničné priepustky, navštevovali ho obyvatelia z okolia Gelnice, túžiaci po zrekreovaní sa, tajne. I keď bezpečnostné orgány z oboch strán mali vcelku dobré informácie o ilegálnych návštevníkoch, snaha o ich prichytenie neprinášala väčší efekt. Prípady prichytenia však boli zriedkavé, pretože kontrola bola sťažená tamojšími hustými lesmi. Vieme len o jednom pozitívnom prípade, keď 12. júla 1942 troch mladých Gelničanov prichytila finančná stráž.¹²¹

Zaznamenané sú aj skutky zneužitia pohraničných legitimácií v rámci malého pohraničného styku. K ich zneužívaniu prichádzalo z rôznych príčin. Pohraničné priepustky vedeli vhodne využiť pri ilegálnej činnosti napríklad prevádzaci odbojárov a Židov. Medzi iné dôvody môžeme bez váhania zaradiť snahu o účasť na pohreboch známych osobností. Keď sa v maďarskom Eberharte neďaleko Senca chystal na deň 1. septembra 1943 pohreb významného maďarského politika, požiadal o účasť na ňom väčší počet Maďarov zo susedných dedín patriacich Slovensku (Podunajských Biskupíc a Verekne). Napriek tomu, že im príslušná žandárska sta-

---

¹²⁰ Bratislavský okresný náčelník upozornil aj na to, že maďarská strana Slovákov - majiteľov príležitostných legitimácií vracala bez udania dôvodov späť (po vypuknutí povstania maďarské úrady dočasne uzavreli svoje severné hranice). ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 51, č. D1-1634/1944 prez.

¹²¹ SNA, f. ÚŠB, šk. 347, č. 25262/1942.

nica príležitostné priepustky zamietla, účasti 32 roľníkov z Mostu na Ostrove, ktorí zneužili pohraničné hospodárske legitimácie, žandárstvo na smútočnom akte nezabránilo. Pri ich návrate sa žandári zmohli na pokutovanie po 30 korún.¹²²

Porovnateľná situácia nastala v Nemeckom Grobe, keď 23 Maďarov z tejto obci i okolia zneužilo pohraničné cestovné legitimácie tým spôsobom, že sa 5. marca 1944 v Reci „*manifestačným spôsobom*“ zúčastnili pohrebu tamojšieho maďarského richtára Žigmunda Szabu.¹²³ Problémom pre bezpečnostné zložky bol fakt, že sa ho zúčastnili i vedúci notár a vládny komisár Nemeckého Grobu (žandárska stanica v záujme zachovania ich služobnej autority a vážnosti nekonala vyšetrovanie). Žandári upozornili nadriadené inštitúcie aj na konanie finančnej stráže: „*Bolo by veľmi žiaduce upozorniť finančnú stráž v Nemeckom Grobe na svedomitejšie plnenie svojich povinností, aby sa podobné prípady neopakovali...*“¹²⁴

Obyvateľstvo žijúce na slovensko-maďarskom pomedzí bolo vystavené množstvu iných menších či väčších ťažkostí, ktoré ľudí zo vzdialenejších kútov pociťovali len nepriamo. Vojenskú strelnicu vo Vyšnej Myšli (pri Košiciach) ležiacu v blízkosti hraníc sa maďarské ministerstvo národnej obrany rozhodlo zrušiť až po verbálnej nóte slovenskej strany,¹²⁵ taktiež v júni 1940 znovu po protestnej nóte zakázalo cvičnú strelbu protitankového delostrelectva, ktorá ohrozovala obyvateľstvo slovenskej obce Vyšná Pokoradz (okres

¹²² ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 46, č. 742/1943 prez.

¹²³ Žandári z Nemeckého Grobu ich 13. marca 1944 udali modrianskemu okresnému úradu s návrhom na odobratie pohraničných legitimácií. ŠAP Modra, f. OÚ v Modre, šk. 53, bez č./1944 prez.

¹²⁴ Financi boli totiž na účel prechodu dopredu upozornení veliteľom žandárskej stanice. Správca oddelenia inšpektorátu finančnej stráže neskôr učinil trestné oznámenie na niektorých príslušníkov finančnej stráže za nedbalý výkon služby. Dňa 5. marca 1944 mal vedúci notár z Nemeckého Grobu schôdzku s notárom zo Senca a s veliteľom pohraničnej stráže v Reci vo veci opravenia a udržovania pohraničnej búdky pre maďarskú pohraničnú stráž (podľa notára šlo o zhodu okolností, pričom nemal v úmysle sa zúčastniť smútočnej rozlúčky). ŠAP Modra, f. OÚ v Modrej, šk. 54, č. D1-209/1944 prez.

¹²⁵ SNA, f. MZV, šk. 79, č. 50348/1940.

Hnúšťa).¹²⁶ V tom istom mesiaci pozastavili maďarské pohraničné úrady malý hospodársky styk na viacerých slovensko-maďarských priechodoch, neprepúšťali ani roľníkov, ktorí chodili pravidelne obrábať svoje polia (pustili len osoby s riadnym cestovným pasom). Ako dôvod uvádzali, že legitimácie slovenských roľníkov neboli dostatočne vyplnené, chýbali v nich totiž údaje o vozoch a označenie vlastných parciel, dôležité pre zdaňovanie úrody.¹²⁷ Dohoda o pohraničnom styku mala nedostatky práve v riešení zdanenia a preclenia úrody dopestovanej slovenskými roľníkmi na svojich maďarských pozemkoch. Ľudia sa sťažovali, nakoľko mnohí – hlavne chudobní – boli potrestaní preto, že niesli so sebou do Maďarska väčšie množstvo valút k vyrovnaniu cla za seno, ktoré mali na maďarskom území, avšak vyvieť bolo povolených len 20 korún.¹²⁸ Každý maďarský okres praktizoval výber daní rozdielne a slovenskí občania platili dane nejednakrát bez použitia valutového záznamu, čím sa neúmyselne dopúšťali podľa slovenskej štátnej správy ukrátenia štátu (Slovenskej republiky).¹²⁹ Preto slovenské finančné orgány majiteľov stálych pohraničných legitimácií neraz vyšetrovali a trestali. Obdobné problémy sa vyskytovali pravdepodobne každú poľnohospodársku sezónu, čo možno usudzovať i z materiálu, v ktorom revúcky okresný náčelník s cieľom upoko-

---

¹²⁶ Na porade okresného náčelníka z Hnúšte s veliteľom honvédskeho útvaru dňa 28. júna 1940 sa dohodla nulová, t. j. žiadna škoda po streľbe. SNA, f. MZV, šk. 79, č. 52723/1940.

¹²⁷ Z prípisu ministerstva národnej obrany z 18. júna 1940. Ministerstvo zahraničných vecí túto záležitosť postúpilo vyslanectvu v Budapešti k ďalšiemu riešeniu. SNA, f. MZV, šk. 113, č. 50004/1940.

¹²⁸ SNA, f. ÚŠB, šk. 504, č. 27936/1943.

¹²⁹ Čím viac občania Slovenskej republiky zaplatili v Maďarsku bez písomných záznamov, tým menšie dane potom platili doma, pretože na Slovensku uvádzali zdanielnú dopestovanú úrodu bez odvedenej čiastky maďarským úradom. Pochopiteľne, toto správanie slovenským finančným orgánom prekážalo. Pri jednej z pohraničných schôdzok okresný náčelník z Krupiny napríklad zistil, že maďarský štátny aparát vydal nariadenie (Közellátásügyi Miniszter 700.360/1943 sz.rendelet...), podľa ktorého slovenskí občania vlastníci pozemky v Maďarsku museli maďarským úradom odvádzať časť úrody, preto navrhol recipročné opatrenie. Maďarské orgány robili v prípade nezaplataenia daní prekážky pri vývoze úrody. ŠA BB, f. PŽ II., šk. 32, č. 2836/1943 prez. ŠA BB, f. PŽ II., šk. 30, č. 2871/1943 prez.

jenia pomerov na jar 1944 požiadal ministerstvo financií o voľnejší postup finančných orgánov voči občanom.¹³⁰

Analogické problémy sa štátna správa snažila riešiť – sčasti úspešne, pričom v praxi zostávali stretnutia prihraničných slovenských orgánov s maďarskými funkcionármi. Dňa 15. júla 1943 sa vo Féli odohrala pohraničná schôdza, na ktorú viedli delegácie hlavný slúžny zo Šamorína a okresný náčelník z Bratislavy. Obe strany uzavreli dohodu, ktorá riešila problémy v malom pohraničnom styku:

1. v prípade zamietnutia vidovania pohraničných legitimácií mala byť príčina uvedená v poznámkovej rubrike zoznamu;

2. predložená bola žiadosť ohľadne uľahčenia platenia daní zo strany obyvateľov pohraničných obcí, ktorí mali nehnuteľnosti na druhej strane hraníc, aby nadriadené úrady dovolili zainteresovaným notárom na dobu vyberania daní nerušený prechod na druhú stranu;

3. ďalšie otázky – platenie kolkov za vydanie obecných svedectiev; konkrétne prípady odmietnutia vidovania sa vyriešili; presnejšie značenie majiteľských legitimácií; použitie hraničnej cesty pohraničnými hliadkami.¹³¹

Zlý dojem a pohoršenie u slovenského obyvateľstva zanechala porada slovensko-maďarskej komisie, ktorá dňa 14. decembra 1943 rokovala v Michalovciach o vzájomnom pohraničnom styku. Pri spoločnej hostine v reštaurácii „Sand“ údajne na pokyn slovenských činiteľov vyhrávala delegátom cigánska kapela slovenské i maďarské piesne. Iniciátorom tejto pohostinnej schôdzy bol okresný náčelník, medzi prítomnými figurovali tiež hlavní slúžni zo Sobraniec a Veľkých Kapušian.¹³²

¹³⁰ ŠA BB, f. PŽ II., šk. 46, č. 1559/1944 prez.

¹³¹ Niektoré detaily dohody sa spresnili ešte 2. septembra 1943 znovu vo Féli. O ochrane pôdy v Maďarsku pre kolonistov z Miloslavova štátny pozemkový úrad rokoval s maďarskou stranou ešte v marci 1944. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 49, č. D1-468/1944 prez.

¹³² Maďarská delegácia využila tento pobyt na nákup nedostatkových predmetov. Okresný náčelník musel podať vysvetlenie, keďže sa o vec zaujímala Ústredňa štátnej bezpečnosti: „...bolo samozrejým požiadavkom spoločenského taktu a zdvorilosti voči zahraničnej delegácii, keď hostujúci domáci orgán išiel v ústrety

Zabezpečovať bezpečnosť štátu bolo jednou z hlavných úloh Ústrední štátnej bezpečnosti. Je preto samozrejmé, že aj táto zložka mocensko-represívneho aparátu¹³³ dohliadala na situáciu na teritoriálnom pomedzí. K tejto oblasti vydala ústredňa dňa 25. marca 1942 vlastné nariadenie pod názvom „*Závady v prevádzaní malého pohraničného styku*“, v ktorom sa vylúčili maďarské vojenské osoby z pohraničných schôdzok. Po pochybnostiach viacerých okresných úradov ho dňa 16. septembra 1942 musela skorigovať. Po novom sa vylúčenie nevzťahovalo na príslušníkov maďarskej vojenskej pohraničnej stráže, keďže sa takmer vždy riešili otázky súvisiace s činnosťou pohraničnej stráže.¹³⁴

Prostredie viažuce sa s prihraničím nemohol obísť ani taký historický okamžik, akým určite Slovenské národné povstanie bolo. V noci na 4. septembra 1944 maďarský štát uzavrel svoje hranice, na cestách vo vzdialenosti asi 500 metrov od slovenskej hranice boli postavené vozové zátarasy s jamami pre ľahké guľomety. Opatrenia zo strany Maďarov mali smerovať k zamedzeniu príchodu partizánov zo Slovenska.¹³⁵ V tomto mesiaci maďarská pohraničná stráž zatkla pri Šoporni dvoch príslušníkov slovenskej finančnej stráže spolu so starostom Šoporne a desiatimi Šoporňanmi. Občania Šoporne, ktorí mali pozemky na maďarskej strane, vzdor zákazu

---

prosbám, vyplývajúcim zo spoločenského styku a nevybočujúcim zo vzájomného korektného vzťahu oboch delegácií...“ Šariško-zemplínsky župný úrad konzekventne vydal úpravu, aby každá porada bola ohlásená prezídiu župného úradu s presným udaním programu. SNA, f. ÚŠB, šk. 554, č. 1730/1944.

¹³³ Okrem ústredne sem možno zaradiť políciu, žandárstvo, armádu, finančnú stráž, súdnictvo, administratívno-správny aparát, Hlinkovu gardu, Hlinkovu gardu, Freiwillige Freiwillige Schutzstaffel, a ďalšie. KORČEK, Ján: Niekoľko poznámok k problematike mocensko-represívneho aparátu slovenského štátu. In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.): *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : SNR – HÚ SAV, 1991, s. 30. K analýze činnosti mocensko-represívneho aparátu bližšie pozri tiež KAMENEC, Ivan: Politický systém a režim slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945. In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.): *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : SNR – HÚ SAV, 1991, s. 13-23. KORČEK, ref. 83, s. 49-113.

¹³⁴ Reakcia na otázky okresných úradov v Trnave, Dobšinej a Lovinobani. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 45, č. 336/1943 prez.

¹³⁵ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 51, č. D1-1301/1944 prez.

šli totiž obrobiť svoje pozemky. Po intervencii inšpektora finančnej stráže zo Serede boli v priebehu dvoch dní prepustení.¹³⁶

Rokovania ďalších miestnych štátnych úradov a orgánov s maďarskými náprotivkami vykazovali podobné črty s porovnateľnými riešeniami problémov. V súhrne možno konštatovať, že medzi problematické okruhy možno zaradiť neochotu maďarského bezpečnostného aparátu prepúšťať na svoje územie občanov Slovenskej republiky, ktorých pokladal za gardistov a exponovaných Slovákov, páchanie násilia bezpečnostných zložiek na príslušníkoch susedného štátu, ťažkosti s verifikovaním pohraničných legitimácií druhou stranou, skutky zneužitia pohraničných legitimácií, riešenie utečeneckej problematiky, zdanenie a preclenie úrody dopestovanej na pozemkoch v maďarskom pomedzí, atď. Priebeh a výsledky rokovaní či konzultácií boli hlboko závislé nielen od celoštátnej politickej línie, ale i od individuálneho prístupu funkcionárov k druhej strane. Práve v tomto osobnom prístupe sú zreteľné očividné diferencie. Črtajúce sa hlbšie vzájomné väzby delegácií ústredná moc netolerovala, žiadala skôr prísne formálny charakter porád. Na opačnom póle relácií existovala i osobná averzia niektorých lokálnych predstaviteľov štátnej moci k maďarskému susedovi, ktorá pramenila z celkového slovensko-maďarského pomeru, čo poznamenalo aj ovzdušie vzájomných kontaktov.¹³⁷

¹³⁶ Z hlásenia žandárskej stanice v Šoporni jednoznačne nevyplýva, na ktorej strane hraníc boli zatknutí slovenskí pohraničníci. Pravdepodobne sa tento prípad diplomaticky neriešil, pretože slovenské ústredné orgány boli v tom čase zaťažené potláčaním povstania. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 8, č. 521/1944.

¹³⁷ Spomeňme ešte niekoľko porád a ich okolností zachovaných v archívnych dokumentoch. Otvorenie cesty Zlaté Moravce – Vrábľe bolo veľmi žiaduce, pretože obyvateľstvo žitavskej doliny nemalo v šírke 60 kilometrov žiadny pasový prechod (najbližšie cez Levice alebo Ivánku pri Nitre). V novembri 1939 inšpektorát finančnej stráže Zlaté Moravce informoval okresný úrad, že k nim prichádzajú intervencie ohľadom otvorenia tejto cesty. Túto požiadavku vyslovili i maďarské úrady pri medzištátnych rozhovoroch zlatomoraveckého okresného náčelníka s hlavným slúžnym z Vrábľe dňa 19. júna 1939 (ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 29, č. 874/1939 prez.). Pohraničná schôdzka, uskutočnená 18. augusta 1939 v Leviciach za účasti okresného náčelníka zo Zlatých Moraviec a hlavného slúžneho z Levíc, sa týkala úpravy niektorých otázok pohraničného styku obcí prevzatých z okolia Pukanca (ŠAP NR, f. OÚ ZM,

Zahraničný obchod si aj vznikom Slovenského štátu zachoval právnu kontinuitu. Slovensko naďalej uznávalo obchodné dohody uzatvorené bývalou republikou. Veľmi skoro sa poľnohospodárstvo a spotrebný priemysel na Slovensku začal orientovať na Nemecko. Na konci roka 1939 bolo na Ríšu orientovaného viac ako 80 % zahraničného obchodu Slovenskej republiky. Po uzatvorení obchod-

---

šk. 30, 1206/1939 prez.). Dňa 20. marca 1940 vo Vrábľoch uzavrel okresný náčelník zo Zlatých Moraviec dohodu s hlavným slúžnym o používaní poľnej cesty medzi obcami Malé Hyndice a Veľké Hyndice. O mesiac ju však Maďari tesne pri hraničnej čiare prekopali, pretože slovenské lokálne orgány odmietli ich požiadavky na prepustenie časti tamojšieho územia. (ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 4, č. 1008/1940 prez.). Dňa 22. júla 1940 bola porada na hlavnoslužnovskom úrade v Galante v zmysle bilaterálnej dohody ohľadom upravenia pohraničného styku. Zúčastnili sa jej zástupca trnavského okresného úradu a zástupcovia obcí, ktorých sa zjednanie týkalo. Na porade bolo dohodnuté, že počas žatvy roku 1940 sa budú vydávať príležitostné priepustky na dobu 14 dní s klauzulou, že ide o ženca (Štátny archív v Bratislave [ďalej ŠA BL], f. Župný úrad v Bratislave [ďalej ŽÚ BL] III., šk. 4, č. 1377/1940 prez.). V júli 1940 znemožnili maďarské orgány obrábanie pôdy vládne komisárovi z Baranča (okres Trebišov) Michalovi Ferikovi na svojich pozemkoch na maďarskej strane. Táto vec sa však hneď vďaka dobrým obojstranným vzťahom tamojších funkcionárov uspokojivo vyriešila (ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 893/1940 ŠB prez.). Okresný úrad v Michalovciach rokoval s maďarskými činiteľmi viackrát: 19. februára 1942 sa konala porada vo Veľkých Kapušanoch, 19. februára 1943 sa udiala porada pohraničnej komisie na hlavnoslužnovskom úrade v Nagykapose, kde slovenskú delegáciu viedol michalovský okresný náčelník. Na nich sa dohodlo vystavovanie pohraničných legitimácií a vyriešili drobné sťažnosti v pohraničnom styku. Dňa 12. apríla 1943 sa konala porada v Užhorode (ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 121, č. 124-IV-I/1943 ŠB prez. SNA, f. ÚŠB, šk. 554, č. 1730/1944.). Dňa 5. marca 1944 mal vedúci notár z Nemeckého Grobu schôdzku s notárom zo Senca a s veliteľom pohraničnej stráže v Reci vo veci opravenia a udržovania pohraničnej boudky pre maďarskú pohraničnú stráž (ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 54, č. D1-209/1944 prez.). Jedno z posledných stretnutí miestnych orgánov na západnom Slovensku sa uskutočnilo 6. júla 1944 vo Vrábľoch. Bola to len informatívna schôdzka, ktorá nepriniesla žiadne konkrétne výsledky. Maďarské správne orgány z Nových Zámok a Šale následne požiadali okresného náčelníka o ďalšie pracovné stretnutie, ktorého predmetom mala byť úprava prechodu hraníc v rámci malého pohraničného styku pre sezónnych robotníkov a riešenie správy bývalých židovských statkov ležiacich na oboch stranách hraníc. Následná schôdzka sa neuskutočnila kvôli vypuknutiu povstania (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 57, č. D1-454/1944 prez.).

nej zmluvy s Nemeckom (22. mája 1939) uzatvoril Slovenský štát obchodné dohody aj s inými krajinami. V novembri 1939 bola uzatvorená prvá riadna Dohoda medzi Slovenskou republikou a Maďarským kráľovstvom o úprave vzájomnej výmeny tovarov. Na slovensko-maďarskom pomedzí sa teda prirodzeným spôsobom a kontinuálne mohol rozvíjať vzájomný obchod i v ďalšom období. Maďarsko bolo tradičným obchodným partnerom Slovenska, resp. ČSR aj v minulosti, a to nielen pre dovoz poľnohospodárskych produktov, priemyselných výrobkov a surovín na Slovensko, ale aj pre slovenský vývoz priemyselného tovaru, dreva, dreveného uhlia a vápna, ktorý ťažko znášal export na väčšie vzdialenosti.¹³⁸ Maďarská strana exportovala na Slovensko z poľnohospodárskych plodín a živočíšnych produktov hlavne hydinu, vajcia, mlieko a mliečne produkty, ošípané, seno a slamu. Nedostatok určitých surovín v niektorých slovenských krajoch počas vojny sa odstraňoval vyslovene dovozom z Maďarska, čo platilo aj opačne.¹³⁹

Nevyhnutnú súčasť vzájomného obchodu vyplňalo okrem potravín najmä drevo, materiál podstatný pre život obyvateľstva i armády najmä v zimných mesiacoch, keďže bol neraz jediným palivom v obydliach. Až zhoršujúca sa vojenská situácia oboch spojencov Osi v roku 1944 odkryla v celej miere nenahraditeľnosť tejto suroviny. Do toho času bolo bežným javom, že občania, ktorí vlastnili lesy na území susedného štátu, si za splnenia daňových a colných povinností mohli drevo vyvieŕ domov. Prezíd-

---

¹³⁸ ŠTEFÁNIKOVÁ, Antónia: Územná orientácia zahraničnoobchodných vzťahov Slovenskej republiky v období druhej svetovej vojny. In: CSÉFALVAY, František – PÚČIK, Miloslav (ed.): *Slovensko a druhá svetová vojna*. Bratislava : VHÚ MO SR, 2000, s. 173-174.

¹³⁹ Archívne materiály dokumentujú napríklad nedostatok masti v prešovskom kraji v marci 1940, ktorý bol odstránený dovozom masti z Juhoslávie a svií z Maďarska. Podobne sa riešil import cukru a mydla (ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 230/1940 ŠB prez.). V roku 1939 na odstúpenom území hospodársky a priemyselný život stagnoval a nebolo veľa pracovných príležitostí. Sedliaci predali len málo tovaru, pretože obyvateľstvo trpelo slabou kúpyschopnosťou, v priemyselných centrách zase narástol počet nezamestnaných. Mnohí sa živili len tým, že kupovali a predávali tuk a slaninu zákazníkovi zo Slovenska (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 28, č. 13/1940 prez.).

dium ministerstva vnútra dňa 22. marca 1944 dôverne prikázalo podriadeným úradom, aby recipročne zakázali vývoz dreva z lesov v slovenskom pohraničnom pásme maďarským štátnym občanom. Mala to byť reakcia na svojvoľný zákaz vývozu dreva z vlastných lesov v maďarskom pohraničí slovenskými štátnymi príslušníkmi. Paradoxne viacerí obvodní notári z pohraničia podali dôkaz, že rezort vnútra nebol objektívne informovaný – vývoz dreva na Slovensko slovenskými občanmi nepovolili jedine maďarské úrady v okolí Lučenca, v iných končinách si ho mohli aj v tomto období z Maďarska doviesť. Miestni notári z juhozápadného Slovenska upozorňovali tiež na to, že skutočný zákaz vývozu dreva v celom Maďarsku, ktorý hrozil po krokoch ministerstva vnútra, by pre túto lokalitu znamenal, že slovenskí občania by boli viac postihnutí ako maďarskí.¹⁴⁰

O mesiac už vedenie ministerstva vnútra rozhodlo napriek pripomienkam podriadených úradníkov o sprísnení postupu pri exporte dreva do Maďarska. Výnosom prezídia z 29. apríla 1944 bol vydaný všeobecný zákaz nielen vývozu, ale i ťažby dreva v pohraničnom slovensko-maďarskom pásme (po neskoršej úprave výnosu sa aspoň ťažba napokon realizovať mohla). Postihnutí zákazom vývozu zostali i maďarskí Slováci. V júni 1944 prišli slovenskí kolonisti zo Senca osobne na okresný úrad v Modre požiadať o výnimku na vývoz dreva, pretože podľa ich tvrdení im maďarské úrady nepridelili ani drevo ani uhlie. Na výnimočné povolenie prezídia rezortu vnútra si 23. augusta 1944 mohlo 13 kolonistov-Slovákov vyviezť po dva m³ zo svojho lesného hospodárstva pri Švajnsbachu.¹⁴¹ Otázkou nateraz zostáva, či zákaz vývozu súvisí s recipročným princípom, alebo šlo o hospodárske záujmy krajiny, ktorá sa z pohľadu končiacej sa vojny ocitala v nezávideniahodnej situácii.

Pred blížiacim sa kritickým zimným obdobím snaha maďarských občanov o dovoz vlastného dreva zo slovenského územia

¹⁴⁰ Ťažba dreva v lesoch na juhozápadnom Slovensku bola malá a väčšinou sa predalo miestnym spotrebiteľom ako palivo. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 49, č. D1-432/1944 prez.

¹⁴¹ ŠAP Modra, f. OÚ v Modre, šk. 55, č. D1-242/1944 prez.

stúpila do takej miery, že sa nebáli využiť i pomoc veliteľov nemeckých posádok na sprostredkovanie výnimiek. Vzhľadom k pomeru slovenského štátneho aparátu k nemeckej armáde je logické, že slovenské úrady požiadavkám nemeckých dôstojníkov, v ktorých zatajili presného adresáta žiadosti o vývoz, nemohli mimoriadne vzdorovať a o detailoch vývozu sa neraz dozvedeli oneskorene, pričom na nápravu už priestor a čas nezostával. Takejto žiadosti bol vystavený napríklad okresný úrad v Modre. Dňa 17. októbra 1944 sa sem dostavil kapitán nemeckej armády zo Senca so žiadosťou, že potrebuje vyviezť 200 m³ palivového dreva z pohraničných lesov modranského okresu pre nemeckú armádu do Senca, pričom tvrdil, že drevo vopred odkúpil od vlastníkov – maďarských občanov zo Senca. Finančná stráž vo Švajnsbachu až neskôr zistila celé pozadie tohto prípadu. Niekoľko maďarských občanov zo Senca, Némethbélú a Magyarbélú sa sťažovalo veliteľovi nemeckých vojsk v Senci, že majú na slovenskej strane v lese palivové drevo, ktoré im slovenské úrady nechceli povoliť vyviezť, a navrhli mu, že ak im tento vývoz zaobstará, sú ochotní z každého m³ dovezeného dreva dať niekoľko polien pre nemecké vojsko. Veliteľ sa na to podujal a napokon dostal súhlas okresného náčelníka v Modre. Treba zdôrazniť, že to bol súhlas k vývozu palivového dreva pre nemeckú armádu. Pri vývoze prišlo i ku krádeži dreva iných majiteľov – slovenských štátnych občanov. V októbri 1944 bolo takto vyvezené nezistené množstvo drevo, nie však pre nemeckú armádu, ale pre civilné obyvateľstvo, čím vlastne v núdzi podviedli okresný úrad.¹⁴²

---

¹⁴² Okrem toho nemeckí vojaci, ktorí sprevádzali civilistov pri nakladaní dreva, striedali po zverine. ŠAP Modra, f. OÚ v Modre, šk. 55, č. D1-242/1944 prez.

SPRAVODAJSKÉ AKTIVITY NA SLOVENSKO-MAĎARSKOM POMEDZÍ

Jedným z cieľov maďarskej, ako i česko-slovenskej, resp. slovenskej spravodajskej činnosti bol zber dôverných a tajných informácií o susednom štáte. Do spravodajskej činnosti sa zapojili slovenské bezpečnostné zložky pôsobiace v pohraničí¹⁴³, ktoré odovzdávali svoje poznatky spravodajským dôstojníkom na vojenských veliteľstvách. V čase trvania vojenskej správy na okupovanom území (november – december 1938) podrobne z maďarského obsadzovania jednotlivých obcí prinášali na Slovensko predovšetkým utečenci. V neskoršom období sa budovala špiónážna sieť tajných dôverníkov¹⁴⁴, ktorí zaobstarávali pomerne presný obraz situácie u južných susedov. Spravodajské orgány vysielali na susedné územie i vlastných agentov.¹⁴⁵ Slovenská i maďarská strana sa ne-

¹⁴³ Najmä žandárske stanice.

¹⁴⁴ Po vypuknutí vojny s Poľskom prišlo k reorganizácii spravodajstva, keď sa systematickejšie podchytili rôzne sledované oblasti. Mená agentov kvôli ich bezpečnosti nenájdeme ani v dobových hláseniach. Bolo však prirodzené, že k nim patrili obyvatelia pohraničných obcí slovenskej i rusínskej národnosti či priateľení Maďari. Prednosta colného úradu z Veľkého Lapáša sa takéto správy dozvedel napríklad od „*istého maďarského štátneho zamestnanca z pohraničia, ktorý túto okolnosť prezradil v rozrušení nad jeho náhlym povolaním k vojsku.*“ (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 56, č. D1-96/1944 prez.). Veliteľstvo 1. divíziej oblasti v máji 1944 nariadilo všetkým žandárskym staniciam a oddeleniam finančných stráží v južnom pohraničí, aby sledovali a získavali o Maďarsku tieto správy: a) ako a o čom sa zmieta maďarská tlač a najnovšia literatúra o Slovensku, ako ďaleko sú prejavované revizionistické snahy v Maďarsku, v akom štádiu je komunizmus v Maďarsku, b) o vojenských útvaroch, c) o letiskách, vojenských skladoch, spravodajstve, organizáciách, atď. (ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 7, č. 258/1944.). Podobné inštrukcie dostali bezpečnostné orgány už viackrát i predtým.

¹⁴⁵ Zachoval sa dokument o vyslaní vojenského špióna Jána Čičmiča do Maďarska. Tento učen leteckej Hlinkovej gardy vo Vajnorochoch zbehol 18. júna 1939 v rovnošate do Maďarska cez pohraničnú kontrolnú stanicu v Čeklís. Čičmiča

zriedka sťažovali na zneužívanie pohraničných priepustiek údajnými špiónmi.¹⁴⁶ Spravodajské informácie sa týkali nielen pokusov o odhalenie nálad obyvateľstva, činnosti správnych úradov, ale predovšetkým rôznych aspektov pôsobenia silových zložiek – ich pohybu a lokalizácie, mobilizácií, počtu a veku vojakov a dôstojníkov, nálad vo vnútri jednotlivých oddielov, kvality a kvantity výzbroje a výstroja.¹⁴⁷

Z protokolov a služobných hlásení žandárstva a styčných dôstojníkov je zrejmé, že v čase obsadenia južného Slovenska bola v obciach so slovenskou väčšinou nálada prinajmenšom stiesnená a chladná (naopak, u maďarského obyvateľstva malo zavládnuť všeobecné nadšenie).¹⁴⁸ Správy obyvateľov z okupovaného územia svedčili o tom, že slovenská menšina nezostala voči svojmu posta-

---

po jeho návrate dňa 22. júla 1938 zadržali bezpečnostné zložky a odovzdali spravodajskému dôstojníkovi. Bol v službách slovenského vojenského spravodajstva. SNA, f. MV, šk. 16, č. 7537/1939 prez.

¹⁴⁶ Tí sa po svojej misii domov vracali neraz ilegálnym spôsobom. MOL, f. KüM, K-63, fasc. 71, zv. 7/7-XIII, č. 212/1939. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 109, č. 663-220/1940 ŠB prez.

¹⁴⁷ V pomedzí v skúmanom období uskutočňovali cvičenia, resp. určitú dobu pobudli rôzne skupiny maďarského vojska, cez tankové útvary po protiletadlové delostrelectvo. Najrôznejšie zistenia sa samozrejme týkali aj obsadenej Podkarpatskej Rusi (ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 3, č. 75/1941. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 4, č. 268/1942. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 6, č. 331/1943. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 56, č. D1-96/1944 prez.). Maďarská vláda bezpochyby podporovala diverznú, resp. spravodajskú činnosť svojich špiónskych zložiek na Slovensku. Ako príklad môžeme uviesť spravodajské hlásenia o vojenských odvodoch, resp. pustení niektorých ročníkov z vojenčiny v októbri 1939, t. j. po ukončení vojny s Poľskom (MOL, f. Miniszterelnökség kisebbségi osztály [ďalej ME], K-28, fasc. 150, zv. 251, č. 19755/1939.). Jednou z výzvedných praktík, vtedy bežne používaných, bolo aj posielanie tajných informácií poštovými holubmi. I keď bol tento spôsob výmeny veľmi častý, v okrese Nitra sa chytil len jeden maďarský holub, ktorý však už okrem adresy majiteľa (Budapešť) iné svedectvo nevydal. Po odchyte bol holub zaslaný Vojenskému stálemu holubníku v Trnave (ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 1, č. 635/1939.).

¹⁴⁸ Obyvatelia slovenskej národnosti sa museli veľmi skoro vyrovnávať s arogantným správaním úradníkov a žandárov dosadených zo starého Maďarska. Nálada bola stiesnená, protimaďarská, pričom obyvatelia očakávali po určitom čase návrat k Slovensku. Ľudia sa nevedeli uspokojiť ani s drahotou šatstva, obuvi či iného spotrebného tovaru. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 2810/1939 prez.

veniu pasívna. Podrobne sú zdokumentované najmä demonštrácie za pripojenie k Slovensku vo viacerých obciach s prevládajúcou slovenskou menšinou, ktoré sa konali v predvianočnom a vianočnom období roku 1938.¹⁴⁹ Po ich potlačení došlo k terorom maďarských žandárov, keď pri výsluchoch používali neľudské metódy. Po demonštráciách prišlo k uväzneniu desiatok jej účastníkov.¹⁵⁰ Detailne je zachytený aj popis tragických šurianskych dní na Vianoce 1938. Vtedy došlo pred kostolom k ostrej strelbe maďarských žandárov do protestujúcich Slovákov, pričom o život prišla jedna žena a piati boli zranení.¹⁵¹ Poznatky o podobnom prenasledovaní Slovákov, o nezamestnaných, o biede a iných kváriaciach problémoch na okupovanom území sa zaznamenávali až do konca vojny.¹⁵² Česko-slovenské správne orgány mali evidentný záujem, aby sa skutky vyčínajúcich osôb v zabranom území podrobne a systematicky zaznamenali. Krajinský úrad už 28. januára 1939 uložil podriadeným úradom viesť evidenciu maďarských úradníkov a oficiálnych osobností, ktorí sa zúčastňovali na neprístojnostiach proti

¹⁴⁹ DEÁK, ref. 4, s. 142. Demonštrácie vznikli v Dolnom a Hornom Síleši, Fíši, Dvoroch nad Žitavou, Komjaticiach, Černíku a Šuranoch. Maďarská vláda zvalila vinu za napäté vzťahy a nepokoje na propagandu slovenskej vlády, priamo riadenú z centrály v Nitre, ktorá – podľa maďarskej vlády, poburovala slovenské obyvateľstvo, živila v ňom nádej na revíziu Viedenskej arbitráže a tieto podvratné akcie viedli aj k nepokojom (MOL, f. KüM, K-63, fasc. 71, zv. 7/7-XIII, č. 212/1939.).

¹⁵⁰ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 3093/1939 prez. ŠA NR, f. Okresné četnicke veliteľstvo v Nitre (ďalej OČV NR), šk. 10, č. 8 a 117/1939.

¹⁵¹ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, bez č./1939 prez.

¹⁵² Musíme doplniť, že protestujúcimi proti pracovným a sociálnym podmienkam v Maďarsku boli nielen Slováci, ale i niektorí obyvatelia maďarskej či rusínskej národnosti. Napríklad podľa zistení žandárskej stanice v Močenku z januára 1939 s maďarským režimom už nesúhlasili ani osoby, ktoré predtým propagovali pripojenie k Maďarsku, v obsadených obciach sa objavovali protimaďarské nápisy a pre protimaďarskú propagandu bolo zatknutých v Zemnom (okres Nové Zámky) 60 a vo Farkašde (okres Šaľa) 30 občanov (ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 8/1939.). Žandárska stanica v Podunajských Biskupiciach získala v novembri 1939 správy z obsadeného územia, že obyvateľstvo na 85 % bolo nespokojné a bolo by radšej, keby sa obnovila ČSR. Na Podkarpatskej Rusi sa búrili Rusíni, pretože pod účinkom spoločných maďarsko-ruských hraníc prúdila na Ukrajinu nevítaná ruská propaganda (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 28, č. 13/1940 prez.).

Slovákovi na odstúpenom území.¹⁵³ V konkrétnom pomenovaní vinníkov sa dosiahol len malý úspech, keď boli zaznamenané prečiny dedinských šovinistov, ktorí vstúpili do služieb maďarských úradov a prenasledovali Slovákov.¹⁵⁴ Utečenci poskytli svedectvá aj o výčinoch nových maďarských orgánov, ale väčšina týchto ľudí nedokázala označiť mená a bližšie špecifikovať postavenie dotýčaných funkcionárov. Ako príklad možno uviesť postup maďarských vojenských veliteľstiev so žiadateľmi pohraničných priepustiek. Veliteľstvá kompetentné vydávať priepustky k prekročeniu hraničnej čiary sa dopúšťali vydierania mnohých slovenských občanov tým, že od nich žiadali, aby im priniesli podpisové listiny za pripojenie k Maďarsku, alebo aby zistili dislokáciu česko-slovenského vojska v pohraničí. Až po sľube, že tak učinia, a po podpísaní neurčitého dokumentu im priepustky vydali a ako motivácia im bola ponúknutá finančná odmena. Pri hlásení prípadu slovenským orgánom

---

¹⁵³ Pre prípravu odvetných opatrení, pre možnosť zasláť správy Berlínu, pre vysořiadanie sa s vyčínajúcimi osobami po prípadnom navrátení okupovaného územia (ŠA NR, f. OÚ ZM, šk. 28, č. 174/1939 prez.). Nariadenie prezidia ministerstva vnútra z 27. októbra 1939 okresným úradom malo identický obsah: „*Ministerstvo vnútra, sledujúc ochranu záujmov príslušníkov slovenskej národnej skupiny na odstúpenom území a pre získanie evidencie o všetkých prípadoch prehmatov...žiada, aby bol každý prípad...po presnom a podrobnom vyšetrení hlásený MV a v odpise MZV.*“ (ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 1, č. 529/1939.). K povojnovému súdneniu maďarských radikálov bližšie pozri napríklad MAS-KAL, Radoslav: Ludové súdnictvo na Slovensku po 2. svetovej vojne a proces s nilašmi na Okresnom ľudovom súde v Košiciach. In: *Človek a spoločnosť*, roč. 9, 2006, č. 1, <http://www.saske.sk/cas/1-2006/index.html>.

¹⁵⁴ Napríklad zlatomoravecký okresný úrad dňa 27. februára 1939 zaslal Krajskému úradu päť správ svojich podriadených útvarov s maďarskými činiteľmi, ktorí sa voči slovenskej národnej menšine na obsadenom území správali neprípustne. Správa oddelenia finančnej stráže Nemčiňany vinila styčného dôstojníka majora Virága, že zbil Žida Hyneka Švarca, ktorého potom vyhostili. Finančná stráž Slepčany obvinila veľkostatkára z Novej Vsi nad Žitavou, žandárska stanica Zlaté Moravce riaditeľa školy vo Sv. Michale nad Žitavou, žandárska stanica Tesáry nad Žitavou usvedčovala rímskokatolíckeho farára a riaditeľa školy z Dolného Ďúradu. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 28, č. 174/1939 prez.

však postihnutí nikdy nevedeli uviesť meno ani hodnosť maďarských dôstojníkov.¹⁵⁵

K odhaleniu maďarských agentov na slovenskom území prišlo len zriedkakedy, slovenské bezpečnostné zložky však v rámci svojich praktík postihovali aspoň zlomok dôverníkov maďarskej spravodajskej služby, či už slovenských alebo maďarských občanov.¹⁵⁶ Archívy nám umožňujú nahliadnúť aspoň do fragmentov spravodajských aktivít. Dňa 31. augusta 1939 ilegálne prišiel na Slovensko Jozef Tileš z Piše, ktorý sa hlásil k slovenskej národnosti, a po vypuknutí vojny sa v Zlatých Moravciach dobrovoľne prihlásil do slovenskej armády. Pretože ale medzičasom miestne žandárstvo zistilo, že po obsadení obce Piša Maďarskom pracoval pre maďarské vojenské úrady, udával Slovákov a sám sa prihlásil za cvičiteľa maďarskej mládežníckej organizácie predvojenskej výchovy Levente – k čomu sa aj sám priznal, bolo podozrenie, že prišiel na Slovensko ako vyzvedač. Zlatomoraveckí žandári ho dňa 4. septembra 1939 zatkli a odovzdali štátnemu zastupiteľstvu pre podozrenie z vyzvedačstva.¹⁵⁷

V pozornosti zostávali i súkromné cesty maďarských dôstojníkov a šľachticov na Slovensko, ktorí navštevovali svojich starých priateľov (tiež zväčša bývalých uhorských šľachticov).¹⁵⁸ Žandári

¹⁵⁵ ŠA NR, f. OČV NR, šk. 8, č. 825/1938. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 8/1939.

¹⁵⁶ Obežník Krajského úradu zo 6. marca 1939: „*Na území Slovenskej krajiny prechádzajú z odstúpeného územia rôzne osoby, opatrené pohraničnou legitimačiou, nedodržia však stanovenú 10 km hranicu pre malý pohraničný styk, ale potulujú sa ilegálne i po vzdialenejšom území. Pri dopadnutí sa ospravedlňujú najčastejšie tým, že boli navštíviť príbuzných, že si boli zadovážiť domovské alebo krstné listy... Sú to väčšinou mladšie osoby, ovládajúce slovenský jazyk, sú z radov nezamestnaných živnostníkov, remeselníkov...získaní maďarskou spravodajskou službou a vysielaní na územie Slovenska s úlohou zistiť dislokáciu vojska a bezpečnostných orgánov, aj iné pre obranu štátu dôležité okolnosti. Okrem toho donucovaní sú pod rôznymi hrozbami tiež pre takéto spravodajské úlohy štátni a verejní zamestnanci, ktorí zotrvali na odstúpenom území.*“ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 41, č. 637/1939 prez.

¹⁵⁷ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1356/1939 prez.

¹⁵⁸ Na Slovensko častejšie cestovali medzi inými maďarský podplukovník delostrelectva Karol Kosztlányi, knieža Pavel Odeschalchi a princ Karol Odeschalchi z Budapešti, gróf Antal Lajos Apponyi z Budapešti (zastupoval majetkové

zatkli bývalého vysokého maďarského dôstojníka Gejzu Deményho z Vrábľa, ktorý dňa 26. marca 1940 prišiel na jednorazovú legitimáciu do Zlatých Moraviec. Keďže ho sledovali, zistili, že sa stretával s Maďarmi, a napokon pri jeho osobnej prehliadke sa u neho našli rôzne maďarské spisy týkajúce sa maďarských víťazov. Dokonca aj krajský súd v Bratislave potvrdil závažnosť podozrenia z vyzvedačstva.¹⁵⁹ Na ďalší prípad si posvietila Ústredňa štátnej bezpečnosti, ktorá nechala v apríli 1940 prešetrovať, či veľkostatkári Peter a Pavol Pálffyovci zo Smoleníc nerozširovali nepravdivé správy namierené proti existencii Slovenskej republiky i Nemeckej ríše. Miestna žandárska stanica pri vyšetrovaní zistila len časté návštevy Pavla v Budapešti, preto naďalej zostával v pozornosti bezpečnostných zložiek.¹⁶⁰

Na jar 1940 boli spravodajské orgány v plnej permanencii, čo súviselo s vystupňovaným napätím v slovensko-maďarských vzťahoch, vrcholiacim v máji čiastočnou mobilizáciou na oboch stranách. Vidíme to i v ďalšom prípade. Slovenka Margita Maščeníková z Michaloviec dňa 17. mája 1940 sa po ilegálnom prekročení hraníc spojila s maďarskými dôstojníkmi v Sobranciach, ktorým vyzradila utajené skutočnosti. K tomu sa aj priznala, preto podal Štátny policajný úrad na ňu trestné oznámenie (zároveň ju policajný súd odsúdil na 9 dní pre ilegálny prechod hraníc).¹⁶¹

Prenasledovanie špiónov nezanedbávali bezpečnostné zložky ani neskôr. Pre podozrenie z vyzvedačstva žandárstvo na príkaz policajného riaditeľstva v Prešove dňa 22. augusta 1940 zatкло ma-

---

záujmy sestry a švagra, bývalého albánskeho kráľa), gróf Béla Rudolf Zichy z Budapešti, gróf dr. Emil Mirnbach, maďarský plukovník vo výslužbe Gejza Lányi, a iní. Gróf Ľudovít Ambrózy, maďarský radca, mimoriadny vyslanec vo výslužbe a splnomocnený minister navštevoval majiteľku kaštieľa Antóniu Ambrózyovú vo Vieske nad Žitavou (vzdialení príbuzní). Bezpečnostné zložky ich sledovali. ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 51, č. 325/IV-9/ŠB/1940 prez. ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 59, č. 29, 323, 324 a 544/I-5/ŠB/1942 prez. ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 63, č. 87/I-5/ŠB/1943 prez. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 35, č. 1817/1941 prez.

¹⁵⁹ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, č. 419/1940 prez.

¹⁶⁰ ŠAP Modra, f. OÚ v Modre, šk. 46, č. 423/1940 prez.

¹⁶¹ ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 109, č. 663-220/1940 ŠB prez.

ďarského občana Jána Szaniszla z Bysteru, ale keď sa po výsluchu nezistilo nič podozrivé, bol o dva dni prepustený.¹⁶² Od 19. júla 1942 strávil Jenö Kolosz, ktorý prišiel na liečenie do Piešťan, tri dni vo väzení na policajnom riaditeľstve v Bratislave pre podozrenie z vyzvedačstva a napomáhania Židom pri úteku do Maďarska.¹⁶³

Nemáme vedomosť, že by slovenské súdy za špionážnu činnosť v prospech Maďarska niekoho v tomto období odsúdili.¹⁶⁴ Mnohí dôverníci maďarského spravodajstva pracovali spoľahlivo a neodhaliteľne. Práve z tohto dôvodu slovenský mocenský aparát pristupoval k zamedzeniu vycestovania exponovaných Maďarov do Maďarska.

---

¹⁶² Z odpovede Ústredne štátnej bezpečnosti na nótu maďarského vyslanectva. SNA, f. MZV, šk. 128, č. 30916/1941.

¹⁶³ Dňa 22. júla 1942 ho vypovedali zo Slovenska. Z odpovede ÚŠB na protestnú nótu maďarského vyslanectva. SNA, f. MZV, šk. 128, č. 2595/3349/1942.

¹⁶⁴ Je však pravda, že od jesene 1938 boli vo väzbe držaní bez rozhodnutia súdov a bez formálneho obvinenia stovky „nepriateľských osôb“, medzi nimi i Maďari.

OBMEDZENIE VYCESTOVANIA DO MAĎARSKA

Problematika prihraničnej situácie štátu nachádzajúceho sa vo vojnovom stave je vždy citlivou záležitosťou. Štát sa v takomto období sústreďí na limitovanú priepustnosť osôb na hraničných priechodoch. V tejto podkapitole sú uvedené príklady, ktoré približujú obraz hraničných reštrikcií moci voči Maďarom, ako i nie vždy koordinovaný postup slovenských úradov a orgánov v tejto problematike a konkrétne dôsledky ich počinov.

Tvrdý postoj okresného náčelníka v Krupine k Maďarom z pohraničnej obci Dudince poznačili predovšetkým vzájomné ponosy, ktoré časovo počali už v autonómnom období. Maďari sa sťažovali na terorizovanie obyvateľstva okresným šéfom počas snemových volieb, a to tak, aby hlasovali „za“. Okresný úrad im, ako sami tvrdili – v rámci odvety, na určitý čas odobral pohraničnú legitimáciu. Vo svojom vysvetlení z 1. júna 1939 ich podozrieval zo spravodajskej činnosti v prospech maďarského štátu. Okresný úrad reagoval tiež na podnet veliteľstva 7. zboru v Banskej Bystrici, ktoré už skôr požiadalo o zakázanie dudinským katolíkom navštevovať kostol v Hokovciach (Maďarsko).¹⁶⁵

Okresný úrad v Zlatých Moravciach na návrh žandárskej stanice nariadil dňa 16. augusta 1939 odobrať pohraničné legitimácie 11 osobám z Novej Vsi nad Žitavou, považovaných za „*štátne nespoľahlivých*“, pretože boli podozriví z vyzrádzania tajných správ maďarským orgánom. Boli to roľníci, ktorí sympatizovali s Maďarskom. Bolo jasné, že bez pohraničných legitimácií si nemohli vziať svoju úrodu z obsadeného územia. Tri takto postihnuté občianky sa 11. septembra 1939 dostavili na tamojší notársky úrad, kde predniesli svoju sťažnosť. Až keď zástupcovia roľníkov Jozef a Ján

¹⁶⁵ SNA, f. MV, šk. 15, č. 6315/1939 prez.

Cigáňovci žandárom za prítomnosti miestneho veliteľa Hlinkovej gardy sľúbili, že budú lojálni a nevyskytne sa u nich „*nekalé správanie*“, boli im vrátené legitimácie na dobu uskutočnenia poľnohospodárskych prác.¹⁶⁶

Predovšetkým od začiatku pôsobenia Ústredne štátnej bezpečnosti v roku 1940 úrady začali systematicky a dôsledne mapovať činnosť rôznych pochybných osôb. Vzhľadom na to, že sa množili prípady, keď boli pohraničné priepustky vydávané jednak osobám z bezpečnostného hľadiska nespoľahlivým a jednak takým, ktoré mali svoj trvalý pobyt mimo pohraničného pásma,¹⁶⁷ Ústredňa štátnej bezpečnosti výnosom z 11. apríla 1940 nariadila pohraničným okresným úradom, aby pred každým vydaním pohraničnej priepustky bola prostredníctvom žandárskych staníc preskúmaná štátoobčianska spoľahlivosť nových žiadateľov, ako i všetkých dovtedajších majiteľov priepustiek.¹⁶⁸ Tento výnos sa zneužíval najmä voči obyvateľom maďarskej národnosti.

Ťažkosti s povoleniami k vystaveniu pasov a prekročeniu hraníc Maďarmi pomáhal riešiť osobne formou interpelácií či sťažností predseda Maďarskej strany János Esterházy¹⁶⁹ – napriek tomu

---

¹⁶⁶ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1155/1939 prez.

¹⁶⁷ Okresný úrad v Hnúšti vydával priepustky k prekročeniu hraníc i osobám bývajúcim až 50 kilometrov od hraníc vo vnútrozemí, pretože maďarský konzulát odmietol vydať vízum na riadny cestovný pas slovenským občanom, ktorí utiekli z okolia Rimavskej Soboty v novembri 1938. Okresný úrad im chcel pomôcť, aby si títo poškodení mohli usporiadať svoje majetkové záležitosti v Maďarsku, lebo by utrpeli ešte väčšiu hmotnú škodu. Ministerstvo vnútra dňa 6. júna 1939 nariadilo okresnému náčelníkovi vykonať nápravu. SNA, f. MV, šk. 15, č. 5687/1939 prez.

¹⁶⁸ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, č. 547/1940 prez.

¹⁶⁹ Takéto problémy, ktoré sa vyskytli na prelome rokov 1940 a 1941, riešil Esterházy u prednostu Ústredne štátnej bezpečnosti. Ťažkosti s vycestovaním mali najmä poprední regionálni funkcionári Maďarskej strany, medzi nimi Bartolomej Szepesházy a Tamáš Both z Prešova, Ákos Gyürky z Nitry, Bruno Triangi z Kostolných Moraviec, Gejza Groó zo Zvolena a Tibor Neumann z Bratislavy. Z listu Esterházyho prednostovi Ústredne štátnej bezpečnosti z 24. januára 1941 (SNA, f. ÚŠB, šk. 228, 2842/1941.). Treba podotknúť, že viacerí zo spomínaných funkcionárov Maďarskej strany vystupovali osentatívné proti Slovenskému štátu, za čo boli i väznení, napríklad obvodný predseda Maďarskej strany Bratolomej Szepesházy v Ilave už v roku 1939

nezmizli. V apríli 1943 vydal preventívne opatrenie proti santovským Maďarom okresný úrad v Krupine. Tým osobám, ktoré sa v minulosti zúčastnili akcie za pripojenie pomedznej obce Santov k Maďarsku alebo akýmkoľvek spôsobom prejavili protištátnu činnosť a boli stále podozrivé, bola celoročná legitimácia pre malý pohraničný styk odobratá, resp. nebola im vôbec vydaná, hoci vlastnícke dôvody na vydanie priepustky existovali. Spomenuté opatrenie bol okresný náčelník ochotný odvolať iba vtedy, ak by obyvatelia Santova, ktorí sa pri sčítaní ľudu v roku 1940 prihlásili k národnosti slovenskej, vystúpili z Maďarskej strany.¹⁷⁰

Ministerstvo zahraničných vecí na začiatku roku 1944 oznámilo rezortu vnútra, že podľa maďarského vyslanectva slovenské podriadené úrady odopierali vydať pohraničné priepustky osobám maďarskej národnosti, ktoré mali na to nárok – v tom čase vyslanectvo zistilo odmietnutie v Dudinciach a Kostolných Moravciach (okres Krupina), v Nemeckom Grobe (okres Modra), v Seredi (okres Trnava) a v okresoch Dobšiná a Trebišov. Akým preventívnym spôsobom postupoval od roku 1943 okresný úrad v Krupine, sme si už spomenuli. Ako ďalší príklad sa uvádzal prípad strojníka Jozefa Takáča zo Serede, ktorý mal 4 jutrá ornej zeme vo Váhovciach v Maďarsku. Ústredňa štátnej bezpečnosti si preto dňa 23. marca 1944 vyžiadala od dotknutých okresných úradov vysvetlenie. Obvodný notár z Nemeckého Grobu považoval sťažnosť za bezpredmetnú, pretože jeho úrad pohraničnú legitimáciu od roku 1941 odmietol vystaviť len dvom osobám (zneužili pohraničnú le-

---

(MOL, f. ME, K-28, fasc. 150, zv. 251, č. 19755/1939. SNA, f. ÚŠB, šk. 844, č. 7/1942.). Bližšie k aktivitám Jánosa Esterházyho pozri napríklad MOLNÁR, Imre: *Esterházy János*. Dunaszerdahely : NAP, 1997, s. 97-218. PODOLEC, ref. 48, s. 182-193. SUŠKO, Ladislav: Politik odhodlaný na všetko. In: *Pravda*, roč. 7, 1997, č. 148, s. 14. *MAGYAROK kisebbségben és szórványban*. Budapest : Teleki László Alapítvány, 1995, s. 90-118.

¹⁷⁰ Toto opatrenie súviselo najmä s tým, že v poslednej dobe začal Santov častejšie navštevovať statkár Bruno Triangi v spoločnosti relevantných funkcionárov Maďarskej strany. Taktiež boli v rámci vidovania zamietnuté pohraničné celoročné priepustky maďarských občanov, ktorí sa na opačnej strane podieľali na agitácii za pripojenie Santova k Maďarsku. ŠA BB, f. PŽ II., šk. 32, č. 2499/1943 prez. ŠA BB, f. PŽ II., šk. 32, č. 2211/1943 prez.

gitimáciu tým spôsobom, že niesli list do Maďarska s údajmi o sile žandárskej stanice a pohraničnej strážne, za čo boli 21. decembra 1940 zatknutí), ktorí sa následne už neuchádzali o vydanie novej legitimácie. Notár zrejme „zabudol“ uviesť, že na jar 1942 dvanásť členov Maďarskej strany v Nemeckom Grobe nedostalo majiteľské pohraničné legitimácie, v dôsledku čoho nemohli obrábať svoje pozemky v maďarskom pomedzí.¹⁷¹

Ako vidno, medzi hlavné dôvody odobratia cestovných dokladov patrilo podozrenie z vyzvedačstva a často i vydieranie zo strany mocenských orgánov, čím sa malo doceliť napríklad to, aby obyvatelia vystúpili z politickej strany. V druhom prípade, v prípade nelegálneho podmieňovania vydania dokladu, môžeme kroky k zamedzeniu vycestovania Maďarov pokojne zaradiť medzi antidemokratické zásahy slovenského mocenského aparátu.

---

¹⁷¹ SNA, f. ÚŠB, šk. 661, č. 31847/1944. ŠAP Modra, f. OÚ v Modre, šk. 55, č. D1-271/1944 prez.

NEDOSTATKY PO VYMEDZENÍ HRANIČNEJ ČIARY

Vymedzenie hraničnej čiary po Viedenskej arbitráži prebehlo na niektorých úsekoch nedokonale, čo neraz spôsobilo konfliktné situácie. Pretože si obyvateľstvo v novoformujúcom sa pohraničí počínalo v súvislosti s vymedzením novej demarkačnej čiary nevysspytateľne a v rozpore s oficiálnym postupom, veliteľstvo Jaroslav, operujúce v bratislavskom úseku, dňa 7. decembra 1938 požiadalo okresné úrady: „*Pretože pohraniční občania s obľubou vyťahujú kolíky na demarkačnej čiare a umiestňujú ich na miesta, ktoré sú pre nich výhodné, je nutné, aby okresní náčelníci dali v pohraničných obciach vybubnovať, že porušenie demarkačnej čiary sa bude pokladať za prečin poškodenia a úmyselného premiestnenia pohraničných kameňov a bude sa trestať podľa paragrafov trestného zákona*“¹⁷².

Po práci slovensko-maďarskej delimitačnej komisie spreď marca 1939 sa vyskytli nedostatky v presnom vyznačení hranice v teréne. Konflikty s tým súvisiace neboli zriedkavé ani v neskoršom období relatívneho stabilizovania sa slovenských hraníc. Po zatknutí dvoch zlodejov z Maďarska slovenskými pohraničnými zložkami dňa 22. marca 1940 pri Kusej Hore (okres Zlaté Moravce) dvojstranná komisia musela prípad rekonštruovať pre podozrenie, že slovenské orgány prekročili hranice. Okolnosť spornej hraničnej čiary potvrdil aj inšpektor finančnej stráže v Zlatých Moravciach.¹⁷³

Dňa 13. novembra 1940 navštívil štátnu hranicu pri Babindole (okres Nitra) maďarský dôstojník a slovenskému policajnému

¹⁷² ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 23, č. 86/1939 prez. Podobne 4. septembra 1941 neznámi páchatelia vytiahli a zvalili hraničný znak nachádzajúci sa na štátnej hranici pri Novej Vsi nad Žitavou. Pravdepodobne ho vytiahli robotníci, ktorí v oblasti orali pole. O niekoľko dní ho však opäť neznáme osoby zasadili na pôvodné miesto (ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 35, č. 1610/1941 prez.).

¹⁷³ ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 4, č. 839/1940 prez.

strážmajstrovi, ktorý na mieste konal službu, oznámil, že pasová kontrolná strážnica je postavená na maďarskom území a keď sa niečo stane, Maďari neberú za to zodpovednosť. O deň na to neznáme osoby z Maďarska premeriavali územie tesne pri hranici. Tento problém sa napokon podarilo bez zbytočného rozruchu zažehnať.¹⁷⁴

Oveľa väčšie konzekvencie mal ďalší podobný prípad, keď sa maďarské úrady snažili zabráť časť slovenského územia. V druhej polovici roku 1941 došlo k vyhroteniu vzťahov medzi bratislavskou a budapešťanskou vládou, čo spôsobil najmä incident na štátnej hranici pri Novej Vsi nad Žitavou, ktorý sa odohral dňa 3. septembra 1941. Miestne maďarské orgány ráno vyhlásili, že posunú doterajšiu hranicu a zaberú asi 250 katastrálnych jutár pôdy (0,575 hektárov) v prospech Maďarska. Až keď sa prezident Jozef Tiso rozhodol vyslať na druhý deň do kritickej oblasti vojsko, maďarská strana ho uistila, že ide o omyl.¹⁷⁵ Spor o hraničný úsek pri Novej Vsi nad Žitavou sa začal odvíjať skôr, približne rok pred spomínaným incidentom. Požiadavku na toto územie predniesol už v apríli 1940 maďarský veliteľ podplukovník Tódor Bochésa,¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ Žandárska stanica z Veľkého Lapáša informovala okresný úrad v Nitre o tom, že na štátnej hranici „*boli nejakí páni z Maďarska a niečo vymieravali tesne u hraníc z maďarskej strany*“, a že major maďarského žandárstva z Levíc s veliteľom žandárstva vo Vrábľach „*povedali nášmu žandárovi, že stála slovenská strážnica je postavená na maďarskom území, ...že správna hranica vedie až po Babindolskú cestu asi 150-200 m od terajšej stanice.*“ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 401/1940. ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 51, č. 124 a 147/IV-9/ŠB/1940 prez.

¹⁷⁵ LIPTÁK, ref. 20, s. 14.

¹⁷⁶ Podľa neho údajne 24. marca 1939 slovenský styčný dôstojník kapitán Emil Krivoš prepustil Maďarom časť územia pri Veľkom Taráni ako zámenu za časť, ktorú Maďarsko prepustilo Slovensku pri Novej Vsi nad Žitavou. Slovenské úrady však o tom nemali vedomosť, preto Bochésa požadoval späť územie pri Novej Vsi nad Žitavou. Zlatomoravecký okresný úrad následne upozornil 2. odbor ministerstva vnútra na problematiku skutočnosť, že štátna hranica bola podľa špeciálnej mapy vytýčená správne (t. j. že Maďari nemali v spore pravdu), ale špeciálna mapa sa nezhodovala s katastrálnou mapou. ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 4, č. 839/1940 prez.

Ako už bolo poznamenané, niektoré menšie úseky hraničnej čiary boli v teréne nedostatočne vykolíkované. Preto vznikali ďalšie prekérne strety. V decembri 1943 prepukol medzi slovenskou obcou Šoporňa a obcou na maďarskej strane Váhovce majetkový spor o drevo z pohraničného lesa. Na pomedzí obecných chotárov, ktoré bolo zároveň aj štátnou hranicou, sa nachádzal les, ktorého časť patrila ostrihomskému arcibiskupstvu, druhá časť prináležala Urbárskej spoločnosti obce Šoporňa. V dňoch 6 – 9. decembra 1943 v tomto lese pracovali maďarskí drevorubači. Šoporčania si v domnienke, že maďarskí drevorubači odniesli aj drevo zo slovenskej časti lesa v hodnote 4 – 5 tisíc korún, vynútili príchod prednostu Štátneho katastrálneho meračského úradu na spornú hranicu. Až ten na mieste potvrdil, že sporná časť lesa patrí maďarskému vlastníkovi. Šoporčanom nezostalo nič iné, ako vziať jeho prehlásenie na vedomie a rešpektovať ho.¹⁷⁷

---

¹⁷⁷ Nenachádzali sa tu hraničné kamene. Váhovčania vozievali drevo z biskupského lesa do Váhoviec cez Šoporňu. Počas sporu sa Šoporčania vyhrážali obyvateľom Váhoviec, že ich viac cez Šoporňu nepustia. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 55, č. 1022/1943 prez.

UTEČENCI Z MAĎARSKÉHO ÚZEMIA

Štátne hranice nelegálne prechádzali utečenci, organizovaní prevádzачi utečencov, osoby, ktoré chceli na druhej strane hraníc nakupovať, pašeráci, poľskí vojaci, príslušníci maďarskej pohraničnej stráže, maďarskí žandári, vojenský zbehovia, partizáni, vojaci maďarskej a nemeckej armády, ako i iné skupiny obyvateľstva. Každá z nich mala pri prechodoch špecifické dôvody. Prichádzajúce nové zložky obyvateľstva a nedovolené prechody hraníc sa v určitých obdobiach diali takmer dennodenne. S tým sa museli vyrovnávať aj štátne úrady a bezpečnostno-represívne zložky, ktoré od otvorenia malého pohraničného styku viedli pomerne presné zoznamy osôb prechádzajúcich demarkačnú čiaru. Tie však nápor rozličných más ľudí zvládali len s vypätím posledných síl. Slabosťou štátnej administratívy v tejto otázke bola predovšetkým slabá koordinácia práce a efektívnosť postupov, čo malo za následok, že ich počiny vyvolali protichodné reakcie alebo dezorganizáciu.¹⁷⁸

Výsledok viedenského rozhodnutia mal okamžitý dosah na život obyvateľstva slovensko-maďarského pomedzia. Sťažené podmienky a maďarizačné akcie maďarských orgánov na arbitrážnom území tvrdo zasiahli do ľudských práv najmä obyvateľov nemaďarskej národnosti.¹⁷⁹ V prvých mesiacoch boli stovky slovenských, českých, židovských i rusínskych rodín prinútené vystahovať sa, násilnosti a majetkové prečiny sa diali dennodenne. Tento jav zmiernili až odvetné opatrenia slovenskej vlády.

---

¹⁷⁸ Bližšie pozri HETÉNYI, Martin: Náčrt problematiky utečencov z Maďarska v okrese Nitra 1938 – 1945. In: ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 429-442. HETÉNYI, Martin: Ilegálne prechody štátnej hranice v nitrianskom úseku v rokoch 1938 – 1945. In: *Vojenská história*, roč. 9, 2005, č. 2, s. 55-71.

¹⁷⁹ VIETOR, ref. 13, s. 42.

Maďarská vláda, zameraná na prehĺbenie maďarského charakteru odtrhnutého územia, neakceptovala viedenský protokol, zaručujúci podmienky ochrany menšín v oboch štátoch. Šéf maďarského generálneho štábu už 5. novembra 1938, teda v čase prebiehajúceho obsadzovania južného Slovenska, vydal rozkaz vyhostiť všetkých slovenských a českých kolonistov.¹⁸⁰ Po nich stihol podobný osud verejných a štátnych zamestnancov českej a slovenskej národnosti, slovenských roľníkov, postupne aj ďalšie „nespolahlivé“ kategórie obyvateľstva – študentov a majiteľov živnostenských koncesii, jednotlivcov i celé rodiny spomenutých národností.¹⁸¹ Hlavnými činiteľmi, ktoré sa na procese migrácie podieľali, boli na maďarskej strane maďarské úrady, armáda a žandárstvo. Po príchode na Slovensko sa utečenci hlásili na policajných úradoch, okresných úradoch, žandárskych staniaciach, u styčných dôstojníkov (počas autonómie boli vykonávateľmi preberania osôb vyhostených z Maďarska, ako i vypovedania Maďarov zo Slovenska¹⁸²) a iných vojenských útvaroch, na notárskych úradoch, veliteľstvách Hlinkovej gardy, oddeleniach finančnej stráže, výnimočne i na Krajinškom úrade alebo na ministerstvách.

Z hľadiska spôsobu vysťahovania sa na Slovensko môžeme hovoriť o týchto kategóriách:

a) dobrovoľné vysťahovanie:

1. *evakuácia,*
2. *dobrovoľný útek,*

b) nedobrovoľné vysťahovanie:

1. *vyhnanie,*
2. *vypovedanie (vyhostenie).*

---

¹⁸⁰ Ku kolóniám na južnom Slovensku v medzivojnovom období bližšie pozri SIMON, Attila: Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között. Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, s. 7-286.

¹⁸¹ ČIERNÁ-LANTAYOVÁ, ref. 4, s. 12. Bližšie o dôvodoch a postupe pozri tiež VIETOR, ref. 13, s. 35-42.

¹⁸² ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, bez č./1939 prez.

Evakuácia v správnom zmysle slova sa týkala len štátnych úradníkov, četníkov a finančných pohraničníkov, ktorí sa presídlili v čase zaberania južného Slovenska, t. j. od 3. do 10. novembra 1938 v rámci vopred plánovaného a koordinovaného krízového presunu. Treba ale povedať, že obvodní notári, ktorí vyhotovovali o utečencoch zápisy, nerobili medzi pojмами „útek“ a „evakuácia“ rozdiel ani v neskoršom období. Podľa niektorých notárov teda obyvatelia evakovali aj po 10. novembri 1938, i keď ako vhodnejší termín sa pri takomto postupe jednoznačne javí útek.

Dobrovoľný útek zahŕňa obyvateľov, ktorí opustili Maďarsko z dôvodu nespokojnosti so životnými, sociálnymi, ekonomickými a inými podmienkami, poprípade z rôznorodých obáv.

Vyhnanie. Útek bol v mnohých prípadoch priamo vynútený maďarskými orgánmi – fyzické týranie maďarských žandárov pri výsluchoch, ktorými chceli dosiahnuť vysťahovanie bez oficialít, deklarovalo v neskorších výpovediach množstvo utečencov. Svoju negatívnu úlohu zohrali tiež dobrovoľné jednotky „szabadcsapatok“ a „rongyos gárda“, ktoré nemaďarské obyvateľstvo terorizovali a ohrozovali ich na životoch.

Vyhostenie možno charakterizovať ako vždy nedobrovoľné, nanútené maďarskými orgánmi, čo tieto nemali problém ani priznať – obyvateľstvo takto formálne vyhnané bolo opatrené zväčša nejakým dekrétom. Pokiaľ doklad o vyhostení chýbal, diferencovať a určiť hranicu medzi úradným vyhostením a vyhnaním, resp. i dobrovoľným útekem, bolo a naďalej je často obtiažne, nejednoznačné, a to z dôvodu predpokladaného, ale ťažko dokázateľného nátlaku maďarského aparátu na konkrétneho jednotlivca. Okrem toho po príchode na Slovensko ich úrady v rámci svojej starostlivosti do spomínaných kategórií prakticky vôbec nedelili. Jednoducho boli bez rozdielu vnímaní – až na zložku evakovaných pred 10. novembrom 1938¹⁸³ – ako utečenci.

---

¹⁸³ Zamestnanci štátnej mašinérie, ktorí evakovali pred dokončením obsadzovania, pokračovali vo svojom zamestnaneckom pomere, akurát zmenili miesto alebo pracovné zaradenie.

O metódach maďarských úradov pri postupe s osobami určenými na vyhostenie informoval svojho nadriadeného dňa 30. decembra 1938 styčný dôstojník nitrianskeho úseku v hlásení o preberaní osôb vyhostených z Maďarska: „*Vyhostovacie dekréty mali len traja, ostatní mali len uznesenie, ktoré bolo napísané na základe zápisnice o dobrovoľnom odchode z okupovaného územia. Je to ovšem obdoba vyhostovacieho dekrétu. Vyhostovací dekrét sa spisuje tiež na základe nanútenej zápisnice o dobrovoľnom odchode. Touto formou sa chce len obísť vyhostenie nútené...*“¹⁸⁴ Styční dôstojníci, žandárske stanice i ďalšie slovenské orgány v zápisniciach a protokoloch detailne zachytili príčiny a spôsoby vystahovania jednotlivých utečencov. Medzi najčastejšie príčiny patrilo strach z prenasledovania, z pripravovaných hromadných lúpeží; maďarskí žandári a vojaci prenasledovali kolonistov i domorodých Slovákov fyzickým týraním, väznením, uskutočňovaním domových prehliadok. Mnohých obyvateľov, ktorí chceli navštíviť svojich príbuzných na Slovensku, maďarské orgány vydierali, aby za povolenie vycestovania prinášali spravodajské informácie či petičné listiny pre pripojenie k Maďarsku, alebo aby zistili dislokáciu česko-slovenského vojska v pohraničí. Podľa tvrdení železničiarov slovenskej národnosti z okolia Trnovca, vypovedaných v decembri 1938, stálo za ich prepustením z práce nedostatočné ovládanie maďarského jazyka.¹⁸⁵ Po potlačení proslovenských demonštrácií vo vianočnom období roku 1938 utekali na Slovensko predovšetkým študenti (poniektorých Slová-

---

¹⁸⁴ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, bez č./1939 prez.

¹⁸⁵ Vypovedaných bolo osem železničiarov. Okrem toho boli obviňovaní z vyvesovania protimaďarských plagátov v Komjaticiach. Železničný prednosta v Trnenci im nadával: „*Čech a Slovák – jeden pes!*“ Slovákov upozorňoval: „*Chodte do školy, lebo ste slabí Maďari!*“, „*Chodte dofrasa, keď nevíete rozprávať maďarsky!*“ (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 3163/1939 prez.). Maďarská správa okrem vlastnej iniciatívnej činnosti dostávala tiež anonymné sťažnosti maďarských civilných osôb na zamestnancov maďarských železníc slovenskej a českej národnosti, ktorí podľa nich vystupovali za ČSR protimaďarsky (MOL, f. ME, K-28, fasc. 150, zv. 251, č. 19939/1940.).

kov za ich organizovanie rovno vyhostili). Ďalším dôvodom úteku z arbitrážneho územia bolo zamietnutie povolenia živnosti.¹⁸⁶

V neposlednom rade ako príčina útekov bola uvádzaná zlá hospodárska situácia na zabranom území – drahota, nezamestnanosť a bieda. Tieto negatívne javy slabo rozvinutého maďarského hospodárstva zasiahli aj Maďarov. Máme doloženú neobvyklú správu i o prechode robotníkov maďarskej národnosti na Slovensko – žandárska stanica v Gajaroch dňa 16. apríla 1940 zadržala na hraniciach s Protektorátom dvoch Maďarov z Bajny (pri Ostrihome), ktorých cieľom bolo dostať sa do Nemecka na práce. Ako dôvod úteku uviedli neznesiteľné pomery maďarského robotníctva.¹⁸⁷

Ilegálne vystaňovanie nepohodlných osôb z Maďarska konali maďarské úrady premyslene a pravidelne. V októbri 1939 Hlavné veliteľstvo žandárstva získalo dôverné informácie, že takéto vystaňovanie sa dialo údajne dvakrát za týždeň predovšetkým v miestach medzi Galantou a Sereďou.¹⁸⁸ K masovým prechodom utečencov z Maďarska dochádzalo i v ďalších hraničných úsekoch, pretože v hraničnom priestore sa k účelu ilegálnych prechodov vytvorilo viac tajných ciest.¹⁸⁹

V novembri 1938 začal pri bratislavskom ministerstve sociálnej starostlivosti a verejného zdravotníctva aktívne pracovať Ústav pre starostlivosť o utečencov (slovenská skupina), poverený koordinovaním riešenia existenčných otázok utečencov.¹⁹⁰ Chaotická a nerovnomerná dislokácia utečencov z arbitrážneho územia podnietila dňa 15. decembra 1938 ústav k vydaniu výnosu

---

¹⁸⁶ Pekárovi so slovenskou národnosťou na okresnom úrade v Nových Zámkoch oznámili, že povolenie na živnosť dostane len Maďar. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 3102/1939 prez.

¹⁸⁷ Slovensko-maďarskú hranicu prekročili ilegálne pri Sereďi. ŠA BL, f. ŽÚ BL III., šk. 4, č. 813/1940 prez.

¹⁸⁸ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 1, č. 515/1939 dôv.

¹⁸⁹ Na západnom Slovensku aj pri Čeklísi a Urmíne, na strednom Slovensku sa prechody diali hlavne v úsekoch pri Krupine, Tomášovciach a Hnúšti.

¹⁹⁰ Ústav bol zriadený 11. novembra 1938 na základe vládneho nariadenia č. 292, resp. novelou tohto nariadenia č. 304/1938 Zb.z. a n. Od decembra 1938 pôsobil pri ministerstve vnútra. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 355, č. 25971/1938 adm.

všetkým okresným úradom, aby podali správy o celkovom počte utečencov umiestnených v okresoch. Z odpovede nitrianskeho okresného náčelníka z 16. januára 1939 je možné zistiť pomery medzi utečencami v tomto vzorovom okrese: do polovice januára 1939 bolo v nitrianskom správnom obvode umiestnených 530 utečencov, ktorí boli ubytovaní individuálne buď vo voľných bytoch jednotlivcov, alebo v roľníckych domoch. Utečenci boli v prípade potreby materiálne podporovaní svojimi príbuznými. Mnohí získali ako protihodnotu za svoju prácu zaopatrenie, byt do užívania a pod.¹⁹¹ Okresný náčelník ďalej vecne informoval o nedostatočných ubytovacích kapacitách v hoteloch pre prípadných ďalších prisťahovalcov.¹⁹² I tieto možnosti zostali napokon nevyužité, pretože tú časť utečencov, ktorí si nedokázali svojpomocne nájsť ubytovanie, ústav v koordinácii s okresným úradom vysielal na väčšie hospodárstva a majetky.¹⁹³

Už po príchode prvých rodín utečencov na Slovensko¹⁹⁴ slovenská vláda poverila Slovenskú ligu¹⁹⁵, aby zrealizovala zbierku v prospech vysťahovalcov z obsadeného pásma.¹⁹⁶ Podľa zbieracích

---

¹⁹¹ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 355, č. 25971/1938 adm.

¹⁹² Na prelome rokov 1938 a 1939 bolo možné v prípade nevyhnutnosti ubytovať utečencov v piatich nitrianskych hoteloch s kapacitou 204 postelí, mimo Nitry len v dvoch zariadeniach s 12 postelami (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 363, č. 5191/1939 adm.). Nitra i samotný okres boli už z minulosti známe ako lokalita s malými ubytovacími možnosťami. Zlepšenie nastalo v medzivojnovom období, hlavne v Nitre (ZUBÁČKA, Ida: *Nitra za prvej Československej republiky*. Nitra : UKF, 1997, s. 39.).

¹⁹³ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 355, č. 26285/1938 adm.

¹⁹⁴ V niekoľkých prípadoch evakovali členovia jednej rodiny postupne, t. j. najprv otec a až po určitom čase zvyšok rodiny. Šlo až na malé výnimky o slovenské rodiny.

¹⁹⁵ Tento spolok, založený v Clevelande roku 1907, mal v programe rozvíjať v národnom duchu Slovákov, slovenské školstvo i kultúru, napomáhať hospodárskemu napredovaniu a udržiavať živé kontakty so zahraničnými Slovákami. Jednou z hlavných úloh nitrianskej Slovenskej ligy bola ochrana slovenských menšín v okolitých národnostne zmiešaných obciach.

¹⁹⁶ Výzva slovenskej vlády: „*Občania, do radostného vzrušenia, vyvolaného víťazstvom Slovenskej národnej myšlienky...miešajú sa aj hlasy hlbokéj bolesti. Hranice Slovenska nám pozmenili proti našej vôli a od živého tela národného odtrhli nám státisíce našich rodných bratov slovenských. Ale ani to nie je dost!*“

hárkov sa v ukážkovom okrese Nitra vyzbieralo spolu 77633,10 Ks, popritom ešte Nitrianske mlyny darovali dva vagóny múky.¹⁹⁷ Čo iste nie je náhodné, obvodní notári v tamojších obciach s maďarskou väčšinou vyzbierali len 713,4 Ks – zväčša od slovenských úradníkov a učiteľov, čo svedčí o slabom záujme maďarskej menšiny o utečencov.¹⁹⁸

Sociálna štruktúra imigrantov predurčovala ich ďalšie pôsobenie. Z prisťahovalcov do intravilánu väčších miest¹⁹⁹ prevládali ľudia,

---

Denne nám prichodia na Slovensko naši slovenskí bratia, ktorí opustiť museli Maďarmi obsadené a odtrhnuté územie a vypudení nezachránili si iné než bolý život, zanechajúc svoje právom a tvrdou prácou nadobudnuté imanie movité a nemovité...prichádzajú na Slovensko v stave zúboženom bez akýchkoľvek hmotných prostriedkov vyčerpaní duševne i telesne. Sú medzi nimi roľníci, úradníci, študenti, ba i remeselníci a robotníci. Samozrejme je, že slovenský národ... musí týchto svojich bratov utečencov privinúť k sebe, zaistiť im kus strechy, chleba a odevu... Celá zbierka sa bude prevádzať pod dozorom povereníkov Slovenskej vlády. Nech niet Slováka, spolku, ústavu, obce, mesta a okresu, ktorý by neprispel k zmierneniu biedy našich bratov-utečencov!...“ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 354, č. 23779/1938 adm.

¹⁹⁷ Celková vyzbieraná suma bola pravdepodobne vyššia, pretože niektoré továrne odoslali peňažné dary priamo na ústredie ligy. Keď porovnáme túto zbierku s podobnou zbierkou Slovenskej ligy na slovenské menšinové školy (školy v obciach na Slovensku, kde Slováci tvorili menšinu) konanou v októbri 1938, bol to jednoznačný úspech. V nitrianskom okrese sa pre menšinové školy pre zaujímavosť vyzbieralo 1 419,95 Ks. Zbierka na menšinové školy skončila neúspechom najmä preto, že nebola pod patronátom štátnej správy. V obciach s maďarskou väčšinou sa vyzbieralo 131,3 Ks (9,3%). V Nitre bol výsledok nulový – podľa odpovede starostu z 8. novembra 1938: „...obecenstvo v terajšej dobe nevdáčne pozerá na takúto akciu a preto výsledok by bol slabý a privodil by viac zla než osuhu...“ Avšak o mesiac neskôr poskytlo mesto Nitra ako právnická osoba 5000 Ks na utečencov. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 353, č. 20 122/1938 adm.

¹⁹⁸ 3,4 % zo sumy vyzbieranej všetkými notárskymi úradmi v okrese Nitra, pričom pomer slovenských a maďarských obcí v okrese bol približne 5:1. Zbierku prevádzali obvodní notári vo všetkých, nielen v maďarských obciach prevažne nátlakovo, keďže dary boli kontrolované nadriadenými úradmi. Z iných okresov, kde žila maďarská menšina, sa do súčasného stavu nepodarilo objaviť archívne materiály k tejto zbierke. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 354, č. 23779/1938 adm.

¹⁹⁹ Môžeme odhadnúť, že od novembra 1938 do decembra 1939, kedy sa proces vysťahovalectva zmiernil, sa do Nitry prisťahovalo asi 300 utečencov. Z mesta Nitra sa zachovala len jedna evidencia utečencov, ktorú vyhotovilo Policajné

ktorých maďarské úrady zväčša *vypovedali* – remeselníci, obchodníci, zamestnanci verejnej a štátnej správy, poprípade úradníci zo súkromných firiem. Tieto kategórie si v mestách ľahšie našli nové uplatnenie. Osoby ako robotníci či železničiari, ktorí z rôznych dôvodov *utiekli* na Slovensko (Maďari v ich prípade neprejavovali až taký záujem o ich odchod, pretože pracovníkov z týchto profesií nebolo možné rýchlo a kvalitne nahradiť), si v mestách len ťažko hľadali nové realizovanie sa, a preto sa etablovali skôr na vidieku (výnimkou zostáva Bratislava).

Na slovenský vidiek smerovali približne tri štvrtiny utečencov. Podstatnú väčšinu z nich tvorili roľníci a kolonisti²⁰⁰ (napríklad v nitrianskom okrese 70 %, zvyšok predovšetkým robotníci). Prichádzali najmä zo slovenských kolónií; českí kolonisti sa museli presťahovať do svojej domovskej krajiny. Rodiny roľníkov a kolonistov boli prevažne *vyhnané* (*vypovedané*) maďarskými policajnými orgánmi.²⁰¹ Umiestnenie kolonistov - Slovákov prebiehalo podľa umiestňovacieho plánu Krajinského úradu zo 14. novembra 1938. Kolonisti zo 49 obsadených kolónií sa podľa neho mali umiestniť predovšetkým na väčších súkromných majeroch rovnomerne v rôznych okresoch (až na Bratislavu, ktorá napriek tomu, že sa v nej nachádzalo 9 poľnohospodárskych majetkov vo výmere

---

oddelenie mesta Nitra 1. apríla 1939. Presný názov „*Soznam utečencov, ktorí sa uchýlili na územie Slovenskej krajiny nie v dôsledku posledných medzinárodných udalostí*“ (nemecké obsadenie Čiech, maďarské obsadenie Podkarpatskej Rusi a východného Slovenska – M. H.). Pokiaľ na nitrianskom vidieku platilo, že sem z Maďarska utečenci-neroľníci skôr *utekali* (83 %), do Nitry prichádzali naopak *vypovedaní*. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 357, č. 617/1939 adm.

²⁰⁰ Zo záznamov sa mi nepodarilo zistiť, ktorí roľníci boli starousadlíci, ktorí kolonisti, poprípade počty maloroľníkov a veľkostatkárov. Len máloktorý notár uviedol do kolónky zamestnanie „kolonista“, ostatní uvádzali len „roľník“ alebo „maloroľník“. V tejto práci preto pojem „roľník-utečenec“ zahŕňa aj pojem „kolonista“. Lórant Tilkovszky delí pozemky na drobné roľnícke usadlosti (o priemere dvoch katastrálnych jutár), kolonistické usadlosti (30 katastrálnych jutár) a statky (210 katastrálnych jutár). TILKOVSZKY, ref. 13, s. 83.

²⁰¹ 61 % v okrese Nitra. Od septembra 1938 do decembra 1939 sa na nitriansky vidiek prisťahovalo vyše 500 utečencov (v ďalšom období už len výnimočne). ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 50, č. 704/1938 prez. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 376, č. 18567/1939 adm.

nad 50 ha,²⁰² nebola poňatá do plánu). Kolonistov do umiestňovacích miest odoslali z pohraničných okresov okresní náčelníci. Nemajetných kolonistov okresné úrady zaradili do miestnych stravovacích i pracovných akcií. Na návrh okresných úradov im potom Krajinský úrad udeľoval podporu pre najnutnejšie ošatenie, prípadne krmivo pre dobytok. Podporovať sa mala aj možnosť ich umiestnenia u príbuzných.²⁰³ Dňa 21. decembra 1938 Krajinský úrad znovu vyzval okresných náčelníkov, aby zistili možnosti umiestnenia rodín kolonistov. Z ich odpovedí vyplýva, že rezervný stav voľných miest bol uspokojivý.²⁰⁴

Podľa vládneho nariadenia č. 5/39 z 15. marca 1939 boli vyťahovaní kolonisti a ich rodiny umiestňovaní na statkoch, na ktorých sa obrába viac ako 50 hektárov poľa. Výmery k dočasnému pobytu im vydávali okresné úrady, následné priame umiestňovanie vykonávali úradníci *Štátnej obvodovej úradovne pre pozemkovú reformu v Bratislave*. Majitelia alebo nájomcovia statkov boli na rozdiel od predchádzajúceho postupu povinní opatriť utečencom

---

²⁰² Mestský archív v Bratislave, f. Mestský notársky úrad, šk. 3025, č. 2864/1939 prez.

²⁰³ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 28, č. 75/1939 prez. Ako príklad väčšieho presunu utečencov môžeme uviesť situáciu, keď bolo z Bratislavy 18. novembra 1938 expedovaných 107 ľudí, ktorých cieľovou stanicou boli Madunice, Zelenice a Hlohovec. Okrem toho do tohto okresu (Hlohovec) odišlo na vozoch 25 osôb. Mestský archív BL, f. Mestský notársky úrad, šk. 3023, č. 3633/1938 prez.

²⁰⁴ Napríklad v okrese Malacky sa mohlo v prípade nevyhnutnosti na desiatich hospodárstvach umiestniť 38 osôb. Do 9. decembra 1938 sa však do tohto okresu prisťahoval len jeden kolonista (ŠAP Modra, f. OÚ v Malackách, šk. 25, č. 43/1939 prez.). V okrese Bratislava by sa dalo ubytovať 12 rodín (s priemerom 5 osôb) na majetku Ľudovíta Károlyiho v Stupave, v Hochštetne na dvoch statkoch spolu 4 rodiny, v Chorvátskom Grobe na majeri Triblavina 2 rodiny. Vo Vajnorocho bolo možné umiestniť len dobytok. Na hospodárstve Polanského v Devínskej Novej Vsi už boli v decembri 1939 ubytovaní 2 kolonisti. V Prievoze bolo možné umiestniť 30 osôb na Hecklerovom dvore (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 24, č. 292/1939 prez. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 27, č. 2620/1939 prez.). V okrese Zlaté Moravce sa do 9. decembra 1938 usídlil len jeden kolonista (ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 28, č. 75/1939 prez.).

stravu, ktorú obvykle poskytovali svojim zamestnancom²⁰⁵, ďalej podľa možnosti zabezpečiť prechodné zamestnanie a postarať sa o umiestnenie domácich zvierat.²⁰⁶ Nebolo výnimočné, že utečenci sa sťahovali viackrát. Dôvodom viacnásobnej zmeny koncových statkov boli presuny utečenca k svojim príbuzným alebo presuny kvôli objektívnemu preplneniu na menej obsadené statky. Po určitom čase si drvivá väčšina našla zamestnanie (95 % sa naďalej zostalo venovať roľníctvu), z nich si časť svojpomocne zabezpečila prenájom pozemku. Len malý podiel bol naďalej odkázaný na nútený prenájom pôdy, ktorú im úrady prideliť zo súkromného sektoru. Z tohto dôvodu v praxi väčšina majerov zostávala v zálohe nevyužitá, hoci niektoré z nich sa v plnej miere naplnili.

Príchod utečencov do novovytvoreného pohraničia zanmenal pre tamajších obyvateľov bezprostrednú konfrontáciu s realitou poarbitážnej epochy. Jedným z negatívnych výsledkov usádzania sa vyhnaných roľníkov boli násilné prejavy domácich poľnohospodárskych robotníkov voči novým prisťahovalcom. Eskalácia napätia vznikala najmä v kontexte redukovania pracovných možností na statkoch, a tým i pláce robotníkov. Za premiestnenie kolonistov-utečencov sa v jednom zistenom prípade – v Lapášskych Ďarmotách (okres Nitra), angažoval aj miestny veliteľ Hlinkovej gardy, avšak neúspešne.²⁰⁷ Dňa 14. mája 1939 pri úradnej prehliadke

²⁰⁵ V tomto aspekte je rozdiel v porovnaní so starostlivosťou o utečencov v Bratislave, o stravu ktorých sa v prípade sociálnej núdze starali úrady.

²⁰⁶ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 360, č. 2456/1939 adm. Maďarská vláda vnímala toto vládne nariadenie ako opatrenie proti maďarským statkárom, pretože do úvahy prichádzala predovšetkým pôda cudzích štátnych príslušníkov a majetky v prenájme. Majitelia pôdy s viac ako 50 hektármi mali povinnosť 10 % pôdy dať k dispozícii do prenájmu slovenským utečencom (MOL, f. ME, K-28, fasc. 150, zv. 251, č. 16521/1939.).

²⁰⁷ Dňa 27. marca 1939 požiadal spolu so starostom okresný úrad, aby boli tu ubytovaní utečenci presídlení do inej obce z dôvodov, že „... naša obec je úplne v pohraničnom pásme, a ako taká potrebuje najväčší klud. Tu ubytovaní utečenci rozhlásili zpravu, že z tunajších veľkostatkov dostanú viac katastrálnych jutár pole do prenájmu... Obyvatelia obce... sa rozhorčili... Vzhľadom na to, že toto je už druhý prípad keď celá obec bola tak pobúrená pre ich vyzývavé chovanie navrhujeme, aby dotčení utečenci v záujme pokoja a poriadku boli niekde inde umiestnení“. Nitriansky okresný úrad im vyhovel ešte v ten istý deň, keď vydal výnos

statkov v Degeši v rámci plánovania umiestnenia kolonistov-utečencov miestne obyvateľstvo v počte približne 150 osôb fyzicky napadlo úradníka Štátnej obvodovej úradovne pre pozemkovú reformu. Zbitý úradník následne svojim nadriadeným navrhol, aby bolo nasťahovanie kolonistov-utečencov do Degeša odložené, hoci zistil vhodnosť troch statkov s voľnými bytmi.²⁰⁸ Násilné konflikty medzi robotníkmi a žencami na jednej strane a kolonistami-utečencami, ktorí sa už stihli usadiť na pridelených pozemkoch, na strane druhej, sa odohrali v chotári obce Ašakerť v dňoch 24. mája a 2. júna 1939. Problémom bola skutočnosť, že z pozemkov pridelených kolonistom-utečencom mali predtým robotníci naturálny zárobok, na ktorý boli odkázaní (pracovnú zmluvu uzatvorili robotníci s majiteľom statku v januári 1939). Každý robotník stratil približne dva m³ obilia sezónneho zárobku.²⁰⁹ Nenávistný postoj voči kolonistom prejavili obyvatelia z viacerých oblastí.²¹⁰ Máme zaznamenané tiež konflikty medzi domácimi poľnohospodárskymi robotníkmi a prisťahovanými robotníkmi z arbitrážneho územia, a to v niekoľkých obciach okresu Humenné.²¹¹

---

o presťahovaní rodiny Juraja Ponického na statok Ľudovíta Janáka do Lahní. Juraj Ponický sa však nepremiestnil, keďže statkár Janák podal odvolanie proti výmeru, pretože jeho statok bol už obsadený. Okresný úrad svojou ďalšou nečinnosťou v tejto záležitosti ponechal Ponického v Lapášskych Ďarmotách. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 360, č. 2456/1939 adm.

²⁰⁸ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 370, č. 10427/1939 adm.

²⁰⁹ Žandárska stanica Šarlužky-Kajsa udala 22 robotníkov štátnemu zastupiteľstvu v Nitre. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 371, č. 12678 a 12679/1939 adm.

²¹⁰ Je to badateľné aj zo situačnej správy z 18. mája 1940 o obci Urmín v nitrianskom okrese (ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 202/1940 dôv.). Mesačné správy o situáciách v jednotlivých okresoch vyhotovovali na základe hlásení notárskych úradov a žandárskych staníc okresné úrady, ktoré sa posielali prezídiu ministerstva vnútra, resp. Ústrední štátnej bezpečnosti. Bližšie pozri LACKO, Martin (ed.): *Situačné hlásenia okresných náčelníkov január - august 1944*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2005.

²¹¹ V okrese Humenné pracovalo mnoho robotníkov, ktorých obce pripadli Maďarsku. Okresný náčelník v marci 1940 navrhoval, že by bolo vhodné vysťahovať ich do domovských obcí, lebo týmto návalom cudzích príslušníkov trpeli tamojší nezamestnaní (prešovský župan sa následne zaujímal, akaj národnosti boli cudzinci). Prechod späť im však hatili maďarské pohraničné orgány, ktoré od nich žiadali akési konzulárne potvrdenie, čo zadovážiť nevedeli. Z hlásenia

Ďalší okruh konfliktov vznikol z iných príčin. Vzájomná nevrávnosť obyvateľstva sa objavila v obciach, ktoré sa 14. marca 1939 v rámci vzájomnej úpravy hraníc prinavrátili Slovensku. Keď Čeklísi pripadol v marci 1939 späť Slovensku, s maďarskými okupačnými orgánmi sa do Maďarska vysťahovalo aj niekoľko tamojších obyvateľov. V nasledujúcich mesiacoch sa postupne časť z nich vrátila do Čeklísu, ostatní sa usídlili v blízkych obciach pri hraniciach, v malom pohraničnom pásme, aby tak mohli dochádzať na územie Slovenska na pohraničné legitimácie. Pri návrate slovenskej úrady priznali viacerým osobám slovenské štátne občianstvo, v dôsledku čoho ich niektorí proslovensky orientovaní občania nenávideli neprestajne. Slovenská tlač v auguste 1943 v článku „*Doba sťahovania národov už pominula*“ citovala list obyvateľov Čeklísu – z veľkej miery poplatný vtedajšej propagande, v ktorom sa okrem ťažkých podmienkach v maďarskom štáte v období od novembra 1938 do marca 1939 spomínajú práve títo navrátilci ako ľudia bez chrbtovej kosti, ktorí v marci 1939 ušli a neskôr sa vracali späť kvôli nízkej sociálnej úrovni v Maďarsku, „...*ich pobyt a výčiny tu na Slovensku sú však šarapaténím, ...treba ich počas pobytu na Slovensku slovenským chlebom živiť...Ide tu o nespratníkov...Sme za to, aby títo ľudia úradným zakročením boli donútení zostať navždy tam, kam raz odišli, za hlasom svojho srdca...*“²¹² Časť týchto utečencov sa radšej pod tlakom (svoju negatívnu úlohu zohrali i gardisti²¹³) vrátila do

---

štátneho policajného úradu v Michalovciach z apríla 1940. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 230 a 383/1940 ŠB prez.

²¹² Doba sťahovania národov už pominula. In: *Slovák*, roč. 25, 1939, č. 196 (27. augusta 1943). Deň predtým sa akoby náhodou v Slováku zjavil článok o maďarskom duchu v Nemeckom Grobe. Prešetrití údaje uvedené v článku o Čeklísi malo tamojšie žandárstvo, ktoré v správe z 3. septembra 1943 potvrdilo spomínanú roztržku (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 46, č. 723/1943 prez.).

²¹³ Miestny oddiel Hlinkovej gardy mal tamojších Maďarov terorizovať – bitkami, vybíjaním okien a vydieraním, po čom mnohí radšej utiekli. Maďarský konzulát si v máji 1939 sťažoval na údajné donucovanie občanov maďarskej národnosti v Čeklísi a okolí k vstupu do Hlinkovej gardy (hlavne železničiarov), prenasledovanie a vykazovanie Maďarov. Dotyčné centrálné slovenské úrady oznámili, že v ich rezortoch sa nič podobné nedeje. SNA, f. MZV, šk. 128, č. 2613/1939. MOL, f. KüM, K-63, fasc. 69, zv. 7/7-I, bez č./1939. MOL, f. ME, K-28, fasc. 150, zv. 251, č. 17924/1939.

Maďarska. Rovnaká situácia sa zjavila v obciach s podobným osudom, napríklad v Novej Vsi nad Žitavou v okrese Zlaté Moravce. Či už sa táto nenávisť vyvinula z pomstychtivosti, alebo v pozadí boli materiálne záujmy, k upokojovaniu vzťahov v týchto osídliach prichádzalo len pomaly.

Na základe medzivládnych rokovaní sa do konca októbra 1939 mali vysťahovať zvyšky rodín kolonistov, ktoré dovtedy zostali v Maďarsku. Porušeniu tohto záväzku maďarským vládnym zmocnencom Szillassym, ktorý svojvoľne oznámil slovenskému vyslancovi, že začiatkom novembra začne vysťahúvať všetkých slovenských kolonistov, len sčasti zabránila intervencia predsedu maďarskej vlády Telekiho.²¹⁴ Posledné rodiny kolonistov sa vysťahovali na prelome rokov 1939 a 1940.

Starostlivosť o utečencov zo zabraného územia, ktorí sa rozhodli usadiť v Bratislave, ministerstvo vnútra zverilo dňa 7. januára 1939 mestskému notárskemu úradu. Presnú evidenciu všetkých utečencov v hlavnom meste však viedlo sociálne oddelenie policajného riaditeľstva. Podľa jeho kartotéky bolo k 20. decembru 1938 v Bratislave 2484 utečencov, na sociálnu starostlivosť z nich bolo odkázaných asi 400. Ubytovatí boli:

1. v ubikácii I. a II. pracovného spoločenstva (93 ľudí),
2. v Slobodárni (142),
3. v Sokolovni (67),
4. v ubytovni Kresťanského združenia mladých žien (YWCE, 61),
5. súkromných bytoch (22).

Okrem nich boli niektorí študenti ubytovaní v nocľahárni Kresťanského združenia mladých mužov (YMCA)²¹⁵. Stravovanie zabezpečovali viaceré pracovné korporácie alebo vojenské kuchyne posádkového veliteľstva v Bratislave. Dočasnú ostrahu nad ubikáciami a pridelovanie poukážok na byt a stravu obstarávala Hlinkova garda. Za stravovanie jedného utečenca úrady platili 5 až 8 Ks, za ubytova-

²¹⁴ TILKOVŠZKY, ref. 13, s. 94. Bližšie k činnosti štátneho tajomníka pozri VIETOR, ref. 13, s. 257-261.

²¹⁵ Združenie začalo na Slovensku pôsobiť v roku 1920. Táto medzinárodná organizácia vychovávala mladých ľudí v evanjelickom duchu, organizovala sociálnu prácu. Obdobne pracovalo Kresťanské združenie mladých žien.

nie podobne. Každý podporovaný utečenec mal nariadené vykonávať verejnoprospešné práce, napríklad odpratávanie snehu z ulíc.

Na odporúčanie ministerstva vnútra vzápätí vytvoril notársky úrad *Informačnú kanceláriu pre utečencov z Maďarska* so sídlom v Bratislave (po niekoľkotýždňových skúsenostiach dozor nad utečencami prešiel z Hlinkovej gardy na dosadeného veliteľa utečencov).²¹⁶

Ministerstvo vnútra prenieslo priame realizovanie utečeneckej agendy dňa 14. decembra 1939 z notárskeho úradu na policajné riaditeľstvo a humanitné oddelenie mestského úradu, ktorému podriadilo aj činnosť spomenutej informačnej kancelárie. Tento presun kompetencií súvisel so silnejúcou snahou štátneho aparátu o intenzívnejšiu kontrolu rôznych skupín obyvateľstva. Spôsob vyplácania nákladov za utečencov zostal zhruba rovnaký.²¹⁷

Od roku 1940, po tom, čo maďarská vláda zastavila vyhostenia Slovákov hlavne z dôvodu recipročných opatrení slovenskej strany, do prvej polovice roku 1944 prichádzalo k imigrácii len zriedkavo.²¹⁸ Pozvoľna sa utečenci v novom prostredí etablovali a vzájomné vzťahy normalizovali.

Záujem štátneho aparátu o usadených utečencov neprestával ani po upokojení pomerov súvisiacom s medzinárodným stabili-

---

²¹⁶ Notársky úrad si na uľahčenie práce mal ustanoviť pomocný výbor pre utečencov zo zástupcov rôznych úradov a organizácií pôsobiacich v odbore starostlivosti o utečencov. SNA, f. PR BL, šk. 486, č. 418/1939 prez.

²¹⁷ SNA, f. PR BL, šk. 486, č. 14375/1939 prez. Bližšie k fungovaniu sociálnych úradov na Slovensku pozri ŠPROCHA, Branislav – TIŠLIAR, Pavol: *Vývoj úmrtnosti na Slovensku v rokoch 1919 – 1937*. Bratislava : STIMUL, 2008, s. 81-90.

²¹⁸ O postupe s utečencami z tohto „medziobdobia“ hovorí aj prípis Ústredne štátnej bezpečnosti z 18. júna 1943 bratislavskému okresnému úradu. Prednosta ústredne musel okresného náčelníka upozorniť, že okresný úrad bezdôvodne odovzdával zadržané osoby (utečencov – Slovákov z Maďarska i Ukrajincov, ktorí utiekli z práce z Nemecka) ihneď ústredni. Podľa prednostu nebolo potrebné utečencov z Maďarska hneď odovzdávať jeho inštitúcii, keď nebolo podozrenie z protištátnej činnosti alebo vyzvedačstva. Tieto osoby bolo treba riadne vypočuť na príčinu úteku, zaviesť policajno-trestné pokračovanie za ilegálny prechod hraníc a vyžiadať si ďalšie inštrukcie z ústredne. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 46, č. 548/1943 prez.

zovaním Slovenska od druhej polovice roku 1939 i udomácnením sa utečencov. Kontrola i sporadické využívanie utečeneckej problematiky patrili do agendy vládnej moci – či už na centrálnej alebo lokálnej úrovni, naďalej. V septembri 1939, t. j. po vypuknutí vojny s Poľskom ministerstvo vnútra nariadilo odhaliť takých utečencov z Maďarska, ktorí by boli zo štátnobezpečnostného hľadiska nepohodlnými osobami.²¹⁹ V rámci pozemkovej reformy židovských majetkov v roku 1941 vedúci notár z Lapášskych Ďarmôt (okres Nitra) dňa 21. októbra 1941 navrhol župnému úradu, aby majer Regina, ležiaci medzi Veľkými Janíkovcami a Čechyncami a ktorý Štátny pozemkový úrad zoštátnil ako židovský, bol pridelený buď utečencom z Maďarska alebo aspoň obyvateľom z Veľkých Janíkoviec, teda v oboch prípadoch Slovákom. O prídelenie pozemkov z tohto majera sa totiž uchádzali obyvatelia Čechynci – prevažne Maďari. Župan okamžite postúpil žiadosť pozemkovému úradu, pretože mienil posilniť slovenskú menšinu v Čechynciach.²²⁰ Vláda s totalitným charakterom nemohla pripustiť nekontrolovateľné združovanie sa ani medzi utečencami. Dňa 4. júna 1942 sa zišli bratislavskí utečenci z Maďarska na spontánnom zhromaždení, ktoré prostredníctvom rozhlasu a periodika Slovenská pravda zvolal poslucháč lekárskej fakulty Vladimír Murgaš. Jeho cieľom bolo dojednanie častejšieho spoločenského stretávania sa utečencov. Ústredný tajomník štátom riadenej *Informačnej kancelárie pre utečencov* ho však bez váhania nechal rozpustiť. Obával sa, že účastníci

²¹⁹ Žandárske stanice podali negatívne hlásenia. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1356/1939 prez. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 28, č. 49/1940 prez.

²²⁰ ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 55, č. 919/II-2/ŠB/1941 prez. Pravdepodobne tento majer zostal aj naďalej v rukách štátu, keďže sa pozemková reforma uskutočnila len v obmedzenej miere. Zákon o pozemkovej reforme, ktorý prijal slovenský snem 22. februára 1940, mal uspokojiť tradičný hlad slovenského roľníctva po pôde. Tento úmysel však ostal na polceste, lebo vlastná parcelácia pôdy sa týkala len časti židovského majetku. Reformu riadil Štátny pozemkový úrad, ktorý nemal záujem na drobení pôdy, čo by zapríčinilo zníženie jej výnosnosti a vzápätí vyvolalo zásobovacie ťažkosti. Rozparcelovalo sa 31 400 hektárov, z toho iba 13 400 hektárov ornej pôdy (KOVÁČ, Dušan [ed.]: *Kronika Slovenska 2. Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Fortuna Print Praha 1999, s. 254.).

zhromaždenia pod vplyvom alkoholu vystúpia proti politike vlády a vzbudia tým verejné pohoršenie. Proti Murgašovi zaviedli policajti priestupkové konanie, pretože zhromaždenie nebolo ohlásené žiadnemu úradu.²²¹

Utečenci, ako i mnohí ďalší slovenskí občania, sa nevzdávali nádeje na odškodnenie, resp. aspoň čiastočnú kompenzáciu za škody spôsobené na ich majetku v arbitrážnych oblastiach. Plienie a nezákonný rozpredaj majetku obyvateľov slovenskej a českej národnosti sa od prvých dní obsadenia šíriло navzdor tomu, že na ochranu ich majetku sa mali v obciach organizovať maďarské občianske stráže.²²² Môžeme to dokumentovať nielen na sťažnosti adresovanej Krajinskému úradu, ktorú podal nitriansky profesor František Šebela (slovenský občan). Profesor dal po Viedenskej arbitráži do prenájmu vlastný vinohrad v okrese Vrábľa. Podľa jeho výpovede mu dňa 4. decembra 1938 maďarskí vojaci odcudzili zariadenie v hodnote 3 300 Ks. Koncom tohto mesiaca si vinohrad dokonca privlastnil predchádzajúci majiteľ, skrachovaný maďarský zeman. Krajinský úrad vrátil oznámenie o škode okresnému úradu. Tu mal byť spis uložený pre prípad, že by došlo k súpisu škôd spôsobených slovenským štátnym príslušníkom na majetku ležiacom na zabranom území, ktorý by poslúžil k uplatňovaniu náhrady voči Maďarsku na eventuálnom medzištátnom rokovaní. Takýto komplexný súpis však zrejme nikdy neprebehol, a to napriek tomu, že podrobné zápisnice o okolnostiach odchodu utečencov a o utrpenej škode spisovali žandárske stanice i ďalšie orgány. Krajinský úrad v spojitosti so spomínaným prípadom stihol podotknúť, že niet zákonných predpisov, podľa ktorých by mohol byť poskytnutý príspevok k úhrade tejto škody zo štátnych prostriedkov.²²³

Reakciu Krajinského úradu môžeme považovať za celkom opodstatnenú, pretože škodu spôsobili príslušníci cudzieho štátu. Slovenská vláda sa prioritne snažila vyvolať medzištátne rokovania

²²¹ SNA, f. PR BL, šk. 486, č. 4277/1942 prez.

²²² Bližšie pozri VIETOR, ref. 13, s. 39-40.

²²³ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 370, č. 10744/1939 adm.

hlavne kvôli odškodneniu vystahovaných slovenských roľníkov z odstúpeného územia. Odškodniť týchto roľníkov sa maďarská vláda rozhodla až po tom, čo získala záruku od slovenskej vlády, že nebude usádzať utečencov na maďarských majetkoch nachádzajúcich sa na Slovensku.²²⁴ Maďarské kráľovstvo sa v slovensko-maďarskej dohode o majetkovoprávnej politike z 2. augusta 1941²²⁵ zaviazalo plne odškodniť nehnuteľné majetky slovenských vlastníkov, ktorí sa z obsadeného územia odsťahovali. Malo zaplatiť 110 miliónov slovenských korún a súčasne uhradiť hypotékou zabezpečené dlžoby odškodnených vlastníkov pražskej Zemskej banke.²²⁶ Pri realizovaní dohody v praxi sa však vyskytli nové ťažkosti, na riešenie ktorých boli potrebné neustále nové rokovania, ktoré sa predĺžili až do septembra 1944, keď už obe vlády nemali čas zásadne ich dokončiť a uspokojiť tak požiadavky vyhnancov.²²⁷

Presný počet imigrantov z Maďarska zatiaľ stanoviť nevieme. Správy vtedajšej slovenskej tlače, ktoré neraz hovorili o státisícových počtoch, boli poznačené silnejúcou propagandou a absolútnou demagógiou.²²⁸ Treba si uvedomiť, že s takým veľkým počtom imigrujúceho obyvateľstva by si slovenský štátny aparát len ťažko vedel poradiť. Ani chabé pramenné zdroje v dokumentoch maďarských úradov nemôžeme považovať za relevantné, pretože sa z nich

---

²²⁴ Majetky maďarskej menšiny na Slovensku považovala maďarská vláda za cennejšie ako slovenské majetky v Maďarsku. TILKOVŠZKY, ref. 13, s. 95.

²²⁵ Táto dohoda hovorí o tom, že: a) Maďarsko zruší vlastnícke právo slovenským vlastníkom pozemkov, ktorí už predtým opustili územie pripojené k Maďarsku (34 000 katastrálnych jutár), a slovenským statkárom – zostalým v Maďarsku, na pôdu vo výmere 14 000 katastrálnych jutár, b) Slovensko si privlastní 18 000 katastrálnych jutár poľnohospodárskeho a 42 000 katastrálnych jutár lesného majetku maďarských štátnych občanov. Bližšie pozri TILKOVŠZKY, ref. 13, s. 97-98.

²²⁶ Táto banka poskytovala ešte za ČSR kolonistom pôžičky na kúpu pozemkov.

²²⁷ Tamže, s. 98.

²²⁸ Na takéto zdroje sa odvoláva viaceró historikov. Martin Vietor spomína približne 100 000 osôb, ktoré opustili okupované územie. Do tohto počtu zarátal aj verejných úradníkov a ich rodinných príslušníkov, ktorí evakovali ešte pred obsadením južných častí. Jeho údaj sa mi však javí ako značne nadnesený aj po pripočítaní Čechov, ktorí napokon odišli do domovskej krajiny, taktiež obyvateľstva Podkarpatskej Rusi, poprípade utečencov, ktorí nefigurovali v žiadnych evidenciách. VIETOR, ref. 13, s. 42.

nedá určiť dôvod a spôsob emigrácie a zmienky o počtoch sa javia ako oportunistické – nadnesené sú v nich počty dobrovoľných útekov, vyhnanie alebo vypovedanie je naopak zriedkavejšie.²²⁹ Okrem toho sa maďarskej byrokracie tento problém dotýkal menej ako úradov na Slovensku. Po vystahovaní sa ľudí na Slovensko už pochopiteľne o nich Maďari nejavili záujem, na ťahu bola slovenská strana. Za najdôležitejší pramenný zdroj možno považovať rozličné evidencie štátnych úradov a orgánov, najmä miestnych, ktoré sa s utečeneckými prívalmi stretávali priamo v praxi. Žiaľ, i tieto sú poznačené nejednotnosťou údajov a niekedy kusými zápsmi. Občasné premiestňovanie sa utečencov z okresu do okresu, resp. vyhostenie množstva občanov českej národnosti do Čiech²³⁰ taktiež znemožňuje ich počet jednoznačne určiť.

Podľa Ústavu pre starostlivosť o utečencov, ktorého náplňou malo byť riešenie ich existenčných otázok, bolo v období autonómie na Slovensku asi 10 300 utečencov z rôznych končín, medzi nimi i vystaňovalci z územia obsadeného Maďarskom.²³¹ Problémom zostáva predovšetkým hlavné mesto, pri ktorom nedokážeme zo štatistických údajov určiť, aké množstvo utečencov pochádzalo práve z územia zabratého Maďarmi. Počet všetkých utečencov z obsadeného územia (aj z nemeckého) v Bratislave k 30. aprílu 1939 stúpol na číslo 3526.²³²

Celkový stav 478 slovenských štátnych občanov (z nich len 117 Slovákov) vypovedaných z Maďarska do 31. marca 1940 uvádza hlásenie ministerstva národnej obrany. Nie sú však z neho zrejme viaceré údaje potrebné ku komparácii, medzi nimi absentuje najmä

---

²²⁹ Môže to dokresliť hlásenie maďarského hraničného oddelenia zo 6. januára 1939, že v poslednom čase približne 450 osôb z okolia Komjatíc a Palárikova dobrovoľne preniklo na Slovensko, aby vstúpili do Hlinkovej gardy. MOL, f. KüM, K-63, fasc. 69, zv. 7/7-I, č. 52/1939.

²³⁰ Bližšie k riešeniu „českej otázky“ pozri RYCHLÍK, ref. 17, s. 170-200.

²³¹ NIŽŇANSKÝ, ref. 59, s. 16.

²³² Stav utečencov v Bratislave k 21. decembru 1938: celkovo 2446 osôb, 635 rodín, 520 slobodných, bývalí samostatní poľnohospodári (roľníci) 42, robotníci 391, počet utečencov s vlastnými hmotnými prostriedkami k obžive 1047, bez prostriedkov k obžive 247, počet osôb uchádzajúcich sa o prácu 180. SNA, f. PR BL, šk. 486, č. 22824/1938.

počiatkový termín evidovania.²³³ Relatívne celistvým zoznamom 63 vypovedaných slovenských štátnych príslušníkov z Maďarska na Slovensko v období od 15. februára 1940 do septembra 1940 disponovala aj Ústredňa štátnej bezpečnosti, ktorá dostávala podklady priebežne od okresných úradov. K utečencom v ňom zmienených však úrady nepriradili rodinných príslušníkov.²³⁴

Tabuľka 3: Slovenskí štátni občania vypovedaní z Maďarska od januára 1940 do 31. marca 1940 z hľadiska národnosti

<i>Národnosť</i>	<i>Počet*</i>
Slováci	117**
Česi	133
Nemci	79
Poliaci	61
Rumuni	53
Juhoslovania	20
Rusi	8
Američania	4
Iné národnosti	3
Spolu	498

* Čísla sú uvádzané bez rodinných príslušníkov.

** V apríli pribudlo ďalších 20 osôb slovenskej národnosti. O iných národnostiach za tento mesiac sa hlásenie nezmiňuje.

Zdroj: Hlásenie ministerstva národnej obrany ministerstvu vnútra z 12. apríla 1940. SNA, f. ÚŠB, šk. 228-13, bez č./40.

²³³ Pravdepodobne evidencia začína januárom 1940. SNA, f. ÚŠB, šk. 228-13, bez č./1940.

²³⁴ Vypovedanie slovenských štátnych príslušníkov z Maďarska po 15. februári 1940 hlásili okresné úrady ústrední v septembri 1940 s takýmito počtami: okresy Banská Bystrica 1, Banská Štiavnica 4, Bardejov 1, Brezno 4, Bytča 1, Hnúšťa 3, Gelnica 4, Kremnica 1, Krupina 8, Lovinobaňa 4, Martin 1, Modra 1, Nitra 6, Nová Baňa 1, Piešťany 4, Prešov 5 (+ 6 cudzích štátnych príslušníkov vrátených do Maďarska), Sabinov 1, Spišská Nová Ves 1, Stropkov 1, Topoľčany 1, Zlaté Moravce 7, Zvolen 3. Spolu 63 osôb. Zaujímavá je aj predbežná evidencia ústredne z augusta 1940. V dobe od 15. februára do 15. augusta 1940 ústredňa evidovala vo svojom provizórnom zozname 37 osôb s rodinami, z nich 9 vypovedaných policajnými riaditeľstvami a úradmi, 5 hlavnoslužbovskými úradmi, 6 postrkovaní bez výmeru, traja ušli. U ďalších nie sú údaje uvedené. SNA, f. ÚŠB, šk. 228-13, bez č./1940.

Tabuľka 4: Slovenskí štátni občania slovenskej národnosti vypo-vedaní z Maďarska na začiatku roku 1940 z časového hľadiska

<i>Obdobie</i>	<i>Počet*</i>
pred 10. februárom 1940	64
11. – 29. februára 1940	26
1. – 31. marca 1940	27
1. – 30. apríla 1940	20
Spolu	137 - z nich však až 56 židovského náboženstva

* Počty sú uvádzané len bez rodinných príslušníkov.

Zdroj: Hlásenie ministerstva národnej obrany ministerstvu vnútra z 12. apríla 1940. SNA, f. ÚŠB, šk. 228-13, bez č./40.

Tabuľka 5: Slovenskí štátni občania slovenskej národnosti vypo-vedaní z Maďarska na začiatku roku 1940 z hľadiska povolania

<i>Povolanie</i>	<i>Počet</i>	<i>Povolanie</i>	<i>Počet</i>
robotník	14	automechanik	1
úradník	11	krajčírka	1
obchodník	9	kníhvedúci	1
domáca	8	učiteľ	1
bez povolania	5	drotár	1
pekár	4	vychovateľka	1
talmudista	4	rabín	1
súkromný zamestnanec	3	obuvník	1
čaišník	2	perníkár	1
hospodár	2	obrazár	1
šofér	2	kováč	1
holič	2	kamenár	1
statkár	2	továrnik	1
študent	2	lekárnik	1
zámočník	2	jarmočník	1
strojný inžinier	2	elektrotechnik	1
mäsiar	2	klampiar	1
advokát	2	cigánsky muzikant	1
sluha / slúžka	2	cigánka	1
hostinský	1	vojenský zbeh	1

Zdroj: Hlásenie ministerstva národnej obrany ministerstvu vnútra z 12. apríla 1940. SNA, f. ÚŠB, šk. 228-13, bez č./40.

Tabuľka 6: Slovenskí štátni občania slovenskej národnosti vypovedaní z Maďarska na začiatku roku 1940 z hľadiska miesta vypovedania

<i>Vypovedaný z</i>	<i>Počet</i>	<i>Vypovedaný z</i>	<i>Počet</i>
Budapešť	17	Mukačevo	2
Nové Zámky	16	Komárno	2
Lučenec	16	Vollové	1
Levice	13	Jelšava	1
Košice	9	Raab	1
Užhorod	7	Aknaszlatina	1
Galanta	7	Dunajská Streda	1
Rimavská Sobota	7	Balassagyarmat	1
Rožňava	6	Nyíregyháza	1
Senec	6	Beregszász	1
Ungvár	5	Virc	1
Chust	3	neuveďené	10
Komárom	2		

Zdroj: Hlásenie ministerstva národnej obrany ministerstvu vnútra z 12. apríla 1940. SNA, f. ÚŠB, šk. 228-13, bez č./40.

Podrobne je možné zmapovať situáciu v nitrianskom okrese, do ktorého prúdil jeden z najväčších počtov utečencov – práve v geograficky blízkom prostredí slovenských ostrovov na arbitrážnom území prichádzalo k častým vlnám emigrácie. Približne 800 utečencov z Maďarska sa v nitrianskom okrese usadilo v troch vlnách: 1. október 1938 – január 1939²³⁵ (28 %), 2. február – august 1939 (40 %), 3. september – december 1939 (30 %). Najväčšiu intenzitu dosiahol prílev utečencov v decembri 1938 – keď maďarská okupačná správa vystupňovala svoje násilné opatrenia na nemaďarské národnosti, v apríli 1939 – po podpísaní slovensko-maďarskej dohody o novej hraničnej čiare po tzv. malej vojne, a novembri 1939 – po začiatku vojny s Poľskom si maďarská vláda našla bezpečnostnú príčinu pokračovať vo vyhostovaní nespoľah-

²³⁵ Žandárska stanica Urmín podala 20. januára 1939 hlásenie: „Útek slovenského obyvateľstva z obsadeného územia (Komjatice a Šurany) ustal. Zdá sa, že pomery sa pomerne skonsolidovali, ale oprávnená nenávisť oproti maďarskému režimu trvá a bude trvať naďalej...“ ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 8/1939 dôv.

livých osôb, keďže Maďarsko zostalo nebojujúcou krajinou, t. j. nestalo sa formálnym spojencom Slovenského štátu a Hitlera. Analogické závery z modelového okresu Nitra viac-menej platia pre všetky hraničné úseky (jediný rozdiel asi badať v počtoch).

Tabuľka 7: Imigrácia utečencov na nitriansky vidiek od septembra 1938 do apríla 1941 ²³⁶

	1938	1939	1940	1941	
Január		10		1	
Február		45			
Marec		30		1	
Apríl		88		1	
Máj		35	4		
Jún		12			
Júl			2		
August					
September	2	16			
Október	9	18	2		
November	54	82	1		
December	77	32			
Spolu	142	368	9	3	522

Zdroj: Hlásenia jednotlivých notárskych úradov nitrianskeho okresu. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 50, č. 704/41 prez.

Podobné problémy postihli aj východné Slovensko. Z ďalšej veľkej oblasti slovenskej menšiny, z okolia Košíc, prišlo už v priebehu prvých dvoch týždňov od arbitráže len do Prešova okolo 900 utečencov, prevažne Čechov.²³⁷ Boli to spravidla kolonisti s rodinami. Vzhľadom k veľkosti a dôležitosti mesta Košice je pochopiteľné, že do druhej metropoly východu smeroval v poarbitrážnych dňoch aj značný počet evakuantov, ktorí pocity krivdy

²³⁶ Štatistiky vzťahujúce sa na približne 300 imigrantov smerujúcich do mesta Nitra neobsahujú údaje o dátume imigrácie, preto je možné vyhotoviť len tabuľku vzťahujúcu sa na vidiek nitrianskeho okresu..

²³⁷ 260 Čechov, 130 Slovákov, 10 Maďarov, 8 Nemcov a 2 Židia s rodinami. Väčšina z nich nepotrebovala sociálnu starostlivosť, ale len ubytovanie.

vo verejnej mienke len zintenzívňovali. Evakuovaní štátni zamestnanci a ich rodiny tvorili skupinu ďalších takmer 2500 osôb.²³⁸

Podľa hrubých odhadov opierajúcich sa o doteraz známe dokumenty mohlo na Slovensko imigrovať z územia obsadeného Maďarskom od jesene 1938 do začiatku roku 1941 asi 10 až 13 tisíc utečencov. Všeobecne možno konštatovať, že súhrnne najväčšie masy utekajúcich pochádzali zo západnej časti pohraničia. Východné Slovensko postihli taktiež nezanedbateľné prívaly obyvateľstva z okolia Košíc a z Podkarpatskej Rusi²³⁹, a to aj po tzv. malej vojne. Prechod hraníc v oblasti stredného Slovenska si zvolilo pomerne malé množstvo emigrantov, keďže horský terén i slabé zaľudnenie tomu bránili (tieto podmienky skôr vyhovovali pašerákovi, prevádzateľovi Židov atď.).

Ďalšia fáza utečenectva, ktorá súvisela s približujúcim sa bojovým frontom, začala v prvej polovici roku 1944 a trvala až do oslobodenia územia. Na jeseň 1944, keď sa vystupňoval všeobecný chaos spôsobený Povstaním a posunom východného frontu na maďarské územie, úrady začali strácať prehľad o utečencoch, ktorých počet začal enormne stúpať. Nešlo však len o evakuantov z Maďarska. Prinutené k sťahovaniu boli mnohonárodnostné prúdy ľudí z celej východnej Európy i z východnej časti Slovenska.

²³⁸ PEKÁR, Martin: K zmene pomerov na východe Slovenska po Viedenskej arbitráži. In: *Acta historica Danubiensia*. Komárno : Katedra histórie UJS, 2009 (v tlači).

²³⁹ V správe maďarských diplomatov z 18. novembra 1938 do Budapešti k zasadnutiu revíznej česko-slovensko-maďarskej komisie sa hovorilo o vykázaní 80 osôb z Podkarpatskej Rusi, opačne tiež asi 80 obyvateľov (MOL, f. KüM, K-63, fasc. 69, zv. 7/7-III, č. 52/1939.). Dokumenty podávajú svedectvá aj o iných skupinách utečencov, či už z Košíc a okolia, ako i z Podkarpatskej Rusi (po Viedenskej arbitráži i po celkovom obsadení krajiny). Na Podkarpatskej Rusi bola po slovensko-nemeckej ochrannej dohode z marca 1939 pri nemeckom konzuláte v Chuste zriadená komisia poverená evakuáciou slovenských štátnych občanov, ktorá vydávala evakuačné listy vystaňovalcom z Maďarska. Slovenské ministerstvo zahraničných vecí poverilo štátneho sekretára nemeckej skupiny v Chuste Júliusa Orlovského úlohou, aby pomáhal tamojším slovenským občanom pri evakuácii a súčasne prevádzal intervencie v ich prospech u tamojších civilných a vojenských úradov. Toto poverenie po skončení úlohy bolo odvolané ešte koncom roku 1939. Výnos ministerstva vnútra č. 24039/1939 prez. (ŠA BL, f. ŽÚ BL III., šk. 4, č. 917/1940 prez.).

Na základe mohutnej ofenzívy sovietskych vojsk na východnom fronte sa v roku 1944 z územia Ríšskeho komisariátu Ukrajina a hlavne z Generálneho gubernátu začal smerom na západ masový odchod civilného obyvateľstva, ktoré v príchode Červenej armády videlo nové perzekúcie, prenasledovania, a taktiež so strachom očakávalo povojnové represálie. Medzi utečencami boli osoby, ktoré podľahli agitácii vedenej nemeckou administratívou a ukrajinskými nacionalistami vyzývajúcimi na odchod z krajiny do exilu. Pred sovietskym vojskom utekali Poliáci, Ukrajinci, ako i ďalší príslušníci národov Sovietskeho zväzu. Okrem Nemecka, kam bola odsunutá časť utečencov, bola ich pozornosť zacielená na Slovensko, Maďarsko, Rakúsko, poprípade i ďalšie krajiny na juhu a západe Európy. Takmer 20 tisíc utečencov, ktorí sa od začiatku roka 1944 zhromažďovali na slovensko-poľských hraniciach, začali po dohode slovenskej vlády s nemeckými úradmi prichádzať na Slovensko. V blízkosti severných hraníc sa zriadili záchytné stanice v Čadci a Starej Lubovni, odkiaľ boli začiatkom augusta presunutí do južných okresov (Hlohovec, Zlaté Moravce, Hnúšťa, Lovinobaňa, Krupina a Modrý Kameň).²⁴⁰ Napriek zákazu utečenci permanentne prechádzali hranice tiež rozličnými ilegálnymi priechodmi. Ohlasy na príchod utečencov boli medzi slovenským obyvateľstvom rôzne, avšak väčšina z nich sa k utečencom správala slušne a pomáhala im.²⁴¹

---

²⁴⁰ MIČKO, Peter: Ukrajinskí, poľskí a ruskí utečenci na Slovensku na konci druhej svetovej vojny. In: ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 400-413. Všeobecný nárast bol v týchto okresoch striedaný krátkodobým poklesom po odsune utečencov, ktorí zostali nezamestnaní a bez bývania, do hlavného mesta; ďalší nadobudli robotu hlavne ako hospodárski robotníci, niektorí išli pracovať do Bratislavy (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 51, č. D1-1358/1944 prez.).

²⁴¹ ŠMIGEL, Michal: Príchod ukrajinských utečencov na Slovensko v roku 1944, ich štruktúra a rozmiestnenie v republike. In: ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 424.

Hromadný prílív ukrajinských a poľských utečencov do Slovenského štátu sa ukončil na začiatku Povstania. Pred stále bližším frontom bolo snahou utečencov postupovať ďalej na západ, smerom do Nemecka. Transporty do rozpadajúcej sa Tretej ríše boli v plnej rýži v kompetencii príslušných nemeckých inštitúcií. Odtransportovanie utečencov, ktorí boli z jednotlivých obcí najprv odsunutí na železničnú stanicu v Bratislave k ďalšiemu presunu, prebiehalo na viacerých etapách najmä v októbri a novembri 1944.²⁴²

Treba dodať, že jedna časť ukrajinských utečencov sa na územie Slovenska dostala z utečeneckého prúdu, ktorý postupoval južným smerom cez maďarské územie do Rakúska. Z neho sa však mnohí jednotlivci odpojili a pricestovali na Slovensko vlakmi na vojenské cestovné lístky vydané nemeckým velením, resp. cez Slovensko len prechádzali na západ v spojení s inými transportmi.²⁴³

Chaotický ústup z východu nasledoval aj po povstaní, resp. po priblížení sa Červenej armády k územiu Slovenska. Mocensko-represívne zložky nútili utečencov k úradnému hláseniu svojho pobytu úradnými normatívmi. Okresný úrad v Nitre vydal vyhlášku o prihlasovacej povinnosti utečencov, ktorí prekročili slovenské štátne hranice po novembri 1944, až 15. decembra 1944. Zároveň vyhláška zakazovala prenajať byt utečencovi, pokiaľ sa nepreukáže potvrdenkou žandárskej stanice o splnení prihlasovacej povinnosti. Výnos nabádajúci k prihláseniu sa na žandárskej stanici vydalo ministerstvo národnej obrany dňa 30. januára 1945. Každý evakuant, ktorý sa chcel na území Slovenska zdržať dlhšiu dobu, mal povinnosť zadovážiť si na maďarskom vyslanectve v Bratislave odporúčenie, na základe ktorého bezpečnostný odbor rezortu obrany rozhodol o povolení k pobytu. Z výkazov žandárskych staníc napriek ich neúlnej celistvosti vyplýva, že od decembra 1944 do marca 1945 evakovali na západné Slovensko stovky maďarských štátnych príslušníkov (po Bratislave najviac pravdepodobne do okresu Nitra – 89, s rodinnými príslušníkmi asi 200 osôb).²⁴⁴ Ur-

²⁴² MIČKO, ref. 240, s. 400-413.

²⁴³ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 51, č. D1-1358/1944 prez.

²⁴⁴ Dňa 17. februára 1945 nitriansky okresný náčelník telefonicky odpovedal na príkaz ministerstva národnej obrany, že v okrese bolo t. č. asi 40 utečeneckých

čiť konkrétny počet utečencov je i pre toto obdobie obtiažne, a to najmä kvôli ilegalite pobytu niektorých jednotlivcov a zrýchleným presunom utečencov.

Domáce obyvateľstvo si na prítomnosť maďarských evakuantov nezriedka sťažovalo. Vo veľkých počtoch totiž putovali z obce do obce, požadovali stravu i krmivo pre dobytok. Stúpol počet krádeží krmiva z humien, ktorých sa utečenci v núdzi dopúšťali. Majetnejší zase vo väčších mestách vykupovali rôzny tovar, a to na úkor domáceho obyvateľstva.²⁴⁵

Mnoho utečencov úradné inštrukcie o prihlásení svojho pobytu i o presunoch do Bratislavy nerešpektovalo. Ministerstvo národnej obrany z tohto dôvodu nariadilo od 24. novembra 1944 prevádzanie generálnych razií raz za týždeň.²⁴⁶ Ich účelom bolo pátrať okrem iných aj po ukrajinských, poľských a ruských cudzincoch, ktorí sa zdržovali na Slovensku neoprávnene. Okrem toho mali byť najkratšou cestou za hranice odsunutí maďarskí štátni príslušníci, ktorým nebol udelený azyl.

Bezpečnostný odbor ministerstva národnej obrany nariadil²⁴⁷ na noci z 10. na 11. februára a zo 14. na 15. februára 1945 ďalšie

---

rodín, ktoré ešte nemali povolenie k pobytu. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 59, č. D1-84/1945 prez.

²⁴⁵ S maďarskými utečencami z posledného štádia súviselo hlásenie obvodného notára z Lapášskych Ďarmôt z januára 1945, v ktorom naznačil protichodnú reakciu slovenského obyvateľstva: „...*Tunajšie obyvateľstvo prišlo posudzuje toto jednanie nie zo závidosti, ale preto, že v r.1939 boli to práve tie obce, ktoré teraz sem chodia na nákup, ktoré všetkými možnými prostriedkami domáhali sa pripojenia k Maďarsku, usporiadali na privítanie maďarských orgánov nákladné body a vykrikovali, že budú šťastné, ak zomrú po maďarsky. Teraz na otázku našich ľudí odpovedajú škrúšene, že sa v Maďaroch sklamali, a že oni čakali iných Maďarov, a nie tých ktorí prišli.*“ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 59, Mesačné situačné správy/1945 prez.

²⁴⁶ Dňa 20. februára 1943 bolo výnosom ministerstva vnútra upravené dôsledné uskutočňovanie celoštátnych razií. Žandárstvo, polícia a spoľahliví príslušníci Hlinkovej gardy, Freiwillige Schützstaffel, Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a Deutsche Partei ich nenápadným spôsobom mali pod dozorom okresných a policajných úradov robiť od marca 1943 raz za štvrtrok. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 59, č. D1-52/1945 prez.

²⁴⁷ Nariadenie bolo vydané v zmysle uznesenia vlády z 11. septembra 1944. Dňa 6. septembra 1944 boli právomoci rezortu vnútra vo veciach policajných

špeciálne razie s cieľom zistenia nedovoleného pobytu utečencov z Maďarska. Utečenci národnosti maďarskej, ktorí nemali povolenie k dočasnému pobytu na Slovensku, mali byť odovzdaní maďarskému vyslanectvu, odkiaľ ich dopravovali do zaisťovacieho tábora v Marcheggu (Rakúsko). Benevolentný a zároveň nejednotný prístup slovenských úradov umožnil mnohým z nich zostať na neoslobedonoej časti Slovenska, poprípade ich niektoré žandárske stanice po prichytení pokutovali a vrátili do Maďarska.²⁴⁸

V čase končiacej sa vojny sa pomer medzi slovenskou a maďarskou národnosťou utečencov oproti prvej etape utečenectva, t.j. obdobiu rokov 1938 – 1940, výrazne zmenilo v prospech Maďarov. Národnosť utečencov napokon už v slabnúcej politike štátu nezohrávala takú podstatnú rolu. Po Ukrajincoch, Poliakoch i stovkách Slovákov sa západoslovenské okresy stali zastávkou na ďalšom putovaní smerom na západ i pre mnohé maďarské rodiny, pričom chod ich transportov riadili nemeckí velitelia v súčinnosti s maďarským vyslanectvom.

---

prenesené na ministerstvo národnej obrany.

²⁴⁸ Napríklad žandárska stanica Ivánka pri Nitre v období od 14. decembra 1944 do 17. marca 1945 pri raziách zadržala 53 osôb, ktorí ilegálne prekročili slovensko-maďarské hranice. Z nich 51 ihneď vrátili do Maďarska (v prípade možnosti ich aj pokutovali). Žandárska stanica Nitra po zadržaní predviedla utečencov (18) na okresný úrad. Podobne postupovala i žandárska stanica Urmín (4 utečenci). ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 59, č. D1-52/1945 prez.

VYHOSTENIA A ÚTEKY MAĎAROV ZO SLOVENSKA

Keď počet vyhostení a útekov z Maďarska v prvých mesiacoch autonómneho Slovenska neklesal, veľmi účinne začal ľudácky režim s recipročným vypovedaním maďarských štátnych občanov alebo občanov maďarskej národnosti, ktorí mali domovskú príslušnosť na maďarskom území. Na celoslovenskej úrovni sa nezachoval žiadny súpis vypovedaných Maďarov s jednotnými kritériami, čo zatiaľ znemožňuje bližšie špecifikovať počty. Akým spôsobom sa riešil tento problém, dokumentujú správy viacerých orgánov.

O skutočných vyhosteniach Maďarov zo Slovenska sa uchovalo len málo písomných dôkazov. Svedectvo o závažnosti tohto nehumánneho kroku môžeme zaznamenať aspoň niektorými konkrétnymi výňatkami. Keď 22. novembra 1938 nariadil Krajský úrad vyhostiť všetkých maďarských štátnych príslušníkov alebo osoby príslušné domovským právom do odstúpených obcí, ktoré vyvíjali protištátnu činnosť alebo z nej boli podozriví,²⁴⁹ žandárske stanice z bratislavského okresu sa rozhodli spísať zoznamy všetkých osôb príslušných do odstúpených obcí. Z nich sedem manželských párov a ďalšie dve osoby z obvodu žandárskej stanice Prievoz pravdepodobne reálne vyhostili, pretože verejne prejavovali sympatie

---

²⁴⁹ Obežník podáva obraz o prístupe Krajského úradu k prípadným vyhostencom: „*Prezídium Krajského úradu nariadilo vyhostenie všetkých štátnych maďarských príslušníkov i osôb, príslušných domovským právom do obcí odstúpených podľa viedenského rozhodčieho výroku Maďarsku, pokiaľ tieto osoby, poťažne štátni maďarskí príslušníci vyvíjajú protištátnu činnosť, alebo sú z takejto činnosti dôvodne podozriví. Teda ide aj o také osoby, ktoré prípadne majú platné povolenie k pobytu a zdržujú sa tu na maďarské cestovné pasy, ďalej o také, ktoré majú príslušnosť na odstúpenom území Maďarsku. Záležitosti treba venovať náležitú pozornosť a návrhy treba podať do ôsmich dní.*“ ŠA NR, f. OČV Nitra, šk. 8, č. 1022/1938 dôv.

k Maďarsku, resp. sa v skoršom období previnili majetkovými trestnými činmi.²⁵⁰

Z okresu Nitra, kde žila početná maďarská menšina, sa zachránil písomný materiál, ktorý potvrdzuje, že tamojší politickí reprezentanti sa na predpokladané vyhostenia nieleže pripravovali, ale ich aj v niekoľkých situáciách realizovali. Okresný náčelník ústne nariadil žandárskej stanici Nitra, aby zistila údaje o činnosti Maďarov Dr. Feketscha a Dr. Pálasthyho, žijúcich v Nitre, ale príslušných do Maďarska. Prvý z nich dostal od žandárstva kritický posudok, pričom príslušníci žandárskej stanice vyslovili podozrenie, že Feketsch bude pracovať proti záujmom Slovenska. Pálasthy podľa žandárov protištátnu činnosť nevyvíjal, ale žandárska stanica navrhla „*podrobiť ho výsluchu ako cudzieho štátneho občana a v prípade záujmu Slovenskej krajiny vyhostiť*“²⁵¹. Okresné žandárske veliteľstvo v Nitre sa v hlásení z 23. novembra 1938 zmienilo o vyhostení Štefana Rokáša.²⁵² To isté veliteľstvo vo svojom neskoršom výkaze evidovalo 12 osôb vyhostených v jeden deň –

---

²⁵⁰ V zozname boli zakrúžkovaní. Z obvodu žandárskej stanice Prievoz prichádzalo v novembri 1938 do úvahy 587 maďarských štátnych príslušníkov alebo osôb príslušných domovským právom do odstúpených obcí (bez detí), medzi nimi i spoľahliví Slováci, najmä z okresov Galanta, Dunajská Streda a Šamorín, profesijne hlavne robotníkov a zamestnancov rôznych firiem; z obvodu žandárskej stanice Podunajské Biskupice 321 (bez detí), žandárska stanica Lamač evidovala 29 (s deťmi, všetci lojálni Slováci), žandárska stanica Račičtorf 216 (s deťmi), žandárska stanica Stupava 70 (s deťmi – 2), žandárska stanica Ivánka pri Dunaji 174 (bez detí, 4 študenti), žandárska stanica Devínska Nová Ves 6 (bez detí), žandárska stanica Svätý Jur 238 (s deťmi), žandárska stanica Most na Ostrove 85 (s deťmi) a žandárska stanica Zohor 32 s deťmi (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 22, č. 2420/1938 prez.). Z 29. novembra 1938 je pre zaujímavosť zachované aj hlásenie policajného oddelenia mesta Nitra, kde bývalo až 50 maďarských štátnych občanov (ŠA NR, f. OČV Nitra, šk. 8, č. 1022/1938 dôv.).

²⁵¹ Feketsch bol podpredsedom nitrianskej pobočky Maďarského kultúrneho spolku na Slovensku (Szlovenszkói Magyar Kulturegyesület) a verejne činným funkcionárom Zjednotenej maďarskej strany. Akým postupom pokračovali česko-slovenské úrady voči nim, sa zo zistených záznamov nedá určiť, je však možné, že i Feketsch sa ocitol medzi vyhostenými. ŠA NR, f. OČV Nitra, šk. 8, č. 1022/1938 dôv.

²⁵² ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 2848/1939 prez.

10. januára 1939.²⁵³ V hláseniach nitrianskych styčných dôstojníkov z januára 1939 sú konkrétne zmienky hovoriace o počte štyroch vypovedaných, ktorí odišli buď „dobrovoľne“ alebo „postrkom“²⁵⁴. Z prelomu rokov 1938 a 1939 sa o vyhostení zachovali i dva výmery nitrianskeho okresného úradu. V oboch výmeroch bola ako dôvod uvedená skutočnosť, že ich „*tunajším pobytom je ohrozený verejný klúd a poriadok, tak tiež bezpečnosť štátu*“²⁵⁵.

V januári 1939 sa žandárske stanice zaoberali nariadením Krajského úradu, zámerom ktorého bolo vyhotoviť zoznamy občanov s maďarskou národnosťou a príslušných domovským právom do Maďarska.²⁵⁶ Žandárska stanica z Gýmeša, obce rozprestierajúcej sa v pohraničnom zlatomoraveckom okrese, navrhla vyhostiť tamojšieho mlynára Štefana Vámoša, „*Maďara, ktorý neprestával v činnosti vedenej proti slovenskému národu*“, kováča Ladislava Meszároša z Kolíňan a stolára Ernesta Szipinu z Gýmeša, ktorí „*sa zúčastnili podpisovej akcie za pripojenie obcí k Maďarsku a exponovali sa za maďarizáciu obyvateľstva*“, stolárskeho pomocníka Júliusa Szipinu z Kolíňan, ktorý „*tajne dochádzal do Maďarska a odovzdával tam informácie*“ a nespoľahlivej poštarčky Márie Lukáčovej z Gýmeša.²⁵⁷ Ďalšia žandárska stanica z okresu

²⁵³ Dve rodiny a dvaja jednotlivci. ŠA NR, f. ObŽV Nitra, šk. 2, č. 337/1940 dôv.

²⁵⁴ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, bez č./1939 prez.

²⁵⁵ Prvý výmer je z 22. novembra 1938, ktorým bol vypovedaný a násilne odstránený z ČSR Štefan Balogh, obyvateľ Hrnčiaroviec, príslušný do Šiah (t. j. maďarský štátny občan). Okresný úrad vydal výmer na základe § 10 zák. čl. V z roku 1903. Vyhostený mal možnosť odvolať sa na Krajský úrad, ale nie je známe, či tak učinil. Odvolanie by však nemalo odkladný účinok. ŠA NR, f. OČV Nitra, šk. 8, č. 1016/1938 dôv.

²⁵⁶ Príkaz zo 14. januára 1939: „*V najbližších dňoch budú vyhostení navždy z ČSR občania maďarskej národnosti príslušní domovským právom do terajšieho Maďarska...*“ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 23, č. 120/1939 prez.

²⁵⁷ Návrh na vypovedanie Vámoša podporilo aj oblastné veliteľstvo Hlinkovej gardy v Nitre. Dňa 1. novembra 1938 aj Vámošovým pričinením bola vyvešená maďarská zástava na tamojšom kostole, ďalej po Viedenskej arbitráži sa konala petícia v Gýmeši a Ladiciach za pripojenie obcí k Maďarsku. Donášal a rozširoval správy o príchode Maďarov – zostávajúcích 23 obcí maďarského obyvateľstva mal Horthy dostať ako dar k meninám. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 32, č. 37/1939 prez.

Zlaté Moravce – stanica Nemčičany, za svoj obvod uviedla, že pobyt dvanástich maďarských štátnych príslušníkov (11 maďarskej a 1 slovenskej národnosti), ktorí boli zamestnaní ako tabačiari alebo robotníci a pôsobili tam len krátku dobu, nebol vzhľadom na blízkosť štátnych hraníc žiaduci. Žandári zo Zlatých Moraviec odporúčali na vyhostenie desať rodín maďarských štátnych príslušníkov (spolu 31 ľudí), agilných pracovníkov Zjednotenej maďarskej strany, podozrivých z protištátnej činnosti.²⁵⁸

Na Slovensku sa po mníchovskej dohode nachádzali Židia a Maďari, ktorí sem utiekli z územia obsadeného Nemeckom. Tieto skupiny utečencov predstavovali pre vládnú moc nežiadúci element. Na nariadenie ministerstva vnútra zo 4. februára 1939 spísali žandárske stanice zoznamy utečencov, ktorí sa chceli vysťahovať do cudziny, resp. osôb, ktorých pobyt bol na Slovensku nežiaduci a u ktorých bolo treba rátať s vysťahovaním. Šlo o spomínaných Židov a Maďarov. O vyhostení do Maďarska sa v tomto kontexte z najviac dotknutého okresu Bratislava – vidiek uvažovalo v prípade 25 Maďarov a 18 Židov.²⁵⁹

Rozličné evidencie Maďarov vhodných na vypovedanie tvorili prípravný krok k ich skutočnému realizovaniu. Vyhostenia s recipročným podtónom sa nezastavili ani v nasledujúcich mesiacoch.²⁶⁰ Za organizovanie Horthyho gardy v Zlatých Moravciach boli po prepustení z väzby (21. novembra 1939) vypovedaní obvodný

²⁵⁸ Niektorí sa deň pred Viedenskou arbitrážou zúčastnili výtržností na cintoríne, kde bola osadená stuha v maďarských štátnych farbách na hrob padlých vojakov Maďarskej republiky rád, niektorí prevádzali svoju živnosť „na úkor tunajších ľudí“. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 32, č. 37/1939 prez.

²⁵⁹ Šlo o osoby, ktorých pobyt z dôvodov hospodárskych alebo politických bol nežiaduci, najmä politickí emigranti, ktorých pobyt v niektorých štátoch z dôvodov politických alebo rasových sa stal nebezpečným a ktorí preto vyhľadali azyl v ČSR. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 96, č. 6393/1939 adm.

²⁶⁰ Z telefonátu maďarského konzulátu do Budapešti z 23. februára 1939. Údajne bolo nariadené prepustiť Maďarov i z bratislavských nemocníc. Ako upozorňovali maďarské diplomatické kruhy, slovenské orgány sa zrejme snažili vypovedať čo najviac Maďarov ešte pred možnou bilaterálnou dohodou o občianstve, aby tým spravili miesto pre prichádzajúcich Slovákov. Konzulát upozorňoval, aby Maďari nezadávali príčinu na recipročné opatrenia. MOL, f. KüM, K-63, fasc. 71, zv. 7/7-XVII, č.909/1939.

tajomník Zjednotenej maďarskej strany Alojz Truchlý, mlynár Štefan Vámoš z Gýmeša a organista János Szücs, všetci príslušní do obsadenej časti.²⁶¹ Bratislavské policajné riaditeľstvo niekedy na začiatku roku 1940 vyhostilo Zoltána Schumichrasta.²⁶² To isté riaditeľstvo podniklo na jar 1940 akciu k vyhosteniu ďalších bratislavských Maďarov, niet však bližších vysvetľujúcich správ.²⁶³ Šariško-zemplínsky župan v máji 1940 učinil opatrenia na vyhostenie kominára Alexandra Buzalku, žandára vo výslužbe Eugena Vassa a ďalších štyroch Sečovčanov ako cudzích občanov. Ústredňa štátnej bezpečnosti s jeho postupom súhlasila. Tento drsný postup župan odôvodnil tým, že v čase obsadzovania Košíc niektorí Maďari a Židia zo Sečoviec darovali rôzne väčšie finančné obnosy na maďarské ciele.²⁶⁴ Vykázania Maďarov ojedinele pokračovali i po roku 1941. Na začiatku tohto roku bolo vyhostených sedem občanov zo Sečoviec, po jednom z Popradu, Kolbasova (okres Snina) a Žipova (okres Prešov).²⁶⁵ Dňa 19. novembra 1942 okresný úrad v Bratislave vypovedal Františka Jánóa z Ivánky pri Dunaji, po intervencii maďarského vyslanectva Ústredňa štátnej bezpečnosti vypovedanie dočasne odložila. V predmetnej záležitosti ministerstvo zahraničných vecí vo februári 1943 napokon oznámilo slovenskej tajnej službe, že nemá námietok proti postroku Jánóa do Maďarska, ak sám žiadal o svoje vypovedanie zo Slovenska.²⁶⁶

Pre lepšie pochopenie represívneho postupu štátneho mechanizmu pri vypovedaní Maďarov si podrobnejšie prezrime ukázkový prípad z januára 1939, v ktorom nechal nitriansky okresný

---

²⁶¹ Isté je, že aspoň Szücsovi bolo neskôr umožnené zostať na Slovensku. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 38, č. 388/1943 prez.

²⁶² Údajne sa nachádzal v maďarskom väzení, pretože bol prichytený na hraniciach, keď sa chcel dostať späť. ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 3, č. 338/1940 prez.

²⁶³ Zachovalo sa jedine tvrdenie, že minister Ferdinand Ďurčanský o nej údajne nevedel. MOL, f. KüM, K-63, fasc. 460, č. 65/25/1940.

²⁶⁴ Ďalší vyhostení Sečovčania: Ivan Bene, Eugen Orosz, Juraj Orosz a Július Harsányi. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 453/1940 ŠB prez.

²⁶⁵ Z listu Jánosa Esterházyho prednostovi ÚŠB z 24. januára 1941, od ktorého žiadal nápravu. SNA, f. ÚŠB, šk. 228, 2842/1941.

²⁶⁶ SNA, f. MZV, šk. 128, č. 437/1943.

úrad vyhostiť obyvateľa Branču Kolomana Katerinku s manželkou a dvoma deťmi. Výmer bol vydaný 5. januára 1939. Rodina územie Slovenska opustila za sprievodu žandárov o päť dní cez obec Veľký Kýr. V spojitosti s Katerinkom sa zachoval celý spis korešpondencie medzi vyhosteným občanom, žandárskou stanicou z Ivánky pri Nitre, okresným úradom a Krajinským úradom. Korešpondencia pozostávala z odvolaní sa Katerinku, posudkov žandárskej stanice a obecného úradu, ako i z definitívneho rozhodnutia Krajinského úradu. Pri jej detailnejšom rozbere je možné získať obraz, ako postupovali štátne orgány v podobných prípadoch. Katerinka sa odvolal prostredníctvom advokáta na Krajinský úrad. V sťažnosti argumentoval, že domovské právo v Branči nadobudol už 28. júna 1938. Narodil sa síce v obci Paňa, časť ktorej v novembri 1938 pripadla Maďarsku, ale on sa mal narodiť v neobsadenej slovenskej časti.²⁶⁷ Pravdepodobne z popudu okresného úradu začalo žandárstvo vyšetrovanie, výsledky ktorého dňa 25. januára 1939 oznámilo okresnému úradu. Pre Katerinku však neboli vonkoncom priaznivé. Podľa žandárov Katerinka o domovské právo v Branči požiadal až po vyhostení. Veľmi primitívne pôsobil argument žandárskej stanice, že Katerinka ani jeho manželka nemali v Branči žiadny majetok, lebo dom bol napísaný na mená ich nedospelých detí.²⁶⁸ Nepomohla mu ani druhá sťažnosť. Príslušníci žandárskej stanice v polovici apríla 1939 oznámili okresnému úradu, že sa s rodinou znovu usadil v Branči, bez úradného povolenia, že z Maďarska prišli na Slovensko ilegálne a mienili zostať v Branči

---

²⁶⁷ Ďalšie jeho argumenty: do Branču prišiel už v roku 1927. Tu si medzičasom otvoril obchod a žil v usporiadaných rodinných pomeroch. Nikdy sa nedopusťil žiadneho trestného činu alebo priestupku. Sťažoval sa i na hladovanie jeho detí v Maďarsku, ako i na ekonomické straty po uzavretí svojho obchodu. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 358, č. 944/1939 adm.

²⁶⁸ Katerinkovo promaďarské správanie príslušníci žandárskeho zboru vyjadrili týmito vetami: „...*Bol vždy náruživý Maďar, horlil pre Maďarsko a toto svoje čítanie a smýšľanie dal na javo najmä pri postúpení územia Maďarsku. Bol prvý, ktorý vystrčil na svoj dom maďarskú zástavu a verejne prejavovaním nadšením očakával, kedy už prídu Maďari. Toho istého ba vraj ešte väčšieho maďarského smýšľania je jeho manželka, ktorá pochádza snád z Budapešti.*“ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 358, č. 944/1939 adm.

natrvalo. Žandári vyslovili podozrenie, že Katerinka je v priateľskom pomere s maďarskými dôstojníkmi slúžiacimi na hraniciach, ktorým možno dodáva dôverné správy. O jeho osude rozhodol 12. mája 1939 až Krajský úrad, ktorý zobral do úvahy aktuálnu situáciu v oblasti vyhostovania Slovákov z Maďarska: „*Krajský úrad po preskúmaní záležitosti a uvážení všetkých okolností má za to, že štátne záujmy a záujmy verejného poriadku t.č. nevyžadujú, aby horemenovaný bol zo Slovenska vypovedaný.*“ Neskôr mu na základe slovensko-maďarskej zmluvy o štátnom občianstve z 5. februára 1941 bolo potvrdené slovenské občianstvo.²⁶⁹

Tendencie smerujúce k zbaveniu sa Maďarov formou ich vyhnania pozorujeme v dokumentoch mocensko-bezpečnostných zložiek z rokov 1938 – 1941, presne z toho istého obdobia, kedy maďarské orgány pristupovali k vysťahovaniu obyvateľov nemaďarskej národnosti. Nemálo Maďarov bolo vystavených podmienenému vypovedaniu, ktoré sa odkladalo do času vhodnej recipročnej zámienky.²⁷⁰ Pod týmto nátlakom boli prinútení vzdať sa svojich verejných aktivít, členstva v politických stranách, a pod. Výnosom okresného úradu v Modre z 29. januára 1940 o vypovedaní zo Slovenskej republiky, vykonanie ktorého sa však odložilo, bol Aladár Tóth, hájnik z Nemeckého Grobu, prinútený podať si žiadosť o priznanie slovenského štátneho občianstva.²⁷¹ Na príkaz Ústredne štátnej bezpečnosti mal byť výmerom okresného úradu z 29. júla 1940 z Ivánky pri Dunaji vyhostený do Maďarska maďarský štátny občan Ján Gavalda s rodinou. Ako oficiálne dôvody boli uvedené skutočnosti, že bol bez zamestnania a nemohol užiť rodinu, k čomu sa podľa interných poznámok tajnej služby pri-

²⁶⁹ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 358, č. 944/1939 adm.

²⁷⁰ Podmienečné vypovedanie znamenalo, že ak by vyhostovanie občanov slovenskej a českej národnosti pokračovalo, slovenská strana mala postupovať rovnakým spôsobom. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 32, č. 37/1939 prez.

²⁷¹ Ústredné riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov, pôsobiace v rámci ministerstva hospodárstva, dňa 23. apríla 1940 požiadalo okresný úrad o vyjadrenie, k akej národnosti sa hlási a či bol zrušený výnos okresného úradu. Hájnik sa podľa odpovede okresného úradu hlásil k maďarskej národnosti, územie Slovenska neopustil (vypovedací výmer stále platil) a 4. apríla 1940 podal spomínanú žiadosť. ŠAP Modra, f. OÚ v Modre, šk. 46, č. 361/1940 prez.

družili tiež štátnobezpečnostné príčiny – dostával podporu od Maďarskej strany, vyhýbal sa práci, bol zarytým nepriateľom Slovákov a jeho manželka sa vyjadрила, že vychováva svojich synov za vojakov len pre Horthyho. Ak by sa „dobrovoľne“ nevysťahoval do ôsmich dní, mala sa o to postarať žandárska stanica. Výmer okresný úrad napokon po štyroch dňoch odvolal, pretože nadriadené úrady zakázali akékoľvek vyhostenie maďarských štátnych občanov.²⁷²

Napriek medzivládnych dohovoroch o zastavení vypovedania z konca roku 1939 vyhostila na jeseň 1940 maďarská polícia z Rimavskej Soboty viacerých Slovákov, medzi nimi šesť mníšiek zamestnaných v nemocnici ako zdravotné sestry.²⁷³ Tento krok vyvolal minimálne dve následné reakcie slovenských orgánov. Okresný náčelník z neďalekej Hnúšťa navrhol recipročne vypovedať zo svojho okresu Maďarku Máriu Burghardtovú z Likiera a rímskokatolíckeho farára Ondreja Biala z Kokavy nad Rimavicou (ich žiadosť o udelenie štátneho občianstva okresný náčelník nepodporil).²⁷⁴ Vyhostenie mníšiek nezostalo bez povšimnutia ústredných inštitúcií v Bratislave. Bratislavské policajné riaditeľstvo v novembri 1940 i vo februári 1941 vyšetrovalo zamestnávanie mníšiek a nemocničných opatrovateliek maďarskej národnosti a maďarskej príslušnosti – v rámci odvety sa uvažovalo nad ich presídlením do Maďarska. Vzhľadom k tomu, že takmer všetky maďarské rehoľné sestry sa zo Slovenska vysťahovali už skôr, bola táto otázka viac-menej bezpredmetná. V nemocnici sv. Alžbety pracovali v tom čase len dve mníšky maďarskej národnosti, ktoré s veľkou pravdepodobnosťou zostali na svojich pozíciách aj naďalej.²⁷⁵

---

²⁷² ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 31, č. 1060/1940 prez.

²⁷³ Dňa 20. októbra 1940 bol totiž štátnou políciou v Rimavskej Sobotě vypovedaný Slovák Jozef Roško s rodinou, mlynársky pomocník, ďalej bolo vypovedaných 6 mníšiek (presťahovali sa do kláštora v Lacocho, okres Ilava) a dňa 1. novembra 1940 vypovedali i Slovenku Vieru Hilmerovú. SNA, f. ÚŠB, šk. 228, č. 24616/1940.

²⁷⁴ SNA, f. ÚŠB, šk. 228, č. 24616/1940.

²⁷⁵ Už v novembri 1939 sa do Maďarska vysťahovalo 12 rehoľných sestier z nemocnice sv. Alžbety. SNA, f. PR BL, šk. 499, č. 4637/1940 prez.

Dňa 27. marca 1941 legačný sekretár maďarského vyslanectva Veszprémi-Bangha telefonicky požiadal ministerstvo zahraničných vecí, aby bolo stornované vypovedanie dvoch Maďarov z hlavného mesta Slovenska, ktorí sa na maďarské vyslanectvo obrátili so žiadosťou o pomoc. Šlo o Štefana Patyiho a Júliu Tallerovú, ktorí dostali vypovedacie výmery, pritom sa v zmysle medzištátnej zmluvy o štátnom občianstve z februára 1941 mali stať slovenskými občanmi. Ústredňa štátnej bezpečnosti a policajné riaditeľstvo oznámili, že vypovedanie Patyiho, ktorý bol už dávnejšie vykázaný za finančné delikty, malo byť retorziou za vypovedanie Mateja Graňáka, ktorý bol ako maďarský občan vyhostený 23. decembra 1940.²⁷⁶ Ústredňa štátnej bezpečnosti trvala na vypovedaní Patyiho, keďže podľa jej názoru šlo o konkrétny prípad retorzcie, i keď dotýčny bol ponechaný na území Slovenského štátu. Júlia Talleroová, ktorá si výmer o vykázaní vyslúžila za svoje časté výroky „*urážlivého obsahu*“ už 17. decembra 1938, radšej Slovensko v marci 1941 opustila.²⁷⁷ V jej prípade sľúbilo ministerstvo zahraničných vecí legačnému tajomníkovi urobiť maximum, čo bude možné, na druhej strane maďarské vyslanectvo hodlalo z vlastnej iniciatívy vyriešiť záležitosť Mateja Graňáka.²⁷⁸

Okrem Maďarov žijúcich trvalo na území Slovensku, ktorí boli perzekvovaní núteným vysťahovaním, existovala ešte kategória vypovedaných, v ktorej sa ocitlo niekoľko ďalších jedincov. Šlo o postihy poniektorých maďarských štátnych občanov, ktorí prišli na slovenské teritórium individuálne len na kratšiu dobu,

---

²⁷⁶ Poznámka ministerstva zahraničných vecí: „*Retorzia nebola správne aplikovaná, keďže mohla byť uplatnená len ako protiopatrenie za vyhodenie Slováka z Maďarska, ktorý by sa mohol stať maďarským štátnym občanom podľa citovanej dohody uzavretej vo februári 1941. V danom prípade ide však o Maďara vyhosteného v decembri 1940.*“ SNA, f. MZV, šk. 128, č. 31425/1941.

²⁷⁷ Poznámka ministerstva zahraničných vecí: „*Vyhostením menovanej bola by porušená doložka k smluve o štátnom občianstve, keďže menovaná vyhovuje smluvným podmienkam, žije na Slovensku už od roku 1911 a stane sa slovenskou štátnou občiankou a doteraz nebola odsúdená právoplatným súdnym rozsudkom a takto by sa mohlo vyvolať protiopatrenie zo strany maďarskej.*“ SNA, f. MZV, šk. 128, č. 31425/1941.

²⁷⁸ SNA, f. MZV, šk. 128, č. 31425/1941.

a ktorých slovenské bezpečnostné orgány zatkli kvôli podozreniu z protištátnej činnosti. Po ich prepustení boli ihneď vypovedaní. Netreba zabudnúť ani na „dobrovoľne“ vynútené odchody hlavne maďarských robotníkov. V decembri 1938 mnoho robotníkov a slúžiek, najmä z Bratislavy, odcestovalo zo Slovenska do obsadeného územia – podľa vyjadrení slovenských úradov s tým úmyslom, že sa už nevrátia. Tesne po vianočných sviatkoch sa však začali vracieť, a to s maďarskými pohraničnými legitimáciami, ktoré ale slovenská strana neuznávala, preto ich po zistení expedovala na hranice. Napriek tomu sa niektoré osoby „na vlastnú žiadosť vypovedané“ policajným riaditeľstvom naďalej ilegálne prinavracali späť.²⁷⁹ Okrem štátnych zložiek nátlak na vysťahovanie Maďarov sporadicky vyvíjala aj Hlinkova garda.²⁸⁰

Ilegálne prechody na maďarské územie sa z rôznych príčin neraz uskutočnili i dobrovoľne v pravom zmysle slova, bez vyhostovacích výmerov či nátlaku. Bratislavský vidiek opustilo po 6. októbri 1938 asi 120 Maďarov (v tomto kvante nie sú zahrnuté manželky a deti, ktoré s utečencami taktiež odišli), či už z nacionálneho presvedčenia alebo zo strachu pred trestným stíhaním. Iným dôvodom zostala bazálna možnosť nájsť si lepšie uplatnenie, resp. prácu na maďarskom území bez výraznejšej nacionálnej orientácie (šlo hlavne o 37 železničiarov).²⁸¹ Najväčšiu skupinu Maďarov z okolia hlavného mesta, ktorí sa rozhodli zanechať život na Slovensku, tvorili obyvatelia Čeklísu. Špecifickosť Čeklísu spočíva v tom, že 74 Maďarov (s rodinami približne 200) utieklo z obce pri jej prinavrátení Slovensku v marci 1939 s ustupujúcou maďarskou armádou z obavy pred pomstou slovenských úradov a obyvateľstva, ktorá pramenila z predchádzajúcich protislovenských postupov v dobe obsadenia Čeklísu (november 1938 – marec 1939).²⁸²

²⁷⁹ SNA, f. MV, šk. 14, č. 3097/1939 prez.

²⁸⁰ Maďarský Žid Ladislav Ehrenberg, príslušný do Budapešti, ktorý bol zamestnaný v Ladciah a mal snúbenicu v Bratislave, sa po nátlaku zo strany Hlinkovej gardy a z obavy o svoju bezpečnosť „dobrovoľne“ v apríli 1940 vysťahoval do Maďarska. SNA, f. MZV, šk. 128, č. 50953/1940.

²⁸¹ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 31, č. 1374/1940 prez.

²⁸² Viacerí Maďari opustili Čeklís pred hroziacim podaním trestného oznámenia, resp. i po jeho podaní na ich osobu. Žandárstvo malo zaevidované rôzne ich

Ďalšou maďarskou obcou s podobnými problémami i osudom bola Nová Ves nad Žitavou (okres Zlaté Moravce). Tiež tu počas päťmesačného maďarského obsadenia nastalo prenasledovanie Slovákov, pričom hlavnú úlohu v tomto smere zohrala statkárka Lenka Nyáriová. Tá spolu s ďalšími desiatimi Maďarmi evakuovala dňa 13. marca 1939 do Maďarska s odchádzajúcim maďarským vojskom.²⁸³ Z východnej časti republiky máme tiež zachovanú jednu zmienku o nenútenom opustení Slovenska. Štátny policajný úrad v Michalovciach v periodickom hlásení za jún 1940 udal, že ilegálne odišlo niekoľko mladíkov do Maďarska, čo dosvedčovalo, že ide o organizovanú akciu.²⁸⁴

Vykreslili sme si len niekoľko doložených prípadov a spôsobov odchodov slovenských Maďarov. Medzi postupmi odchodov prevládalo okrem dobrovoľného vystahovania sa nátlakové vypudenie, či už v rámci úradného vyhostenia alebo mimo neho – tak isto, ako pri utečencoch z opačnej strany. Dosvedčuje to nariadenie Krajinského úradu z 23. decembra 1938, na základe ktorého mali byť za každého vypovedaného slovenského občana z Maďarska recipročne vyhostení dvaja Maďari. Táto inštrukcia sa v praxi síce nedodržiavala, ale pri recipročnej zásade slovensko-maďarského pomeru a pri tisíckach vyhnancoz z Maďarska je počet 60 formálne „vypovedaných“ zo Slovenska, stanovený na základe môjho súčasného stavu poznania, len málo reálnym.²⁸⁵ Skutočne vyhostených i neoficiálne vyhnaných Maďarov muselo byť jednoznačne a mnohonásobne viac.

---

prečiny, najmä rušenie všeobecného pokoja. 6 členov skupiny, ktorá 3. novembra 1938 demolovala domy a zariadenia občanom slovenskej národnosti, po tom, čo sa dozvedeli, že Čeklís pripadne k Maďarsku, utieklo do Maďarska ešte pred tým, čo žandárska stanica podala v auguste a septembri 1939 na nich pre tento skutok trestné oznámenie. Okrem obyvateľov Čeklísu aj 5 Maďarov z Hideghéty utieklo po tom, čo dostali predvolanie na výsluch v rámci ich trestného stíhania za prečin § 17 zákona na ochranu republiky z 10. októbra 1939. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 31, č. 1374/1940 prez.

²⁸³ ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 51, č. 2/IV-3/ŠB/1940 prez.

²⁸⁴ ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 762/1940 ŠB prez.

²⁸⁵ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 46, č. 3104/1940 prez.

PRECHODY ANTIFAŠISTOV, PRENASLEDOVANÝCH OSÔB A ICH PREVÁDZAČOV

Obetou neštandardných pohraničných vzťahov a terčom útokov na oboch stranách nových hraníc bola od roku 1938 bezpochyby židovská komunita. Židia boli už pred Viedenskou arbitrážou zo slovenskej i maďarskej strany obviňovaní z promaďarských, resp. proslovenských vystúpení. Slovenská vláda využila nepriaznivé poarbitrážne ovzdušie na jeden z jej prvých nedemokratických zásahov. V noci zo 4. na 5. novembra 1938 boli na arbitrážne územia násilne vyvezené stovky nepohodlných Židov, ktorých ľudácka propaganda vinila z neúspechu vo Viedni. Situáciu pri obsadzovaní južného Slovenska sa snažila nezákonnými deportáciami Židov do pohraničia zneužiť nielen slovenská vláda, ale aj maďarská strana odstránením Židov zo svojho územia, ktorí nemali na tomto území domovské právo.²⁸⁶ Treba zdôrazniť, že šlo o osobitý proces zorganizovaný a realizovaný štátnou mocou, a nie o dobrovoľný či „dobrovoľne vynútený“ prechod štátnych hraníc ako v prípade iných skupín migrujúceho obyvateľstva.²⁸⁷

Napriek tomu, že židovské obyvateľstvo postihli v rokoch ľudáckej vlády najtvrdšie perzekučné zásahy, nebolo jediné v opozícii voči totalitnému politickému režimu a jeho zahraničným spojencom. Medzi významné formy antifašistickej rezistencie patrilo organizovanie ilegálnych prechodov bytostne ohrozených ľudí,

---

²⁸⁶ VIETOR, ref. 13, s. 35.

²⁸⁷ Na slovensko-maďarskej hranici v novembri 1938 postupne vznikli dva tábory v Miloslavove pri Bratislave a vo Veľkom Kýri pri Nitre, v ktorých sa niekoľko dní sústredili stovky Židov. Vojenský historický ústav, f. Zemské veliteľstvo Bratislava, šk. 18-3, č. 432, 4249, 5570/2/1938. Bližšie pozri KAMENEC, Ivan: *Po stopách tragédie*. Bratislava : Archa. 1991, s. 19-46. NIŽŇANSKÝ, ref. 59, s. 71-77, 220-223. SZALATNAI, ref. 48, s. 160.

slovenských, českých a poľských antifašistov a osôb zamýšľajúcich vstúpiť do česko-slovenských zahraničných vojenských jednotiek. Ich prechody sa diali najmä v bratislavskej a nitrianskej oblasti. Tento ilegálny protinacistický odboj organizovala skupina Obrana národa so svojimi regionálnymi podskupinami – s bratislavskou podskupinou, podskupinami Južné Slovensko, Juhozápadné Slovensko a Severozápadné Slovensko. Táto tajná organizácia umožnila mnohým utečencom prejsť do Budapešti, odkiaľ po usmernení na francúzskom alebo britskom konzuláte odchádzali do Belehradu, kde bolo až do jeho obsadenia Nemcami na jar 1941 sídlo vojenských a politických činiteľov organizujúcich zahraničný protifašistický odboj.²⁸⁸

Slovensko-maďarské pomedzie malo počas druhej svetovej vojny veľký význam aj pre poľský odboj. Cez južné Slovensko prechádzala väčšina kuriérskych, štafetových a prevádzачských tratí medzi okupovaným Poľskom a Maďarskom. Veľkú aktivitu vyvinuli pri pomoci Poliakom aj poslanci slovenského snemu Pavol Čarnogurský a János Esterházy.²⁸⁹

Po úspešnom prechode prísne strážených moravsko-slovenských a poľsko-slovenských hraníc boli utečenci z protektorátu a Poľska odsunovaní príslušníkmi Obrany národa do jednotlivých priestorov slovensko-maďarského pohraničia (medzi českými domácimi odbojovými centrámi a slovenskými odbojarmi existovala tajná kuriérna služba). Okrem jej členov pri ilegálnej preprave utečencov cez hranice pomohli mnohí občania z pohraničných obcí, ktorí využívali svoju výhodu vlastníctva pohraničných priestupiek v rámci malého pohraničného styku.²⁹⁰ Maďarská vláda spočiatku tolerovala ilegálne prechody s cieľom vstupu do légii

---

²⁸⁸ TÓTH, Dezider: Ilegálne prechody antifašistov na južnom Slovensku v rokoch 1939 – 1941. In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.): *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : SNR – HÚ SAV, 1991, s. 145.

²⁸⁹ GNIAZDOWSKI, Mateusz: K otázke prítomnosti poľských utečencov na obsadenom území južného Slovenska počas II. svetovej vojny. In: LACKO, Martin (ed.): *Slovenská republika očami mladých historikov II*. Trnava : Mercury, 2003, s. 145-146.

²⁹⁰ Tamže, s. 146-147.

vo Francúzsku – súviselo to s jej zahraničnou politikou, ale oficiálne ich nepovolila. O úradoch v Maďarsku a ich postupe voči budúcim legionárom hlásila dňa 13. februára 1940 veľmi dôležitý a pozoruhodný poznatok žandárska stanica z Močenku: „*Maďarské úrady v Maďarsku podporujú prechod osôb z Protektorátu Čiech do československých légii vo Francúzsku tým spôsobom, že osoby, ktorým sa podarí ilegálne prejsť do Maďarska, sú dopravované priamo do Nových Zámkov na francúzsky úrad. Tam dostanú cestovný pas, na cestu pas, na cestu peniaze a hneď sú odosielané do Francúzska.*“ Na dôkaz tohto svojho tvrdenia žandári udali, že dňa 10. januára 1940 sa v noci podarilo dvom Čechom spojiť na ceste Nitra – Trnovec s maďarskou strážou, ktorá ich dopravila na francúzsky úrad do Nových Zámkov.²⁹¹ Pri prechodoch aktívne pomáhali aj niektorí príslušníci pohraničnej stráže z oboch strán; iná časť pohraničníkov mala v tomto kontexte často sklony k úplatkom. Cenné svedectvo o úplatkárstve medzi maďarskými pohraničníkmi poskytla vo svojom hlásení z 18. marca 1940 žandárska stanica Veľký Lapáš: „*Dňa 5. 3. 1940 prekročili štátnu hranicu v katastri obce Babindol – Kalaz traja príslušníci Protektorátu. Maďarská pohraničná hliadka ich previedla na veliteľstvo do Kalazu. Česi podplatili veliteľa, ktorý ich prepustil a spoločne odišli do Vrábľoch, kde sa v hostinci ešte zabávali. Keďže toto zabávanie maďarských vojakov a príslušníkov Protektorátu sa zdalo hostinskému podozrivé, oznámil to maďarskému žandárstvu vo Vrábľoch, ktoré Čechov zadržalo. Čatári boli tiež zatknutí a odzbrojení. Príslušníci maďarskej pohraničnej stráže, keď zadržali cudzích štátnych príslušníkov, ktorí prekročia ilegálne hranice, oberú ich o peniaze a potom ich buď prepustia na slobodu v Maďarsku alebo ich vrátia späť na Slovensko.*“²⁹²

Medzi frekventované prechodové úseky na juhozápadnom Slovensku patrila hraničná oblasť medzi Galantou a Sereďou, ako aj zóna pri Čeklísi a Urmíne (okres Nitra). V Urmíne prechody viedol Žid Sušický.²⁹³ U statkára Antona Vrátu z Kopanice pri

²⁹¹ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 101/1940 dôv.

²⁹² ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 112/1940 dôv.

²⁹³ Štátnemu policajnému úradu v Nitre sa podarilo vypátrať viac prevádzачov spojených so Sušickým. Policajný úrad v hlásení z 18. januára 1940 informo-

Močenku v nitrianskom okrese, ktorý dlhší čas pašoval Čechov do Maďarska, žandárska hliadka po odhalení spravodajskými orgánmi zatkla v januári 1940 dvoch utečencov, bývalých príslušníkov česko-slovenskej armády. Medzi podozrivými z organizovania nelegálnych prechodov a napomáhania Vránovi zostali aj ďalší jeho spoločníci.²⁹⁴ Okrem prechodov Čechov sú v hlásieniach zaznamenané aj pokusy slovenských odbojárov dostať sa do česko-slovenských légií. Na začiatku roku 1940 utiekli do Maďarska dve malé skupiny antifašistov zo Šalgova a Taráňu. Polovica z nich (štyria) sa však vrátila, pretože ich maďarské úrady po zadržaní „vysušovali“ späť na Slovensko. Po ich návrate boli súdení pre pokus úkladov proti republike.²⁹⁵ Policajný trestný súd pri štátnom policajnom úrade v Nitre, ako i nitriansky okresný úrad trestali utekajúcich a dolapených odbojárov pôvodne len za ilegálne prekročenie hraníc (zákon č. 55 / 1928), neskôr – od roku 1940, po dohode so štátnym zastupiteľstvom a zástupcami vojska odovzdávali všetkých štátnemu zastupiteľstvu za prípravu zločinov podľa §2 zákona na ochranu republiky z roku 1923.²⁹⁶ Po odpykaní trestu ich bezpečnostné zložky „postrkom“ vyhostili do protektorátu.²⁹⁷

Najaktrívnejšiu činnosť v organizovaní a uskutočňovaní pohraničných prechodov v strednej časti krajiny vykazovali odbojové skupinky, ktoré patrili do podskupiny Obrany národa Južné Slovensko s približne 90 príslušníkmi, v priestore Krupiny, Tomášoviec a Hnúšte. Prípravu a realizáciu prechodov viedli Jozef Novotný, Vladimír Seitz a Vojtech Cajchan. Okrem týchto priestorov existovali menej využívané prechodové sektory pri Modrom Kameni,

---

val, že na Slovensku mala byť rozvetvená organizácia prevádzачov a všetci si dávali vyplatiť cca. po 150 Ks (informácia o výplatách za prevádzачskú činnosť v paušálnej rovine nezodpovedala pravde, i keď zaiste tak mnohí činili). ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 51, č. 263/IV-3/ŠB/1940 prez.

²⁹⁴ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 61/1940 dôv. ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 51, č. 251/IV-3/ŠB/1940 prez.

²⁹⁵ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 45, č. 50/1940 prez.

²⁹⁶ ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 51, č. 263/IV-3/ŠB/1940 prez.

²⁹⁷ ŠAP Modra, f. OÚ v Modre, šk. 46, č. 450/1940 prez.

Rožňave, Revúcej.²⁹⁸ Prechody na východnom Slovensku riadila menšia skupina okolo Juraja Ondejku zo Závadky (okres Michalovce) až do jej odhalenia slovenským spravodajstvom. Dobré podmienky pre prechody boli aj pri Kostoľanoch nad Hornádcom.²⁹⁹

Prechodové úseky uchádzačov o vstup do česko-slovenských légii boli najrušnejšie po vypuknutí vojnového konfliktu v zimných mesiacoch 1939 – 1940. Aktivita na pohraničných prechodoch však po okupácii Juhoslávie, t. j. po strate sídla odboja v Belehrade v apríli 1941, takmer úplne prestala. Cez prechodové úseky na juhozápadnom Slovensku prešli v rokoch 1939 až 1941 stovky utečencov,³⁰⁰ v stredoslovenskom priestore v okolí Krupiny asi 150 utečencov a desiatky v ďalších hraničných zónach. Treba doplniť, že okrem ľudských bytostí sa cez hranice prenášali tiež propagačný materiál a ilegálna tlač.³⁰¹

Únikom do Maďarska sa snažili zachrániť i stovky rasovo prenasledovaných občanov, a to už pred prvými obludnými deportáciami v roku 1942.³⁰² V tomto ohľade svoju úlohu zohrali aj prevádzачi Židov. Pre lepšiu ilustráciu musíme v súvislosti s týmto javom uviesť niekoľko potvrdených prípadov. Žid Henrich Rotmann z Veľkej Poľany, dediny rozprestierajúcej sa na maďarskej strane najvýchodnejšej časti slovensko-maďarských hraníc, v novembri 1940 za finančnú odmenu – spolu 600 korún – prepašoval cez Senné troch Židov z Poľska do Maďarska. Štátny policajný úrad

²⁹⁸ Niektorí príslušníci Obrany národa – južné Slovensko pracovali neprestajne a systematicky, iní v kratších časových úsekoch alebo len občas. V prevažnej miere jej vedúci pracovníci boli riadení a usmerňovaní bratislavskou skupinou, najmä jej príslušníkom Jozefom Jakubalom, pokladníkom na hlavnej železničnej stanici. Jakubal bol v októbri 1940 zatknutý a vypovedaný zo Slovenska. Bližšie pozri TÓTH, ref. 288, s. 145-151.

²⁹⁹ Štátny policajný úrad v Michalovciach v apríli 1940 odhalil skupinu ľudí, ktorí pašovali českých a poľských utečencov do Maďarska a o mesiac zatkol skupinu štyroch osôb. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 383, 586 a 762/1940 prez.

³⁰⁰ ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 51, č. 251/IV-3/ŠB/1940 prez.

³⁰¹ TÓTH, ref. 288, s. 147 a 150.

³⁰² Z tých židovských občanov, ktorí si ako spôsob záchrany zvolili v roku 1942 útek za hranice, prežila vojnu približne tretina. FIAMOVÁ, Martina: *Židovská komunita v Zlatých Moravciach v rokoch 1938 – 1949*. Rigorózna práca. Nitra : FF UKF, 2004, s. 80. Bližšie pozri KAMENEC, ref. 287, s. 87-132.

v Michalovciach ho zadržal a po odpykaní päťdňovej väzby ho vyhostil do Maďarska.³⁰³ Obranný dôstojník Veliteľstva 1. divízie v novembri 1941 nariadil oblastnému žandárskeму veliteľstvu v Nitre preveriť dôvernú správu, že židovský hostinský V. Steiner zo Šóku (arbitrážne územie) spolu s matkou „*patria k tajnej organizácii, ktorá sa zaoberá pašovaním ľudí a správ zo Slovenska do Maďarska. Prechádzanie sa deje údajne medzi Trnovcom a Klučiarkou*“. I keď sa žandárskej stanici z Močenku nepodarilo zistiť nič nekalé, ale je pravdepodobné, že vhodný priestor pre ilegálne prechody pri Trnenci využívali mnohé ďalšie skupiny prevádzáčov.³⁰⁴ Z prihraničnej obce Močenok pašovali Židov a Čechov do Maďarska pravdepodobne statkár Jan Velebný a jeho dcéra.³⁰⁵ V Zlatých Moravciach pri útekoch židovských občanov pomáhali napríklad autodopravcovia J. Schindler a E. Pichňa.³⁰⁶ V júni 1943 bol na nitriansky okresný úrad predvedený Imrich Šramko z Babindolu, ktorý z pašovania Židov obvinil tamojšieho vládneho komisára a dozorcú pohraničnej stráže z Lapášskych Ďarmôt, ktorí za to mali utržiť po 200 Ks.³⁰⁷ Záchrancov židovských spoluobčanov, o ktorých archívne zdroje mlčia, bolo zaiste viac.

Perzekučnými opatreniami ľudáckej moci bolo postihnuté tiež rómske obyvateľstvo.³⁰⁸ Je pravdepodobné, že obavy z prenasledovania prinútili aspoň časť Rómov krajinu tajne opustiť. I keď sa s prechodmi hraníc Rómami v archívnych materiáloch prakticky nestretávame, musíme sa zmieniť o jednom tragikomickom prípade z východných končín štátu. Vidieť z neho úplnú odovzdanosť jednej rómskej skupiny so svojím osudom, a na druhej strane arogantnosť

³⁰³ ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 1436/1940 ŠB prez.

³⁰⁴ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 3, č. 342/1941 dôv.

³⁰⁵ Žandárska stanica Močenok vyslovila túto domnienku v júni 1943, dôkazy sa však nenašli. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 55, č. 534/1943 prez.

³⁰⁶ V období deportácií v roku 1942 sa len zo Zlatých Moraviec pokúsilo o útek do Maďarska minimálne 98 Židov. Pichňa bol na niekoľko dní uväznený v Ilave. FIAMOVÁ, ref. 302, s. 79.

³⁰⁷ Šramko pôvodné udanie napokon odvolal. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 52, č. 846/1942 prez.

³⁰⁸ Bližšie pozri JANAS, Karol: *Zabudnuté tábory*. Trenčín : Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov TUAD, 2008, s. 5-127.

štátneho aparátu k jej smutnému rozpoloženiu. 24-členná cigánska tlupa Punku Lakatoša, ktorá uplatňovala kočovný spôsob života, bola v decembri 1942 vypovedaná z poľského Denerálneho gubernátu cez Slovensko do Maďarska (výmerom okresného úradu v Mezilaborciach) a odovzdaná maďarským pohraničným orgánom pri Slanci, keďže ich domovskou obcou bola Nižná Myšľa v košickom okrese. Pretože ich maďarské úrady odmietli uznať za svojich občanov, v krátkom čase prebehlo fraškovité viacnásobné vypoklonkovanie skupiny z oboch strán. V dôsledku vytláčenia tlupy na územie Slovenska maďarská pohraničná stráž zdvojnásobila svojich strážcov na hraniciach s rozkazom, aby zabránili jej prechodu do Maďarska. Cigáni sa napokon v obvode žandárskej stanice Slanec zdržovali až do počiatku mája 1943, kedy ilegálne odišli do Poľska.³⁰⁹

Vzhľadom k tomu, že životná situácia neárijcov v Maďarsku pred obsadením krajiny nacistickou armádou bola relatívne lepšia ako v okolitých štátoch, kde už prebiehali deportácie, smerovali sem spoza hraníc zástupy židovského i rómskeho obyvateľstva. Po nemeckej okupácii v marci 1944 sa pomery v Maďarsku diametrálne zmenili. Maďarskí Židia v snahe vyhnúť sa deportáciám hľadali pomoc na Slovensku. Prevádzачi opäť začali využívať svoje schopnosti, tentoraz opačným smerom ilegálnych presunov. Medzi 26. až 31. májom 1944 dopravil V. Grác, obyvateľ Malých Hyndíc, osem Židov do Zlatých Moraviec.³¹⁰ Pri Baranči v okrese Trebišov pašoval židovských utečencov na jar 1944 Andrej Groshädler, taktiež Žid.³¹¹ V júni 1944 vyšetrovali príslušníci Ústredne štátnej bezpečnosti Jána Rybjanského, prednostu hraničnej železničnej stanice v Ivánke pri Nitre, podozrivého z prevádzania Židov z Maďarska.³¹² O mnohých ďalších záchrancoch židovských obyvateľov slovenské úrady nemali žiadne vedomosti.

---

³⁰⁹ Odvtedy slovenské úrady nemali o nich žiadnu správu. SNA, f. ÚŠB, šk. 547, č. 981/1944.

³¹⁰ FIAMOVÁ, ref. 302, s. 79.

³¹¹ SNA, f. ÚŠB, šk. 623, č. 17232/1944.

³¹² Po domovej prehliadke ho odviezli do Bratislavy, kde ho podrobili vypočúvaniu. Výsledok vyšetrovania nie je známy. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 7, č. 310/1944 dôv.

Okrem potrestania prichytených migrantov boli za svoju činnosť stíhaní viacerí odbojáři, resp. prevádzaci utečencov. Pri odhalení pašovania im hrozila strata slobody. Takto skončil na jar 1940 aj Juraj Ondejka zo Závadky (okres Michalovce), ktorého po zatknutí štátnym policajným úradom krajský súd odsúdil za pašovanie Čechov na jeden rok väzenia.³¹³ Nitriansky okresný úrad poslal do zaisťovacieho tábora v Ilave³¹⁴ Michala Hlavačku z Degeša, ktorý sa 19. apríla 1942 pokúsil prepraviť Židovku s dvoma deťmi do Maďarska.³¹⁵ Okresný úrad v Bratislave poslal dňa 30. septembra 1942 do Ilavy Františka Töröka z Prievozu a Tita Kalmára z hlavného mesta, ktorí sa pri Hideghéte pokúsili prepašovať bratislavskú Židovku Annu Kalasovú.³¹⁶ V Ilave skončili z tohto dôvodu tiež Jozef Spišiak, František Mirek, Michal Bavolar a Vincent Kmec, obyvatelia Rozhanoviec (okres Prešov).³¹⁷ Mementom tých čias je

³¹³ Situačná správa Štátneho policajného úradu v Michalovciach za máj 1940. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 586 a 762/1940 ŠB prez.

³¹⁴ Od počiatku autonómie Slovenska boli vo väzbe držaní bez rozhodnutia súdov a bez formálneho obvinenia stovky „nepriateľských osôb“. Zadržovanie osôb bez súdu bolo dodatočne legalizované 24. marca 1939 na základe vládneho nariadenia č. 32 Sl.z., podľa ktorého bol minister vnútra zmocnený, aby dal väzobne zaistiť osoby, „ktoré doterajšou činnosťou vzbudili alebo vzbudzujú vážnu obavu, že budú prekážkou v budovaní slovenského štátu“. Zaisťované osoby mali byť sústredené v zaisťovacom tábore, kde sa mali venovať verejnoprospešnej práci. Na základe toho ministerstvo vnútra zriadilo zaisťovací tábor v budove bývalej väznice v Ilave (bližšie pozri VICEN, Jozef: *Zaisťovací tábor v Ilave 1939 – 1945*. Diplomová práca. Banská Bystrica : UMB, 2005, s. 5-69.). O internácii v ňom rozhodovali pôvodne okresné úrady alebo štátne policajné úrady, od roku 1940 Ústredňa štátnej bezpečnosti, ktorá konala buď samostatne alebo na návrh okresných úradov či žandárskych staníc. Od februára 1944 mohli okresné úrady rozhodovať o internácii samostatne, no už v júni bola závislá od rozhodnutia osobitnej komisie. Za roky 1939 – 1945 prešlo týmto koncentračným táborm asi 3 tisíc politických oponentov ľudáckeho systému (predovšetkým komunistov), medzi nimi i príslušníkov maďarskej menšiny (RYCHLÍK, ref. 83, s. 121-122.).

³¹⁵ Chytila ho však finančná stráž. Aj v marci 1942 prepašoval jedného Žida. ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 59, č. 379/I-5/ŠB/1942 prez.

³¹⁶ Údajne za odmenu 2500 Ks. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 43, č. 1201/1942 prez.

³¹⁷ V Ilave boli väznení od 28. januára do 4. marca 1944. Židov pašovali do Maďarska zrejme za úplatky 500 – 5000 Ks. V apríli a máji 1944 Spišiak opäť

aj trest z mája 1944, kedy boli odsúdení na štrnásťdňové uväznenie a päťtisícovú pokutu nahradenú ďalšími štrnástimi dňami straty slobody prevádzaci Jozef Baráth, Ján Velčický, Mária Nosianová a Mária Sekerešová, všetci obyvatelia z nitrianskeho pomedzia.³¹⁸

Pozitívom je zapojenie sa mnohých odvážnych jednotlivcov zo slovensko-maďarského pomedzia rôznymi formami do anti-fašistického odporu. Medzi najvýraznejšie výsledky ich činnosti môžeme okrem parciálnej účasti na všeobecnom boji proti Hile- rovi a jeho spojencom zaradiť záchranu života desiatok nevinných spoluobčanov.

---

pašoval Židov, tentoraz z Maďarska na Slovensko. SNA, f. ÚŠB, šk. 562, bez č./1944

³¹⁸ Prevádzali Židov. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 554, č. D2-2424/1944 adm.

PRECHODY PAŠERÁKOV A KUPUJÚCICH

Obojstranný obchod medzi Slovenskom a Maďarskom mal okrem oficiálnej podoby aj pokúttnu stránku. Štátne hranice prechádzali nelegálne i osoby z pomedzia, ktoré mienili na druhej strane hraníc výhodne nakúpiť. Pokiaľ ich pristihla slovenská pohraničná stráž, dostali pokutu.³¹⁹ Nezákonné cestičky si pomedzi hranice našli aj rôzni recidivisti³²⁰ či pašeráci väčšieho množstva tovaru.³²¹ Z Maďarska sa takýmto spôsobom privážali v podstate tie isté produkty, ktoré boli súčasťou legálneho obchodu, napríklad hydina, koreniny, zeleninové semená, zo Slovenska liehoviny, soľ, múku, petrolej, drevo, obuv, nite, atď. Od roku 1943, keď Trojakt začal strácať vo vojne dych, sa nedostatkovým tovarom v Maďarsku stalo palivové drevo. V celkom ojedinelých prípadoch sa ilegálnou cestou vyvážali do Maďarska káva a čaj, ktoré tam boli zhruba trikrát drahšie, ako i peniaze.³²² Niektoré druhy tovaru sa v priebehu exis-

³¹⁹ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 41, č. 1290/1939 prez.

³²⁰ Napríklad obyvateľ Šalgova Ján Denga v júni 1944 neoprávnené prekročil hranice smerom do Maďarska, pričom začal na vojakov maďarskej pohraničnej stráže strieľať z revolvera. Žandárska stanica Urmín mu dala prívlastok zločinec z povolania. Skončil vo väznici okresného súdu v Nových Zámkoch. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 57, č. D1-536/1944 prez.

³²¹ Pre podozrenie z vyzvedačstva boli 15. septembra 1939 zatknutí Michal Hríbik a Alexander Poprac zo Starého Tékova a odovzdaní do väzby krajského súdu v Banskej Bystrici. Títo totiž mali rozbehnuté nelegálne obchody s petrolejom a drevom s osobami z Budapešti. Prezradil ich občan, ktorý im robil na hraniciach spojku, resp. prostredníka pri výmene informácií. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1386/1939 prez. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 200/1940 dôv.

³²² Ministerstvu vnútra bolo v septembri 1939 oznámené, že Elemér Rosenberg zo Senca, ktorá mal od maďarského rodu Pálffyovcov v prenájme kameňolom v Častej, údajne často navštevuje Bratislavu a pašuje peniaze, pričom mu pomáha aj sestra. Šéf prezidiálneho odboru ministerstva vnútra Dr. Izidor Koso požiadal o upozornenie pasových kontrolných orgánov v Čeklísi, aby mu venovali pozornosť a prísne ho kontrolovali. Pri pasovej kontrole Eleny

tencie Slovenského štátu v rámci hospodárskej politiky jeho vlády zakázali z Maďarska na prechodnú dobu dovážať. V roku 1939 boli z legálneho obchodu vyňaté napríklad mydlo, hydina, slanina a údeniny, potom sa logicky hľadali iné – nezákonné cesty k ich dovozu.³²³ Ak pašeráka chytili bezpečnostné zložky, bol potrestaný uväznením na približne dvadsať dní a pokutou 3 tisíc korún.³²⁴

V spojitosti s prácou finančnej stráže sa objavovali voči jej príslušníkom averzie niektorých obyvateľov pohraničia, a to predovšetkým tých, ktorí sa zaoberali nedovolenou činnosťou. Preukazuje to i nasledujúca reakcia. Financi dňa 3. augusta 1939 zastavili Gejzu Bendu a Petra Kvanku, občanov Tlmáč, ktorí sa vracali od stanovišta maďarskej pohraničnej stráže. V podnapitom stave kontakt s maďarskými pohraničníkmi zapreli (neskôr maďarský veliteľ potvrdil, že im priniesli alkohol). Po ich vulgárnom osočení financi spísali hlásenie. Inšpektorát finančnej stráže Hronské Kosihy požiadal okresný úrad v Zlatých Moravciach, aby vydal obyvateľstvu v pohraničných obciach poučenie vo forme vyhlášky o právach orgánov finančnej stráže a o povinnostiach obyvateľov k nim. Podobné neprístojnosti sa totiž vyskytovali častejšie. V Podlužanoch a Hronských Kosihách (okres Zlaté Moravce), kde v júli 1939 finančná stráž zhabala pri pálení liehu kotol na jeho tajné pálenie, vyvolal tento krok také pobúrenie, že obyvatelia obviňovali financov, že „*Česi boli lepší, Slováci že sú horší ako Maďari*“. Okresný úrad potom podriadeným úradom nariadil vyhlásiť poučenie o právach a povinnostiach obyvateľstva a finančnej stráže a na Bendu a Kvanku nariadil podať trestné oznámenie.³²⁵

Rosenbergovej 22. októbra 1939 však nebolo nič nenáležité nájdené. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 27, č. 2664/1939 prez.

³²³ Zákaz vydaný v obehníku ministerstva vnútra č. 24 118/1939. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 27, č. 2936/1939 prez.

³²⁴ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 555, č. 368/1943 priest.

³²⁵ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1140/1939 prez.

PRECHODY PRÍSLUŠNÍKOV OZBROJENÝCH ZLOŽIEK

Samostatnú skupinu so špecifickými dôvodmi úteku, samostatným vývinom jej problematiky, tvorili vojenski zbehovia maďarskej brannej moci, ktorí sa rozhodli opustiť nielen maďarskú armádu, ale aj svoje domovy na odstúpenom území, resp. v iných končinách vtedajšieho územia Maďarska. Medzi najčastejšie dôvody dezercie z maďarského vojska, poprípade nenastúpenia do vojenskej služby, patrili týranie kvôli slovenskej i rusínskej národnosti a odmietnutie bojovať po boku maďarskej armády. Výnimočne na slovenské územie zbehli aj vojaci nemeckej či inej národnosti.³²⁶

Príslušníkmi maďarského vojska sa nedobrovoľne stali aj desaťtisíce Slovákov. Dezertéri – presne tak ako utečenci, využívali pri svojich prechodoch osvedčené cezhraničné cestičky. Celkové množstvo zbehov vieme len približne vydedukovať, keďže sa žiadna centrálna evidencia vtedajších úradov zrejme nezachovala. Ich počet by za obdobie do septembra 1944 nemal presiahnuť číslo 500. Môžeme vychádzať i z predpokladu, ktorý platil i pri utečencoch. Početné stavy zbehov v slovenských okresoch prevyšoval

---

³²⁶ VHA, f. 53, šk. 138, č. 53/44-48/4/1 – 14. VHA, f. 53, šk. 115, č. 53/43-48/4/1 – 14. Dňa 29. apríla 1940 ušiel z Miškovca do Kostolian nad Hornádom slobodník nemeckej národnosti. Prípady dezercii z maďarskej armády na jar 1940, ktoré sa začali množiť, zaregistrovalo tiež policajné riaditeľstvo v Prešove, pričom tiež zaznamenalo úteky zbehov nemeckej národnosti (ŠA PO, f. ŠZZ, šk. 108, č. 383/1940 ŠB prez.). Na žiadosť Ústredne štátnej bezpečnosti z 22. januára 1944 okresný úrad v Modre prostredníctvom žandárstva vyšetroval maďarského vojenského zbeha Dionýza Mička z Častej (utiekol 10. novembra 1943). Hlásil sa k slovenskej národnosti, keďže však nevedel po slovensky, úrady ho evidovali ako Maďara (ŠAP Modra, f. OÚ v Modre, šk. 53, č. D1-65/1944 prez.). Do Pohronskej župy prišli vo februári 1944 dvaja dezertéri maďarskej národnosti (ŠA BB, f. Četnícke a žandárske veliteľstvá, šk. 1, č. 11/1944 dôv.).

okres Nitra. Práve s týmto okresom súvisia archívne materiály, ktoré – na rozdiel od iných okresov – poskytli podrobnejšie štatistické informácie.

Od odstúpenia južných území Maďarsku do septembra 1940 utieklo do okresu Nitra 31 zbehov maďarskej armády. Početnejší útek v tomto období bol zaznamenaný v júli 1939, keď po represáliách maďarských úradov na obsadenom území utieklo 11 zbehov, z nich až 9 pochádzalo z Komjatíc.³²⁷ Podľa ďalšieho zoznamu sa od mája 1940 do augusta 1944 v nitrianskom okrese ubytovalo 159 maďarských zbehov. Výnimočne sa zbehovia presťahovali do nitrianskeho okresu nepriamou cestou, z iného slovenského okresu.³²⁸ Relevantný nárast počtu vojenských utečencov ako následok masovej mobilizácie v Maďarsku³²⁹ je zjavný od mája 1943 do decembra 1943 s vrcholom v októbri, a v roku 1944, keď krivka stúpa až do augusta 1944.³³⁰ Najčastejšie sa maďarskí vojenski zbehovia ubytovali v meste Nitra. V Nitre sa od roku 1939 do septembra 1944 udomácnilo 55 zbehov.³³¹ Z iných okresov máme potvrdené len strohé správy o poskytnutí azylu tomu-ktorému zbehovi.³³²

---

³²⁷ Podľa zoznamu okresného žandárskeho veliteľstva Nitra, poskytnutému Ústrední štátnej bezpečnosti pre uplatnenie vzájomnej politickej amnestii. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 47, č. 1917/1940 prez.

³²⁸ Šesť z nich bolo „nepohodlných“ a dvaja vo väzbe pre krádež. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 57, č. D1-552/1944 prez.

³²⁹ Dňa 12. januára 1943 bola pri Voroneži v Rusku zničená 3. maďarská armáda. Hitler potom v lete 1943 zabránil stiahnutiu maďarských bojových jednotiek z východného frontu, preto prišlo k mohutnejšej mobilizácii.

³³⁰ Nariadenie prednostu Ústredne štátnej bezpečnosti z 9. augusta 1944: „...do zoznamu treba pojať nielen cudzích vojenských zbehov, ktorí sú ako takí riadne prihlásení, ale aj tých, ktorí sú prihlásení ako obyčajní utečenci, ale v skutočnosti sú zbehmí a tých, ktorí vôbec nie sú prihlásení...“ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 57, č. D1-552/1944 prez.

³³¹ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 57, č. D1-552/1944 prez.

³³² Nateraz informujú, že na bratislavský vidiek sa prisťahovalo minimálne 12, do Pezinku 3, do okresov Giraltovce 1, Zlaté Moravce 7 konkrétnych zbehov. Do Pohronskej župy prišlo minimálne 14 dezertérov. Časové vymedzenie ich zbehnutí na Slovensko: apríl 1940 – 1, máj 1940 – 1, júl 1940 – 3, august 1941 – 1, apríl 1942 – 1, október 1942 – 1, január 1943 – 1, máj 1943 – 2, december 1943 – 1, január 1944 – 5, február 1944 – 6, marec 1944 – 4, apríl 1944 – 1, máj 1944 – 1, júl 1944 – 1, august 1944 – 2. ŠAP Modra, f. OÚ

Z obdobia po vypuknutí povstania v auguste 1944 sa jednotné štatistiky vojenských zbehov opätovne nezachovali. Je však zrejmé, že s pribúdajúcimi mesiacmi ich počet radikálne rástol.

Tabuľka 8: Imigrácia maďarských vojenských zbehov do okresu Nitra od mája 1940 do augusta 1944

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	
Január				2		3	
Február					1	5	
Marec						5	
April	1		2	1	1	4	
Máj		3	2		6	9	
Jún		1		3	8	5	
Júl		1			8	14	
August				1	13	44	
September					11		
Október				3	23		
November					5		
December				1	7		
Spolu	3	5	4	11	83	89	195

Zdroj: Evidencia nitrianskeho okresného úradu. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 57, č. D1-552/44 prez.

Spočiatku nejednotný postup žandárskych staníc so zbehmi na pohraničí bolo treba upraviť. V októbri 1939 sa o to služobným predpisom pokúsil veliteľ hlavného veliteľstva žandárstva: „*HVŽ bolo dôverne zdelené, že pohraničné žandárske stanice vracajú uprch-*

BL, šk. 42, č. 841/1942 prez. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 43, č. 2439/1942 prez. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 49, č. D1-521 a 1309/1944 prez. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 51, č. D1-1403/1944 prez. ŠAP Modra, f. OÚ v Modre, šk. 53, č. D1-69 a 78/1944 prez. ŠAP Modra, f. OÚ v Modre, šk. 54, č. D1-89/1944 prez. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, č. 1058, 1071 a 1472/1940 prez. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 35, č. 1450/1941 prez. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 38, č. 422/1943 prez. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 109, č. 479/1940 ŠB prez. ŠA BB, f. Četnícke a žandárske veliteľstvá, šk. 1, č. 11/1944 dôv.

líkov z Maďarska (brancov z obsadeného územia) ilegálnou cestou späť do Maďarska. Tento postup nie je správny. Takýchto uprchlíkov je treba považovať za vojenských zbehov a ako s takými pri eventúálnom zadržení treba postupovať.“³³³ Povinnosťou zbeha bolo prihlásiť sa na najbližšom žandárskom útvere, kde ich vypočuli a podľa možnosti aj odfotografovali a „daktyloskopovali“. Žandári každého zbeha predviedli na okresný úrad, v prípade Bratislave na tamojšie policajné riaditeľstvo, ktoré individuálne rozhodli, či udeliť zbehovi trest za nelegálne prekročenie hraníc. Pokiaľ tak okresný úrad učinil, zbehovia dostali finančnú pokutu vo výške tisíc až dvetisíc Ks, vyplatenie ktorej z dôvodu ich platobnej neschopnosti nahradili 6–8–dňovým väzením. Po odpykaní trestu sa vojenski zbehovia ubytovali u svojich známych na Slovensku a snažili si nájsť uplatnenie vo svojej profesii.³³⁴

Po zriadení Ústredne štátnej bezpečnosti v decembri 1939 patrila problematika vojenských zbehov do jej kompetencie. Ústredňa viedla evidenciu zbehov na Slovensku. Každý vojenský zbeh musel dostať od tohto orgánu povolenie na pobyt (pred jej zriadením povolenie vydávali spravodajské odbočky policajných riaditeľstiev). Veľkú pozornosť im venovalo aj vojenské spravodajstvo a svojimi posudkami sa jeho dôstojníci snažili o kladné vyriešenie ich žiadosti o azyl.³³⁵ V rámci možností mali žandári nenápadným spôsobom sledovať ich činnosť.³³⁶ Česko-slovenská, resp. slovenská spravodajská služba sa zrejme právom obávala, že medzi utečencami, najmä vojenskými zbehmi, maďarské tajné služby infiltrovali svojich špiónov. Slovenským úradom pri ich početnosti a rozptýlenosti nezostávalo prakticky nič iné, ako sa

³³³ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 1, č. 480/1944.

³³⁴ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 555, č. 1546/1943 adm. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, č. 1058, 1071 a 1472/1940 prez. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 49, č. D1-1309/1944 prez.

³³⁵ LACKO, Martin: Utrpenie Slovákov a Rusínov v Maďarskej kráľovskej armáde 1938 – 1945. In: *Kultúra. Dvojtýždenník závislý od etiky*, roč. 9, 2006, č. 16, s. 3. Pozri tiež BUDAJ, Marek: Národnostné menšiny v Maďarskej kráľovskej armáde v rokoch 1939 – 1943. In: LACKO, Martin (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Trnava : UCM, s. 167-177.

³³⁶ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 45, č. 50/1940 prez.

spoliehať na intuíciu či určitý odhad lojálnosti zbehov, t. j. či nie sú podozriví z vyzvedačstva.

V dôsledku hromadného povolávania brancov a záložníkov do maďarskej armády v lete 1943 a následných dezercii sa množili pochybnosti, či ďalej vojenským zbehom poskytovať na Slovensku azyl. V septembri 1943 ponúкло slovenské ministerstvo národnej obrany svoj náhľad na tento problém: „...*Nakolko však hromadné zbehávanie nie je žiadúce ani z dôvodov bezpečnostných, ani z dôvodov politických a národnostných, žiadam Vás zdvorile (hlavné veliteľstvo žandárstva – M. H.), aby ste pre Vaše podriadené orgány vydali pokyny v tom zmysle, aby dotazujúcim sa osobám zbehnutie neodporúčali. Maďarská štátna správa totiž víta hromadné zbehávanie Slovákov z pohraničia, nakolko na miesto každého zbehnuvšieho Slováka okamžite dosadzuje Maďarov a tým posunuje etnickú hranicu na náš úkor.*“ Podľa zástupcov ministerstva útekmi Slovákov nastávalo vyľudňovanie slovenského etnika.³³⁷ Ako vidno zo štatistík, zbehávanie na Slovensko pokračovalo aj po tomto prípise. Napriek takémuto stanovisku bolo jasné, že vrátenia vojenských dezertérov maďarskej kráľovskej armády, ktoré by okamžite priniesli ich tvrdé potrestanie zo maďarských poľných súdov, nie sú mysliteľné (i keď sa výnimočne prípady odovzdania v rokoch 1939 – 1940 reálne stali). Aký osud by ich čakal, si môžeme vykresliť i na osude Jána Tlčinu, i keď sa tento dezertér vrátil na maďarské územie dobrovoľne. Dňa 5. októbra 1939 odišiel z Tesár nad Žitavou, kde dostal azyl, do Dolného Ohaja k svojim rodičom, aby si priniesol šatstvo a bielizeň, ktoré si pri úteku z Maďarska nestihol so sebou vziať. Tlčinu však chytila maďarská pohraničná stráž a ako vojenský zbeh bol odsúdený údajne na 5 rokov väzenia.³³⁸

Pri pokuse o priblíženie údely dezertérov je nevyhnutné povedať, že nevelká časť z nich sa postupne vrátila k príbuzným do svojich domovov. Umožnila im to predovšetkým vzájomná politická

³³⁷ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 6, č. 498/1943.

³³⁸ ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 109, č. 479/1940 ŠB prez. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1224/1939 prez.

amnestia z 10. októbra 1940, ktorou sa omilostili spod hrozacej sankcie.³³⁹

Väčšina zbehov, ktorí sa rozhodli tráviť azyl na Slovensku, spochiatku zostala bez zamestnania (napríklad v okrese Nitra to bolo asi 70 %), čo malo za následok, že sa množili trestné činy, ktoré zbehovia páchali na pomedzí, najmä však priamo na arbitrážnom území, kde sa mnohokrát ilegálne vracali. Žandári uvádzali štyri druhy ich trestných činov: krádež, vlámanie, pašovanie tovaru a prevádzanie Židov. Tieto osoby využívali hlavne dobrú znalosť okolia, keďže pochádzali zväčša z pohraničných obcí.³⁴⁰ Dňa 21. júna 1944 Ústredňa štátnej bezpečnosti nariadila okresným úradom, aby vyhotovili zoznam všetkých zbehov v okrese s poznámkou, ktorí z nich sa už dopustili priestupkov alebo trestných činov. Z vypracovaných súpisov možno vo všeobecnosti povedať, že najviac kriminálnikov z radov zbehov žilo vo väčších mestách, t. j. v anonymnejšom prostredí.³⁴¹

Dňa 6. septembra 1944 sa preniesli právomoci rezortu vnútra vo veciach policajných, resp. štátnej bezpečnosti na ministerstvo ná-

---

³³⁹ Rozhodnutím z 10. októbra 1940 udelil prezident Slovenskej republiky amnestiu pre maďarských štátnych príslušníkov a pre osoby národnosti maďarskej a rusínskej – nehladiac na ich štátnu príslušnosť – ktoré občiansky trestný súd alebo vojenský súd odsúdil za politické trestné činy, spáchané do 1. októbra 1940.

³⁴⁰ Dňa 10. novembra 1943 sa maďarskí vojenský zbehovia Jozef Letko a Jozef Barát odobrali do Komjatíc, kde v nočných hodinách spáchali viacero trestných činov (krádež, rozbíjanie okien). Barát utiekol na Slovensko, tu bolo po jeho krátkej väzbe trestné pokračovanie zastavené pre nedostatok dôkazného materiálu a bol prepustený na slobodu. Letko bol odsúdený na 6 rokov žaláru v Koložvári. Po odsadení Maďarska Nemcami boli všetci tamojší väzni transportovaní do Karpát, kde mali byť nasadení na fronte. Letkovi sa podaril útek z Užhorodu – dostal sa až do Nitry. Veliteľ žandárskej stanice Nitra odporučil Ústrední štátnej bezpečnosti: „*Keďže spáchali ťažký trestný čin proti životu, navrhujem ich vydanie maďarským bezpečnostným orgánom. Každú inú možnosť zaistenia nezastávam, lebo takýmto zaistením by vznikli len zbytočné výdavky.*“ Z hlásenia žandárskej stanice Nitra z 15. júna 1944. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 57, č. D1-580/1944 prez.

³⁴¹ K podstatným záverom došiel nitriansky okresný úrad. Výsledkom v nitrianskom okrese bolo až 17 zbehov, ktorí prekročili zákony. Všetkých evidovala žandárska stanica Nitra. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 57, č. D1-417/1944 prez.

rodnej obrany.³⁴² Tento úrad upravil postup s maďarskými zbehmi výnosom z 19. februára 1945 tak, že vojenski zbehovia slovenskej národnosti, ktorí sa zdržovali na slovenskom území³⁴³, mali byť sústredení u Pionierskej stavebnej skupiny 2. triedy v Trnave.³⁴⁴ Je pravdepodobné, že pri neutíchajúcom zmätku mnohí zbehovia v snahe vyhnúť sa pôsobeniu v armáde opustili Slovensko. Napríklad aj žandárstvo z Degeša (okres Nitra) avizovalo pozoruhodnú informáciu, že zbehovia utiekli „z obvodu tunajšej žandárskej stanice do Maďarska, z ktorých tam bolo asi 6 odstrelených...“³⁴⁵

Pri raziách, ktoré na prelome rokov 1944 a 1945 uskutočňovali príslušníci žandárskeho zboru a ďalšie mocenské orgány, boli zadržaní aj maďarskí vojenski zbehovia. Pokiaľ mali slovenskú národnosť, boli dodaní pionierskej stavebnej skupine do Trnavy. Zbehovia maďarskej národnosti boli odovzdaní najbližšej maďarskej, poprípade nemeckej vojenskej jednotke zdržujúcej sa na Slovensku.³⁴⁶

Nevyhovujúce rozpoloženie maďarskej armády v otázke bojaskopnosti, jej úbohú zásobovaciu situáciu, nepriaznivý prístup maďarského veliteľského zboru k príslušníkom nemaďarských národností a antipatia Slovákov i Rusínov voči maďarskému štátu patrili medzi hlavné animozity, ktoré vyústili dezerciou stoviek nádejných vojakov maďarskej brannej moci. Ich konečnou zastávkou bola Slovenská republika, predstavitelia ktorej pociťovali povinnosť bezodkladne im ponúknuť pomocnú ruku. Vzhľadom k tomu, že by zbehov po prípadnom návrate do Maďarska čakal prísny trest, ochrana a základná starostlivosť ľudáckej moci bola jedinou možnosťou k ich záchrane.

---

³⁴² CHREŇO, Jozef: *Malý slovník slovenského štátu 1938 – 1945*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1965, s. 65.

³⁴³ Zbehovia inej národnosti mali byť odovzdaní príslušným spojeneckým štátnym orgánom.

³⁴⁴ Z okresu Nitra sa zachovali len dva zoznamy žandárskych staníc, podľa ktorých bolo vo februári do Trnavy dodaných okolo 30 zbehov. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 59, č. D1-52/1945 prez.

³⁴⁵ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 58, č. D1-727/1944 prez.

³⁴⁶ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 59, č. D1-52/1945 prez.

Česko-slovenskú armádu opustilo krátko pred Viedenskou arbitrážou i po nej nepatrné množstvo jedincov maďarskej národnosti. V úmysle vyhnúť sa nastúpeniu na prezenčnú službu unikali do Maďarska.³⁴⁷ K ďalším nelegálnym útekom Maďarov prichádzalo v čase mobilizácie počas vojny proti Poľsku.³⁴⁸ Mladíci, ktorí mali nastúpiť k slovenskej armáde, poprípade v nej už slúžili, mienili svojou dezerciou vyhnúť sa brannej povinnosti. V archívnych záznamoch sa objavilo tiež niekoľko zmienok o vojenských zbehoch, ktorí utiekli zrejme kvôli svojmu nacionálnemu cíteniu. Je pochopiteľné, že šlo najmä o osoby národnosti maďarskej, čo dosvedčujú hlásenia orgánov finančnej stráže.³⁴⁹

Počet zbehov utekajúcich do Maďarska bol omnoho menší ako počet zbehov, ktorí utiekli z maďarskej armády na Slovensko.³⁵⁰ Z okresu Bratislava-vidiek pripadalo k vzájomnej amnestii medzi Slovenskou republikou a Maďarskom z 10. októbra 1940 do úvahy 18 vojenských zbehov, hlavne v zálohe, ako i v prezenčnej službe.³⁵¹ Okresné žandárske veliteľstvo v Nitre do októbra 1940 viedlo vo

---

³⁴⁷ Počas septembra 1938 prešlo do Maďarska 21 vojakov, z týchto však až 10 sudetských Nemcov. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 31, č. 1374 a 1413/1940 prez. Bližšie pozri tiež VIETOR, ref. 13, s. 13.

³⁴⁸ Bližšie pozri BAKA, Igor: K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu slovenského štátu v súvislosti s vojnou proti Poľsku. In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 4, s. 38-53.

³⁴⁹ Na základe inštrukcií rozortu vnútra z 12. septembra 1939 orgány finančnej stráže po prešetrení záležitosti úteku osôb do Maďarska nahlásili ministerstvu niekoľko prípadov úteku občanov maďarskej národnosti. Nešlo však o masové úteky. Maďari, ktorým režim z ideologických dôvodov nedôveroval, boli počas tejto mobilizácie pridelení k náhradným jednotkám. BAKA, ref. 348, s. 37-38.

³⁵⁰ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 3, č. 361/1941. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 4, č. 290/1942. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 6, č. 224/1943. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 8/1939. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 76/1939. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1420/1939 prez.

³⁵¹ Tiež 22 obvinených z vojenskej zrady. Vojenský súd vydal na nich zatykače, zrušené až amnestiou v roku 1940. V septembri 1940 sa takmer všetci zdržiavali ešte v Maďarsku (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 31, č. 1374 a 1413/1940 prez.). Na dokreslenie situácie, keď sa zbeh rozhodol vrátiť pred amnestiou, uvediem aspoň jeden prípad. Dňa 18. marca 1940 žandárstvo zadržalo vo Veľkých Kozmálovciach maďarského občana Gézu Uhríka z Levíc pre podozrenie zo zločinu vojenskej zrady, k čomu sa mal priznať, preto zostal minimálne dva

svojej evidencii 18 takýchto zbehov.³⁵² Časť z nich sa po ukončení bojov v Poľsku, po skúsenostiach so situáciou v Maďarsku a po udelení amnestie postupne vracala k svojim rodinám na Slovensko, ale zriedkavé dezercie pokračovali aj v ďalšom období.³⁵³

Po začiatku nemeckého útoku na Poľsko ustúpili celé jednotky poľských vojakov do susedných krajín. Najviac z nich, vyše 45 tisíc príslušníkov ozbrojených síl bolo internovaných v Maďarskom kráľovstve – v tom čase nebojujúcom štáte. Na jeseň roku 1939 Maďari rozmiestnili poľských vojakov v 140 internačných táborech.³⁵⁴ Pod vplyvom neutešených pomerov v internačných táborech, kontroverzných správ z domova i rôznych osobných dôvodov sa malé skupiny Poliakov zakrátko rozhodli ilegálne prekročiť maďarsko-slovenskú hranicu s rozhodným úmyslom vrátiť sa do svojej vlasti.³⁵⁵ Odhaduje sa, že sa takýmto spôsobom, ale aj organizovanými transportmi, vrátilo na okupované územia Poľska do 12 tisíc vojakov.³⁵⁶

Dňa 25. septembra 1939 prišiel do Levíc vlakový transport s osemsto poľskými vojakmi. V ten istý deň v noci prešlo z tohto pohraničného mestečka cez hranicu ilegálne 9 poľských vojakov, ktorí neskoršie tvrdili, že ich týmto spôsobom vyslali maďarské pohraničné orgány. Okresný úrad v Zlatých Moravciach potom zrejme z vlastnej iniciatívy slovenským pohraničným orgánom prikázal, aby ich vracali na maďarské teritórium.³⁵⁷ Tento neustálený

---

mesiac v zaisťovacej väzbe (z odpovede Ústredne štátnej bezpečnosti na nótu maďarského vyslanectva; SNA, f. MZV, šk. 128, č. 51994/1940).

³⁵² ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 47, č. 1617/1940 prez.

³⁵³ Žandárska stanica z Veľkého Lapáša už v októbri 1939 oznámila, že z pätnástich zbehov sa už sedem vrátilo. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 45, č. 2428/1940 prez.

³⁵⁴ Tábory sa nachádzali v 40 obciach ležiacich na arbitrážnom území, ako i v ďalších obciach v blízkosti predarbitrážnych slovensko-maďarských hraníc. Okrem vojenských táborov sa tu nachádzali tiež 114 stredísk pre 14 tisíc poľských civilných utečencov.

³⁵⁵ PEJS, Oldřich: Polští zajatci z války německo-polské na Slovensku. In: *Vojenská historie*, roč. 3, 1999, č. 1, s. 25.

³⁵⁶ GNIAZDOWSKI, ref. 289, s. 133.

³⁵⁷ ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1533/1939 prez.

postup úradov ústredná správa okamžite menila. Do prvých októbrových dní poľských zajatcov po ich zadržaní odsúvali slovenské pohraničné orgány na slovensko-poľskú hranicu a odovzdávali nemeckým inštanciam. Keďže príchod poľských utečencov neustával, ministerstvo vnútra dňa 7. októbra 1939 nariadilo podriadeným úradom, aby zvýšili dozor na štátnej hranici k zabráneniu ich ilegálnemu prechodu, resp. aby zadržaných eskortovali do tábora v Lešti pri Zvolene. Ministerstvo národnej obrany však už o tri dni rozhodlo diametrálne odlišne – aby ich bezpečnostné zložky vracali späť do Maďarska³⁵⁸, čo napokon potvrdil tiež rezort vnútra vo výnose z 18. novembra 1939.³⁵⁹

Zajatecký tábor pre poľských vojnových zajatcov a utečencov sa vo výcvikovom tábore Oremov Laz pri Lešti (okres Zvolen) zriadil 30. augusta 1939. Na Slovensku sa nachádzalo najmenej 1209 poľských zajatcov, medzi nimi i utečenci z maďarskej internácie. Prepúšťanie zajatcov sa dialo komplikovane, po diplomatických rokovaniach s Nemeckom a ďalšími štátmi. Nemecká strana vo februári 1940 prevzala 961 zajatcov, v máji 1941 ďalších 15 a v júli 1942 ešte 9 osôb. Poliacy mali ísť na práce do Nemecka ako civilní pracovníci.³⁶⁰

O prechodoch poľských utečencov sa zmienil v jednom zo svojich hlásení nitriansky okresný náčelník: *„Podľa dostupných informácií poľskí zajatci prechádzajú k nám z Maďarska hŕfnie a úplne voľne sú k nám púšťaní. Tak napríklad 3.11. prišlo vyše 40*

---

³⁵⁸ PEJS, ref. 355, s. 25-26.

³⁵⁹ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 1, č. 609/1939.

³⁶⁰ PEJS, Oldřich: Problematika válečných zajatců ve světle slovenského přístupu za ozbrojených konfliktů s Polskem a SSSR. In: CSÉFALVAY, František – PÚČIK, Miloslav (ed.): *Slovensko a druhá svetová vojna*. Bratislava : VHÚ MO SR, 2000, s. 239 a 242. Bližšie pozri PEJS, ref. 355, s. 20-36. Ministerstvo národnej obrany podľa prípisu určeného Ústredni štátnej bezpečnosti evidovalo celkový stav osôb bývalej poľskej armády, ktorí ušli do 31. marca 1940 z rôznych maďarských vojenských i civilných koncentračných táborov na Slovensko 335 osôb, nie je však zrejmé, od akého dátumu v tomto prípade začalo dotknutých evidovať. SNA, f. ÚŠB, šk. 228-13, bez č./1940.

poľských utečencov – vojakov a pri Nitre prešlo ich naraz 24 osôb. ³⁶¹

Keďže maďarská vláda vybuďovala pre poľských utečencov niekoľko väčších zaisťovacích táborov pri Dunaji, je len zákonité, že bratislavsko-nitrianskym úsekom prešiel väčší počet skupín Poliakov. Obdobný jav sa vyskytol aj na východných hraniciach štátu, pretože ďalší veľký tábor maďarská správa zriadila v Garáni (neďaleko Trebišova) v kaštieli grófa Almássyho, kde sa do 4. júna 1940 sústredilo okolo 1500 poľských utečencov, zväčša vojakov. V tomto mesiaci ho maďarské úrady zlikvidovali. ³⁶² V jeho blízkosti existovali ešte ďalšie väčšie tábory. ³⁶³

Po rozporuplnosti niektorých nariadení ústredných orgánov a vznikajúcich komplikáciách ³⁶⁴ skrátka žandárske stanice a pohraničné stráže dostali v novembri 1939 pokyn odovzdať Poliakov po pristihnutí najbližšiemu posádkovému veliteľstvu k výsluchu a po ňom ich dopraviť na maďarskú hranicu. ³⁶⁵ Časom k prechodom poľských vojakov už dochádzalo len výnimočne, čo bolo zapríčinené i zosilnením ochrany štátnych hraníc slovenským vojskom a činnosťou slovenskej rozviedky. ³⁶⁶ Žandárska stanica Betliar pri Dobšinej informovala vo februári 1940 o zatknutí sedemčlennej skupiny miestnych platených prevádzáčov. ³⁶⁷ Informácie z hlásení miestnych úradov z jari 1940 napovedajú ešte o pokračujúcich

³⁶¹ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 42, bez č./1939 prez. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 1, č. 609/1939.

³⁶² Z prípisu ministerstva národnej obrany z 18. júna 1940. SNA, f. MZV, šk. 113, č. 50004/1940.

³⁶³ ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 109, č. 479/1940 ŠB prez.

³⁶⁴ PEJS, ref. 355, s. 25.

³⁶⁵ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 42, č. 2838/1939 prez.

³⁶⁶ V tomto duchu hlásilo dňa 6. decembra 1939 i okresné žandárske veliteľstvo v Nitre. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 1, č. 609/1939. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 1, č. 670/1939. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 112/1940. Ďalšie prípady z prelomu rokov 1939 a 1940 v nitrianskom úseku: 7. decembra 1939 bol zadržaný Poliak v Klačanoch. Žandári zadržali 19. apríla 1940 v Dolných Krškanoch 3 poľských študentov a 1 študentku, ktorí prišli ilegálne na Slovensko a chceli sa dostať do Maďarska (ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 51, č. 251/IV-3/ŠB/1940 prez.).

³⁶⁷ VHA, f. 53, č. 95/2/47.

individuálnych prechodoch vo východnej časti štátu.³⁶⁸ V apríli vojenská rozvedka odhalila poľskú špionážnu sieť, ktorá sa špecializovala na prepravu osôb cez východné Slovensko. Na základe výsluchov bolo zistené, že akciu koordinoval a financoval poľský konzulát v Užhorode. Na nátlak Nemcov bol tento konzulát napokon v júli 1940 zatvorený.³⁶⁹

Na pohraničí sa občas vyskytli aj príslušníci armád vzdialenejších štátov. V čase prepadnutia Juhoslávie nemeckou, talianskou a maďarskou armádou v apríli 1941 z juhoslovanskej armády utiekli na Slovensko traja Chorváti, ktorí ilegálne prekročili hranice pri Čeklísi v máji 1941. Zaistili ich až o dva mesiace neskôr, keď si hľadali robotu. Po odpykaní trestu vo väzbe okresného úradu (asi jeden deň) boli odovzdaní Ústredni štátnej bezpečnosti.³⁷⁰

O vojakoch protihitlerovských armád pohybujúcich sa v slovensko-maďarskom pomedzí pred rokom 1944 a ktorých slovenské bezpečnostné zložky zaistili, máme len jeden poznatok z roku 1942. Je z neho jasné len to, že sa na slovenskom území ocitli dvaja francúzski občania, ktorých sem tajne prepravili maďarskí vojaci. V Maďarsku si odpykávali trest za útek zo zajateckého tábora. Trestný sudca pri okresnom úrade v Nitre im za nedovolený prechod hraníc vymeral pokutu päťtisíc korún, ktorá sa nahradila odňatím slobody na 22 dní vo väzbe. Otázku, ako s nimi ďalej postupovať, vyriešila Ústredňa štátnej bezpečnosti. V telefonograme z 21. decembra 1942 nariadila, aby ich žandári dopravili na hranice a nelegálne vyšupovali do Maďarska. Okresný úrad nariadenie zakrátko zrealizoval.³⁷¹ Postupom oboch strán – maďarskej i slo-

---

³⁶⁸ Jedna správa hovorí, že poľského utečenca nechali dopraviť nie na maďarské hranice, ale rovno na poľské. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 109, č. 479/1940 ŠB prez.

³⁶⁹ GNIAZDOWSKI, ref. 289, s. 133.

³⁷⁰ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 36, č. 1353/1941 prez.

³⁷¹ Francúzi Joseph Brum a Jacquem Foldz boli bývalí nemeckí zajatci (podrobnosti zajatia neuvedené). Na Ústredni štátnej bezpečnosti prišlo v súvislosti s nimi k nedorozumeniu, ktoré odhaľuje, že jej jednotlivé zložky nie vždy postupovali efektívne a koordinovane. Spomínaný telefonogram poslal príslušník ústredne Országh. Avšak 18. januára 1943 na nitriansky okresný úrad podráždene telefonoval iný príslušník ústredne menom Velgos: „*Ospravedlniť*

venskej, boli závažne porušené práva vojnových zajatcov.³⁷² Títo Francúzi sa po takmer jednom mesiaci opäť zjavili na Slovensku, pričom ich slovenské bezpečnostné orgány zadržali a internovali v koncentračnom tábore v Humennom.³⁷³

V blízkosti južných hraníc boli dňa 15. marca 1944 vysadení parašutisti anglo-amerických armád v počte 50 mužov, z ktorých dvoch sa podarilo maďarským bezpečnostným orgánom zadržať.³⁷⁴ Slovensko-maďarské hranice prechádzali pred povstaním aj ďalší príslušníci protifašistických vojsk, či už to boli výsadbári alebo vojenski zajatci unikajúci z Nemecka.

V Slovenskom národnom povstaní bojovali príslušníci rozličných národov, pričom mnohí z nich boli vyslaní spojeneckými veliteľstvami rôznych armád. Pri povstaleckých akciách zákonite prichádzalo k početným prechodom slovensko-maďarskej hranice, rozhodujúcim faktorom ktorých bolo zaobstarávanie a doručovanie vojenského materiálu.

Úmyslom maďarskej vlády bolo udržiavať v slovensko-maďarskom pomedzí napätie a nestabilitu, aby sa vhodnou atmosférou medzi obyvateľstvom vytvoril predpoklad k ďalšej revízií hraníc. Požiadavky Budapešti a jej nástroja, maďarskej menšiny na Slovensku, podporovali petície za pripojenie obcí k Maďarsku, neustále konflikty a narušenia hraníc, ktoré mali vo verejnosti vyvolávať

---

sa, na základe čoho boli vyhostení do Maďarska J.Brum a J.Foltz a prečo nebola zaslaná ÚŠB správa s popisom osoby so zápisnicou o vypočutí a s opismi prípadných osobných dokladov vyhostených a uvedení ich osobný popis s potrebnými dátami. Títo boli zadržaní a sú internovaní v koncentračnom tábore v Humennom.“ “Zostáva nejasnosťou, kto, kedy a kde ich opätovne zadržal, v nitrianskom okrese to ale nebolo. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 54, č. 2951/1940 prez.

³⁷² Medzinárodné právo o vojnových zajatcoch sa riešilo v Ženevskej dohode o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami z roku 1929. Slovenská republika a Maďarsko k nej pristúpili.

³⁷³ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 54, č. 2951/1940 prez. Internačný tábor v Humennom bol zriadený koncom roku 1942 a boli v ňom sústredení francúzski a juhoslovanskí vojnoví zajatci. V júni 1944 tábor premiestnili do Horných Obdokoviec (KORČEK, ref. 36, s. 113.).

³⁷⁴ KOŠOVAN, Štefan: *Nitra, slovenské Coventry?* Nitra : Effeta, 2005, s. 14.

dojem ich nejednoznačnosti.³⁷⁵ V rámci taktiky šírenia maďarskej iredenty v slovenskom pohraničí sa prvé incidenty a neoprávnené prechody príslušníkov maďarskej armády³⁷⁶ udiali už pred Viedenskou arbitrážou³⁷⁷ a pokračovali do konca roku 1940. Už v decembri 1938 krajinský prezident upozornil okresných náčelníkov, že vojaci maďarskej armády prekračujú demarkačnú čiaru a ozbrojení sa potulujú sa až do hĺbky dvoch kilometrov na území Slovenska, kde sa dávajú hostiť od tunajších občanov maďarskej národnosti.³⁷⁸ A že to nebola planá informácia, svedčí hlásenie styčného dôstojníka pri okresnom úrade v Nitre z 9. januára 1939: „*Vo Velkých Hyndiciach sa opakuje hostenie maďarských vojakov našim civilným obyvateľstvom. Posledný prípad bol 1. januára t.r. Vojaci nechytaní a nezistení.*“³⁷⁹ Ak nerátame vojakov, ktorí slúžili v maďarskej pohraničnej strážii, boli to prvé provokatívne prípady na Slovensku, keď sem vstúpili príslušníci regulárneho maďarského vojska.

Maďarské vojská prenikli na slovenské územie výrazne a naplánovane po okupácii Podkarpatskej Rusi v marci 1939. Došlo k tzv. malej vojne – vojenskému konfliktu, ktorý negatívnym spôsobom zasiahol do ďalšieho vývoja ambivalentného slovensko-maďarského pomeru. Tieto udalosti nemohli zostať bez odozvy v slovenskej

---

³⁷⁵ Bližšie pozri tiež PEKÁR, Martin: *Východné Slovensko 1939 – 1945. Politické a národnostné pomery v zrkadle agendy Šariško-zemplínskej župy*. Prešov : Filozofická fakulta PU, 2007, s. 47-60.

³⁷⁶ Záležitosti pohraničnej strážii – súčasť maďarskej armády riešim samostatne na ďalších stranách. Niektoré prípady som zadelil medzi riadne maďarské vojsko či pohraničnú stráž podľa pojmov, ktoré sa vyskytli v dobových hláseniach slovenských bezpečnostných zložiek, tie však mohli pristúpiť k identifikácii Maďarov v uniformách vcelku vágne. Preto nemožno vylúčiť, že ojedinelé prípady prechodov „vojakov“ boli v skutočnosti prípady maďarských hraničiarov.

³⁷⁷ Napríklad 12. októbra 1938 v noci prišlo k prepadu železničného nádražia v Kráľovskom Chlmcu maďarskými vojakmi, pričom bol zastrelený príslušník finančnej strážie Adolf Komínek (SNA, f. MV, šk. 3, č. 342/1938 prez.). Incidenty na hranici Podkarpatskej Rusi s Maďarskom boli tiež veľmi časté, tie však v tejto práci nie sú podrobnejšie skúmané.

³⁷⁸ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 3139/1939 prez.

³⁷⁹ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, bez č./1939 prez.

spoločnosti, u ktorej vzrástli antimadžarské nálady (pozri kapitolu o náčrte slovensko-madžarských vzťahov v rokoch 1938 – 1945).

Je účelné poukázať na ďalšie raritné reakcie či situácie, ktoré vydávali svedectvo o neustálej labilnosti prihraničného prostredia, avšak ani zďaleka nedosiahli takú závažnosť ako v prípade tzv. malej vojny. Dvaja maďarskí vojaci v plnej výzbroji dňa 4. júna 1939 prekročili pri Čeklísi štátnu hranicu do hĺbky približne sto metrov. Po vyzvaní slovenského hraničiara územie Slovenského štátu opustili. Bratislavský okresný náčelník konzekventne poukázal v prípise Krajinskému úradu na to, že hranica v úseku medzi železničnou traťou Bratislava – Senec až po Dunaj bola strážená slovenskými žandárskymi a finančnými orgánmi len slabo. Podľa neho mala slovenská strana napríklad v obvode žandárskej stanice Čeklís v službe len sedem príslušníkov finančnej stráže a deväť žandárov, na maďarskej strane štátnej hranice v každej obci boli ubytovaní maďarskí vojaci v sile 20 až 30 mužov. Veliteľ čeklískej žandárskej stanice si oprávnenne sťažoval: „...čtetníctvo velmi zriedka sa može venovať pohraničnej službe, nakolko velí denne k výkonu pasovej služby 3 četníkov, 2 četníci po nočnej a 24-hod. službe odpočívajú, takže pre celý tunajší obvod zbývajú iba 4 četníci. Tito sú zamestnaní vo väčšine kancelárskej agendou tunajšej stanice... V dôsledku toho sa vôbec nemôže venovať pohraničnej službe, ktorá je... veľmi nutná...“³⁸⁰ Tento stav sa síce nezlepšil, ale za určitých okolnostiach bezpečnostným zločkám vypomáhala armáda, poprípade oddiely Hlinkovej gardy (napríklad počas vypuknutia vojny proti Poľsku). Na strane druhej sa početnosť maďarských pohraničných jednotiek postupne zmenšovala (najmä od druhej Viedenskej arbitráže, ktorou 30. augusta 1940 Maďarsko nadobudlo polovicu Transylvánie), keďže sa pozornosť maďarskej armády sústredila na jej ďalšie prioritné oblasti.

Dňa 12. júna 1939 prekročili hranice pri Nandraži (okres Revúca) v plnej výzbroji asi do kilometrovej hĺbky taktiež dvaja maďarskí vojaci, ktorí sa pravdepodobne zatúlali v rámci priesku-

---

³⁸⁰ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 1053/1939 prez.

mu pri cvičení svojho oddielu.³⁸¹ Na druhej strane úmyselne a vedome prešla dňa 30. augusta 1939 štátne hranice pri Kozárovciach maďarská ozbrojená formácia v počte 160 vojakov na bicykloch na poľnej ceste do hĺbky asi 1300 metrov. Oddiel, ktorý pochodoval od Levíc a chcel ísť pravdepodobne do Mochoviec, využil cestu na slovenskej strane, pretože na maďarskej strane bola cesta neschodná. Zastavila ho finančná stráž, ktorá ho donútila vrátiť sa. Čin vyšetrovala nezávisle od seba slovenská aj maďarská komisia s výsledkom, že štátna hranica nebola medzinárodnou komisiou doposiaľ ustálená a na hraniciach boli vztyčené len tie hraničné znaky, ktoré tam ponechali styční dôstojníci oboch štátov pri provizórnom určovaní štátnej hranice.³⁸²

Diplomatické riešenie potreboval prípad z 25. septembra 1939, keď žandári zadržali dvoch maďarských vojakov pri Pčolinom (okres Humenné) asi 1500 metrov na slovenskom území. Hranice prekročili na rozkaz maďarského dôstojníka, aby hliadku finančnej stráže zavolali k hranici za účelom rozhovoru, resp. pozvania na zoznamovaciu hostinu. Keďže vojaci nemali zlý úmysel, o tri dni ich na diplomatický zákrok prepustili.³⁸³

Dňa 28. mája 1940 prešlo maďarské auto z obce Nebojsa pri Galante okolo stáleho stanovišťa finančnej stráže na Brakoni, pri ktorom nezastavilo a šlo smerom na Dolnú Stredu. Sedel v ňom dôstojník maďarskej armády a civilista. Pravdepodobne však len zle odbočili.³⁸⁴

Vážnejší priebeh mali incidenty z východnej časti hraníc, ktoré prebehli v roku 1940. Dňa 7. júna 1940 vtrhla do Pavloviec nad Uhom (okres Michalovce) ozbrojená skupina maďarských vojakov a obklúčila budovu príslušníkov finančnej stráže, ktorých vyzvala k vydaniu zadržaných maďarských hraničiarov strážmajstra Fran-

---

³⁸¹ SNA, f. MV, šk. 23, bez č./1939 prez.

³⁸² Maďarský cyklistický oddiel viedli dôstojníci v osobnom aute. Slovenská hliadka ich zastavila a vyzvala k návratu, čo aj uposlúchli, ale maďarský kapitán členov hliadky urážal a vyhrážal sa im. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1319/1939 prez. SNA, f. MZV, šk. 79, č. 188/1939.

³⁸³ SNA, f. MZV, šk. 79, č. 188 a 20135/1939.

³⁸⁴ SNA, f. ÚŠB, šk. 347, č. 1179/1940.

tiška Bartu a vojaka Michala Lencsésa. Maďarskí narušitelia však nemohli tušiť fakt, že Barta i Lencsés sa už po prepustení nachádzali v Maďarsku. Slovenské žandárstvo vojakov vypudilo, pričom na maďarskej strane prišlo i k zraneniam.³⁸⁵ Dňa 8. augusta 1940 na slovenskom území pri Bidovciach (okres Trebišov) financi pristihli dvoch maďarských vojakov, ktorí ani po výzvach neopustili svoje stanovište, preto ich postrelili.³⁸⁶ V Slanci chceli v novembri 1940 maďarskí vojaci rozbiť jeden vojenský betónový kryt, slovenskí žandári ich však zahnali. Maďari mali dvoch zranených vojakov.³⁸⁷ Do roku 1944 to bol pravdepodobne posledný prípad takéhoto charakteru, pretože pozornosť maďarskej armády sa po 30. auguste 1940 upriamila najmä na novoobsadené územie Sedmohradska, resp. po jari 1941 na oblasti v Juhoslávii.

Slovenské národné povstanie potláčali nemecké bojové jednotky SS. Generálny útok nemeckých vojsk sa začal nástupom plukovej skupiny 18. SS-divízie z Maďarska smerom na Jelšavu. V druhej polovici októbra podporili útok na povstalecké územie ďalšie skupiny SS z Maďarska. Celkový stav nemeckých okupačných síl na Slovensku dosiahol asi 50 tisíc mužov.³⁸⁸

Od októbra 1944 – po potlačení Povstania, sa v západnej časti slovensko-maďarského pomedzia začali množiť sťažnosti na nemeckých vojakov. Títo vojaci však nepatrili do okupačných jednotiek operujúcich na Slovensku. Boli to nemeckí vojaci, ktorí pôsobili vo vojenských oddieloch 8. nemeckej armády v Maďarsku. V tomto čase bola západná časť Slovenska oproti iným územiám štátu relatívne pokojná, preto nemeckí vojaci využívali možnosť zapoľovať si na slovenskom teritóriu a spestriť si tak stravu divou zverou. Dňa 7. októbra 1944 poľovali piati vojaci Wehrmachtu na veľkostatku pri Poľnom Kesove (okres Nitra), pričom nerespektovali upozornenia správcu veľkostatku, že sú na území Slovenskej republiky. O tri dni sa týmto incidentom po hlásení žandárskej

³⁸⁵ ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 762/1940 ŠB prez.

³⁸⁶ Záležitosť vyšetrila obojstranná komisia (výsledok vyšetrenia však z archívnych prameňov nie je známy). ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 988/1940 ŠB prez.

³⁸⁷ ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 1300/1940 ŠB prez.

³⁸⁸ KOVÁČ, ref. 220, s. 296.

stanice Degeš musel zapodievať nitriansky okresný náčelník. Jeho odpoveď musela zapôsobiť neistým a alibistickým dojmom, pretože zrejme nemal veľkú ochotu dráždiť nemecké vojenské orgány: „Vzhladom na to, že od skutku opísaného vo Vašom hlásení uplynulo už viac dní, nemienim zakročovať. Ak by sa však ale podobný prípad zopakoval, ihneď mi to hláste a bude podniknutý zákrok na príslušných miestach.“³⁸⁹

V decembri 1944 zaslal správca oddelenia inšpektorátu finančnej stráže v Seredi ministerstvu financií a okresnému úradu sťažnosť, že do priestoru za veľkostatkom Štrkovec chodili nemeckí vojaci z Maďarska každý deň strieľať zverinu, v dôsledku čoho hrozilo hliadkam finančného oddelenia nebezpečenstvo zranenia. Preto prestal predpisovať službu svojim zamestnancom na kontrolné body nachádzajúce sa v uvedenom priestore. Ten istý správca v januári 1945 oznámil, že odstrelovanie zveriny nemeckým vojskom sa ešte zintenzívnilo, ba dokonca na dvore Štrkovec zastrelili aj ovcu. Okresnému náčelníkovi z Nitry nezostávalo nič iné, len vyjadriť u Sonderkommanda 15 prejav nesúhlasu: „Dozvedel som sa, že vojaci nemeckej posádky v obci Šoporňa s vojenskými puškami polujú v revíri tunajšieho panstva na bažanty a srnciu zver a v obci dopúšťajú sa iných svojvoľných činov. Berú drevo, rúbajú les bez povolenia, neplatia, ani nedávajú potvrdenky. V hostinci Jozefa Štrbu vzali fľaše a nezaplatili.“³⁹⁰

Na jeseň 1944, keď sa východný front posúval čoraz viac cez Maďarsko na západ, bezpečnostné orgány zaznamenali i jeden prípad nelegálneho narušenia štátnych hraníc väčšou skupinou maďarských vojakov. Dňa 16. novembra 1944 oddelenie finančnej stráže Šoporňa zistilo, že asi 30-členná maďarská vojenská jednotka s desiatimi povozmi prestúpila štátnu hranicu a prišla až dva kilometre do hĺbky slovenského územia na majer Štrkovec. Tu maďarskí vojaci požiadali tamojších majiteľov, aby im vydali drevo na kúrenie. Spolumajiteľ statku Štrkovec Dr. Thuróczi žiadosti

³⁸⁹ Za viac dní považoval okresný náčelník „až“ tri dni od incidentu, čo bolo na tie časy neobvyklé a pozoruhodné. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 58, č. D1-700/1944 prez.

³⁹⁰ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 59, č. D1-75/1945 prez.

napriek všeobecnému zákazu vývozu dreva vyhovel a dôstojníka navyše pohostil. Obyvatelia dvora Štrkovec – podľa slovenských pohraničníkov všetci s promaďarskými postojmi – ich privítali priateľsky. Podľa domnienky slovenskej hliadky tu nešlo len o vývoz dreva, ale mohlo ísť aj o vyzvedačskú úlohu.³⁹¹

Od decembra 1944 do februára 1945, keď už východné a stredné Slovensko zachvátili frontové boje, sa na západnom Slovensku koncentrovali, resp. len prechádzali okrem nemeckých oddielov a „Vlasovovej armády“³⁹² aj menšie skupiny vojakov maďarskej brannej moci, ako i oddiely maďarských žandárov. Hlavnou úlohou oddielov 1. maďarskej armády podliehajúcich nemeckým komandatúram bolo zabezpečovať ústup Wehrmachtu.³⁹³ O neprístojnostiach maďarských a nemeckých vojakov vieme zo zápisu telefonogramu posádkového Ortskommandanta z Nitry okresnému úradu zo 14. decembra 1944. Podľa neho nemecké ako aj maďarské vojská tiahnuce cez Nitru na Bratislavu alebo do Maďarska boli povinné za strovené potraviny alebo nápoje v hostincoch platiť slovenskými korunami: „...*toto upozornenie nech je vydané všetkým notárskym úradom najkratšou cestou, najmä na vidiek, odkiaľ častejšie dochádzajú sťažnosti o nezaplatení strovených potravných článkov nemeckými a maďarskými vojakmi s výhovorkou,*

³⁹¹ V služobnom hlásení sa spomínalo aj to, že maďarské vojsko i nemeckí vojaci z Maďarska boli po drevo a poľovať v lese na slovenskom území viackrát (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 58, č. D1-803/1944 prez.). Hlásenie o incidente podala aj žandárska stanica Šoporňa (ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 8, č. 521/1944.).

³⁹² Boli to nemecké jednotky, v ktorých slúžili bývalí občania Sovietskeho zväzu, označované dobovými prameňmi chybné ako „vlasovské“ alebo „Vlasovove“. Bližšie pozri LACKO, Martin – TESÁREK, Pavel: *1. Východomoslimský pluk SS na Slovensku (október 1944 – február 1945)*. Trnava : Katedra histórie Univerzity sv. Cyrila a Metoda, 2006, s. 38.

³⁹³ Táto maďarská armáda sa na západ presúvala z bojovej oblasti Košice – Jasov – Rožňava, kde pôsobila od decembra 1944 do začiatku januára 1945. SZABÓ, József J.: Die Rückzugskämpfe der ungarischen Truppen auf dem Territorium der Slowakei 1944/1945. In: CSÉFALVAY, František – PÚČIK, Miloslav (ed.): *Slovensko a druhá svetová vojna*. Bratislava : VHÚ MO SR, 2000, s. 300-303. Pozri tiež IVANIČ, Peter: Život obce na frontovej línii. Kozárovce na konci druhej svetovej vojny. In: *Historické rozhľady 4*. Bratislava : Historické rozhľady o. z., 2008, s. 119-130.

že nemajú slovenské peniaze“³⁹⁴. Ministerstvo národnej obrany zaslalo dňa 28. decembra 1944 rezortu vnútra i všetkým okresným úradom dôverný prípis, aby vo veciach zásobovania maďarských jednotiek na Slovensku odkazovali priamo na najbližšie nemecké vojenské zásobovacie miesta. Vo februári 1945 nacistické vojská na ústupovom území začali v extrémnom množstve vykupovať z obchodov tovar a stupňovať svoje zásobovacie požiadavky voči civilnému obyvateľstvu.³⁹⁵

V čase epilógu vojnového vyčíňania nastalo na pohraničných priechodoch takmer úplné uvoľnenie prechodu. Príslušníci nemeckej i maďarskej armády prechádzali hranice voľne z oboch strán, a to motorovými vozidlami v kolónach, v menších útvaroch i jednotlivo. Pritom najmä Nemci prevážali so sebou v autách i civilné osoby, ktoré evakovali hlavne z pohraničných obcí a chceli sa ilegálne dostať na Slovensko. O neschopnosti zabrániť nelegálnemu prechodu evakuantov z Maďarska informovala dňa 23. decembra 1944 žandárska stanica z Ivánky pri Nitre: „*Náležitú pasovú kontrolu (hraničný priechod v Branči – M. H.) prevádzkať a zabrániť prevážaniu civilných osôb nemožno, lebo nemecké vojenské autá vôbec nezastanú, alebo po zastavení vojaci nedovolia civilné osoby kontrolovať a tým menej ich vysadiť, pričom nastal už i taký prípad, že Nemci sa proti kontrolovaniu obradili a vytiahli zbrane.*“³⁹⁶

Obyvateľstvo prebývajúc na pomedzí sa na prítomnosť maďarskej a nemeckej armády zavše ponosovalo. Vojaci sa totiž dopúšťali okrem nátlaku na zabezpečenie zásobovania jedlom i krádeží potravín a krmiva pre dobytok. O maďarskom vojsku, ktoré sa prechodne ubytovalo v obci Hornia Kráľová (okres Nitra), a o reakcii obyvateľov hlásil obvodný notár z Močenku: „...rodiny

---

³⁹⁴ Zápis pokračuje: „*Ortskommandantúra vydá slovensko-nemecko-maďarské vyhlášky – rozkaz, ktorý má byť vyvesený vo verejných miestnostiach, podľa ktorého sú príslušníci nemeckej a maďarskej brannej moci povinní výlohy stravovania vopred zaplatiť v slovenských peniazoch.*“ Neprístojnosti neprestávali ani po tomto rozkaze. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 58, č. D1-877/1944 prez.

³⁹⁵ KOŠOVAN, ref. 374, s. 18-19.

³⁹⁶ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 8, č. 521/1944. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 8, č. 521/1944. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 58, č. D1-627/1944 prez.

*maďarskej národnosti ich veľmi ochotne prijali, avšak maďarskí vojaci zneužívali ich pohostinstvo, dopúšťali sa opilstva, krádeží...a tak zanechali ten najhorší dojem i medzi Maďarmi*³⁹⁷.

Obdobie existencie Slovenského štátu je zároveň krvavou periódou naplnenou konfliktmi rôzneho charakteru a rôznej intenzity. K vyhrotenej atmosfére vo vtedajších slovensko-maďarských vzťahoch prispeli svojimi nelegálnymi prienikmi na územie Slovenska tiež príslušníci maďarskej i nemeckej armády. Ich prestupy hraničnej čiary súviseli vo všeobecnosti s dvoma pohnútkami. V čase Viedenskej arbitráže tvorili súčasť stratégie maďarskej vlády deštruovať novotvoriaci sa štátny celok, v období od augusta 1944 sa viazali s daromnou snahou Hitlerových spojencov potlačiť povstanie i zabrániť celkovému vojenskému víťazstvu antifašistických síl.

Medzi podvrtné akcie maďarskej iredenty možno zaradiť tiež priestupky príslušníkov maďarskej vojenskej pohraničnej stráže, ktorí sa niekoľkokrát dopustili nelegálneho prekročenia hraníc. Už 23. decembra 1938 prekročila dvojčlenná maďarská pohraničná stráž demarkačnú čiaru pri Chorvátskom Grobe (okres Bratislava) a ubytovala sa v tamojšej hájovni. Poslúchla však slovenských pohraničníkov a územie dobrovoľne opustila.³⁹⁸

V marci 1939 – v čase tvoriacej sa integrity samostatného Slovenského štátu, opovážlivo nechali pravdepodobne maďarskí pohraničníci posunúť pri Degeši (okres Nitra) hraničný kôl o dva metre na slovenské územie.³⁹⁹ Ministerstvo zahraničných vecí a styčný dôstojník intervenovali aj po tom, keď 17. marca 1939 tridsaťčlenná vojenská maďarská hliadka prekročila pri Veľkom Kýre slovenskú hranicu a zabavila osem povozov, ktoré patrili majiteľovi Ružového Dvora. Povozy odniesla na maďarské územie.

³⁹⁷ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 59, Mesačné situačné správy/1945 prez.

³⁹⁸ Ani tamojší slovenskí žandári v tom čase nepoznali presné vyznačenie demarkačnej čiary v danom úseku. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 22, č. 2652/1938 prez.

³⁹⁹ Nie je však vylúčené, že tak učinilo civilné obyvateľstvo. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 10, č. 179/1939.

Tento majer po 14. marci 1939 prešiel opäť pod slovenskú správu a maďarskí pohraničníci tu už nemali čo hľadať.⁴⁰⁰

Dňa 30. apríla 1939 maďarská pohraničná stráž na ceste zo Sugova postrelila slovenského občana Jána Gašpara z Nižného Medzeva (okres Gelnica), ktorý počas transportu do nemocnice zomrel. Maďarskí hraničiarri tvrdili, že možno mal v úmysle hliadku napadnúť. Gašpar totiž prišiel k strážnej búdke na maďarskom území s ďalšími štyrmi osobami, kde sa správal provokatívne a podivne, ďalej tvrdil, že je heinleinovec. Nemal ani pohraničnú priepustku, preto ho stráž chcela zatknúť. Dal sa však na útek, pri ktorom ho strážnik postrelil. Slovenské ministerstvo zahraničných vecí a úrad štátneho tajomníka pre záležitosti Nemcov na Slovensku v prípade intervenovali, napokon ho v tichosti vyšetrila zmiešaná komisia a vyšetrenie sa obojstranne zobralo na vedomie.⁴⁰¹ Takéto zahľadenie incidentov bolo pri riešení sporov typickým javom.

Začiatkom mája 1939 neisté postavenie Slovenského štátu posilnili správy o Hitlerovej zmienke o ponuke na rozdelenie Slovenska medzi susedné štáty. Tento mesiac sprevádzalo slovensko-maďarské vzťahy množstvo konfliktov a vzájomných urážok vedúcich politikov. Zároveň prišlo na rôznych úsekoch k dramatickému nárastu problematických prekročení hraníc maďarskými hraničiarri. Dňa 2. mája 1939 sa trojčlenná maďarská hliadka ocitla na slovenskom území pri Nižnom Medzeve osemsto metrov od hraničnej čiary. V noci na 3. mája 1939 vstúpila na slovenské územie pri Tepličanoch (severne od Košíc) 30-členná maďarská hliadka (do vzdialenosti dvesto metrov).⁴⁰² Dňa 19. mája 1939 dvaja maďarskí pohraničníci hranice síce neprekročili, strieľali však na príslušníkov slovenskej finančnej stráže v Kojšove vzdialených približne 400 až 500 metrov.⁴⁰³

---

⁴⁰⁰ Výsledok intervencie ani bližšie záležitosti nie sú známe. SNA, f. MZV, šk. 79, č. 183/1939.

⁴⁰¹ SNA, f. MV, šk. 15, č. 9360/1939 prez.

⁴⁰² SNA, f. MZV, šk. 79, č. 188/1939.

⁴⁰³ Údaje a neúplné dôkazy však na intervenciu nestačili. SNA, f. MZV, šk. 79, č. 7568/1939.

Veľmi vážny incident sa udial v noci 23. mája 1939 na dvore kasárne finančnej stráže v Alžbetinom dvore (okres Bratislava), kde maďarskí vojaci zastrelili 42-ročného rešpicienta finančnej stráže Alojza Horehleďa. Väčší pohraničný oddiel maďarských vojakov (cca. pätnásť osôb) prekročil hranice a prišiel až ku kasárňam, ale financi im na výzvu neotvorili a šli radšej tajne zavolať na pomoc príslušníkov Hlinkovej gardy. Nič netušiaci Horehleď, ktorý sa chystal nastúpiť do svojej služby, však práve dorazil v uniforme na dvor do vyhrotenej situácie bez zbrane. Maďarskí vojaci ho zastrelili a utiekli. Pri vyšetrovaní sa na miesto činu dostavil aj veliteľ maďarskej pohraničnej stráže major Kuczoray zo Šamorína, ktorý uznal protiprávnosť postupu maďarských vojakov. Ako príčinu uviedol, že členovia Hlinkovej gardy neraz strieľali na maďarskú pohraničnú stráž na úseku hraníc kolónií Alžbeta a Miloslavov, keď im maďarskí vojaci zabraňovali v odvážaní plodín z polí, ktoré pripadli Maďarsku.⁴⁰⁴ V osudnú noc na maďarskú stráž mal strieľať roľník Antonín Macháček z Alžbety, ktorého mimochodom označili za nezodpovedného aj slovenské orgány. Preto ho Maďari začali prenasledovať, prekročili hranice a chceli si od financov vyžiadať pomoc. Podľa jeho verzie sa maďarský vojak, ktorý Horehleďa zabil, len bránil útoku financa. Po incidente sem vojenská správa na žiadosť Krajinského úradu poslala asi dvadsaťčlenný vojenský oddiel, prítomnosť ktorého (vyše mesiaca) situáciu na oboch stranách upokojila.⁴⁰⁵

---

⁴⁰⁴ Keďže Maďari neuznávali československú pozemkovú reformu z roku 1919, pozemky kolonistov z Miloslavova a z Alžbetinho Dvora na maďarskej strane mali „dvoch majiteľov“, z čoho vznikali rozpory i spomenutá strelba civilisťov.

⁴⁰⁵ Okresné žandárske veliteľstvo a okresný úrad žiadali ministerstvo vnútra, aby tu vojenský oddiel zostal čo najdlhšie (aj po júni). Miestny veliteľ Hlinkovej gardy z Alžbetinho Dvora ďalej požiadal rezort vnútra, aby gardistom pridelil pušky s guľometom. Okresný náčelník s tým však nesúhlasil – takéto opatrenie by mohlo mať neblahé následky, keďže gardisti neboli vycvičení i oprávnení pre strážnu službu a k stráženiu hraníc v tomto úseku stačila menšia vojenská posádka s orgánmi finančnej stráže. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 923 a 1098/1939 prez. SNA, f. MV, šk. 16, č. 7692/1939 prez. SNA, f. MZV, šk. 79, č. 2732/1939.

Dňa 27. mája 1939 medzi obcami Pavlovce nad Uhom a Tegeň (okres Michalovce) prebehol z Maďarska kôň. Keď si poň prišiel majiteľ, slovenskí gazdovia mu ho chceli vydať len na potvrdené písomné prehlásenie, že zvieru je skutočne jeho majetkom. Podráždený roľník sa vrátil bez osvedčenia, ale za to v sprievode maďarského slobodníka a niekoľkých vojakov pohraničnej stráže, pričom sa od štátnej hranice vzdialili asi o štyristo metrov. V takejto sile ľahko donútili zblúditého koňa vydať.⁴⁰⁶

Od mája 1939 prípady prekročenia hraníc maďarskou pohraničnou strážou pozvoľna ubúdali. Z nasledujúceho náčrtu takýchto situácií sa môžeme naďalej utvrdzovať, že priebeh každej z nich zostával svojím spôsobom jedinečný. Napriek tejto originalnosti prípady mali aj spoločné charakteristiky – nelegálnosť postupu a fenomén nedokázateľnosti. V júni 1939 pri Degeši (okres Nitra) odchytil maďarský pohraničník kolonistu – slovenského občana prechádzajúceho po hraničnej ceste⁴⁰⁷, zo vzdialenosti troch metrov zo slovenského územia a nechal ho eskortovať na veliteľstvo maďarskej pohraničnej stráže. Kolonistu obvinili z protimaďarskej činnosti, ktorú mal vykonať pri obsadzovaní Nového Degeša maďarským vojskom, teda trištvrte roka skôr. Keď odmietol prezradiť dislokáciu slovenského vojska a žandárstva zdržujúceho sa v Urmíne a Degeši, bol pri výsluchu zbitý. Napokon ho hlavnoslužbový úrad v Nových Zámkoch odsúdil na 48 hodín väzby pre nelegálne prekročenie hraníc. Keďže maďarské úrady disponovali zoznamami slovenských exponentov zo slovenského pomedzia, na hraniciach ho nezatkli náhodou – pravdepodobne to bol premyslený krok pomsty.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁶ SNA, f. MZV, šk. 79, č. 3328 a 6120/1939.

⁴⁰⁷ Kolonista šiel už po maďarskom území, kde ho maďarský pohraničník vyzval stáť, ale on skočil z cesty na roľu, ktorá už ležala na slovenskom území. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 42, č. 1685/1939 prez.

⁴⁰⁸ Počas obsadzovania Nového Degeša maďarským vojskom vraj mal pridelený od česko-slovenskej vojenskej správy ťažký guľomet, ktorý umiestnil na veži evanjelického kostola v Degeši a v prípade prekročenia demarkačnej čiary maďarským vojskom mal zahájiť palbu. Bol obvinený aj z toho, že je miestnym vodcom Hlinkovej gardy. Maďarské zložky si vytvárali zoznamy slovenských

Dňa 27. augusta 1939 sa dvaja vinohradníci z Novej Vsi nad Žitavou (okres Zlaté Moravce) sťažovali veliteľovi finančnej stráže, že neznáme osoby vnikli do ich vinice 50 – 60 od hraníc a odcudzili 3 až 4 kilogramy hrozna. Keďže sa na mieste činu našli stopy pravdepodobne vojenských topánok, ktoré viedli k hraniciam, uviedli ako pôvodcov krádeže maďarských pohraničných strážcov. Veliteľ finančnej stráže po preskúmaní zistil, že sťažovatelia zlodejov ani nevideli ani nevedeli udať čas, kedy ku krádeži došlo, preto sťažnosť zamietol. Sťažovatelia potom uplatňovali sťažnosť civilnou cestou. Maďarské úrady pripustili jediný uzáver, že sťažnosť sa nemohla opierať o skutočnosť.⁴⁰⁹

V januári 1940 zasiahla maďarská pohraničná stráž radikálne proti šiestim ilegálnym narušiteľom štátnych hraníc pri obci Taráň (okres Nitra). Maďarskí pohraničníci po nich začali strieľať. Pri tejto strelbe zastrelili jedného z nich – 19-ročnú Elenu Fiamovú z Bánovskej Kesy. Problém bol v tom, že zasiahnutá dievčina spadla už na slovenskom území, takmer štyri metre od hraničnej čiary.⁴¹⁰ Maďarská hliadka túto čiaru prekročila a odtiahla Fiamovú na svoje územie. Keďže šlo o Slovákov unikajúcich z Maďarska a o nelegálne prekročenie hraníc maďarskou pohraničnou strážou⁴¹¹,

---

občanov z pohraničných obcí, ktorí sa prejavovali protimaďarsky alebo boli členmi Hlinkovej gardy. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 42, č. 1685/1939 prez.

⁴⁰⁹ Ministerstvo zahraničných vecí dostalo na svoju intervenciu vo veci prekročenia hranice maďarskou pohraničnou strážou pri Novej Vsi nad Žitavou odpoveď maďarského ministerstva zahraničných vecí: tvrdenie, že dvaja maďarskí colníci alebo pohraničníci boli zadržaní slovenskými orgánmi, sa zakladalo zrejme na omyle. Medzi touto odpoveďou a služobným hlásením oddelenia finančnej stráže Nová Ves nad Žitavou boli rozpory, preto ministerstvo vnútra dňa 19. januára 1940 uložilo okresnému náčelníkovi znovu skutkový stav vyšetriť. Po vyšetrení inšpektorát finančnej stráže skonštatoval, že pôvodné hlásenie oddelenia finančnej stráže bolo pravdivé. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 32, č. 103/1940 prez.

⁴¹⁰ Presná vzdialenosť 3,80 m od hraničnej čiary sa určila podľa krvnej stopy.

⁴¹¹ Nelegálnosť nespočívala v použití strelnej zbrane, ale v prekročení štátnych hraníc. Z morálneho hľadiska postupovali maďarskí pohraničníci správne, pretože poskytli prvú pomoc i odvoz vtedy ešte ťažko zranenej Eleny Fiamovej k lekárovi, a to bez ohľadu na to, na ktorej strane hraníc ležalo jej telo. Avšak takýto postup im s najväčšou pravdepodobnosťou neumožňovali služobné predpisy, ani iná zákonná norma.

incident si vyžiadal diplomatické riešenie. Slovenské orgány sa po protestnej nóte museli znovu uspokojiť s neurčitou odpoveďou maďarského ministerstva zahraničných vecí. V oficiálnej odpovedi sa zdôraznilo, že dotčení narušitelia boli podľa dôkazov „*podludníci*“, že sa medzi hliadkou a pašerákmi strhla vzájomná prestrelka, ale o prekročení hraníc maďarskými vojakmi sa tu neobjavilo nič.⁴¹²

Nepriateľské protislovenské postoje sledovali slovenské bezpečnostné orgány u veliteľa maďarskej pohraničnej stráže z hraničného úseku medzi Košicami a Trebišovom. Ten podľa nich na hraničnom priechode Slančík – Regeteruszka svojvoľne zastavil od 3. do 6. júna 1940 všetky prechody malého pohraničného styku smerom do Maďarska, toleroval sústavné porušovanie integrity štátnej hranice maďarskými orgánmi a 30. mája 1940 odcudzil pohraničnú tabuľu pri železničnom strážnom domčeku v chotári Slanca, pričom počas zákroku predniesol, že on uznáva len staré hranice. Maďarský veliteľ Hajnal bol krátko po incidentoch pravdepodobne prevelený.⁴¹³

Z dôvodov upriamania pozornosti horthyovskej vlády na iné hraničné oblasti zväčšeného Maďarska sa situácia v rokoch 1941 – 1943 v súvislosti s prechodmi slovensko-maďarskej hranice maďarským vojskom i maďarskými pohraničníkmi stabilizovala. Maďarská pohraničná stráž musela uskutočniť z dôvodu odsunu záložníkov na východný front transformáciu z početných, ale nedostatočne vycvičených hliadok na špecializované profesionálne jednotky. Na jeseň 1943 maďarské orgány zriadili v Nových Zámkoch kurz pre špeciálny výcvik dlhšie slúžiacich čatárov k výkonu pohraničnej strážnej služby. Maďarská stráž od tej doby mala po-

---

⁴¹² ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 43, bez č./1940 prez. K tomuto prípadu možno ako protiklad uviesť príklad, keď 21. októbra 1939 tesne pri štátnej hranici v katastri obce Bester na maďarskom území našli slovenskí financí z Bidoviec (okres Trebišov) dvoch mŕtvych maďarských vojakov. Maďarský zástupca pohraničnej stráže pri vyšetrovaní uznal ich vraždu a samovraždu, preto záležitosť nevyžadovala diplomatický zákrok (SNA, f. MZV, šk. 79, č. 20562/1939.).

⁴¹³ Tabuľa tam bola postavená odborom pre udržiavanie železničnej trate z Humenného. Z odpovede Ústredne štátnej bezpečnosti z 21. októbra 1941 na nótu maďarského vyslanectva. SNA, f. MZV, šk. 128, č. 32417/1941.

zostávať výlučne zo špeciálne vycvičených vojakov – záložníci už k hraničnej strážnej službe nemali byť pridelovaní.⁴¹⁴

Ďalšie zaznamenané nedorozumenie, ktoré vyvolala maďarská pohraničná stráž, vzkĺčilo až v marci 1944, keď počas nočných hodín vystrelila maďarská hliadka asi desaťkrát na slovenské územie, a to na ceste Nitra – Trnovec nad Váhom. Ešte v tú noc dorazilo pätnásť maďarských žandárov z Galanty na miesto strelby. Pri vyšetrovaní okolností strelby prešli žandári nezákonne hranice a vyspovedali majiteľa blízkeho rodinného domu v snahe zistiť, či nevidel niečo podozrivé a či už uňho neboli slovenskí vyšetrovatelia, pričom použili rôzne slovné vyhrážky. Podľa maďarskej pohraničnej stráže začali so strelbou preto, že zo slovenskej strany videli, ako sa k nim blíži viac osôb – predpokladali, že to boli partizáni, ktorí sa rozutekali až po výstreloch. Veliteľ žandárskej stanice v Močenku síce nedokázal podať inú verziu strelby, ale poznamenal, že *„výpoveď maďarskej stráže je pravdepodobne nepravdivá a vypovedajú tak preto, aby mohli zakryť strelbu na naše územie“*⁴¹⁵.

K výstrednosti slovensko-maďarskej interakcie od roku 1938 prispievali prechody a drobné narušenia štátnych hraníc, ktoré podnikali príslušníci maďarskej pohraničnej stráže. Ich rozmer a sila nasvedčuje, že v určitých etapách – najmä na prelome rokov 1938 / 1939 – nešlo o náhodu, ale súčasť Budapešti oslabovať pozície územnej celistvosti svojho severného suseda.

Premyslenou taktikou, ako si pripraviť priestor na získavanie žiadaných spravodajských správ, bolo okrem iných výzvedných metód usporadúvanie vzájomných hostení žandárov a pohraničníkov, a to z oboch strán slovensko-maďarského pomedzia. Podľa zistení ministerstva vnútra sa takéto „stretnutia pri čaši vína“ diali napriek tomu, že slovenskí žandári a pohraničníci mali zakázané neformálne posedenia so svojimi maďarskými náprotivkami.⁴¹⁶

⁴¹⁴ ŠA BB, f. PŽ II., šk. 32, č. 3730/1943 prez.

⁴¹⁵ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 57, č. D1-201/1944 prez.

⁴¹⁶ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 10, č. 415/1939.

V bezprostrednej blízkosti štátnych hraníc sa uskutočňovali porady maďarských žandárov so slovenskými i za iným účelom. Prinútila ich k tomu nevyhnutnosť vzájomnej koordinácie pri vyšetrovaní zločinov, pokiaľ páchatel vykonal trestný čin na druhej strane hraníc. Nešlo o politické zločiny, ale o majetkové prečiny ako krádeže a pod. Takéto strety môžeme ako jedny z mála vnímať pozitívne, pretože ich prospešnosť obyvateľstvu z pomedzia je nepopierateľná. Pre ilustráciu a zároveň z dôvodu tragického výsledku stretnutia žandárov uveďme jednu schôdzku, ktorá sa uskutočnila v júli 1944 na hraničnom priechode Babindol – Kaláz so zámerom vypočúvania troch Slovákov, nakoľko boli usvedčení z krádeže v Maďarsku a neobjasnené zostali ďalšie krádeže. Slovenská žandárska stopovacia stanica Nitra si páchatelov vyžiadala z väznice Krajského súdu v Nitre a dopravila ich na hranice. Po prevedení vyšetrovania sa žandári vzájomne pohostili. Problém nastal po tom, keď chcel veliteľ stopovacej stanice Jozef Čelár odviesť maďarského žandára na motocykli domov, do Vrábeľ. Po ceste totiž mali vážnu dopravnú nehodu, ktorú zaviniel Čelár. Maďarský žandár sa zabil a veliteľ z miesta utiekol.⁴¹⁷ O spomínaný prípad nehody sa zaujímala i Ústredňa štátnej bezpečnosti. Podľa jej zápisov maďarské úrady vyslovili podozrenie, že išlo o úmysel. Táto záležitosť sa napokon vyriešila podaním trestného oznámenia na veliteľa Čelára, ale vojenský súd musel brať do úvahy skutočnosť, že šlo o nešťastnú náhodu.⁴¹⁸

Celkovo možno konštatovať, že nielen maďarskí vojaci a hraničníari, ale i príslušníci žandárstva z pohraničných obcí sa hlavne v rokoch 1939 a 1940 neraz zjavili na opačnej strane hraníc, o čom svedčili viaceré písomné hlásenia slovenských úradov. Zdá sa, že prechmaty žandárov mali – na rozdiel od úmyselných a cieľavedomých počinov maďarskej iredenty pri iných ozbrojených skupinách – skôr súvis s neznalosťou terénu či neplánovaným zablúdením.⁴¹⁹

⁴¹⁷ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 7, č. 384/1944.

⁴¹⁸ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 7, č. 421/1944.

⁴¹⁹ Dňa 2. decembra 1938 maďarskí žandári zabavili Anne Pochybovej z Dolného Dvora (okres Bratislava – vidiek) rádiový prijímač. Keď slovenskí príslušníci

Na bratislavskom a nitrianskom pomedznom úseku sa na začiatku roku 1945 v dôsledku postupu frontu ocitli maďarskí poľní žandári, ktorí ako pomocné oddiely tvorili súčasť maďarských vojenských jednotiek (tie zase boli podriadené miestnemu nemeckému veleniu). Pri všeobecnom chaose slovenské úrady nemohli vedieť, aké presné kompetencie malo mať maďarské žandárstvo na slovenskom území. Žandárska stanica Degeš hlásila nadriadenému okresnému úradu v Nitre, že dňa 23. februára 1945 prišlo na ich stanicu 19 maďarských poľných žandárov vyslaných podľa ich údajov z Nitry, ktorí sa dožadovali spolupráce slovenských žandárov za účelom prevedenia razie v Degeši. Razia mala slúžiť k zadržaniu všetkých maďarských vojenských zbehov. Keďže sa maďarskí žandári kompetenčne odvolávali na Oblastné žandárske veliteľstvo v Nitre, slovenskí príslušníci žandárstva im vyhovel. Pri následnej razii zadržali maďarského dezertéra, ktorý bol dopravený do Komjatíc. V reakcii na raziu nitriansky okresný náčelník skritikoval postup žandárskej stanice: „*V predmetnej veci bolo nesprávne postupovanie. Maďarskí žandári na našom území nemôžu vykonávať domové prehliadky a povolenie na súčinnosť s naším žandárstvom*“

žandárstva prípad vyšetrovali, veliteľ maďarskej žandárskej stanice v Čeklísi udal, že rádio bolo zabavené v domnienke, že Dolný Dvor patrí Maďarsku, a keď 15. decembra 1938 rozhraničovacia komisia potvrdila, že osada naozaj patrí Slovensku, rádio Pochybovej ihneď mienil vydať (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 22, č. 2565/1938 prez.). Dvaja maďarskí žandári 17. mája 1939 prekročili hranice pri osade Červeňany (okres Revúca) asi 12 kilometrov do vnútrozemia. Pravdepodobne šlo o zablúdenie, čo bolo badať z výpovede svedka. Maďarská hliadka zadržaná nebola, pretože slovenské orgány sa o prekročení dozvedeli neskoro (SNA, f. MV, šk. 16, č. 6053/1939 prez.). Dňa 30. augusta 1940 prekročila štátnu hranicu hliadka maďarského žandárstva zo Senca a prišla na okraj Chorvátskeho Grobu (3,5 kilometrov od hraníc). Hliadka pravdepodobne zablúdila (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 31, č. 1306/1940 prez.). V máji 1941 nelegálne prekročili hraničný prechod Babindol – Kaláz (okres Nitra) dvaja maďarskí žandári s vojakom maďarskej pohraničnej stráže a so starostom Meleku, obce ležiacej na zabranom území. Autom sa snažili chytiť zlodēja, ktorý ukradol starostovi bicykel a utiekol s ním na slovenské územie, pričom využili chvíľkové vzdialenie sa slovenského finančného strážnika zo svojho stanovišťa. Ten ich dobehol až v Babindole, kde ich vyzval, aby sa vrátili, čo napokon aj urobili bez toho, aby zlodēja chytili (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 51, č. 1041/1942 prez.).

môže dať jedine OÚ. Maďarskí vojenský zbehovia národnosti slovenskej nemajú sa vydať do rúk maďarským orgánom, a keď o Matúchovi (zaistený maďarský zbeh – M. H.) nebolo isté, že je maďarským vojenským zbehom, tak nemali právo ho tu maďarskí žandári zaistiť, ale mala to urobiť naša žandárska stanica a predviesť ho OÚ na potrestanie pre neoprávnené prekročenie hraníc. V budúcnosti podľa toho pokračujte.“⁴²⁰ S ostrým odsúdením postupu maďarských žandárov okresný náčelník pokračoval tiež v správe adresovanej ministerstvu vnútra, pričom sa zmienil aj o svojom protiopatrení: „U slovenského obyvateľstva spôsobilo rozhorčenie, že naše úrady a orgány boli z akcie nemeckej polície chytania nenarukovaných mužov (ročníky 1915-1925) vypojené, ale boli pribraní maďarskí žandári s historickou kohútou ozdobou na čiapkach a našich ľudí naháňali. Intervenoval som, aby maďarských žandárov dali preč z ulíc, bolo to však odmietnuté s odôvodnením, že maďarskí žandári pracujú z poverenia Nemcov ako vojaci Novej Európy (výtvar nemeckej propagandy z leta 1940 – M. H.). Aby rovnováha Novej Európy nebola porušená, nariadil som, aby naši žandári schytávali maďarských utečencov a maďarských vojenských zbehov.“⁴²¹

Zbory žandárstva – slovenský i maďarský – plnili úlohy vo veciach vnútorného poriadku, bezpečnosti, boja proti zločinnosti vrátane medzinárodných foriem. Cezhraničná spolupráca oboch zborov priaznivo prispievala k odhaľovaniu trestných činov a zisťovaniu ich páchatelov. Žiaľ, aj táto silová zložka prispela k udomácnenej nestabilite v slovensko-maďarskom pomedzí. Jednou z úloh žandárstva bolo zabezpečovanie ochrany štátnej hranice. V rámci nej nebolo neobvyklé túto hranicu ilegálne prekročiť. Takéto jej narušovanie jednou z ozbrojených mocenských zložiek naďalej asistovalo pri kalení nedobrého ovzdušia bilaterálnych slovensko-maďarských vzťahov.

---

⁴²⁰ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 58, č. D1-159/1944 prez. Ako píše Martin Vietor, beštiálnym spôsobom vraždenia v szálásiovskom Maďarsku bolo štvrtienie vojenských zbehov žandármi, bez súdneho rozsudku. (VIETOR, ref. 13, s. 359).

⁴²¹ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 59, Mesačné situačné správy/1945 prez.

Na podporu diplomatických krokov budapeštianskej vlády sa v pohraničnom pásme objavili už tesne pred mníchovskou konferenciou, ako i pred Viedenskou arbitrážou ozbrojené teroristické tlupy.

Iniciatíva k formovaniu polovojenských ozbrojených oddielov vyšla z radov ešte žijúcich veliteľov teroristických kománd z rokov 1919 – 1921 a od iredentistických spolkov, ktoré ponúkli svoju pomoc pri „oslobodzovaní“ maďarských bratov spod česko-slovenskej nadvlády. Nevytvárali sa na česko-slovenskom teritóriu, ale v Maďarsku, kde boli na ich organizovanie a vyzbrojovanie priaznivejšie podmienky.⁴²²

Do mníchovského rozhodnutia prebiehali v Maďarsku organizačné prípravy, robil sa nábor do oddielov, do ktorých sa hlásili nezamestnaní, prívrženci početných iredentistických a revizionistických organizácií, bývali vojaci a rôzne asociálne živly. Sústreďovali ich do provízorných stredísk, kde sa učili narábať so zbraňami. Maďarská vláda mala o nich informácie, ale na ich organizovaní a vyzbrojovaní sa nepodieľala a ani nemala nad nimi priamu kontrolu. Keď koncom septembra 1938 nemecko-československé napätie kulminovalo, tieto narýchlo sústredené dobrovoľné oddiely ešte neboli schopné ozbrojených akcií.⁴²³ Zlom nastal

---

⁴²² V lete 1938 vo vedení opozičnej Zjednotenej maďarskej strany vznikli tiež pokusy, aby sa z bývalých uhorských štátnych zamestnancov, frontových veteránov a vôbec z radov maďarskej menšiny na južnom Slovensku organizovali dobrovoľníci, ktorí by vo vhodnej chvíli vyvolali sabotážne akcie, respektíve teroristickú činnosť proti československému štátu. Táto akcia však skončila neúspechom. Politické vedenie Zjednotenej maďarskej strany si uvedomilo, že prípadné ozbrojené vystúpenie proti moderne vyzbrojenej čs. armáde by bolo odsúdené na porážku a malo by negatívne dôsledky aj pre maďarskú menšinu. DEÁK, Ladislav: Terorizovali a ohrozovali na živote. Maďarské gardy sa cieľavedome usilovali rozbiť československý štát. In: *Verejná správa*, 2008, č. 2, s. 18-19. Dostupné na internete: http://www.civil.gov.sk/p17_2008-2/p17-c02-2008-18.shtm.

⁴²³ Podľa správ čs. spravodajskej služby polovojenské diverzné skupiny, ktoré smerovali z Maďarska k čs. hranici, sa presúvali chaoticky. Cestou sa dopúšťali i drancovania domáceho obyvateľstva, čo malo za následok, že samotná maďarská vláda zakročila proti nim skôr, než by vstúpili na čs. pôdu. DEÁK, ref. 422, s. 18-19.

po mníchovskom verdikte. Krajná pravica a iredentistické kruhy volali po radikálnych vojenských krokoch proti Československej republike. Imrédyho vláda 1. októbra 1938 v tajnosti rozhodla, že podporí a vyzbrojí dobrovoľné polovojenské oddiely, ktoré mali byť začlenené do armády s osobitným poslaním. V pomníchovských podmienkach sa tieto oddiely mali sústrediť na podvratnú činnosť, na sabotáže, na vyvolávanie chaosu a nepokojov medzi obyvateľstvom, na vojenské prepady na česko-slovenskej hranici. Osobitná pozornosť sa venovala politickej a hospodárskej destabilizácii Podkarpatskej Rusi.⁴²⁴

Podľa vzoru sudetských Freikorps dostali pomenovanie „szabadcsapatok“ – dobrovoľné oddiely, alebo „rongyos gárda“ – garda otrhancov. Ich príslušníci nosili civilné oblečenie s cieľom nenápadne preniknúť na československé teritórium a vyhnúť sa obvineniu, že agresívne akcie podniká maďarská armáda. Boli vyzbrojení ľahkými ručnými zbraňami potrebnými na diverziu, na prepady česko-slovenských hliadok, na terorizovanie obyvateľstva, prípadne na vyvolávanie ozbrojených vystúpení v tyle. Česko-slovenské bezpečnostné orgány mali informácie o protičesko-slovenskej vojenskej činnosti na celom úseku hraníc s Maďarskom. Informácie hovorili o počte okolo tisíc teroristov, ktorých rady sa neustále rozrastali. Táto antičesko-slovenská vojenská činnosť maďarskej vlády na pohraničí však nakoniec minula cieľ. Česko-slovenská vláda po skúsenostiach v Sudetách vyhlásila v ohrozených oblastiach na južnom Slovensku stanné právo a dobre vyzbrojená armáda vojenské akcie z maďarskej strany rýchlo paralyzovala. Kým na slovensko-maďarskom pohraničí v období medzi mníchovským verdiktom a viedenským rozhodnutím činnosť maďarskej armády a teroristických skupín nenadobudli nebezpečné rozmery, situácia sa zdramatizovala na hranici medzi Maďarskom a Podkarpatskou Rusou.⁴²⁵

---

⁴²⁴ Tamže, s. 18-19.

⁴²⁵ Maďari považovali tamojšie politické pomery za najmenej stabilizované, k čomu prispievala aj ich aktívna iredentistická činnosť. DEÁK, ref. 422, s. 18-19.

Po prerušení československo-maďarských rokovaní v Komárne sa maďarská vláda rozhodla k hazardnému kroku. Okolo osemsto príslušníkov teroristických oddielov „szabadcsapatok“ a „rongyos gárda“ ilegálne presunula do pohraničných oblastí Podkarpatskej Rusi, kde mali vyvíjať činnosť smerujúcu k ozbrojenému vystúpeniu proti ČSR. Výsledok bol katastrofálny. Proti moderne a dobre vyzbrojenej a vycvičenej česko-slovenskej armáde stáli narýchlo sústredené, chaotické a slabo vyzbrojené teroristické bandy. Maďarská vláda ich ponechala svojmu osudu, bez obrany a ochrany, bez zabezpečenia spätného ústupu na územie Maďarska. Poslala ich vlastne na smrť. V priamom vojenskom meraní síl boli maďarské teroristické oddiely buď na mieste zlikvidované, alebo sa česko-slovenským bezpečnostným jednotkám vzdali. Už tesne po mníchovskom diktáte bolo vo väznici v Ilave dočasne internovaných okolo 350 príslušníkov maďarskej gardy.⁴²⁶

Po rozhodnutí z Viedne nastúpila druhá etapa činnosti maďarských teroristických oddielov. V rámci maďarskej armády prichádzali na arbitrálne teritórium aj „szabadcsapatok“ a „rongyos gárda“. Ich príchod do slovenských obcí alebo kolónií bol spojený s násilným správaním voči nemaďarským obyvateľom.⁴²⁷

Nelegálne aktivity členov dobrovoľných jednotiek sa zneužili i v nasledujúcom vývoji udalostí, konkrétne pri rokovaniach česko-slovensko – maďarskej vládnej komisie o podrobnom vyznačení hraničnej čiary. Požiadavky maďarskej vlády smerovali k tomu, aby na obsadené územie pripadli napríklad pastviny, poľnohospodárske a priemyselné podniky, železničné stanice, a pod. Sprevádzali ich rôzne provokačné akcie organizované agentmi, provokatérmi štátnej polície, agitátormi nyilašov, ako i teroristami. Prenikali na územie Slovenska a v pohraničných obciach štvli obyvateľstvo, aby začalo demonštrovať za pripojenie ich bydliska k Maďarsku,

---

⁴²⁶ Po normalizovaní vzťahov medzi vládami ČSR a Maďarska bola v decembri 1939 podpísaná dohoda o amnestii, na základe ktorej boli prepustení. MOL, f. KüM, K-63, fasc. 71, zv. 7/7-XX, č. 467/1939. Pozri tiež VICEN, ref. 314, s. 41-42.

⁴²⁷ DEÁK, ref. 422, s. 18-19.

organizovali ozbrojené útoky proti česko-slovenským vojenským posádkam, žandárskym staniciam a finančnej stráži a pod.⁴²⁸

Po viedenskom verdikte boli razie na ich dolapenie v pohraničných mestách učinené nariadením Krajinského úradu z 26. novembra 1938.⁴²⁹ Podľa súčasného stavu poznania hrozba vpádov teroristov bola reálna aj v decembri 1938, o čom vypovedali dokumenty česko-slovenských bezpečnostných inšancií. Môžeme uviesť niekoľko konkrétnych príkladov, ktoré ale zaistenie takýchto osôb nepriniesli. Pohotovostný oddiel žandárstva z Bratislavy a žandárske stanice previedli dňa 21. decembra 1938 bezpečnostné a obranné opatrenia proti maďarským teroristom pripravujúcim údajne vpád do obce Most na Ostrove. Forma opatrení spočívala v intenzívnom strážení a v stálej pohotovosti s ľahkým guľometom. Počas tohto sústredenia, ktoré sa ukončilo o dva dni, však žiadny člen szabadcsapatoku nebol na česko-slovenskom štátnom území pristihnutý.⁴³⁰ Žandárska stanica z ďalšej dedinky bratislavského vidieku, z Chorvátskeho Grobu, oznámila, že dňa 26. decembra 1938 prišlo do Čeklísa (toho času ešte na maďarskom území) asi 30 teroristov, ktorí však nevyvíjali žiadnu činnosť smerujúcu k vpádu na Slovensko,⁴³¹ a pátranie po podozrivých individuách v spojitosti s teroristickou činnosťou szabadcsapatok zostalo v celom bratislavskom okrese bezvýsledné. Len v hlásení žandárskej stanice v Mischdorfe je zmienka o dvoch pravdepodobných príslušníkoch szabadcsapatoku z Podunajských Biskupíc, ktorí v októbri, resp. novembri 1938 utiekli do Maďarska a ktorých neskôr – 10. decembra 1938 zadržali na hranici. Žandári ich na

---

⁴²⁸ Útoky boli zaznamenané v Jasove (pri Košiciach), v okolí Mukačeva, pri Senvljuši, v Chuste i na ďalších miestach hraníc ČSR s Maďarskom. VIETOR, ref. 13, s. 19.

⁴²⁹ SNA, f. MV, šk. 3, č. 1223/1938 prez.

⁴³⁰ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 22, č. 2650/1938 prez.

⁴³¹ ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 22, č. 2685/1938 prez. Žandárske stanice pochopiteľne v rámci svojej výzvednej spravodajskej činnosti zbierali i údaje o szabadcsapatok na arbitrážnom území. Napríklad žandárska stanica Báhoň v decembri 1938 informovala o 40 členoch szabadcsapatok potulujúcich sa v okolí Senca, ktorí značne kradli (ŠAP Modra, f. OÚ v Modre, šk. 40, č. 1619/1938 prez.).

druhý deň dodali do väznice krajského súdu. Toto hlásenie obsahuje informáciu, že teroristické skupiny szabadcsapatok, v ktorých zadržaní Maďari pôsobili, boli 8. decembra 1938 rozpustené.⁴³²

Diverzné výčiny teroristických oddielov na hraniciach celkom neustali. Sporadicky sa opakovali až do zániku Česko-Slovenskej republiky. Ďalšia zmienka o eventuálnych príslušníkoch skupiny szabadcsapatok prítomných na Slovensku je dokonca z 23. mája 1939. Predložila ju žandárska stanica Mischdorf, keď na ceste medzi Mischdorfom a Tartschendorfom zbili 18-ročného mladíka z Tartschendorfu traja maďarskí uniformovaní muži, ktorí sa schovávali v poli a vyzvedali rôzne záležitosti o bezpečnostných a vojenských zložkách.⁴³³ V ďalšom období sa zmienky o teroristoch už nevyskytli.

---

⁴³² ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 22, č. 2449 a 2555/1938 prez.

⁴³³ Keď teroristi zbadali prichádzať približujúceho sa cyklistu z obce, utiekli. Ministerstvo zahraničných vecí na svoj protest dostalo odpoveď z maďarskej strany, že vyšetrovaním bolo bezpečne zistené, že na neho nebol maďarskými vojakmi spáchaný nijaký útok. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 923/1939 prez. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 27, č. 2842/1939 prez. SNA, f. MV, šk. 16, č. 9629/1939 prez.

NARUŠENIE HRANÍC VO VZDUŠNOM PRIESTORE

Pre doplnenie poznatkov o sabotážnych akciách a diverznej činnosti treba povedať, že slovensko-maďarské štátne hranice sa narušili i vo vzdušnom priestore (ak nepočítame prelety spojeneckých či fašistických lietadiel, ktoré začali po vyhlásení spojencov v Taliansku v januári 1944⁴³⁴). Neoprávnené prelety maďarských lietadiel sa opakovali predovšetkým na jar a v lete 1940.⁴³⁵ V hláseniach lokálnych orgánov avizujúcich prelety cudzích lietadiel nad slovenským územím často nebolo uvedené, na základe čoho bola zistená príslušnosť lietadla k armáde cudzieho štátu. To malo za následok, že Maďari paušálne odpovedali na protesty, že nemôže ísť o ich lietadlá.⁴³⁶

Úmyselné narušenie vzdušného priestoru občas striedal i neplánovaný let zavinený chybným zámyslom toho-ktorého pilota. V auguste 1942 zabľúdil na trase Ostrihom – Senec v hmle pilot maďarského športového bezmotorového lietadla a musel núdzovo

---

⁴³⁴ Bližšie pozri KOŠOVAN, ref. 374, s. 15-56.

⁴³⁵ Neoprávnené prelety maďarských lietadiel zaznamenané nad slovenským územím: 3. apríla 1940 pri Tomášovciach (okres Lovinobaňa), 11. apríla 1940 nad Zvolenom v smere od Kremnice na Lučenec, 24. júna 1940 pri Trebišove, 24. a 25. júna 1940 pri Michalovciach, 13. júla 1940 pri Krupine, 14. júla 1940 pri Hašíne (neďaleko Sobraniec), 31. júla a 27. augusta 1940 pri Štítniku, 8. a 17. augusta 1940 ponad Michalovce. Ministerstvo zahraničných vecí odporučilo slovenskému vyslanectvu v Budapešti, aby materiály o preletoch použilo pri vhodnej príležitosti po dohode s vojenským pridelencom Slovenskej republiky. SNA, f. MZV, šk. 79, č. 53597/1940. SNA, f. ÚŠB, šk. 228, č. 34/1942. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 762 a 893/1940 ŠB prez..

⁴³⁶ Z nariadenia Ústredne štátnej bezpečnosti z 27. apríla 1940 o presnejšej identifikácii lietadiel. ŠA BL, f. ŽÚ BL III., šk. 3, č. 893/1940 prez.

pristáť v Nitre na vojenskom letisku.⁴³⁷ Na maďarskom území sa v decembri 1942 podobným spôsobom ocitlo slovenské bezmotorové lietadlo, ktoré patrilo slovenskému leteckému zboru vo Vajnorochoch.⁴³⁸

---

⁴³⁷ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 53, č. 2145/1942 prez.

⁴³⁸ 14. decembra 1942 bolo prevezené za sprievodu dvoch maďarských žandárov cez pasovú kontrolu v Schilderne späť do Vajnor. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 43, č. 1466/1942 prez.

CEZHraniČNÁ PROPAGANDA

Vývin pohraničného diania, ktorý bol do veľkej miery ovplyvnený celým komplexom nezdravých bilaterálnych slovensko-maďarských vzťahov, mal širší rozmer. S postojmi obyvateľstva v slovenskom pomedzí úzko súvisel fakt, že prihraničná zóna bezprostredne susedila s Maďarským kráľovstvom. Na susednú materskú vlasť sa veľmi zreteľne viazala maďarská minorita. Pocit, že Maďarsko je blízko nielen územne, ale i duchovne, pomáhala utvrdzovať maďarská propaganda. Napriek tomu, že Maďarské kráľovstvo bolo od jesene 1940 oficiálne spojencom Slovenskej republiky v Trojpakte, vo verejnej mienke slovenskej spoločnosti podporovanej energickou propagandou slovenskej vlády predstavovalo príznak s revizionistickými chuťami.

Propaganda a spravodajské hry dokázali rozvíriť vášne, ako i spôsobovať skľučujúcu apatiu.⁴³⁹ Ovplyvnili život, nálady a reakcie obyvateľstva i verejných orgánov, ktoré však nie vždy koordinované a účinne zvládali pohraničné problémy a často ich kroky vyvolali protikladné reakcie alebo zmätok.

Propagandistickú kampaň produkovali a režírovali oba režimy, maďarský i slovenský. Mala slúžiť jednoznačným cieľom – pripraviť pôdu pre realizáciu ďalších územných ziskov, upevniť legitimitu štátneho režimu prostredníctvom obrany pred národným nepriateľom, overiť si reakcie susedného štátu, atď. Jej účinok výrazne determinoval pohnutý život najmä občanov žijúcich v slovensko-maďarskom pomedzí.

Podvratné akcie maďarskej proveniencie sa spustili už pred vie-denským rozsudkom. Snaha o revíziu trianonských hraníc prinútila

---

⁴³⁹ HETÉNYI, Martin: Cezhraničná propaganda v okrese Nitra v rokoch 1938 – 1945. In: *Spoločenské vedy dnes*. Konferencia interných doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov (externých doktorandov) FF UKF v Nitre. Nitra : FF UKF, 2007, s. 225-235.

maďarskú vládu, aby už v čase blížiacej sa mníchovskej konferencie a potom i Viedenskej arbitráže vytvorila na južnom Slovensku vhodnú atmosféru pre revíziu. Vhodnou formou bolo zhadzovanie letákov z maďarských lietadiel vyzývajúcich k odtrhnutiu od Čechov, k ľudovému hlasovaniu, k neplateniu daní i k teroristickým činom – k poškodzovaniu mostov, trhaniu telegrafických vedení, atď.⁴⁴⁰ Otvorené napätie medzi Maďarskom a slovenskou vládou prepuklo po Viedenskej arbitráži. Prítomnosť asi 65-tisícovej maďarskej menšiny, resp. 24 obcí s maďarskou väčšinou utvorila z južných častí okliešteného Slovenska prítiažlivé pole najrôznejších foriem propagandy. Menšina, patriaca z jazykovej a kultúrnej stránky k národu obývajúcemu susedný štát, ktorý bezprostredne hraničil s menšinovým územím a ktorý uplatňoval agresívnu nacionálnu expanziu, vytvárala nacionálny útočný predvoj tohto expanzívneho štátu.⁴⁴¹

Veľmi často oba štáty využívali na pomedzí i vo vzdialenejších častiach letákovú formu, a to nielen na jeseň roku 1938. Najviac sa takéto letáky šírili osobným rozhadzovaním.⁴⁴² Časť propagačného materiálu z Budapešti prichádzala kuriérnou poštou priamo na maďarský konzulát, resp. vyslanectvo v Bratislave, odkiaľ bol osobne distribuovaný predovšetkým do pobočiek Maďarskej strany.⁴⁴³ Obsahom letákov maďarskej proveniencie bola zväčša myšlienka priateľstva a spolupatričnosti Slovákov a Maďarov – predpoklad k pripojeniu širšieho územia po prípadnom plebiscite.⁴⁴⁴ S písom-

⁴⁴⁰ ŠA NR, f. OČV NR, šk. 8, č. 759 a 969/1938 dôv. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 37, bez č./1938 prez.

⁴⁴¹ VIETOR, ref. 13, s. 15.

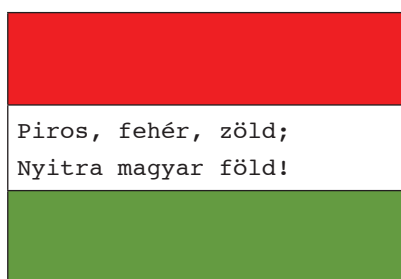
⁴⁴² ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 23, č. 26/1939 prez. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 28, č. 42/1939 prez. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 134/1939 dôv. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 54, Mesačné situačné správy/1943 prez.

⁴⁴³ Z odpovede Ústredne štátnej bezpečnosti na upozornenie obranného oddelenia ministerstva národnej obrany z 15. februára 1944. SNA, f. ÚŠB, šk. 844, č. 4924/1944.

⁴⁴⁴ PEKÁR, Martin: Východné Slovensko v druhej republike 1938 – 1939. In: *Acta historica neosoliensia* 7. Banská Bystrica : FHV UMB, 2004, s. 89. Dňa 31. decembra 1938 odovzdala jedna osoba z odstúpeného územia slovenskej finančnej strážii dva balíky štvavých letákov v celkovom počte 600 ks s nadpismi „Ešte aj teraz ďalej lubajú Česi“. Meno osoby bolo treba na príkaz Krajinského úradu zatajiť. Podľa tvrdení tohto človeka mu maďarskí žandári prikázali, aby

nou agitáciou vo forme poštových zásielok zaslaných z Maďarska sa slovenské bezpečnostné orgány stretli vtedy, keď 24. novembra 1938 starosta Malého Cetína (okres Nitra)⁴⁴⁵, člen Zjednotenej maďarskej strany, prijal poštou z Budapešti list, v ktorom sa obecnému predstavenstvu ponúkali rôzne služby, napríklad skrášľujúce práce v obci pri slávnostiach v rámci prípadného obsadenia obce maďarskou správou.⁴⁴⁶ Je možné, že podobné zásielky dostali funkcionári Zjednotenej strany i v iných obciach.

Obrázok 1: Promaďarský letáčik z roku 1938⁴⁴⁷

Zdroj: ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 54, Mesačná situačná správa okresného úradu za august 1943.

balíky preniesol na územie Slovenskej krajiny a rozširoval letáky v určitých obciach (ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 28, č. 42/1939 prez.). 81 kusov protištátnych letákov s nadpisom „*Celistvosť Slovenska len pod ochranou sv. Štefana! Nešťastné Slovensko, čo tá ešte čaká?*“ sa našlo 25. a 26. apríla 1939 na nádraží v Čadci v nákladnom vlaku, ktorý prišiel z Bohumína (Poľsko). Žandári predpokladali, že ich rozširovatelmi mohli byť poľskí železničiar, že boli tlačené v Maďarsku a prevezené tranzitom do Poľska. To isté sa zopakovalo s 12 kusmi letákov 11. mája 1939 (SNA, f. MV, šk. 15, č. 156 a 5954/1939 prez.). V Bratislave sa v máji 1939 objavili iredentistické letáky „*Vážení Pánovia*“, ktoré vyzývali vlády na vytvorenie Veľkého Maďarska (SNA, f. MV, šk. 16, bez č./1939 prez.).

⁴⁴⁵ V roku 1938 sa v Malom Cetíne hlásilo k maďarskej národnosti 24, 8 % obyvateľov, v obecnom zastupiteľstve však sedeli len členovia Zjednotenej maďarskej strany. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 359, č. 1809/1938 adm.

⁴⁴⁶ Maďarská firma sa pravdepodobne snažila rozšíriť svoje obchodné aktivity aj za hranice, pričom ešte predpokladala posun česko-slovensko-maďarských hraníc viac na sever. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 8, č. 826/1938 dōv.

⁴⁴⁷ Leták nájdený v Nitre, v preklade: „*Červená, biela, zelená. Nitra krajina maďarská!*“

Celistvosť Slovenska len pod ochranou sv. Štefana!

Nešťastné Slovensko, čo ťa ešte čaká?

Hovorí a píše sa dnes mnoho o údajnej veľkosti niektorých našich „politikov“ a „buditeľov“ Veľkými javia sa oni len tým, čo hľadajú na ich činy okom minulosti.

Veľkým ale nemôže byť ten ziadnou mierou, čo len budil, pofažne len huckal, ale pravdivú budúcnosť pre národ ani nepredvídal a ani nebol ju v stave zabezpečiť!

Keď pozeráme dnešné postavenie slovenského národa a hľadíme na jeho veru v ničom neutešujúcu „budúcnosť“, človek nevie, či SMIAT' SA z malosti našich „veľkáňov“ či PLAKAT' alebo páste zatínať. Nad ich prevet'kou úbohohost' ducha, nad malým rozumom a až priveľmi dedinským, tedy úzkym politickým horizontom.

Títo „veľkáni“ politickí piadmužiči nezbadali to najhlavnejšie pri a po prievrate, že miesto slovenského národa môže byť výlučne len pod koronou sv. Štefana, ak sa my Slováci ako národ chceme zachrániť a udržať.

Oni slepo skočili do saku, aký pripravili im pri pomoci Prahy naši luteráni stvorili si samostatné Česko-Slovensko, ktoré ale nebolo, nie je a nebude nikdy živošachonné. Dnes sme už tak ďaleko zašli v tejto „politike“, že to Česko-Slovensko sa alebo rozpadne, bude rozdelené medzi susedmi – buď bude následkom výboja Hitlera integrálnou časťou Veľko-Nemecka. Nie je veru ťažkou vecou vypočítať a vidieť našu slovensku „budúcnosť“ v rámci Česko-Slovenska pripojeného k takému Veľko-Nemecku.

Sem nás zaviedla slepota našich „veľkáňov“, že dnes Hitler chráni „celistvosť“ toho umelého Česko-Slovenska pre — s e b a !

Ak sa mu táto „celistvosť“ nepod rí, my Slováci so svojím Slovenskom budeme jednoduch' rozdelení medzi susedmi!

Dostali sme sa tedy následkom čechofilskej politiky našich krátkozrakých „politikov“ do slepej uličky, sme akoby bez vyjstia, sme s' dažďa pod odkvapom.

Politika znamená v prvom rade rozum, predvídavoť a vypočítavoť. Je to tedy umenie a nie trepanie frázami prázdnych hláv.

Rozum ale diktoval nám neodtrhávať sa od sv. Štefana, lež zostať v Uhorsku a tam si zabezpečiť svoju autonómiu, svoju samosprávu. Bolo to tým ľahšie, keďže nám Slovákovi takú úplnú autonómiu Maďari aj si ľubovali, podnes si ľubujú a aj hotoví sú nám ju naozaj dať.

Po prievrate tedy mali sme vytrvať so sv. Štefanom a neopúšťať ho. Poneváč sme ho ale hriješne a ľahkomyšľne opustili, stali sme sa jeho zradcami, splnila sa na nás kľatba:

„Opustiš-li ma, ja nezahyniem,
Opustiš-li ma, ty zahynieš!“

HYNIEME!! HYNIEME!! Trhajú nás so všetkých strán! Ešte aj Nemec má nároky na naše územie,

kde predtým boli len samí vlastenci v Uhorsku a ziadni nesprávniči - irendentisti. Nemec berie nám Petržalku, starobylý Devín, okolie Bratislavy, aby napokon pri vlnobnej chvíli položil ruku nielen na samú Bratislavu, ale aj iné okolia slovenské. A naša víťazka klame seba, ale aj horšie, klame aj Slovákov, keď ešte vždy sní o „priateľstve“ Nemecka. Veru ozaj „Chráň nás Pane Bože od priateľov“, a s nepriateľmi si už potom sami dáme rady“.

Slovenská tlač akoby diablom povádzila, piše len o „malých korekciách hraníc“ pod Bratislavou, hoci mala by HROMOVÝM hlasom volať o pomoc do sveta proti týmto nestýchčným kvrdlám!

HYNIEME! HYNIEME! Ale slov. tlač ešte akoby pochválne vyjadruje sa, že Nemci tvoria si svoje politické organizácie v Trnave, v Nitre, v Trenčíne, v Bábnovcích n. B. atď. všetko to mestách slovenských.

Táto „slovenská“ tlač — pod vplyvom českých husitov a našich ich spojencov luteránov — ešte vždy miesto toho nazdáva na — Maďarov.

Hoci len s Maďarmi spoločne môžeme, pofažne mohli by sme si ochrániť svoju slovenskú budúcnosť. **Len so sv. Štefanom! Len v Regnum Marianume! Len v UHORSKEJ a MARIÁNSKEJ KRAJINE!**

Nešťastné, ó prenešťastné Slovensko, čo ťa ešte očakáva, keďže máš takých zaslepených vodcov a takú slepú tlač? Kdeže ťa to zaviedli? Kam ťa to vedú? DO ZÁHUBY! DO ZÁHUBY! DO ZÁHUBY!

Naša slovenská vláda je celkom NESCHOPNÁ! Nevedela nájsť cestu k Maďarom a Uhorsku! Nevedela si nájsť cestu ani k Poľsku a predsedsa ministrov dr. Tiso by ešte vohnal slov. ľud do vojny s ním. Do vojny, v ktorej len podľahnúť by sme mohli. Táto neschopná vláda je smelou len proti Maďarom a Poľsku, kým vrtichovostom stane sa zaraz, keď je už do Čechochoci ľto sú naši najväčší nepriatelia nielen ako husiti, bolševici a neznabohovia, lež aj ako strašný egoisti, materialisti, hmotári a imperialisti. Proti Čechom mala by v prvom rade viesť vojnu, lebo len im máme čo ďakovať za našu dnešnú neutešenú situáciu politickú, za naše smutné polozenie, pri ktorom nás Nemec alebo celkom zhltnie buď aspoň čiastočne bude pomáhať rozdeľovať. Nebyť Čechov u nás, nebyť našich luteránov s ich nemávisťnou lutersko-klérkálnou politikou (nenávisťkou Rímu!), nebolo by toho prekľateho Česko-Slovenska, Slováci mali by autonómiu v Uhorsku a tak veru nezhrozilo by nám ROZDELENIE či PODELENIE E Slovenska medzi susedmi, čili úplný zánik, koniec a úpadok Slovenska i Slovákov!

Hynieme! Hynieme! Preto čím prv späť pod ochranu sv. Štefana! Preč od Čech! Preč od úpadku a zániku, späť k životu pod ochranou sv. Štefana! Kým nebude celkom neskor!

Zdroj: SNA, f. MV, sk. 15, č. 156 a 5954/39 prez.

Slovenská strana poznala účinnosť letákovvej formy agitácie – najčastejšej metódy pohraničnej propagandy – presne tak dobre ako maďarská. Na dokreslenie obrazu uvedieme len niekoľko pozoruhodných prípadov. Maďarské vyslanectvo v apríli 1940 ozná-

⁴⁴⁸ Nájdены na železničnej stanici v Čadci v apríli 1939.

milo, že poľnohospodárski robotníci z Veľkého Kýru (arbitrážne územie) dňa 11. decembra 1939 vo vinici našli desať zviazaných balíkov letákov v slovenskej reči s protimaďarským obsahom. Tie tam podľa ich udania (40 metrov od hraničnej línie) priniesli slovenskí vojaci a financi. Slovenské ministerstvá o tom vedomosť nemali a podali po vyšetroaní negatívnu správu.⁴⁴⁹

Obrázok 3: Proslovenský leták rozširovaný na arbitrážnom území od roku 1939

Slováci a Slovenky!

Maďarská knuta tlačí naše šije k zemi. Po veľkých sľuboch, ktoré nám z Maďarska do výhľadu dávali, dočkali sme sa jedinej odplaty, a to je – **päsť** a čižma maďarského žandára. Naša vlast slobodné Slovensko napreduje na ceste konsolidácie a výstavby priamo zázračne. Slovenská vláda zariaďuje slovenské veci s ohromným elánom a nadšením. Naši šťastlivejší bratia na Slovensku tešia sa zo života, kým my tu upíme pod jarmom maďarského žandára.

Veríme, že musí prísť deň
nášho oslobodenia !

Nie je možné, aby Božia spravodlivosť nechala hynúť takú mocnú vetev slobodného národa, ako sme my, odtrhnutí Slováci. Veríme, že Boh, ktorý riadi osudy celého sveta, i nás vyvedie zo zajatia.

Nesmieme však čakať len na pomoc našich bratov. Musíme všetci bez rozdielu pracovať na diele nášho oslobodenia. Len bratskou spoluprácou a svornosťou, chlapskou odhodlanosťou a vytrvalosťou dočkáme sa lepšej budúcnosti. Priložme ruky k dieľu! A nech neuplynie deň, že by sme aspoň jedného brata Slováka nepresvedčili, nepovzbudili a na správnu slovenskú cestu neprivedli.

Deň oslobodenia sa blíži!

Slovenský brat podaj svoju ruku svojmu bratovi ! Nech niet medzi nami zradcov ! Aby sme pre jedného všetci nezahynuli.

**Príde deň a celý slovenský národ bude voľný a
Jednotný.**

Bratia a sestry všetci do jedného šíku :
„Boh je s nami, kto proti nám toho Parom smetie!“

Zdroj: ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 2848/1939 prez.

⁴⁴⁹ Letáky s nadpismi: „*Nezabúdaj*“, „*Odkaz košických gardistov*“, „*Slováci – Vojaci – Gardisti!*“ a „*Slováci a Slovenky!*“. SNA, f. MZV, šk. 128, č. 51165/1940

Po uvoľnení vzájomného diplomatického pnutia, súvisiaceho s medzinárodnými udalosťami a relatívnou konsolidáciou slovensko-maďarských vzťahov (najmä po páde Talianska, protektora Maďarska, v júli 1943), reprezentanti maďarskej menšiny na Slovensku učinili posledné a vcelku márne pokusy k zvýšeniu svojich spoločenských aktivít.⁴⁵⁰ Na strane druhej na túto dočasne zvýšenú činnosť reagovala väčšinová spoločnosť s nevôľou. V niektorých mestách, napríklad v Topoľčanoch či v Kokave nad Rimavicou boli v septembri 1943 rozširované letáky a na domy nalepované nálepky. V nich sa útočilo proti Maďarsku a požadovalo späťpripojenie stratených území i použitie recipročných opatrení proti maďarskej menšine.⁴⁵¹ V noci na 14. septembra 1943 štyria gardisti rozhodili po uliciach Pezinku letáky s nápisom „*Maďari von z Pezinku*“ namierené proti obyvateľom tamojšej maďarskej komunity. Ústredňa štátnej bezpečnosti zistila, že táto letáková akcia vyšla z miestneho veliteľstva Hlinkovej gardy, z podnetu veliteľa Václava Schulca, ktorý sa k tomu pred vyšetrojúcim príslušníkom ústredne priznal.⁴⁵² Protimaďarské letáky sa rozdávali i cestujúcim vo vlakoch. Takéto letáky – vydané v Spolku sv. Vojtecha v Trnave,

---

⁴⁵⁰ S blížiacim sa koncom vojny však mali spoločenské aktivity maďarskej menšiny, upadajúcej do útlmu, zostupný vývoj.

⁴⁵¹ Obsah letákov z Kokavy nad Rimavicou: „1. Slovenská zem a Slovenská krv v Maďarsku patrí k nášmu Slovensku, 2. Žiadame späť všetkých bratov a všetku zem, čo nám podle odtrhli Maďari, 3. Nikdy neschválime odtrhnutie našej krvi Maďarmi...4. Žiadame reciprocitu...5. Maďar-Žid na Slovensku nesmú žiť.“ (SNA, f. MZV, šk. 128, 3416/1943.). Kokavská žandárska stanica poznamenala, že „každý Slovák, ktorý si leták prečítal odchádzal na tváry s úsmevom. Osoby maďarskej národnosti prejavili smutnú náladu-neistotu“. Keďže k porušeniu poriadku napokon neprišlo a obsah letákov sa čiastočne zhodoval s obsahom článku ľudáckeho poslanca Konštantína Čulena v časopise „Slovenská pravda“, prípad nebol súdu oznámený (ŠA BB, f. PŽ II., šk. 34, č. 3619/1943 prez.).

⁴⁵² Ústredňa štátnej bezpečnosti upustila od zápisničného vypočutia dotýčajúcich, pretože Schulc o to požiadal, nakoľko Hlinkova garda tak mala učiniť z vlastneckých pohnútok. Príslušník ústredne si mohol dovoliť upustiť od formálneho vyšetrenia, pretože okresný úrad ani žandárska stanica nevedeli, kto tento čin vykonal. SNA, f. ÚŠB, šk. 518, č. 33741/1943.

sa zjavili vo vlakovej súprave napríklad pri prechode hraníc nemecko-slovenských hraníc.⁴⁵³

Podobné účinky ako rozširovanie letákov malo aj tlačenie, resp. šírenie dvojznačných máp s nejasnými hranicami. Pražská ministerská rada sa 12. novembra 1938 uzniesla na pokyne podriadeným úradom vykonávajúcim tlačovú cenzúru, aby v tlači potlačili akékoľvek mapy so zakreslenou demarkačnou čiarou. O to bolo požiadané aj slovenské ministerstvo vnútra.⁴⁵⁴ Na druhej strane maďarské úrady svoj územný zisk netajili, ba ho propagandisticky a nepravdivo zveličovali. V januári 1939 Krajiniský úrad získal informácie, že sa v maďarskom pomedzí rozširovali mapy Maďarska so zakreslenou demarkačnou čiarou, ktorá však nebola zhodná s úradnou demarkačnou čiarou. Na maďarskom území boli zakreslené obce ležiace na území Česko-Slovenska. Podľa Krajiniského úradu účelom tejto propagandy bolo znepokojovať obyvateľstvo pohraničných obcí.⁴⁵⁵ V lete 1940 sa naopak šírili slovenské mapy, ktoré maďarské vyslanectvo považovalo za tendenčné a vydané na podporu slovenských územných požiadaviek. Šlo o publikáciu historika Branislava Varsika „Národnostná hranica slovensko-maďarská v ostatných dvoch storočiach“.⁴⁵⁶

Pražské ministerstvo zahraničných vecí a následne i predsedníctvo slovenskej vlády požiadali dňa 28. decembra 1938 rôzne štátne inštitúcie a úrady o zaslanie fotografického materiálu z odstúpeného územia. Tento materiál mal byť pripravený k obranným účelom proti prípadnej maďarskej propagande, ktorá – ako slovenskí i českí činitelia predpokladali – mala výsledky 20-ročnej práce a výstavby na tomto území ukazovať svetu ako vlastnú prácu. Prezídium rezortu vnútra sa takýto materiál podarilo zabezpečiť

⁴⁵³ MOL, f. KüM, K-63, fasc. 459, č. 4010/1940.

⁴⁵⁴ SNA, f. MV, šk. 3, č. 828/1938 prez.

⁴⁵⁵ ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 45/1939 dôv.

⁴⁵⁶ MOL, f. KüM, K-63, fasc. 459, č. 4334/1940. Slovenská učená spoločnosť v Bratislave vydala v roku 1940 publikáciu Dr. Branislava Varsika „Národnostná hranica slovensko-maďarská v ostatných dvoch storočiach“. Prezídium rezortu vnútra považovalo za nevyhnutné, aby bola vo všetkých verejných knižniciach, pretože mala podľa neho ďalekosiahly význam z politického i národnostného ohľadu. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 44, č. 113/1943 prez.

a dňa 20. februára 1939 predložilo album fotografií predsedníctvu vlády.⁴⁵⁷

Medzi propagandistickými formami sa vyskytli aj značne atypické spôsoby. Podľa správ colných úradov prenášali cestujúci z Maďarska propagačné cigarety označené „*Felvidék*“. Preto dňa 6. marca 1939 poveril Krajinský úrad pohraničné orgány, aby zistili spôsob ich balenia a podrobnosti tlače za účelom rozhodnutia o prípadnom zákaze dovozu. Zaistiť a predložiť takúto cigaretu sa podarilo dňa 16. marca 1939 žandárom v Podunajských Biskupiciach (okres Bratislava), ktorí ju nenápadne vyžiadali pri príležitostnom prevádzaní pasovej kontroly na zastávke vo Štvrtku na Ostrove od známeho cestujúceho.⁴⁵⁸

Železničné vlaky, ktorými sa po vypuknutí vojny so Sovietskym zväzom prevádzali cez územie Slovenska maďarské vojenské transporty, boli neraz pomaľované protislovenskými nápismi, heslami a mapami. Miestne úrady dostali nariadením prezídia ministerstva vnútra, resp. Ústredne štátnej bezpečnosti z 2. decembra 1941 úlohu odfotografovať ich a presne zistiť okolnosti vzniku malieb. Taktiež mali sústrediť pozornosť na provokatívne správanie sa maďarských vojakov voči slovenským občanom. Ostentatívne sa nejednokrát správali i maďarskí robotníci, ktorí cez slovenské územie cestovali v železničných transportoch do Nemecka i z neho.⁴⁵⁹

---

⁴⁵⁷ Ako príklad úsilia nižších mocenských inšancií môžeme uviesť zisk fotografie a filmovej snímky štátnej ľudovej školy v Dyčke pri Vrábľoch, ktoré k výzve zaslalo obvodné notárstvo v Topoľčiankach. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 28, č. 62/1939 prez. SNA, f. MV, šk. 14, č. 1780/1939 prez. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 23, č. 91/1939 prez.

⁴⁵⁸ Cestoval smerom z Maďarska na Slovensko. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 24, č. 462/1939 prez.

⁴⁵⁹ ŠA BL, f. ŽÚ BL III., šk. 21, č. 66/1942 prez. S problémom maďarských vlakových vozňov poznačených propagandistickými symbolmi sa slovenské orgány stretávali už skôr. Dňa 20. januára 1939 bola z Košíc do Kostolian nad Hornádom vypravená maďarská vlaková súprava. Jeden vozeň bol polepený propagačnými heslami („*Bácskát vissza, Erdélyt vissza, Pozsonyt vissza, Nyitnát vissza...*“, „*Bácska, Sedmohradsko, Bratislavu, Nitrú spätz...*“). Krajinský úrad považoval tento jav nielen za netaktnosť maďarských orgánov z hľadiska medzinárodnej slušnosti, ale i za možnú provokáciu a propagandu (SNA, f. MV, šk. 14, č. 2957/1939 prez.). Výskyty provokatívnych správani sa maďarských

Provokácie vychádzali i zo slovenskej strany. Dňa 19. júla 1939 na stanici v Ruskove zrejme niekto zo slovenského peážneho vlaku vykrikoval na maďarských žandárov „*kikiriki*“.⁴⁶⁰

Medzi obyvateľstvom na oboch stranách hraníc sa šírila najmä verbálna, resp. rozhlasová propaganda. Maďarská propaganda využívala rozchyrovanie dezinformačných rozhlasových správ, ktoré pulzovali slovenským éterom. Ich obsah bol tendenčný, napríklad že na arbitrážnych oblastiach je vysoká životná úroveň a spokojnosť a prevádza sa tam pozemková reforma (prelom rokov 1938/1939). Je na tomto mieste potrebné doplniť, že pokiaľ sa realizátori maďarskej propagandy rozhodli adresovať rozhlasové posolstvá obyvateľstvu na arbitrážnom území, šlo v nich o opačnú tendenciu, o snahu vsugerovať myšlienku hospodárskych a sociálnych ťažkostí na Slovensku.⁴⁶¹ Slovenská antipropaganda tiež využívala možnosť

---

vojakov alebo nápisov vo vojenských transportoch sa zjavili vo viacerých hláseniach miestnych bezpečnostných zložiek: 15. septembra 1941 a 7. novembra 1941 v Kysaku, 3. novembra 1941 v Kostolanoch nad Hornádcom, 6. novembra 1941 v Sabinove, 16. decembra 1941 v Čadci, 17. decembra 1941 v Poprade (strhla sa tu menšia potýčka s čatou slovenských robotníkov). Vlak s maďarskými robotníkmi ozdobený maďarskými zástavami bolo vidno 8. augusta 1941 na pohraničnej stanici v Tomášovciach v okrese Lovinobaňa (SNA, f. ÚŠB, šk. 228, č. 42131/1941.). Dňa 17. augusta 1941 prišiel do Zvolena vlak z Budapešti so 700 robotníkmi putujúcimi do Nemecka. Počas jazdy vystrčili z okna maďarskú zástavu, ktorú im slovenskí revízori zabavili. Keďže sa jej nechceli vzdať, a aby neprišlo k vážnejšiemu incidentu, bola im vrátená. Provokatívne spievali i iredentistické piesne („*Horthy katona vagyunk*“, „*Sme Horthyho vojaci*“). Situácia si vyžiadala diplomatický protest slovenského ministerstva zahraničných vecí (SNA, f. MZV, šk. 128, č. 34058/1941.).

⁴⁶⁰ Tento prípad maďarské žandárstvo hlásilo na vyššie orgány (usvedčiť konkrétneho páchatela nebolo však možné). SNA, f. MV, šk. 20, č. 9642/1939 prez.

⁴⁶¹ MOL, f. KüM, K-63, fasc. 64, zv. 7/7-I, č. 127/1938. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 8/1939 dôv. Anton Šatko, rušňovodič z Bratislavy, 15. februára 1939 udal na adresu troch obyvateľov z Bánovskej Kesy (Maďarsko), že častokrát prekračovali na priepustky colnú čiaru na úseku Veľký Kýr – Ivánka pri Nitre. Boli však v podozrení, že v Maďarsku rozširovali nepravdivé a zlomyseľné správy o Slovensku, čím robili maďarskej propagande užitočné služby. Polícia a okresné úrady dostali za úlohu pozorovať ich príchody na Slovensko a v prípade zistenia vyzvedačstva vydať ich k súdnemu stíhaniu (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 24, č. 424/1939 prez.). Šofér zamestnaný u statkára Hedryho v Radačove (okres Prešov) v apríli 1940 štal ľudí, že v Maďarsku je dobre, že na Slovensku cítiť nedostatok denných potrieb, vychvaľoval maďarskú armádu

porovnávať životnú úroveň, pochopiteľne vo svoj prospech, pričom poukazovala predovšetkým na kladné prekvapenie maďarských vojakov z hospodárskych a sociálnych pomerov na južnom Slovensku pri jeho obsadzovaní.⁴⁶²

Epicentrom šírenia promaďarskej propagandy priamo na západnom Slovensku bola najmä Nitra. Obvodný notár z Pograníc si koncom roku 1939 možno i právom poťažoval, že všetky protislovenské správy si mali ľudia donášať z Nitry – buď z trhu, alebo z obchodov, kde im nitrianski Maďari dávali „*rôzne injekcie*“.⁴⁶³ Hlavne medzi Maďarmi na Slovensku – hybnou silou propagandy⁴⁶⁴, ktorí dúfali v zmenu hraníc v prospech Maďarska, sa do roku 1944 permanentne rozširovali zvesti, že Maďarsko čoskoro obsadí ďalšie slovenské územia.⁴⁶⁵ V slovenskej tlači – predovšetkým v Slovákovi a Nástupe, ale i lokálnych časopisoch, preto po novembri 1938 narastal počet nacionalistických antimadžarských článkov, intenzita ktorých sa však postupne začala zrkadlovo riadiť podľa vývoja vzájomného slovensko-madžarského pomeru. Protimaďarská

---

a tupil slovenskú. Žandárska stanica ho zatkla a odovzdala štátnemu zastupiteľstvu (ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 230/1940 ŠB prez.).

⁴⁶² O prekvapení maďarských vojakov z priaznivej situácie na Slovensku informoval vo februári 1939 dôverník žandárskej stanice Ivánka pri Nitre: „*Maďarskí vojaci sú vraj veľmi nespokojní, lebo im vraj bolo vždy hovorené, že u nás v ČSR je veľký hlad, ľudia chodia veľmi otrhaní... a teraz sa sami presvedčili, že je to práve naopak. A preto, keby vraj k niečomu došlo, nie žeby išli proti nám, ale proti svojim magnátom a barónom.*“ Vyjadril sa aj k nepovoleniu kongresu maďarských Slovákov v Nových Zámkoch, ktorý sa mal konať vo februári – kongres bol vraj odložený, lebo vojaci, ktorí sa vrátili z maďarsko-slovenských hraníc, sa vzbúrili, pretože boli oklamaní o pomeroch na Slovensku (ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 117/1939 dôv.). Bližšie pozri ÁDÁM, Magda (ed.): *Diplomáciai iratok Magyarországnak külpolitikájához 1936 – 1945 III. Magyarországnak külpolitikája 1938 – 1939*. Budapešť: Akadémiai Kiadó, 1970, s. 220-416.

⁴⁶³ Hlásenie obvodného notára z Pograníc z 30. októbra 1939. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 45, č. 2428/1940 prez.

⁴⁶⁴ PEKÁR, ref. 444, s. 90.

⁴⁶⁵ Po druhej Viedenskej arbitráži (30. augusta 1940, obsadenie časti Sedmohradska) opätovne Maďari prejavovali sebaavedomejšie názory na obsadenie Slovenska. SNA, f. ÚŠB, šk. 487, č. 22271/1943. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, bez č./1939 prez., ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 49, č. 1393/1941 prez. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 8/1939 dôv. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 85/1940 ŠB prez. SNA, f. ÚŠB, šk. 600, č. 10331/1944.

revizionistická kampaň šírená prostredníctvom tlače i rozhlasu⁴⁶⁶ bola na Slovensku rozvinutá napríklad krátko po poľsko-nemeckej vojne, keď sa postavenie Slovenského štátu posilnilo.⁴⁶⁷

Propagandu o útoku Maďarov na Slovensko zneužívali i najvyšší slovenskí činitelia, a to s cieľom využiť ju vo svoj prospech, t. j. týmto zastrašovaním obhájiť nutnosť straníckopolitickej a štátnej jednoty pod vedením Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.⁴⁶⁸ Návštevy štátnych a straníckych predstaviteľov do pohraničných okresov slúžili ako účinná protimaďarská reakcia. Taktiež sa množili agitačné vystúpenia miestnych funkcionárov. Ich reakcie a náhľady sú v dostatočnej miere zachované aj v rôznych úradných hláseniach, ktoré mali slúžiť na získavanie presného obrazu o dianí v pohraničí. Spoľahlivosť ich hlásení o ozajstnom stave na pomedzí je vysoko otázná, pretože neraz popísané situácie agilne prifarbovali.

Objektom propagandy o maďarskom útoku sa tiež stala ťažko skúšaná židovská komunita. Slovenské štátne orgány zneužívali maďarskú otázku k nehumánnym zásahom voči Židom.⁴⁶⁹ Slovenským úradom vo svojom antisemitskom postoji ani veľmi neprekážali nepodložené a vykonštruované tvrdenia, že maďarskému súperovi

---

⁴⁶⁶ Počúvanie maďarských staníc bolo štátnymi orgánmi obmedzované, napríklad zaplombovaním rádioprijímačov na jednu stanicu, či ich odobratím nespôľahlivým Maďarom.

⁴⁶⁷ Eseje v *Slováku* po salzburských rokovaniach podporovali napríklad šuškanú propagandu, že Slovákom Hitler prisľúbil späť Žitný ostrov, Levice, Nové Zámky a Košice. Mach tieto dezinformácie musel oficiálne vyvracať (MOL, f. KüM, K-63, šk. 458, č. 2434/1940.). Na druhej strane promaďarské časopisy vydávané v Maďarsku vonkoncom nezaostávali v ostrom tóne. Obyvatelia Slovenska si však radikálnu politickú tlač z Maďarska nemohli bežne kúpiť, keďže bol jej dovoz zakázaný, okrem toho maďarské tlačové orgány na Slovensku podliehali bezpečnostnej cenzúre (SNA, f. MZV, šk. 128, č. 50972/1940.).

⁴⁶⁸ Prejav ministra Ferdinanda Ďurčanského z 20. decembra 1938 ohodnotil maďarský vyslanec ako výpad proti Maďarsku. Vyslanec, ktorý interpeloval česko-slovenského ministra zahraničných vecí Františka Chvalkovského, upozornil aj talianske vyslanectvo, že podobné prejavy môžu mať negatívny vplyv tiež na talianske záujmy (MOL, f. KüM, K-63, fasc. 71, zv. 7/7-XVIII, č. 29/1939.).

⁴⁶⁹ Bližšie pozri NIŽŇANSKÝ, ref. 59, s. 24-101 a 217-222.

mali v iredente pomáhať práve Židia z Maďarska i zo Slovenska. Na druhej strane propaganda v psychologickvej rovine pomáhala trochu i Židom – po protižidovských opatreniach realizovaných na Slovensku vypukla medzi židovskou komunitou depresívna nálada, ktorú si Židia aspoň sčasti vyvažovali propagandistickými prísľubmi lepšej budúcnosti pod nadvládou Maďarska.⁴⁷⁰

Ústna propaganda bola zámerným prostriedkom maďarskej vlády a šírila sa nielen na Slovensku, ale i na arbitrážnom území.⁴⁷¹ Medzi jej hlavné témy okrem územných ziskov a porovnávania životnej úrovne patril „rozbor“ či komentovanie rôznych vnútro-politických problémov i mocenských vzťahov s Berlínom, ktoré občas viedli k ireálnym až absurdným úvahám.⁴⁷² Vo viacerých

⁴⁷⁰ Nasvedčuje tomu i situačná správa nitrianskeho okresného náčelníka z októbra 1941: „Potrebné je vystupňovať národnú hrdosť...k imunizovaniu duší voči propagande z druhej strany, ktorá využíva protižidovské opatrenia u nás. Rozširujú sa správy, že preto sú židia sústredovaní do Nitry a Sereďi, lebo tieto kraje budú pripojené k Maďarsku a Slovensko bude odškodnené čiastkou z Moravy. Tejto propagande napomáhajú židia, lebo v Maďarsku sa im žije lepšie. Zisťujú židov, ktorí majú príbuzných v Amerike a v Anglicku – ich cestou chcú ovplyvňovať verejnú mienku v Amerike...v prospech Maďarska. Židia v Nitre sú zmaďarizovaní. Nitru treba na 100 % poslovenčiť...“ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 48, Mesačné situačné správy/1941 prez.

⁴⁷¹ VIETOR, ref. 13, s. 69.

⁴⁷² Žandárska stanica Vajnory 27. októbra 1939 podala správu o obchodníkovi Joachimovi Benčičovi z Vajnor, ktorý rozprával, že obchodné rokovanie s Maďarskom bolo prerušené, nakoľko si Maďari kládli požiadavku, aby slovenská strana platila za odobratý tovar americkými dolármi (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 27, č. 2714/1939 prez.). Slovenské vyslanectvo v Budapešti 15. decembra 1939 informovalo ministerstvo zahraničných vecí, že 13. decembra maďarské noviny i rozhlas priniesli správu o zatváraní Maďarov na Slovensku a o ich odľvčení do Ilavy. Tieto správy sa objavili hneď po príchode Jánoša Esterházyho do Budapešti. Chargé d’Affaires Záhorák vyslovil dedukciu, že za týmto počínaním väzí tendencia brzdiť cestovný ruch na Slovensko, ktorý „z príležitosti vianočných sviatkov sa veľmi sľubne vyvíjal, ale po uvedenom slabo ochabnul“ (SNA, f. MZV, šk. 128, č. 21304/1939). Propaganda sa zneužívala i v čase, keď Mach odstúpil z pozície šéfa HG – napr. že Hitler prijal požiadavku Maďarov, ktorí sa sťažovali na činnosť Macha, alebo protirečivé tvrdenie, že Mach sa chcel zúčastniť na puči a pripojiť Slovensko k Nemecku (Situačná správa policajného riaditeľstva v Prešove za máj 1940, ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 586/1940 ŠB prez.). Trebišovský okresný úrad v máji 1940 hlásil šírenie propagandy (pravdepodobne od ľudí, ktorí prichádzali z Maďarska), že medzi

hláseniach žandárskych staníc sa vyskytuje zmienka o náhľadoch maďarských vojakov a civilného obyvateľstva z obsadeného územia na budúci vývoj. Až do začiatku roku 1944 bola medzi nimi permanentne živená napríklad predstava, že v najbližších dňoch získajú Nitru, pretože k nim odtiaľ prichádzajú tisícky petičných podpisov za pripojenie k Maďarsku.⁴⁷³ Vyskytli sa aj opozičné správy, a to najmä medzi Slovákami z arbitrážneho teritória, keď sa predpokladal útok česko-slovenskej, resp. slovenskej armády.⁴⁷⁴ Očividne aj majoritné obyvateľstvo na Slovensku dúfalo, že strategické krajie sa vrátia pod slovenskú zvrchovanosť.⁴⁷⁵

členmi slovenskej vlády panuje názorová nezhoda a nejednotnosť o postavení Slovenska. Za stúpcov nemeckého protektorátu mali byť Mach a jeho ľudia, za stúpcov ruskej orientácie sa udával Sivák a za stúpcov maďarského smeru ostatní členovia vlády (situčná správa okresného úradu v Trebišove za máj 1940, ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 586/1940 ŠB prez.). Začiatkom roku 1942 sa na Slovensku rozširovali chýry v súvislosti s návštevou nemeckých štátnikov v januári 1942 v Maďarsku, že Maďari odopierajú vyslať svoje vojská na východný front a svoje zbory pošlú len vtedy, keď im bude vrátené celé Slovensko. Rozširovateľov sa nepodarilo chytiť, o čom štátny policajný úrad Nitra informoval Ústredňu štátnej bezpečnosti 30. apríla 1942 (ŠA NR, f. ŽÚ NR III., šk. 59, č. 406/I-5/ŠB/1942 prez.).

⁴⁷³ Vojaci nemali jasnú predstavu, akým spôsobom mali získať ďalšie územia na severe, ale počítalo sa predovšetkým s diplomatickým rozhodnutím Nemecka v prospech Maďarov, a v tom prípade s pokojným odovzdaním Nitry. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 41, č. 1176 a 2680/1939 prez. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 8/1939 dôv. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 200/1940 dôv. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 3, č. 293/1941 prez.

⁴⁷⁴ Zaujímavú správu o reakcii slovenského obyvateľstva na zabranom území podala 14. novembra 1938 žandárska stanica Urmín. Podľa nej slovenské obyvateľstvo v Komjaticiach podporovalo maďarských vojakov, ktorí sa pripravovali, že v blízkej budúcnosti vtrhnú do Nitry – verilo, že česko-slovenská armáda ich porazí a boli by oslobodení z maďarského panstva (ŠA NR, f. OČV NR, šk. 8, č. 803/1938 dôv.). Podobne hlásila žandárska stanica Kaláz o stiesnenej nálade vo Vrábloch – civilné obyvateľstvo aj vojaci očakávali nápor česko-slovenského vojska (ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 8/1939 dôv.) Situačná správa okresného úradu vo Vranove za marec 1940 zachytila výroky starých občanov, že keď Košice prídu späť k Slovensku, sú ochotní do nich cesty pešky vykonať, t. j. „*sú dôkazom hlbokého nacionalizmu a spolucitenia s našimi Slovákami v Maďarsku*“ (ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, č. 230/1940 ŠB prez.).

⁴⁷⁵ Dátumy nerealizovaného obsadenia arbitrážneho územia slovenským vojskom – 8., 12., 18., 26. júla 1939 – sa vyskytli v prípise ministerstva národnej obra-

Propaganda sa nie vždy zakladala na reálnych podkladoch, najmä po roku 1943, keď začínalo byť jasnejšie, že o osude národov, a tým pádom i o osude slovensko-maďarského vzťahu, v konečnom dôsledku nebude rozhodovať Berlín, ale antihitlerovskí spojenci.⁴⁷⁶ Od začiatku roku 1944, v čase vnútropolitického napätia v Maďarsku i na Slovensku, sa v kruhoch maďarskej vojenskej pohraničnej stráže začali rozchyrovať nielen myšlienky mierené k agitácii za územné zisky Maďarska, ale i úvahy o nebezpečenstve hroziacom zo slovenského územia. Maďarskí velitelia ich varovali pred hrozbou partizánskeho hnutia na Slovensku, ktoré malo

---

ny z 27. júla 1939 ministerstvu vnútra (SNA, f. MV, šk. 20, č. 15088/1939 prez.). Žandárska stanica Prievoz 20. októbra 1939 hlásila, že po Slovensku kolujú také správy, že Rusko ako ochranca slovanských národov vyženie Maďarov z územi, ktoré patrili Slovanom, do Ázie. Žandárska stanica Vajnory 19. októbra 1939 oznámila, že učiteľ Ján Bachan z Žajnor rozprával žandárom, že počul, ako Rusko vyjednáva s Maďarskom o pripojení Podkarpatskej Rusi k Sovietskemu Zväzu a je možné, že pri jej obsadzovaní sa i Slováci prirúbia na úkor Maďarska. Žandárska stanica Prievoz sa 17. októbra 1939 dozvedela od lodníka, že v Maďarsku sa povára, že Nemecko bude v krátkom čase porazené a Nemci potom z každého štátu, kde sa nachádzala nemecká menšina (obzvlášť Juhoslávia, Maďarsko a Bulharsko, ju vyženú do „*Velkého Nemecka*“ (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 27, č. 2714/1939 prez.). Žandárska stanica Podunajské Biskupice hlásila, že niektorí mladíci maďarskej národnosti, ktorí v septembri 1939 narukovali a po úspešnom ťažení do Poľska sa vrátili domov, rozprávali, že z poľských hraníc sa malo ísť na maďarské, aby sa späť zabral Žitný ostrov (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 28, č. 13/1940 prez.). V decembri 1939 bola v Devínskej Novej Vsi bola rozšírená povesť, že slovenská vláda sa nenápadne ponáhla vycvičiť nováčikov a zdokonaľiť výcvik ostatných vojakov, lebo za tri mesiace si Slovenský štát prinavrátí od Maďarska všetky územia. V januári 1940 už vraj malo mať Maďarsko zmobilizované vojsko a Slovenská republika mala v najbližšej dobe tiež mobilizovať, aby sa mohla brániť útoku Maďarov (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 28, č. 13/1940 prez.).

⁴⁷⁶ Neúspech maďarskej propagandy šírenej medzi Maďarov v nitrianskom okrese spomenul okresný náčelník v situačnej správe z januára 1943: „...*Bežali také povesti, že Slovensko bude obsadené Nemcami a potom odovzdané Maďarom. Táto propaganda medzi maďarským pospolitým ľudom nemá pôdy, ba opačne. V hostincoch sa maďarskí roľníci rozprávali, že je šťastie, že nepripadli Maďarsku, lebo teraz už by boli na fronte, lebo Maďarsko na frontu len Felvidék* (okupované územie – M. H.) *ženie. Chvália p. prezidenta Dr. Tisu, že len jemu môžu ďakovať, že sú doma.*“ Bolo to v období silnej mobilizácie maďarského vojska pre východný front. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 54, Mesačné situačné správy/1943 prez.

prepadať maďarské pohraničné stráže a obyvateľstvo žijúce na pomedzí.⁴⁷⁷ Na prelome januára a februára 1944 žandárska stanica vo Veľkom Lapáši referovala, že v Maďarsku sú rozširované správy o Tisovej abdikácii, a že maďarské vojská asi za 14 dní budú obsadzovať Slovenský štát.⁴⁷⁸ Treba však pripomenúť, že o zosadení či zastrelení prezidenta Jozefa Tisa sa toho času šírili zvesti i po celom Slovensku.⁴⁷⁹ V tomto období maďarské bezpečnostné zložky paradoxne ohlasovali tiež chýry o skorom príchode nemeckého Wehrmachtu na Slovensko, čo napokon onedlho – 19. marca 1944, reálne postihlo práve maďarský štát.⁴⁸⁰

Žandárska stanica z Ivánky pri Nitre získala tri dni po vpáde nemeckého vojska na maďarské územie vcelku pravdivé správy z Maďarska a zároveň zhodnotila vtedajšiu situáciu vo svojom obvode, čo je charakteristické i pre celý región: „...*Na slovensko-maďarskej hranici v obvode tunajšej stanice je úplný pokoj. Pozorovať len, že maďarské hliadky častejšie obchádzajú hranicu a majú nariadené, aby boli v pohotovosti.*“⁴⁸¹ Podľa nitrianskeho okresného náčelníka obsadenie Maďarska vzbudilo nádeje na späťpripojenie odtrhnutých území.⁴⁸² Možno usudzovať, že civilné obyvateľstvo z pomedzia malo pomerne dobrý obraz o vývine udalostí v Maďarsku, napriek tomu sa vyskytli i nepravdivé novinky, napríklad o zastrelení vtedajšieho maďarského ministerského predsedu Miklósa Kállaya.⁴⁸³

⁴⁷⁷ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 56, č. D1-158/1944 prez.

⁴⁷⁸ Maďarské pohraničné stráže sa okrem toho snažili zistiť, či je pravda, že na Slovensku sa musia odstrániť všetky obrazy verejných činiteľov z verejných miestností. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 7, 4/1944 dôv.

⁴⁷⁹ Z rozkazu hlavného veliteľstva žandárstva z 14. februára 1944: „*Po celom Slovensku sú rozširované správy, že prezident Tiso je zosadený, resp. zastrelený, že Slovensko je obsadené nemeckým vojskom, že všetky úrady už majú v rukách Nemci.*...“ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 7, č. 72/1944 dôv.

⁴⁸⁰ Žandárska stanica Močenok hlásila, že podľa Maďarov obsadia Slovensko nemeckí vojaci, „*ktorí nás vyjedia a vykúpia všetky textilie.*“ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 7, č. 4/1944 dôv.

⁴⁸¹ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 56, č. D1-193/1942 prez.

⁴⁸² ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 57, Mesačné situačné správy/1944 prez.

⁴⁸³ Hlásenie žandárskej stanice Močenok. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 7, č. 58/1944 dôv.

Ešte i v prvej polovici roku 1944 iluzórne upozorňovali centrálné slovenské orgány, že Maďari na Slovensku pripravujú nepokoje, aby bol aj Slovenský štát obsadený ako Maďarsko. S blížiacim sa koncom vojny však mali spoločenské aktivity maďarskej menšiny, upadajúcej do apatie, zostupný vývoj. Niektoré žandárske stanice však naďalej iniciatívne zbierali poznatky o takejto možnosti.

Po vypuknutí Povstania na Slovensku slovenské žandárske stanice z pohraničia už začiatkom septembra 1944 hlásili, že „*Maďari kopú na pohraničí zákopy, aby vraj znemožnili partizánom zo Slovenska prechod do Maďarska*“⁴⁸⁴, že maďarské úrady zastavili akýkoľvek prechod cez hranice a boli posilnené maďarské pohraničné stráže.⁴⁸⁵

Maďarská menšina na Slovensku si už v tomto období osvojovala pesimistické vízie o údele maďarského štátu i svojho vlastného. Citlivo vnímala nielen vojnové dianie na frontoch, ale tiež vplyv radikalizujúcej sa Budapešti na jej postavenie. Slovenskí Maďari pretriasali okrem skutočných zásahov maďarskej vlády do aktivít Maďarskej strany tiež hrozivo znejúce klebety. Maďarská komunita v Nemeckom Grobe bola v novembri 1944 rozrušená strachom naháňajúcou chimérou, že každý Maďar zo Slovenska sa ex hoffer stal príslušníkom Szálásio strany v Maďarsku, keďže údajne bola Maďarská strana na Slovensku rozpustená. Podľa toho vraj Maďari mali nastúpiť na vojenskú službu do maďarského vojska.⁴⁸⁶

Základná myšlienka propagandy slovenských verejných úradov sa nezmenila ani na začiatku roku 1945. Zlé postavenie maďarského štátu sa slovenské orgány snažili využiť na porovnanie životnej úrovne v oboch krajinách s dôrazom na slovenskú relatívnu prosperitu, na nedostatok surovín v okolitých maďarských obciach

⁴⁸⁴ Hlásenia žandárskych staníc Šoporňa a Ivánka pri Nitre. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 8, č. 521/1944 dôv. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 58, č. D1-630/1944 prez.

⁴⁸⁵ K reakciám v Maďarsku na vypuknutie povstania pozri napríklad MICHELA, Miroslav: Ohlas SNP v maďarskej dennej tlači. In: LACKO, Martin (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov 3*. Trnava : Katedra histórie FF UCM, 2004, s. 109-118.

⁴⁸⁶ Situačná správa okresného úradu v Modre z 15. novembra 1944. SNA, f. ÚŠB, šk. 661, č. 31847/1944.

(čo však bolo objektívne zapríčinené frontovými bojmi v Maďarsku). V marci 1945 žandárska stanica v Degeši signalizovala, že v Maďarsku na pomedzí maďarskí žandári a pohraničná stráž chytali a strieľali maďarských občanov slovenskej národnosti.⁴⁸⁷ Ako je známe, nyilašský teror, ktorý trval do konca marca 1945, t. j. až do oslobodenia, postihol aj iné zložky spoločnosti v Maďarsku.⁴⁸⁸

Hlavnými aktérmi propagandistických hier boli väčšinou štátne orgány, obecnstvom obyvateľstvo. Práve oni dotvárali jednotlivé myšlienky propagandy, či už pravdivé alebo zavádzajúce. Zväčša podľa nej sa formovali reakcie jednotlivcov i skupín obyvateľstva a štátneho aparátu. Práve preto môžeme smelo tvrdiť, že propaganda tých čias neblaho prispela k antidemokratickému ovzdušiu skúmanej oblasti. Mnohí občania hlásiaci sa k minoritnej národnosti – na Slovensku najmä maďarskej národnosti, v Maďarsku slovenskej národnosti – boli v súvislosti so šírením takejto propagandy poslaní do väzby alebo vyhostení, iných pozorne sledovali bezpečnostné zložky, znemožňoval sa im legálny priechod hraníc a pod.⁴⁸⁹

Na povedomie ľudí výrazne vplývali účelové a zveličené tvrdenia maďarskej i slovenskej propagandistickej kampane. Medzi jej najčastejšie formy sa zaradilo rozhadzovanie letákov, šírenie tendenčných máp a fotografického materiálu, dezinterpretácie informácie periodickej tlače, ostentatívnosť výzdoby maďarských vlakových súprav, no predovšetkým to bola verbálna propaganda. K jej základným témam okrem územných ziskov a porovnávania životnej úrovne patrilo často bizarné analyzovanie rozličných vnútroštátnych problémov i lojálnosti susedného štátu k nacistom.

Po vojne sa v slovensko-maďarskej rovine medzi česko-slovenskými politickými kruhmi vynorili dva okruhy problémov: 1. obnova hranice pred Viedenskej arbitráže, 2. otázka národ-

⁴⁸⁷ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 10, č. 13/1945 dôv.

⁴⁸⁸ VIETOR, ref. 13, s. 359.

⁴⁸⁹ Bližšie pozri KOVÁCS, László G.: A szlovákiai magyarság a második világháború éveiben 1939 – 1945. In: GYURGYÍK László (ed.): *Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből*. Bratislava : Kalligram, 1993, s. 127-155.

nostných menšín na Slovensku a v Maďarsku. Košický program česko-slovenskej vlády z apríla 1945 prinášal princíp kolektívnej viny, uplatnený voči maďarskej menšine v ČSR, ktorý tvrdo postihol tiež politicky indiferentných nevinných ľudí.⁴⁹⁰ Po anulovaní Mníchovskej dohody a Viedenskej arbitráže sa južné hranice Slovenska posunuli na úroveň spred roku 1938.

---

⁴⁹⁰ ČIERNA-LANTAYOVÁ, ref. 53, s. 19-28. Bližšie k existencii maďarskej menšiny po vojne pozri napríklad tiež BOBÁK, Ján: *Maďarská otázka v Československu (1944 – 1948)*. Martin : MS, 1996, s. 28-147. ŠUTAJ, Štefan: Akcia juh. In: HARAŠIM, Ľudovít (ed.): *Národnosti na Slovensku*. Bratislava : Veda, 1993, s. 107-114. ŠUTAJ, Štefan: *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Bratislava : Veda, 1993, s. 19-131. VADKERTY, Katalin: *Maďarská otázka v Československu 1945 – 1948. Dekréty prezidenta Beneša a ich dôsledky na deportácie a reslovakizáciu*. Bratislava : Kalligram, 2002, s. 29-708.

ZÁVEROM

V obciach južného Slovenska žilo autochtónne obyvateľstvo, vedľa seba žili a spolupracovali Slováci, Maďari i príslušníci ďalších národnostných menšín. Ich život od roku 1938 bol poznačený viacerými faktormi primárne odvodenými od celkovej situácii vo vtedajšom svete. Hitler rozhodol o postupnom zániku ČSR a zahraničnopolitický vývoj mu to umožnil. Politické zmeny na Slovensku po 6. októbri 1938 viedli postupne k vzniku autoritatívno-totalitného režimu. Zahraničná politika nacistického Nemecka si vohnala do vazalstva Slovensko i jeho suseda – horthyovské Maďarsko. Od začiatku druhej svetovej vojny sa Slovenský štát priam absurdne stal dokonca spojencom svojho maďarského rivala.

Politické špičky na Slovensku si už počas existencie prvej ČSR boli vedomé, že Miklós Horthy a jeho kruhy túžia po revízii. Boj sa však odohrával predovšetkým na diplomatickom a spravodajskom poli a civilné obyvateľstvo ho nevelmi vnímalo. Až autonómna slovenská vláda sa stretla nielen s teoretickými koncepciami maďarskej revízie hraníc, ale aj s praxou.

Otvorené napätie medzi Maďarskom a slovenskou vládou prepuklo po Viedenskej arbitráži. Jozefovi Tisovi nezostalo nič iné, len riešiť jeden problém navyše – maďarskú otázku. Nielenže musel, ale zrejme aj chcel. Nacionálna a rasová politika totalitného štátu potrebovala hnací prvok, argument „národných nepriateľov“, proti ktorým sa mali spájať všetky politické sily na Slovensku. Stratou južného Slovenska, krokmi maďarskej správy na arbitrážnom území a neustálymi problémami na vzájomných hraniciach nemuseli ľudaci svojou reakciou (najčastejšie recipročnými akciami) ani priveľmi dúchať do rozohriatých uhlíkov. Na jednej zo súperiacich strán figuroval ľudácky režim, ktorý sa nesmelo pokúšal o etablovanie svojho novovychleneného teritória v medzinárodnom meradle,

na strane druhej účinkovalo revizionistické Maďarsko, potrebou ktorého bolo naopak udržiavať labilitu tohto teritória, čím sa mala vytvoriť platforma k mocenskému obsadeniu svojho severného suseda. Okrem pokryteckého Berlína možno len princíp reciprocity dokázal tlmieť katastrofálnejšie následky vzájomnej zloby.

Styk s maďarskou okupačnou armádou, spravodajské úlohy a príprava materiálu pre delimitačné práce v rokoch 1938 – 1939 patrili medzi úlohy styčných dôstojníkov. Slovenské štátne hranice v čase autonómie i počas trvania samostatného Slovenského štátu zabezpečovala finančná stráž. Na zaistenie štátnych hraníc však počet jej príslušníkov nedosahoval potrebné množstvo, preto im boli nápomocné oddiely Hlinkovej gardy a vojsko. Colné záležitosti vybavovali colné úrady. Pozornosť štátnym hraniciam venovali i žandárske stanice a policajné úrady, ktorých obvody hraničili so štátnymi hranicami. Tieto vykonávali pasovú kontrolu. Dňa 5. decembra 1938 bol zahájený malý pohraničný a obchodný styk a železničná doprava. Viac ako 160 priechodov malého pohraničného styku využívali najmä roľníci a sezónni hospodárski robotníci z pohraničného pásma. V novembri 1939 bola uzatvorená prvá riadna Dohoda medzi Slovenskou republikou a Maďarským kráľovstvom o úprave vzájomnej výmeny tovarov. Na slovensko-maďarskom pomedzí sa teda prirodzeným spôsobom mohol rozvíjať vzájomný obchod i v ďalšom období. Maďarsko dovážalo na Slovensko poľnohospodárske produkty, priemyselné výrobky a suroviny, slovenský vývoz do Maďarska sa sústredil na priemyselný tovar, drevo, drevené uhlie a vápno.

Na arbitrážnom území koncom roku 1938 maďarská civilná správa prevzala kompetencie maďarských vojenských okupačných orgánov a zároveň na lokálnej úrovni prebrala iniciatívu v rokovaniach so slovenskými partnermi. Cieľom rokovaní malo byť odstránenie pohraničných problémov. Na slovenskej i maďarskej strane napriek spomínaným rokovaniam vznikali v súvislosti s prechodmi obyvateľstva v malom pohraničnom styku najmä administratívne a personálne problémy či prieťahy. Ovzdušie vzájomných kontaktov funkcionárov z oboch strán poznamenal

celkový zlý slovensko-maďarský pomer, čo k naliehavému riešeniu konkrétnych problémov rozhodne neprospievalo.

Na pomedzí dochádzalo k spravodajským hrám rôznych foriem. Jedným z cieľov maďarskej i slovenskej spravodajskej činnosti bol zber dôverných a tajných informácií z pohraničných oblastí susedného štátu. Spravodajské informácie sa týkali nielen pokusov o odhalenie nálad obyvateľstva, ale predovšetkým silových zložiek, ich pohybu a lokalizácie, mobilizácií, počtu a veku vojakov a dôstojníkov, nálad vo vnútri jednotlivých oddielov, kvality a kvantity výzbroje a výstroja. Snaha odhaliť maďarských špiónov či donášačov na Slovensku neprinášala ovocie, preto slovenský mocenský aparát aspoň obmedzoval možnosti vycestovania slovenských Maďarov do Maďarska.

Štátne hranice nelegálne prechádzali utečenci, organizovaní prevádzací utečencov, osoby, ktoré chceli na druhej strane hraníc nakupovať, pašeráci, poľskí vojaci, príslušníci maďarskej pohraničnej stráže, maďarskí žandári, vojenský zbehovia, partizáni, vojaci maďarskej a nemeckej armády, ako i iné skupiny obyvateľstva. Každá z nich mala pri prechodoch špecifické dôvody. Prichádzajúce nové zložky obyvateľstva a nedovolené prechody hraníc sa v určitých obdobiach diali takmer dennodenne. S tým sa museli vyrovnávať aj štátne úrady a bezpečnostné zložky. Tie pod takýmto náporom nie vždy koordinovane a efektívne zvládali pohraničné problémy a neraz ich počiny vyvolali protichodné reakcie alebo chaos.

Zložité pomery a maďarizačné akcie maďarských orgánov na arbitrážnom území rázne zasiahli do ľudských práv najmä obyvateľov nemaďarskej národnosti. Po obsadení južných oblastí opustili obsadené územie pod náporom násilných opatrení okupačnej správy tisícky obyvateľov slovenskej, židovskej, rusínskej a českej národnosti. Utečenci prišli na Slovensko buď po dobrovoľnom vystáňovaní (po evakuácii alebo po nenanútenom úteku), alebo po represívnom vyhnaní či vypovedaní. Podľa doteraz známych dokumentov mohlo imigrovať z maďarského územia od jesene 1938 do začiatku roku 1941, kedy sa vlna utečenectva pominula, asi

10 až 13 tisíc utečencov. Koordinovaním riešenia ich existenčných otázok bol v novembri 1938 ustanovený Ústav pre starostlivosť o utečencov. Podstatnú väčšinu utečencov tvorili roľníci a kolonisti, ktorých spolu s rodinami slovenské orgány úradnými výmermi umiestňovali na veľkostatkoch. Jedným z negatívnych výsledkov usádzania sa roľníkov boli násilné prejavy domácich poľnohospodárskych robotníkov voči novým prisťahovaným kolonistom, ktoré vznikali najmä v kontexte obmedzenia práce i pláce robotníkov.

Keď počet vyhostení a útekov z Maďarska v prvých mesiacoch samostatného Slovenska neklesal, recipročne sa na slovenskej strane začalo s vypovedaním desiatok Maďarov. Napriek malému počtu vyhostených Maďarov účinnosť tohto kroku u maďarských vládnych kruhoch bol značný. Od roku 1940 (po tom, čo maďarská vláda zastavila vyhostenia Slovákov hlavne z dôvodu odvetných opatrení slovenskej strany) do prvej polovice roku 1944 prichádzalo k imigrácii z Maďarska len zriedkavo. Postupne sa utečenci na Slovensku etablovali a vzájomné vzťahy normalizovali. Ďalšia fáza utečenectva, ktorá súvisela s približujúcim sa frontom, začala začiatkom roku 1944 a trvala do oslobodenia územia. Na jeseň 1944, z dôvodu všeobecného chaosu spôsobeného Slovenským národným povstaním a posunom východného frontu na maďarské územie, úrady začali strácať prehľad o utečencoch, ktorých počet začal enormne stúpať. Nešlo však len o evakuantov z Maďarska, ale o mnohonárodné prúdy ľudí (približne 20 tisíc) z celého východného štátosúboru, ako i z východnej časti Slovenska.

Iné dôvody prechodov hraníc nachádzame u ďalšej skúmanej skupiny obyvateľstva. Organizovanie ilegálnych prechodov slovenských, českých a poľských antifašistov, bytostne ohrozených ľudí a osôb zamýšľajúcich vstúpiť do česko-slovenských zahraničných vojenských jednotiek sa dialo najmä v bratislavskej a nitrianskej oblasti. Tento ilegálny protinacistický odboj organizovala skupina Obrana národa, ktorá tým umožnila mnohým utečencom prejsť do Budapešti, odkiaľ odchádzali do Belehradu (bolo tu sídlo vojenských a politických činiteľov organizujúcich zahraničný protifašistický odboj). Prechodové úseky uchádzačov o vstup do

česko-slovenských légií boli najfrekventovanejšie v zimných mesiacoch 1939 – 1940. Aktivita na pohraničných prechodoch však po okupácii Juhoslávie takmer úplne prestala. Cez prechodové úseky na hraniciach s Maďarskom prešli v rokoch 1939 až 1941 stovky odbojárov. Útekom do Maďarska sa snažili zachrániť i stovky rasovo prenasledovaných občanov, a to už pred prvými deportáciami v roku 1942. V tomto ohľade svoju pozitívnu úlohu zohrali aj prevádzkači Židov.

Samostatnú skupinu so špecifickými dôvodmi úteku tvorili vojenský zbehovia maďarskej brannej moci, ktorí opustili svoje domovy na odstúpenom území, resp. v iných končinách vtedajšieho územia Maďarska. Medzi najčastejšie dôvody úteku z maďarskej armády (resp. nenastúpenia do vojenskej služby) patrilo surové zaobchádzanie s nacionálnym podtónom i odmietnutie bojovať po boku maďarskej armády nachádzajúcej sa v biednej zásobovacej a materiálnej situácii. Ich počet by za obdobie do septembra 1944 nemal presiahnuť číslo 500. Po zriadení Ústredne štátnej bezpečnosti v decembri 1939 patrila problematika bezpečnosti a vojenských zbehov do jej kompetencie. Vykonávateľmi jej nariadení boli miestne orgány štátneho a bezpečnostného aparátu. Tie zbehom po formálnom overení ich lojálnosti voči štátu pomáhali usadiť sa, resp. ich aj naďalej sledovali. Veľkú pozornosť im venovalo tiež vojenské spravodajstvo Slovenského štátu.

Opačne – do Maďarska utekali nelegálne mladíci, ktorí mali slúžiť alebo už slúžili v slovenskej armáde, aby sa v čase mobilizácie počas vojny proti Poľsku vyhli brannej povinnosti. Šlo najmä o osoby národnosti maďarskej a ich počet nedosiahol hromadného charakteru. Časť z nich sa po skúsenostiach so situáciou v Maďarsku a po udelení amnestie z októbra 1940 postupne vrátila k svojim rodinám na Slovensko.

Po začiatku nemeckého útoku na Poľsko ustúpili celé jednotky poľských vojakov do Maďarska, resp. Podkarpatskej Rusi. V Maďarsku ich čakalo odzbrojenie a internácia. Niekoľko malých skupín Poliakov sa rozhodlo z maďarskej internácie utiecť a pokúsili sa vrátiť sa cez Slovenskú republiku do Poľska. Na Slovensku sa na

konci roku 1939 nachádzalo vyše 1200 poľských zajatcov, medzi nimi i utečenci z maďarskej internácie, ktorých slovenské bezpečnostné orgány chytili. Prepúšťanie zajatcov zo zajateckého tábora v Oremovom Laze pri Lešti sa dialo komplikovane. Nemecká strana vo februári 1940 prevzala 961 zajatcov, v máji 1941 ďalších 15 a v júli 1942 ešte 9 osôb, pričom mali ísť na práce do Nemecka ako civilní pracovníci.

Medzi podvrtné akcie maďarskej revizionistickej politiky je nutné zaradiť priestupky príslušníkov maďarskej vojenskej pohraničnej stráže, ktorí sa niekoľkokrát dopustili nelegálneho prekročenia hraníc. Ich narušenia a spory so slovenskými pohraničnými zložkami, ktoré napomáhali k neustálemu napätiu a destabilizácii pomerov na slovensko-maďarskom pomedzí, neraz vyznievali tragikomicky. Diverzné aktivity na pomedzí v pohnutom období mníchovskej konferencie i Viedenskej arbitráže podnikali tiež členovia maďarských teroristických skupín.

S blížiacim sa koncom vojny prenikali na Slovensko čoraz väčšie bojové formácie. Od októbra 1944 sa na juhozápadnom Slovensku začali množiť sťažnosti na nemeckých vojakov, ktorí pôsobili vo vojenských oddieloch 8. nemeckej armády v Maďarsku. Nemeckí vojaci v oblasti relatívne pokojnej využívali možnosť zapoľovať si a spestriť si tak stravu divou zverou. Na jeseň 1944, keď sa východný front posúval čoraz viac cez Maďarsko na západ, tu bezpečnostné orgány zaznamenali i prípad nelegálneho narušenia štátnych hraníc väčšou skupinou maďarských vojakov, ktorí vyviezli väčšie množstvo dreva na kúrenie. Od decembra 1944 do februára 1945 sa koncentrovali alebo len prechádzali okrem nemeckých oddielov a „Vlasovovej armády“ aj menšie skupiny vojakov maďarskej armády, ako i oddiely maďarských žandárov. Na pohraničných priechodoch nastalo takmer úplné uvoľnenie prechodu. Obyvateľstvo si na prítomnosť maďarských evakuantov a vojakov neraz sťažovalo, keďže sa dopúšťali rôznych neprístojností.

S postojmi obyvateľstva slovensko-maďarského pohraničia úzko súvisel fakt, že bezprostredne susedilo s krajinou, ktorú skryto alebo otvorene uctievalo ako domovinu, vlasť. Pocit, že

Maďarsko je blízko nielen územne, ale i duchovne, pomáhala utvrdzovať maďarská propaganda. Platilo to aj naopak a na pomedzí sa odohrávala zaujímavá propagandistická vojna. Propaganda dokázala rozvíriť vášne, ale aj spôsobiť skľučujúcu apatiu. Medzi jej najčastejšie formy patrilo rozhadzovanie letákov, šírenie tendenčných máp a fotografického materiálu, ostentatívna výzdoba maďarských vlakových transportov, no predovšetkým verbálna propaganda. Medzi jej hlavné témy okrem územných ziskov a porovnávaní životnej úrovne patrilo „rozbor“ či komentovanie rôznych vnútropolitických problémov i mocenských vzťahov s Berlínom, ktoré občas viedli k ireálnym až absurdným úvahám. Hlavne medzi Maďarmi na Slovensku – hybnou silou propagandy, ktorí dúfali v zmenu hraníc v prospech Maďarska, sa do roku 1944 permanentne rozširovali zvesti, že Maďarsko čoskoro obsadí ďalšie slovenské územia. Ľudácka antipropaganda svojou intenzitou rozhodne nezaostávala vo svojom úsilí, čo jasne vidno predovšetkým pri článkoch dobovej tlače.

Dejiny tejto problematiky končia oslobodením územia a anulovaním mníchovského i viedenského rozhodnutia. Od mája 1945 sa začala ďalšia náročná fáza slovensko-maďarských vzťahov riešená v kontexte udalostí v predvojnových a vojnových rokoch.

POUŽITÉ PRAMENE A LITERATÚRA

Archívne fondy

Slovenský národný archív v Bratislave

- fond Ministerstvo vnútra, roky 1938 – 1945
- fond Ministerstvo zahraničných vecí 1939 – 1945
- fond Ministerstvo školstva a národnej osvety 1938 – 1945
- fond Ministerstvo hospodárstva 1938 – 1945
- fond Kancelária prezidenta republiky 1939 – 1945
- fond Úrad predsedníctva vlády 1938 – 1945
- fond č. 209 – Ústredňa štátnej bezpečnosti 1940 – 1945
- fond Policajné riaditeľstvo v Bratislave 1938 – 1945
- fond Národný súd 1945 – 1948

Vojenský historický archív v Bratislave

- fond Ministertsvo národnej obrany 1939 – 1945
- fond č. 53

Maďarský krajinský archív v Budapešti (Magyar országos levéltár)

- fond Külügyminisztérium 1938 – 1945
- fond Miniszterelnökség kisebbségi osztály 1938 – 1945

Štátny archív v Banskej Bystrici

- fond Pohronská župa II.1940 – 1945
- fond Četnícke a žandárske veliteľstvá, oddelenia a stanice 1938 – 1945

Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka v Banskej Bystrici

- fond Okresný úrad v Banskej Bystrici 1938 – 1945

Štátny archív v Bratislave

- fond Bratislavská župa III.1940 – 1945
- fond Okresný ľudový súd v Bratislave 1945 – 1948
- fond Okresný ľudový súd v Nitre 1945 – 1948
- fond Štátne zastupiteľstvo v Bratislave 1945 – 1948

Štátny archív v Bratislave, pobočka Modra

fond Okresný úrad v Bratislave 1938 – 1945

fond Okresný úrad v Malackách 1938 – 1945

fond Okresný úrad v Modre 1938 – 1945

Štátny archív v Bytči

fond Tatranská župa 1940 – 1945

fond Trenčianska župa II. 1940 - 1945

Štátny archív v Nitre

fond Župný úrad v Nitre III. 1940 – 1945

fond Okresné četnícke veliteľstvo 1938 a 1939

fond Oblastné žandárske veliteľstvo 1939 – 1945

Štátny archív v Nitre, pobočka Nitra

fond Okresný úrad v Nitre 1938 – 1945

fond Okresný úrad v Zlatých Moravciach 1938 – 1945

Štátny archív v Prešove

fond Šariško-zemplínska župa 1940 – 1945

Archív hlavného mesta SR Bratislava

fond Mestský notársky úrad v Bratislave 1938 – 1945

fond mesto Bratislava 1938 – 1945

Dobová tlač

A-zet

Esti Ujság

Gardista

Magyar Hirlap

Magyar Néplap

Magyarhétfő

Nástup

Nyitramegyei Szemle

Slovák

Slovenská Politika

Tatranské hlasy

Uj Hirek

Zbierka zákonov a nariadení 1938 – 1945

Zoznam použitej literatúry

- ÁDÁM, Magda (ed.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936 – 1945 II. A Müncheni egyezmény létrejötte és Magyarország külpolitikája 1936 – 1938*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1965.
- ÁDÁM, Magda (ed.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936 – 1945 III. Magyarország külpolitikája 1938 – 1939*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970.
- BAKA, Igor: K problematike zaistenia hraníc Slovenska v rokoch 1939 – 1944. In: *Vojenská história*, roč. 7, 2003, č. 3, s. 121-130.
- BAKA, Igor: K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu slovenského štátu v súvislosti s vojnou proti Poľsku. In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 4, s. 38-53.
- BOBÁK, Ján: *Maďarská otázka v Československu (1944 – 1948)*. Martin : MS, 1996
- BOBÁK, Ján: Poznámky k vývinu a stavu národnostného zloženia obyvateľstva južného Slovenska. In: *Historický zborník*, roč. 7, 1997, s. 88-105.
- BUDAJ, Marek: Národnostné menšiny v Maďarskej kráľovskej armáde v rokoch 1939 – 1943. In: LACKO, Martin (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Trnava : UCM, s. 167-177.
- CSÉFALVAY, František: Maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt v marci 1939. In: ŠTEFANSKÝ, Michal – PURDEK, Imrich (ed.): *Slovensko vo vojnách a konfliktoch v 20. storočí*. Bratislava : VHÚ MO SR, 2003, s. 117-126.
- ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar: Otázka národnostných menšín vo vzťahu medzi Česko-Slovenskom a Maďarskom 1944 – 1948. In: HARAKSIM, Ľudovít (ed.): *Národnosti na Slovensku*. Bratislava : Veda, 1993, s. 19-25.
- ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar: *Podoby česko-slovensko – maďarského vzťahu 1938 – 1949*. Bratislava : Veda, 1992.
- ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar: Problém vzťahu s Maďarskom v aktivitách politikov a diplomatov slovenského štátu (1939 – 1945). In: GONĚC, Vladimír – VLČEK, Radomír (ed.): *Z dějin visehradského prostoru. Richardu Pražákovi k pětasedmdesátinám*. Brno : Vydavatelství MU, 2006, s. 233-247.
- DEÁK, Ladislav: Agresia Maďarska proti Slovensku v marci 1939. In: DEÁK, Ladislav (ed.) *Malá vojna*. Bratislava : Slovak Academic Press, 1993, s. 11-20.

- DEÁK, Ladislav: *Hra o Slovensko*. Bratislava : Veda, 1991.
- DEÁK, Ladislav: Maďarská menšinová politika v Česko-Slovensku v čase Mníchova. In: HARAKSIM, Ľudovít (ed.): *Národnosti na Slovensku*. Bratislava : Veda, s. 59-70.
- DEÁK, Ladislav: *Slováci v maďarskej politike v rokoch 1918 – 1939*. Bratislava : Slovakia Plus, 1996.
- DEÁK, Ladislav: *Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938 – 1939*. Bratislava : Veda, 1990.
- DEÁK, Ladislav: *Viedenská arbitráž 2. novembra 1938*. Bratislava : Nadácia Korene, 1998.
- DEÁK, Ladislav (ed.): *Viedenská arbitráž 2. novembra 1938 : Dokumenty I. – III.* Martin : Matica slovenská, 2002 – 2005.
- DEÁK, Ladislav: *Zápas o strednú Európu 1933 – 1938*. Bratislava : Veda, 1986.
- DEJINY Slovenska V. (1918 – 1945). Bratislava : Veda, 1985.
- DEJINY diplomacie 1939 – 1945. Praha : Svoboda, 1979.
- EIBEL, Jan – VÁVRA, František: *Viedenská arbitráž – dôsledok Mníchova*. Bratislava : Osveta, 1963.
- FABIAN, Juraj: Slovensko v strednej Európe (slovensko-maďarské vzťahy za druhej svetovej vojny). In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.): *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : SNR – HÚ SAV, 1991, s. 63-69.
- FABIAN, Juraj: *Svätoštefanské tiene*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1966.
- FIAMOVÁ, Martina: *Židovská komunita v Zlatých Moravciach v rokoch 1938 – 1949*. Rigorózna práca. Nitra : FF UKF, 2004.
- GNIAZDOWSKI, Mateusz: K otázke prítomnosti poľských utečencov na obsadenom území južného Slovenska počas II. svetovej vojny. In: LACKO, Martin (ed.): *Slovenská republika očami mladých historikov II.* Trnava : Mercury, 2003, s. 125-148.
- GRADWOHL, Peter: Les manuels scolaires, un enjeu politique? In: *La nouvelle alternative*, roč. 32, 1994, s. 15-20.
- HETĚNYI, Martin: Cezhraničná propaganda v okrese Nitra v rokoch 1938 – 1945. In: *Spoločenské vedy dnes*. Konferencia interných doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov (externých doktorandov) FF UKF v Nitre. Nitra : FF UKF, 2007, s. 225-235.
- HETĚNYI, Martin: Ilegálne prechody štátnej hranice v nitrianskom úseku v rokoch 1938 – 1945. In: *Vojenská história*, roč. 9, 2005, č. 2, s. 55-71.

- HETÉNYI, Martin: K niektorým aspektom situácie na slovensko-maďarskom pohraničí 1938 – 1945. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 3, s. 20-43.
- HETÉNYI, Martin: Maďarská strana na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. In: SKLENÁŘOVÁ, Sylva (ed.): *České, slovenské a československé dějiny 20. století II*. Hradec Králové : UHK, 2007, s. 58-67.
- HETÉNYI, Martin: Maďarské menšinové školstvo v prvej Slovenskej republike. In: *Studia Historica Nitriensia 13*. Nitra : FF UKF, 2006, s. 159-186.
- HETÉNYI, Martin: Náčrt problematiky utečencov z Maďarska v okrese Nitra 1938 – 1945. In: ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 429-442.
- HETÉNYI, Martin: Postavenie maďarskej menšiny na Slovensku v rokoch 1939 – 1940. In: PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI. Slovenská republika medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : FF PU, 2007, 93-111.
- HETÉNYI, Martin: Promaďarské duchovenstvo a náboženské pomery na pozadí vzťahu štátneho aparátu a maďarskej menšiny 1938 – 1945. In: *Studia Historica Nitriensia 12*. Nitra : FF UKF, 2005, s. 109-147.
- HETÉNYI, Martin: Spoločenské aktivity maďarskej menšiny v okrese Nitra v rokoch 1939 – 1944. In: *Historický časopis*, roč. 55, 2007, č. 2, s. 503-530.
- HEYDUK, Miloš – CHALUPA, Aleš – KVAČEK, Robert: *Československý rok 1938*. Praha : Panorama, 1988.
- HOENSCH, Jörg K.: *Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei*. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1967.
- HUNČÍK, Peter – GÁL, Fedor: Historické pozadie formovania slovensko-maďarských vzťahov. In: *Maďarská menšina na Slovensku*. Praha : EGEM, 1993, s. 18-29.
- CHREŇO, Jozef: *Malý slovník slovenského štátu 1938 – 1945*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1965.
- IRMANOVÁ, Eva: *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad Labem : Albis International, 2002.
- IVANIČ, Peter: Život obce na frontovej línii. Kozárovce na konci druhej svetovej vojny. In: *Historické rozhľady 4*. Bratislava : Historické rozhľady o. z., 2008, s. 119-130.

- JANAS, Karol: *Trenčianska župa (1940 – 1945). K niektorým otázkam vzniku, existencie a fungovania verejnej správy na Trenčiansku*. Trenčín : Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov TUAD, 2007.
- JANAS, Karol: *Zabudnuté tábory*. Trenčín : Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov TUAD, 2008.
- JANEK, István: Az elfelejtett háború. A Szlovák-magyar kis háború története 1939 márciusában. In: *Történelmi Szemle*, roč. 43, 2001, č. 3-4, s. 299-313.
- JANEK, István: Cseh-szlovák – magyar diplomáciai kapcsolatok és tárgyalások 1938 – 1939-ben. In: *Irodalmi Szemle*, roč. 48, 2005, č. 9, s. 74-89.
- JANEK, István: Diplomáciai Csatározások a magyar-szlovák kapcsolatokban 1940 – 1941 között. In: FISCHER, Ferenc – VITÁRI, Zsolt – VONYÓ, József (ed.): *Kutatási Füzetek 12. Ünnepi szám Ormos Mária 75. születésnapjára*. Pécs : Pécsi Tudományegyetem, 2005, s. 165-180.
- JANEK, István: Maďarsko-slovenské diplomatické vzťahy v rokoch 1939-1941. In: ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 334-351.
- JUHÁSZ, Gyula (ed.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936 – 1945 V. Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a szovjetunió megtámadásáig 1940 – 1941*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1982.
- KAMENEC, Ivan: *Po stopách tragédie*. Bratislava : Archa. 1991.
- KAMENEC, Ivan: Politický systém a režim slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945. In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.): *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : SNR – HÚ SAV, 1991, s. 13-23.
- KAMENEC, Ivan: *Slovenský štát 1939 – 1945*. Praha : Anomal, 1992.
- KIRSCHBAUM, Jozef M.: Postavenie Slovákov na okupovanom území a politika slovenskej vlády. In: *Slováci v Maďarsku*. Bratislava : Matica slovenská, 1994, s. 207-217.
- KIŠ, Štefan: Formování odbojového hnutí na Slovensku. In: *Vojenské dějiny Československa od roku 1939 do roku 1945. IV. díl*. Praha : Naše vojsko, 1988, s. 49-57.
- KLIMENT, Charles K.: *Slovenská armáda 1939 – 1945*. Plzeň : Mustang, 1996.
- KLIMKO, Jozef: *Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918 – 1938)*. Bratislava : Veda, 1986.

- KOLLAI, István (ed.): *Rozštiepená minulosť. Kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov*. Budapest : Nadácia Terra Cognita, 2008.
- KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001.
- KORČEK, Ján: Niekoľko poznámok k problematike mocensko-represívneho aparátu slovenského štátu. In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.): *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : SNR – HÚ SAV, 1991, s. 30-36.
- KORČEK, Ján: *Slovenská republika 1943 – 1945*. Bratislava : MO SR, 1999.
- KORČEK, Ján: Slovenský štát vo vojnovom stave so západnými spojencami. In: *Vojenskopolitické a geopolitické súvislosti vývoja Slovenska v rokoch 1918 – 1945*. Trenčín : Oddelenie sociálneho riadenia Vojenského veliteľstva Východ, 1992, s. 103-115.
- KOVÁCS, László G.: A szlovákiai magyarság a második világháború éveiben 1939 – 1945. In: GYURGYÍK László (ed.): *Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből*. Bratislava : Kalligram, 1993, s. 127-155.
- KOVÁČ, Dušan [ed.]: *Kronika Slovenska 2. Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Fortuna Print Praha 1999.
- KOŠOVAN, Štefan: *Nitra, slovenské Coventry?* Nitra : Effeta, 2005.
- LACKO, Martin (ed.): *Situačné hlásenia okresných náčelníkov január - august 1944*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2005.
- LACKO, Martin: Utrpenie Slovákov a Rusínov v Maďarskej kráľovskej armáde 1938 – 1945. In: *Kultúra. Dvojtyždenník závislý od etiky*, roč. 9, 2006, č. 16, s. 3 a 11.
- LACKO, Martin – TESÁREK, Pavel: 1. *Východomošlimský pluk SS na Slovensku (október 1944 – február 1945)*. Trnava : Katedra histórie Univerzity sv. Cyrila a Metoda, 2006.
- LETZ, Róbert: *Náčrt dejín Uhorska a Maďarska*. Bratislava : Polygrafia, 1995.
- LIPTÁK, Ľubomír: Geopolitické postavenie Slovenska v rokoch druhej svetovej vojny. In: *Vojenskopolitické a geopolitické súvislosti vývoja Slovenska v rokoch 1918 – 1945*. Trenčín : Oddelenie sociálneho riadenia Vojenského veliteľstva Východ, 1992, s. 77-91.
- LIPTÁK, Ľubomír: Maďarsko v politike slovenského štátu v rokoch 1939 – 1943. In: *Historický časopis*, roč. 15, 1967, č. 1, s. 1-35.
- LIPTÁK, Ľubomír: Maďarsko v slovenskej politike za druhej svetovej vojny. In: HOLOTÍK, Ľudovít (ed.): *Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a v Maďarsku*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1969, s. 189-283.

- LIPTÁK, Lubomír: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Kalligram, 2000.
- MAGYAROK *kisebbségben és szórványban*. Budapest : Teleki László Alapítvány, 1995, s. 90-118.
- MARKO, Augustín – MARTINICKÝ, Pavol: *Slovensko-maďarské vzťahy – história a súčasnosť vo faktoch*. Bratislava : Signum, 1996.
- MASKAL, Radoslav: Ludové súdnictvo na Slovensku po 2. svetovej vojne a proces s nilašmi na Okresnom ľudovom súde v Košiciach. In: *Človek a spoločnosť*, roč. 9, 2006, č. 1, <http://www.saske.sk/cas/1-2006/index.html>.
- MIČKO, Peter: Ukrajinskí, poľskí a ruskí utečenci na Slovensku na konci druhej svetovej vojny. In: ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 400-413.
- MICHELA, Miroslav: Ohlas SNP v maďarskej dennej tlači. In: LACKO, Martin (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov 3*. Trnava : Katedra histórie FF UCM, 2004, s. 109-118.
- MOLNÁR, Imre: *Esterházy János*. Dunaszerdahely : NAP, 1997.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard: *Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte*. Prešov : Universum, 1999.
- OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha : Karolínium, 2000.
- PÁSTOR, Zoltán: Slováci a Maďari po roku 1918. In: MARSINA, Richard (ed.): *Slováci a Maďari*. Martin : Matica slovenská 1996, s. 54-64.
- PEKÁR, Martin: K zmene pomerov na východe Slovenska po Viedenskej arbitráži. In: *Acta historica Danubiensia*. Komárno : Katedra histórie UJS, 2009 (v tlači).
- PEKÁR, Martin: *Východné Slovensko 1939 – 1945. Politické a národnostné pomery v zrkadle agendy Šariško-zemplínskej župy*. Prešov : Filozofická fakulta PU, 2007.
- PEKÁR, Martin: Východné Slovensko v druhej republike 1938 – 1939. In: *Acta historica neosoliensia 7*. Banská Bystrica : FHV UMB, 2004.
- PEJS, Oldřich: Poľstí zajatci z války nemecko-poľské na Slovensku. In: *Vojenská história*, roč. 3, 1999, č. 1, s. 20-36.
- PEJS, Oldřich: Problematika válečných zajatců ve světle slovenského přístupu za ozbrojených konfliktů s Polskem a SSSR. In: CSÉFALVAY, František – PÚČIK, Miloslav (ed.): *Slovensko a druhá svetová vojna*. Bratislava : VHÚ MO SR, 2000, s. 236-246.

- PODOLEC, Ondrej: Slovensko-maďarské konflikty a ich odraz na pôde slovenského snemu. In: ŠTEFANSKÝ, Michal – PURDEK, Imrich (ed.): *Slovensko vo vojnách a v konfliktoch v 20. storočí*. Bratislava : VHÚ MŠ SR, 2003, s. 182-193.
- POTEMRA, Michal: Politický život Slovákov na južnom Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In: *Slováci v Maďarsku*. Bratislava : Matica slovenská, 1994, s. 157-182.
- RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914 – 1945*. Bratislava : Academic Electronic Press, 1997.
- RYCHLÍK, Jan: Perzekúcia odporcov režimu na Slovensku 1938-1945. In: ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 119-134.
- SCHVARC, Michal: *Sicherheitsdienst a Slovensko v rokoch 1938 – 1944 (od autonómie po Povstanie)*. Bratislava : Múzeum kultúry karpatských Nemcov, 2006.
- SIMON, Attila: Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között. Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008.
- SUŠKO, Ladislav: Politik odhodlaný na všetko. In: *Pravda*, roč. 7, 1997, č. 148, s. 14.
- SZABÓ, József J.: Die Rückzugskämpfe der ungarischen Truppen auf dem Territorium der Slowakei 1944/1945. In: CSÉFALVAY, František – PÚČIK, Miloslav (ed.): *Slovensko a druhá svetová vojna*. Bratislava : VHÚ MO SR, 2000, s. 300-304.
- SZALATNAI, Rézsö: Memorandum. In: FÁBRY, Zoltán (ed.). *Obžalovaný prehovori*. Bratislava : Kalligram, 1994, s. 135-191.
- ŠMIGEL, Michal: Príchod ukrajinských utečencov na Slovensko v roku 1944, ich štruktúra a rozmiestnenie v republike. In: ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (ed.): *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 414-428.
- ŠPROCHA, Branislav – TIŠLIAR, Pavol: *Vývoj úmrtnosti na Slovensku v rokoch 1919 – 1937*. Bratislava : STIMUL, 2008.
- ŠTEFÁNIKOVÁ, Antónia: Územná orientácia zahraničnoobchodných vzťahov Slovenskej republiky v období druhej svetovej vojny. In: CSÉFALVAY, František – PÚČIK, Miloslav (ed.): *Slovensko a druhá svetová vojna*. Bratislava : VHÚ MO SR, 2000, s. 171-180.
- ŠUTAJ, Štefan: Akcia juh. In: HARAKSIM, Ľudovít (ed.): *Národnosti na Slovensku*. Bratislava : Veda, 1993.

- ŠUTAJ, Štefan: *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Bratislava : Veda, 1993.
- TILKOVŠZKY, Lórant: *Južné Slovensko v rokoch 1938 – 1945*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1972.
- TILKOVŠZKY, Lórant: *K dejinám Slovákov v Maďarsku 1919 – 1945*. Bratislava : Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus, 1996.
- TILKOVŠZKY, Lórant: Pohľad E. Bajcsy-Zsilinszského na Slovenský štát. In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.): *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : SNR – HÚ SAV, 1991, s. 53-57.
- TIŠLIAR, Pavol: K otázke organizácie a fungovania štátnej správy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In: LACKO, Martin (ed.): *Slovenská republika očami mladých historikov II*. Trnava : Mercury, 2003, s. 55-82.
- TIŠLIAR, Pavol: Náčrt postavenia okresných úradov na Slovensku počas krajského zriadenia (1928 až 1939). In: *Historica XLV*. Bratislava : FiF UK, 2002, s. 219-223.
- TIŠLIAR, Pavol: Okresná správa na Slovensku počas I. ČSR. In: *Historica XLVI*. Bratislava : FiF UK, 2005, s. 147-185.
- TÖNSMEYER, Tatjana: *Das Dritte Reich und die Slowakei 1939 – 1945*. Paderborn, München, Wien, Zürich : F. Schöningh, 2003.
- TÓTH, Dezider: Ilegálne prechody antifasistov na južnom Slovensku v rokoch 1939 – 1941. In: BYSTRICKÝ, Valerián (ed.): *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : SNR – HÚ SAV, 1991, s. 145-151.
- URČENIE hranice medzi Slovenskom a Maďarskom na východnom Slovensku. In: PEKNÍK, Miroslav (ed.): *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998, s. 231-233.
- VADKERTY, Katalin: *Maďarská otázka v Československu 1945 – 1948. Dekréty prezidenta Beneša a ich dôsledky na deportácie a reslovakizáciu*. Bratislava : Kalligram, 2002.
- VARSÍK, Branislav: *Národnostná hranica slovensko-maďarská v ostatných dvoch storočiach*. Bratislava : SUS, 1940.
- VICEN, Jozef: *Zaistovací tábor v Ilave 1939 – 1945*. Diplomová práca. Banská Bystrica : UMB, 2005.
- VIETOR, Martin: *Dejiny okupácie južného Slovenska*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968.
- ZELENÁK, Peter: Maďarská strana na Slovensku. In: LIPTÁK, Ľubomír (ed.): *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava : Archa, 1992, s. 241-244.

- ZELÉNÁK, Peter: Zjednotená krajinská kresťansko-socialistická a maďarská národná strana. In: LIPTÁK, Lubomír (ed.): *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava : Archa, 1992, s. 213-218.
- ZUBÁČKA, Ida: *Nitra za prvej Československej republiky*. Nitra : UKF, 1997.
- ŽUDEL, Juraj: Zmeny československo-maďarských hraníc v dôsledku Viedenskej arbitráže. In: *Slovenská archivistika*, roč. 26, 1991, č. 2, s. 34-43.

PRÍLOHA

Tabuľka 9: Súčasné názvy obcí

<i>Pôvodný názov</i>	<i>Súčasný názov (okres)</i>
Ašakerť	Nové Sady (Nitra)
Bester	Byšta (Trebišov)
Čeklís	Bernolákovo (Senec)
Degeš	Štefanovičová (Nitra)
Dolný Ďúrad	Dolný Ďúr (Levice)
Eberhart	Malinovo (Senec)
Farkašd	Vlčany (Šaľa)
Fél	Tomášov (Senec)
Garáň	Hraň (Trebišov)
Gýmeš	Jelenec (Nitra)
Hideghét	Studené, časť obce Most pri Bratislave (Senec)
Hochštetno	Vysoká pri Morave (Malacky)
Hornia Kráľová	Horná Kráľová (Nitra)
Hornie Lefantovce	Horné Lefantovce (Nitra)
Hornie Obdokovce	Horné Obdokovce (Topoľčany)
Chyzná Voda	Chyzné (Revúca)
Jägersek	Jelšovce (Nitra)
Lajšová	Výčapy – Opatovce (Nitra)
Lapáské Ďarmoty	Golianovo (Nitra)
Magyarbél	Veľký Biel (Senec)
Malé Hyndice	Malé Chyndice (Nitra)
Mischdorf	Nové Košariská (Bratislava)
Most na Ostrove	Most pri Bratislave (Senec)
Nemecký Grob	Veľký Grob (Pezinok)
Németbél	Malý Biel (Bratislava)
Parkan	Štúrovo (Nové Zámky)
Pogranice	Pohranice (Nitra)
Račístorf	Rača (mestská časť Bratislavy)
Schildern	Dunajská Lužná (Senec)
Svätý Michal nad Žitavou	Michal nad Žitavou (Nové Zámky)
Šalgov	Svätoplukovo (Nitra)
Šarfia	Senec (Senec)
Šarlužky - Kajsa	Lužianky (Nitra)
Švajnsbach	Viničné (Pezinok)
Šók	Selice (Šaľa)
Taráň	Štefanovičová (Nitra)
Tardošked	Tvrdošovce (Nové Zámky)
Tartschendorf	Nová Lipnica (Senec)
Tegėň	Ťahyňa (Michalovce)
Tešáry nad Žitavou	Tešáre nad Žitavou (Zlaté Moravce)
Urmín	Mojmírovce (Nitra)
Úszor	Kvetoslavov (Dunajská Streda)
Veľké Hyndice	Veľké Chyndice (Nitra)
Veľký Máčad	Veľká Mača (Galanta)
Verekňa	Vrakuňa (mestská časť Bratislavy)

Poznámka: V tabuľke nie sú spomenuté obce, ktorým sa názov nezmenil.

ZOZNAM TABULIEK, MÁP A OBRÁZKOV

Mapa 1: Rozvrstvenie obyvateľstva maďarskej národnosti v okresoch Slovenskej republiky podľa sčítania ľudu z roku 1940	18
Mapa 2: Colné priechody na slovensko-maďarskej hranici	38
Tabuľka 1: Niektoré finančné kapitoly zo štátneho rozpočtu Maďarského kráľovstva	26
Tabuľka 2: Zoznam česko-slovenských styčných dôstojníkov v novembri 1938	33
Tabuľka 3: Slovenskí štátni občania vypovedaní z Maďarska od januára 1940 do 31. marca 1940 z hľadiska národnosti	95
Tabuľka 4: Slovenskí štátni občania slovenskej národnosti vypovedaní z Maďarska na začiatku roku 1940 z časového hľadiska	96
Tabuľka 5: Slovenskí štátni občania slovenskej národnosti vypovedaní z Maďarska na začiatku roku 1940 z hľadiska povolania	96
Tabuľka 6: Slovenskí štátni občania slovenskej národnosti vypovedaní z Maďarska na začiatku roku 1940 z hľadiska miesta vypovedania	97
Tabuľka 7: Imigrácia utečencov na nitriansky vidiek od septembra 1938 do apríla 1941	98
Tabuľka 8: Imigrácia maďarských vojenských zbehov do okresu Nitra od mája 1940 do augusta 1944	128
Tabuľka 9: Súčasný názvy obcí	199
Obrázok 1: Promaďarský letáčik z roku 1938	165
Obrázok 2: Promaďarský leták	166
Obrázok 3: Proslovenský leták rozširovaný na arbitrážnom území od roku 1939	167

SUMMARY

Slovak-Hungarian boundary-line during 1938 – 1945. In the villages of the southern Slovakia there lived autochthonic inhabitants. Slovaks, Hungarians and people of other national minorities lived side by side and cooperated as well. Since year 1938 their life was marked by several factors inferred from the present situation of that world.

Hitler made a decision to destroy ČSR gradually and the development of the foreign policy made it easier for him. Political changes in Slovakia after 6th October 1938 called into existence the authoritative-totalitarian regime. Foreign policy of Nazi Germany brought Slovakia and its neighbour – Horthy's Hungary, into vassalage.

From the beginning of the second world war The Slovak state absurdly became even an ally of its Hungarian rival.

The pick of politicians of Slovakia were conscious, just during the first existence of ČSR, that Miklós Horthy and his associates had ached for revision. The fight took place mostly on a diplomatic and political fields so that the civil population didn't notice it very much. Later on the autonomous Slovak government encountered the theoretical approaches of Hungarian border-line revision and practice too.

Opened pressure between Slovaks and Hungarians broke out after the Viennese arbitrage. Jozef Tiso had to solve one more problem - Hungarian matter. Not only he had to, but he wanted to. National and racial policy of the totalitarian state needed „a driving factor“, a point of „national enemies“ against whom all political forces of Slovakia should have been united. More problems (mostly expressed by reciprocal actions) rose when the Slovaks lost the southern part, Hungarian administration adopted

some steps on an arbitration ground and population had to strike against continued problems happening on mutual borders.

On one side there had been a folk regime that was backwardly trying to establish the new territory into international sphere. On the other side there was revisionistic Hungary which need was to keep lability of this territory in order to establish the platform of governmental line-up of its northern neighbour.

Except hypocritical Berlin just only the reciprocity principle restrained catastrophic effects of mutual malignity.

During years 1938-1939, the role of apposing officers included contact with Hungarian occupational army, intelligence duties and the preparation of the material for delimitation works. The fiscal guard insured Slovak national borders in the times of autonomy and during the existence of the independent Slovak state. There wasn't appropriate number of dependants for security of national borders so there were troops of Hlinka's guard and soldiers to help them. Customs issues were managed by customs bureaus. Gendarme stations and police offices which circuits trenched upon, also paid their attention to national borders.

These held the office of passport control. In December 5th - 1938 frontier and trade commerce and railway transport were initiated. More than 160 small frontier connections were mainly used by peasants, farmers of the frontier region. In November 1939 first common Treaty between the Slovak republic and Hungarian kingdom was restricted. It was about reorganization of mutual interchange of goods. So the mutual trade could have been developed naturally in the Slovak-Hungarian boundary-line during another period. Hungary imported agricultural, industrial products and raw materials into Slovakia, and Slovakia mostly exported industrial goods, wood, wood coal and lime.

On the arbitral area, at the end of year 1938, Hungarian civil administration took over the powers of Hungarian occupational military members and at the same time on a local level took the lead in deliberations with Slovak partners. The aim of deliberations was the elimination of the frontier problem. Despite the

deliberation there had always been administrative and personal problems related to crossing the borders on both sides - Slovak and Hungarian. The atmosphere of mutual relations of both-sides officials showed generally poor Slovak-Hungarian attitude.

Reporting games of different sorts were held at the border-line. One of aims of Slovak and Hungarian intelligence service was the collection of confidential and secret information from bordering areas of the neighbouring state. Intelligence information involved attempt to discover the mood of population, the move, mobilization and localization of power components, number and age of soldiers and officers, to discover the mood inside the particular blocks or quality and quantity of munition and equipment. An effort to detect Hungarian spies or denouncers in Slovakia didn't bring any success so that's why the Slovak power apparatus tried to limit the possibilities of Slovak-Hungarians to travel to Hungary.

But state borders were illegally crossed by refugees, organized transporters of refugees, people who wanted to shop abroad, smugglers, Polish soldiers, members of Hungarian border patrol, Hungarian gendarme, military deserters, guerillas, soldiers of Hungarian and German army and other population groups. Everybody had their specific reasons. Incoming new groups of inhabitants and forbidden crossing of the border happened almost everyday in definite periods of history. Besides public offices and safeguard groups had to cope with this fact. But they didn't manage these frontier problems mostly because of big pressure and many times their deeds caused chaos or conflict reactions.

Difficult conditions and Magyarizational actions of Hungarian executives on the arbitral area interfered into human rights of people of non-Hungarian nationality. After the colonization of southern areas, thousands of people of Slovak, Jewish, Ruthenian and Czech nationalities left the occupied areas under forced assault of occupational administration. Refugees came to Slovakia either after voluntary evacuation or after a repressive motion or ban.

According to historical documents at least 10 or 13 thousand refugees could immigrate from Hungarian country, from autumn

1938 till beginning of the year 1941 (when the wave of people leaving the country weakened). In November 1938 there was appointed „An asylum for the care of the refugees“ as a solution for their existential questions. The essential part of refugees was formed by ploughmen and colonists. Slovak executives placed them together with families into manors. One of the negative consequence of settling of ploughmen was the violent communication of domestic farmers because of constraints in work and payments for workers.

When the number of renvoys and runaways from Hungary during the first months of an independent Slovakia didn't decrease, on the Slovakian side there began deportation of dozens of Hungarians. Even if this number was small, it had considerable effect on Hungarian governmental circles. Since year 1940 (after Hungarian government stopped deportations of Slovaks) till the first half of year 1944 immigration from Hungary happened rarely. Refugees in Slovakia gradually accustomed and mutual relations normalized. Next phase of emigration that was connected with oncoming front, began early in year 1944 and lasted until liberation of the country. During the autumn 1944 the number of refugees rose, offices lost general overview about them that happened because of general chaos around the Slovak National Uprising and displacement of eastern front to Hungarian area. All this wasn't just about emigrants from Hungary, but also about multinational flows of people (approximately 20 thousand) from eastern countries and east part of Slovakia.

Other reasons of crossing the border we can find in next examined group of population. Organizing of illegal border-crossings of Slovak, Czech and Polish antifascists, threatened people and people who wanted to join Czech-Slovak foreign army units, was done mostly in Bratislava's and Nitra's area. The group Defence of the Nation organized illegal counter-Nazi(antifascist) revolt, that enabled to lot of refugees to go across to Budapest, herefrom to Belgrade (there was the seat of military and political officials organizing foreign antifascist revolt).

The most frequented border lines were during the winter months 1939-1940 because of applicants of joining the Czechoslovak legions. Activity on border lines stopped after the occupation of Yugoslavia. Only hundreds of revolvers crossed the border with Hungary. By escape to Hungary they tried to save hundreds of people chased for their race, what happened before first deportations in 1942. In this case transporters of Jews played their positive role too. Special group with their specific reasons for escape made Hungarian army deserters, who left their homes at resigned area or other parts of Hungary then. Most common reasons of escaping the Hungarian army belonged cruelty with nationalistic touch-tinge and refusing to fight on the side of Hungarian army being in bad material and supply conditions. Till September 1944 their number was not supposed to reach 500. Central Office for state security created in December 1939, had a competence to lead security and army deserters. Providers for its regulations were local authorities of state and security apparatus. These helped deserters (after the proof of loyalty to the state) to settle down, and were after them. Also army News-office of Slovak state was interested in them.

On the other side, illegal young fellows escaped to Hungary to avoid compulsory military service. Further later, part of them left Hungary after the experience with the country and after receiving amnesty in year 1940, they came back to families in Slovakia.

After German assault on Poland, Polish groups backtracked to Hungary, or even to Ruthenia. There waited disarmament and interment for them in Hungary. A small group of Polish soldiers tried to escape from Hungarian interment and tried to go back to Poland through the Slovak republic. In Slovakia at the end of year 1939 more than 1200 of Polish prisoners, (and refugees of Hungarian internment) caught by Slovak security executives, were found in the country. The situation of by-passing the refugees from refugee camp in Oremove Lazy, Lešť was very complicated. In February 1940 the German side took over 961 refugees, in May 1941 – 15 more refugees and July 1942 still 9 more refugees. They

were told to work in Germany for civil works. Among subversive actions of Hungarian revisionist policy it is necessary to include military offenses of soldiers of Hungarian frontier-guards who illegally crossed the borders many times. Their nuisances and conflicts with Slovak frontier-guards, that led to pressure and destabilization of conditions at Slovak-Hungarian border-line, not once sounded tragicomically. Members of Hungarian terroristic groups undertook diverse activities too on border-line in pressed era of Munich conference and Viennese arbitrage. Approaching end of the war brought to Slovakia bigger and bigger battle formations. Since October 1944 increased appeals on German soldiers of squad of 8th German Army in HUngary. They were mostly hunting venison to have more varieties of food.

And in autumn 1944 when the east front moved through Hungary to west, security guards noted a case when a group of Hungarian soldiers illegally crossed the borders to export some wood for heating. From December 1944 to February 1945 German squads, "Vlasov army" and small groups of Hungarian soldiers and Hungarian gendarme concentrated or just passed the border checkpoints. Later, total disengagement of crossing the border arised. Population complained lots of times on impertinent behaviour of soldiers.

Opinions of population of Slovak-Hungarian border-line were affected by the fact that they were neighbouring with the country honoured as their home land. Hungarian propaganda helped to consolidate that Hungary is close not as a zone but also spiritually. The same thing happened on the other side too and it caused interesting propaganda's fights. Propaganda was able to raise the passion as well as the apathy. The most common forms of propaganda were handing-out leaflets, propagating of tendencious maps and photographic material, ostentatious decoration of Hungarian train transporters but mostly the verbal propaganda. Its main topics were land profits, comparing the standards of living, analysis of political problems, and governmental relations with Berlin. They were many times seen as unreal or absurd. Until year 1944

some rumours were resounded (that Hungary will occupy more parts of Slovakia) and this happened mostly inter motive power parts of propaganda - The Hungarians in Slovakia. Folk antipro-paganda had enough intensity not to be behind in its effort what is clearly seen in articles in the press of that period. History of this issue finishes with liberation of the country and with anulation of Munich and Viennese decreeses. After May 1945 begun another difficult period of Slovak-Hungarian relations that were being solved in the context of events of pre-war and war years.

РЕЗЮМЕ

Словацко-венгерская пограничная проблематика в 1983-1945 гг. В деревнях на юге Словакии жило коренное население, вблизи жили и сотрудничали словаки, венгры и представители других этнических меньшинств. Их жизнь с 1938 года была отмечена рядом факторов, главным образом вытекающих из общей ситуации в современном мире. Гитлер принял решение о постепенном прекращении существования Чехословацкой Республики, а развитие зарубежной политики сделало это возможным. Политические изменения в Словакии после 6 октября 1938 года привели к появлению авторитарно-тоталитарного режима. Внешняя политика нацистской Германии загнала в рабство Словакию и её соседа – хортисовскую Венгрию. С началом Второй мировой войны Словацкое государство даже стало союзником противника Венгрии.

Политические лидеры в Словакии уже во время первой Чехословацкой Республики осознавали, что Миклош Хорти и его круги жаждут ревизии. Борьба, впрочем, происходила прежде всего на дипломатическом и разведывательном полях, а гражданское население за этим особо не наблюдало. Но позже автономное словацкое правительство встретилось не только с теоретическими концепциями пересмотра границ Венгрией, но и с практикой.

Открытая напряженность в отношениях между Венгрией и словацкими властями вспыхнула после Венского арбитража. Йозефу Тисо не оставалось другого выбора как решить еще одну проблему - венгерский вопрос. Он не только был должен, но явно и хотел. Национальная и расовая политики тоталитарного государства нуждались в

движущем элементе, аргументе о «национальных врагах», против которых объединяют все политические силы в Словакии. Благодаря потери южной части Словакии, действиям венгерского управления на арбитражной территории и постоянными проблемами на общих границах, «людакам» (представители правительственной Словацкой Людовой Партии Глинки) не пришлось своей реакцией (как правило, взаимными действиями) слишком сильно дуть на разогретые угли. На одной из соперничающих сторон фигурировал «людацкий» режим, который несмело пытался адаптировать свою новую выделенную территорию в международном масштабе. С другой стороны действовала ревизионистическая Венгрия, необходимостью которой было, наоборот, поддерживать нестабильность на этой территории, а в результате - возникнуть платформа для насильственной оккупации своего северного соседа. Кроме лицемерного Берлина, может быть, только принцип взаимности был в состоянии смягчить катастрофические последствия взаимной злобы.

Контакт с венгерской оккупационной армией, роль разведки и подготовка материалов для демаркации границ в 1938 - 1939 годы относятся к числу задач офицеров связи. Национальные границы Словакии во время автономии и в течение всего срока независимого словацкого государства были на обеспечении финансовой гвардии. Однако, чтобы защитить границы, число его членов не достигло необходимого количества, поэтому им помогали армия и гвардия Глинки. Дела, связанные с таможенной решало таможенное управление. Внимание национальным границам уделяли как станции жандармов, так и полицейские органы, округа которых граничили с национальными границами. Они осуществляли паспортный контроль. 5 декабря 1938 года был открыт небольшой приграничный и торговый переходы, и железнодорожные пути. Более чем 160 пунктами пропуска на границе пользовались в основном крестьяне и сезон-

ные рабочие из пограничной полосы. В ноябре 1939 года Словацкая Республика и Королевство Венгрии подписали первое официальное Соглашение о изменении взаимного обмена товарами. На словацко-венгерской пограничной зоне было возможным естественным способом развивать взаимную торговлю и в дальнейшем. Венгрия экспортировала в Словакию сельскохозяйственную продукцию, промышленные товары и сырье, словацкий экспорт в Венгрию ориентировался на промышленные товары, лес, уголь и известь.

На территории арбитража, в конце 1938 года, венгерская гражданская администрация приняла ведение венгерской военной оккупационной власти и в тоже время на местном уровне взяла на себя ведущую роль в переговорах со словацкими партнерами. Целью переговоров было устранение проблем на границах. На словацкой и венгерской стороне, несмотря на упомянуты переговоры, в связи с переходом населения в местах пограничного движения, возникали проблемы или задержки, в частности административного и кадрового характера. Атмосфера взаимных контактов чиновников с обеих сторон отметила низкие словацко-венгерские отношения, что к быстрому решению конкретных проблем не способствовало .

На границах доходило до игр шпионов. Одной из целей венгерских и словацких разведывательных агентур был сбор конфиденциальной и секретной информации из пограничных зон страны - соседа. Тайная информация касалась не только попыток раскрыть настроение населения, но в первую очередь, военных единиц, их движение и место нахождение, мобилизация, количество и возраст солдат и офицеров, настроение в каждом отряде, качество и количество вооружения и техники. Усилия для обнаружения венгерских шпионов или доносчиков в Словакии не принесли плоды, поэтому словацкий аппарат власти, по

крайней мере, ограничивал возможности выезда словацких венгров в Венгрию.

Национальные границы незаконно переходили беженцы, люди нелегально перевозящие группы беженцев, все те, которые хотели по ту сторону границ торговать, контрабандисты, польские военнослужащие, представители венгерской пограничной стражи, венгерские жандармы, военные дезертиры, партизаны, солдаты венгерской и германской армии, а также другие группы населения. Каждый из них имел свои специфические причины. Прибывали новые группы населения, а случаи незаконного пересечения границы в определенные периоды происходили почти каждый день. Эту проблему должны были решить национальные власти и силы безопасности. Те, под таким давлением, не всегда скоординировано и эффективно справлялись и часто их действия вызывали противоречивую реакцию или хаос.

Трудные обстоятельства, и мадьяризация венгерской власти на территории арбитража активно повлияли на права граждан, в частности, не венгерской национальности. После оккупации южных районов, тысячи жителей словацкой, еврейской, русинской и чешской национальности покинули оккупированную территорию под давлением насильственных действий оккупационного управления. Беженцы прибыли в Словакию либо после добровольного выселения (после эвакуации или непринужденного бегства), либо после репрессивного изгнания или ссылки. Согласно известным документам, с территории Венгрии, в период с осени 1938 по начало 1941 года, когда волна беженцев прошла, иммигрировало примерно от 10 до 13 тысяч беженцев. Для решения вопросов об их существовании в ноябре 1938 года создан Институт по защите беженцев. Большая часть беженцев состояла из крестьян и колонистов, которых вместе с семьями словацкие органы административными распоряжениями размещали в поместьях. Одним из нега-

тивных результатов осаждения крестьянами были насильственные действия местных сельскохозяйственных рабочих против новых поселенцев, которые проявлялись, прежде всего, в сокращении работы и зарплаты работников.

Когда число изгнаний и бегств из Венгрии в первые месяцы независимой Словакии не снизилось, взаимно, на словацкой стороне начались допросы десятков венгров. Несмотря на небольшое количество изгнаний венгров эффект от этого шага в правительственных кругах был значительным. Начиная с 1940 года (после того как венгерское правительство перестало изгонять словаков, в основном из-за ответных мер словацкой стороны) до первой половины 1944 года дошло к иммиграции из Венгрии лишь в редких случаях. Постепенно беженцы в Словакии приспособились и взаимные отношения нормализовались. Следующий этап побегов, который связан с приближением фронта, начался в начале 1944 года и продолжался вплоть до освобождения территории. Осенью 1944 года, из-за общего хаоса, вызванного Словацким национальным восстанием и движением восточного фронта на территорию Венгрии, власти начали терять представление о беженцах, число которых стало значительно увеличиваться. Тем не менее, речь шла не только о эвакуированных из Венгрии, но и о многонациональных потоках людей (около 20 тысяч) с государств, которые расположены восточнее, а также с восточной части Словакии.

Другие причины пересечения границ найдено в следующей категории населения. Организация незаконных пересечений словацкими, чешскими и польскими антифашистами, уязвимыми слоями населения и личностями, намеревающихся вступить в чешско-словацкие иностранные войска, происходили особенно в братиславском и нитрянском регионах. Этот незаконный мятеж против нацистов организовала группа Защиты нации, которая этим позволила многим беженцам переехать в Будапешт, откуда

добраться в Белград (здесь была резиденция военных и политических деятелей организующих внешнее противфашистское сопротивление). Места пересечений претендентов на вступление в чехословацкие легионы были наиболее часто использованы в зимние месяцы с 1939 по 1940 год. Активность на пограничных переходах после оккупации Югославии почти полностью прекратилась. Через зоны переходов на границе с Венгрией с 1939 года до 1941 года прошли сотни протестующих. Побегом в Венгрию они пытались спасти сотни расово преследованных граждан уже перед первыми депортациями в 1942 году. В этой связи позитивную роль сыграли и перевозчики евреев.

Отдельную группу с конкретными причинами побега составляли дезертиры вооруженных сил Венгрии, которые покинули свои дома. К наиболее распространенными причинами побега из венгерской армии (либо уклонение от исполнения обязанностей военной службы), относились жестокое обращение, которое исходило от национальных убеждений и отказ воевать на стороне венгерской армии, находящейся в ситуации бедного снабжения и материального положения. Их число за период до сентября 1944 год не должно превышать количества 500. После создания Центральной государственной безопасности в декабре 1939 года, вопрос о безопасности и военного дезертирства был в рамках ее компетенции. Исполнителями были местные органы власти и государственной безопасности. Они же беженцам после официальной проверки их лояльности к правительству помогали, но в тоже время за ними продолжали наблюдать. Много внимания им, также, уделяла военная разведка Словацкого государства.

Наоборот - в Венгрию нелегально убегали молодые люди, которые должны служить или уже отслужили в Словацкой армии, чтобы в момент мобилизации, во время войны против Польши, избежать воинской повинности. Речь шла, в частности, о лицах венгерского гражданства, их число не

достигло массового характера. Часть из них после опыта с ситуацией в Венгрии и предоставлении амнистии с октября 1940 года постепенно вернулись в свои семьи в Словакии. После начала нападения Германии на Польшу целые отряды польских солдат вступили на территорию Венгрии, то есть Подкарпатскую Русь. В Венгрии их ожидало разоружение и тюремное заключение. Несколько небольших групп поляков решили с венгерского заключения сбежать и попытались вернуться через Словацкую Республику в Польшу. В Словакии в конце 1939 года находилось более 1200 польских пленников, в том числе беженцев из венгерского заключения, которых словацкие органы безопасности поймали. Освобождение заключенных из лагеря в Оремовом Лазе возле Лешти происходило сложно. Немецкая сторона в феврале 1940 года приняла 961 пленников, в мае 1941 года еще 15, а в июле 1942 года еще 9 человек, причем шли они на работу в Германию в качестве гражданских работников.

Среди разрушительных действий венгерской ревизионистской политики, необходимо отметить нарушения членов венгерской пограничной стражи, которые несколько раз незаконно пересекли границы. Их нарушения и споры со словацкими пограничными единицами, которые «помогали» сохранять постоянную напряженность и дестабилизировать отношения на словацко-венгерской границе, нередко были трагикомическими. Диверсионные действия на приграничной территории в тяжелый период мюнхенской конференции и Венского арбитража, предпринимали также члены венгерских террористических групп.

В конце войны все чаще проникают в Словакию военные формирования. С октября 1944 года на юго-западе Словакии начали распространяться жалобы на немецких солдат, которые действовали в военных отрядах 8-ой немецкой армии в Венгрии. Немецкие солдаты в относительно мирном регионе, использовали возможности поохотиться и таким образом разнообразить свое питание мясом диких

животных. Осенью 1944 года, когда восточный фронт продвигался все дальше на запад через Венгрию, органы безопасности сообщили о случае незаконного нарушения государственных границ большой группой венгерских солдат, которые экспортировали большое количество древесины на отопление. С декабря 1944 по февраль 1945 года кроме немецких отрядов и армии Власова пересекали границы мелкие группы солдат венгерской армии, а также отряды венгерской жандармерии. Пограничные переходы были почти освобождены. Население на присутствие венгерских эвакуированных солдат часто жаловалось, так как совершали различные непристойности.

На отношения жителей на словацко-венгерской границе влияло то, что страной-соседом было государство, которому открыто или тайно поклонялись как родине. Почувствовать, что Венгрия является близким не только географически, но и духовно, помогла венгерская пропаганда. Было и наоборот, поэтому на границе происходила интересная пропагандическая война. Она раскалила страсти, но и вызвала сокрушенную апатию. Среди наиболее использованных форм были разброшенные листовки, распространение тенденциозных карт и фотографических материалов, крикливая раскраска венгерских поездов, но прежде всего вербальная пропаганда. Среди основных тем, помимо территориальных завоеваний и сравнения уровня жизни, является «анализ» или комментирование различных внутривнутриполитических проблем и отношений с Берлином, которые иногда приводили к нереальным, прямо к абсурдным рассуждениям. Особенно среди венгров в Словакии - движущей силой пропаганды, которые надеялись на изменение границ в пользу Венгрии, до 1944 года систематически распространялись слухи о том, что Венгрия в скором времени займет следующие словацкие земли. «Людская» антипропаганда своей интенсивностью ре-

шительно не отставала в своем усилении, как это ясно видно, прежде всего, в статьях прессы того времени.

История этого вопроса завершается освобождением территории и аннулированием мюнхенского соглашения и венского решения. С мая 1945 года начался следующий трудный этап в словацко-венгерских отношениях рассмотренных в контексте событий в довоенные и военные годы.

SLOVENSKO-MAĎARSKÉ POMEDZIE V ROKOCH 1938 – 1945

PhDr. Martin Hetényi, PhD.

Vydavateľ: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína
Filozofa v Nitre

Recenzenti: Doc. PhDr. Ida Zubácka, CSc.
PhDr. PaedDr. Karol Janas, PhD.

Jazykový redaktor: Doc. PaedDr. Eva Vitézová, PhD.

Resumé: Mgr. Ivana Domankušová (ang.)
Ing. Oľga Petrivna Hetényiová (rus.)

Grafická úprava

a sadzba: PhDr. Ľuboslav Horvát

Technický redaktor: Bc. Zuzana Vašková

Náklad: 200 ks

Rozsah: 218 strán

Schválené: Edičnou komisiou Filozofickej fakulty
Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Vydanie: Prvé

Tlač: ŠEVT a. s., Plynárenská 6,
821 09 Bratislava

ISBN 978-80-8094-444-5

ISBN 978-80-8094-444-5

9 788080 944445 >